

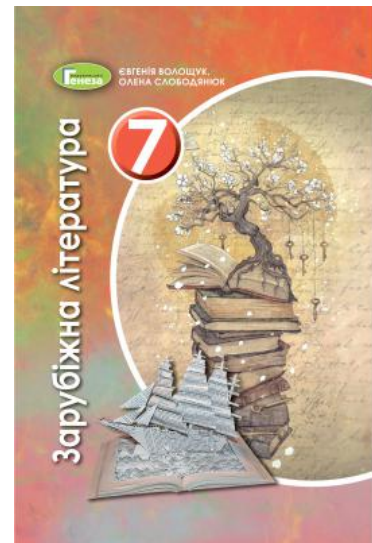
ЄВГЕНІЯ ВОЛОЩУК
ОЛЕНА СЛОБОДЯНЮК

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

7 клас

Книжка для вчителя

Календарно-тематичне планування та розробка уроків

Київ
«ГЕНЕЗА»
2021

ПЕРЕДМОВА

Посібник «Зарубіжна література. 7 клас. Книжка для вчителя» – складова частина навчально-методичного комплексу, до якого входять також підручник Є. Волощук, О. Слободянюк із зарубіжної літератури для 7-го класу (Київ: «Гене́за», 2020 р.) та посібник «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» Є. Волощук, О. Слободянюк, (Київ: «Гене́за», 2020 р.).

Видання, яке ви тримаєте в руках, містить плани-конспекти уроків за всіма програмовими темами у визначеній програмою послідовності, доповнені планами-конспектами уроків розвитку мовлення, виразного читання, позакласного читання, а також рекомендаціями щодо використання окремих видів робіт. Посібник укладено відповідно до структури чинної програми із зарубіжної літератури (2012 р. зі змінами 2015–17 рр.) та підручника Є. Волощук, О. Слободянюк із зарубіжної літератури для 7-го класу.

Система планів-конспектів уроків ґрунтується на таких засадничих структурних елементах, виокремлених у навчально-методичній концепції Є. Волощук та О. Слободянюк:

- *загальна характеристика певних літературних явищ* (визначальний для його ефективної реалізації на уроках зарубіжної літератури в 7-му класі – баланс принципів науковості й доступності);
- *біографічні відомості про письменника* (тут важлива настанова на зацікавлення учнів і прищеплення їм «загальнокультурного мінімуму», а також на формування їхніх уявлень про індивідуальний мистецький «профіль» письменника);
- *літературний текст (або уривок літературного тексту)*, що функціонує на правах самостійного дидактичного матеріалу чи ілюстративного фрагмента, на якому проводиться певний «практикум», тобто практичне відпрацювання учнями нових знань і вмінь;
- *різноспрямовані блоки запитань і завдань*;
- *словник літературознавчих термінів, у якому зібрано дефініції понять, поданих у програмових темах.*

До вказаних структурних складників додано наявні в підручнику підструктурні елементи, що в планах-конспектах уроків посилюють реалізацію визначених Державним стандартом і навчальною програмою емоційно-ціннісної, літературознавчої, культурологічної та компаративної ліній. До таких елементів, зокрема, належать:

- *поетикально-герменевтичний зріз художнього твору, що дає змогу вияскравити його художню своєрідність і мистецьку майстерність* (літературознавча лінія);
- *пояснення змісту літературознавчих і культурологічних термінів* (літературознавча й культурологічна лінії);
- *історико-літературний, компаративний, культурологічний, історичний коментарі до літературних явищ, що вивчаються* (літературознавча, компаративна, культурологічна лінії);
- *українознавчий компонент* (компаративна лінія);
- *висвітлення зв'язків між літературними творами, що вивчаються, і творами інших видів мистецтва* (культурологічна лінія).

Широкий спектр пропонованих у посібнику технологій, методів, прийомів та форм роботи над програмовим матеріалом, спрямований на формування літературної та комунікативної компетентностей на основі особистісно орієнтованої моделі, надає можливості для повноцінного функціонування диференційованого підходу в навчальному процесі з урахуванням різних рівнів розвитку учнів, їхніх індивідуальних особливостей та уподобань.

Особливу увагу в посібнику приділено нововведеним до чинної програми художнім творам. Водночас у книжці здійснено спробу творчо переосмислити матеріал, уже опрацьований учителями, запропонувати нові способи й алгоритми роботи над ним. У цілому ж запропонована система уроків становить повний комплект планів-конспектів уроків зарубіжної літератури для 7-го класу в послідовності, визначеній навчальною програмою та підручником. Така побудова

дозволила максимально наблизити презентований посібник до шкільної практики й зробити його зручним у користуванні.

Крім традиційних уроків, присвячених вивченню історико-літературних явищ, письменницьких біографій, обговоренню художніх текстів, узагальненню знань програмових тем або розділів, до системи уроків увійшли уроки виразного й позакласного читання, а також уроки розвитку мовлення. З огляду на вікові та психологічні особливості учнів-семикласників значне місце в планах-конспектах уроків посідають ігрові форми, дослідницькі елементи та методи, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвої культури.

Комплекс запитань і завдань до творів, передбачених програмою для текстуального вивчення, ураховують основні етапи роботи учня з текстом: активізацію читацького суб'єктивного досвіду – первинне сприйняття твору – осмислення змістовно-естетичних доміант тексту – поглиблене його розуміння та оцінка.

У межах монографічних тем посібник послідовно орієнтовано на цікаву презентацію письменників як неординарних особистостей, громадян і митців, освічених людей своєї доби й творців духовно-культурних цінностей.

Обов'язковий компонент планів-конспектів уроків – систематична робота над теоретико-літературними поняттями, завдяки якій учні опановують теоретичні знання, необхідні вміння та навички роботи з текстом. Однак це – лише один аспект уроків літератури. Тимчасом як інший полягає в тому, що художній твір звертається до емоцій і розвиває їх, відкриваючи потаємні дверцята в дитячі душі. З огляду на це вчитель має уважно стежити за реакцією школярів під час читання, роботи над художнім твором, у процесі первинного сприйняття твору та аналізу текстів, щоб діти усвідомлювали життєву цінність і багатогранність літератури.

Не менш важливий складник методичного апарату – система роботи над розвитком творчих здібностей учня як необхідного чинника формування читача та особистості.

Система планів-конспектів уроків передбачає опрацювання літературного твору як самодостатнього естетичного явища й водночас як надмистецького продукту, інтегрованого в поле міжлітературних зв'язків, культурних впливів, взаємозв'язків різних видів мистецтва й соціально-історичних чинників. Спеціальні рубрики, а також запитання і завдання, спрямовані на роботу учнів з творами живопису, кіно, музики, анімації та на порівняння різних мистецьких інтерпретацій літературного твору, допоможуть розкрити зв'язок вербального образу з візуальним.

Займатися розвитком мовлення посібник пропонує не лише на спеціальних уроках, але й під час обговорення художніх текстів, зокрема, працюючи над збагаченням словникового запасу учня, над його рухом від розуміння значення слова у творі до вміння сформулювати власну думку, висловити своє враження від прочитаного загалом.

Представлені в посібнику плани-конспекти уроків не обмежують творчої ініціативи вчителя. Адже залежно від рівня підготовленості учнівської аудиторії та власних уподобань педагог може обирати саме ті елементи, які вважає доцільними, і вільно комбінувати їх з власними методичними прийомами й формами роботи над програмовим матеріалом. Власне, посібник має на меті як мінімум надати вчителю імпульс для самостійного творчого пошуку і як максимум – повністю забезпечити його планами-конспектами уроків на весь навчальний рік.

найменування закладу загальної середньої освіти

ПОГОДЖЕНО:

Заступник директора з НВР

ПІБ

підпис

« ____ » _____ 20 ____ р.

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Директор

ПІБ

підпис

« ____ » _____ 20 ____ р.

**Календарно-тематичне планування
із зарубіжної літератури
в ____ класі
на 20____ / 20____ навчальний рік**

учителя: _____

Розглянуто на засіданні МО (кафедри) _____

Протокол № _____ від « ____ » _____ 20 ____ р.

Голова МО (кафедри) _____

ПІБ

Складено до підручника: *Євгенія Волощук, Олена Слободянюк. Зарубіжна література : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. – Євгенія Волощук, Олена Слободянюк. – Київ : Генеза, 2020* згідно з навчальною програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804) : Зарубіжна література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – Київ : Вид. дім «Освіта», 2017.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№	Тема	К-сть год	Дата
I СЕМЕСТР ВСТУП			
1	Оригінал і переклад. Види перекладів, специфіка художнього перекладу. Переклад і переспів.	1	
2	Основні відомості про розвиток української перекладацької традиції. Майстри художнього перекладу.		
БИЛИНИ ТА БАЛАДИ			
3	Билина як жанр давньоруської літератури. Основні цикли билин. «Про Іллю Муромця та Соловія». Поетичне відображення історії Київської Русі в билинах. Реальність (історія, побут, звичаї) і художня вигадка в билинах.	1	
4	Ідеал воїна-захисника в билині «Про Іллю Муромця та Соловія».	1	
5	<i>Урок розвитку зв'язного мовлення.</i> Твір – характеристика літературного героя «Ілля Муромець – ідеал воїна – захисника рідної землі».	1	
6	<i>Урок позакласного читання.</i> Билина «Садко».	1	
7	Балада як жанр фольклору й літератури. Характерні ознаки балади. «Король Лір і його дочки». Моральний урок у творі. Король Лір як вічний образ.	1	
8	«Як Робін Гуд став розбійником». Ідеї свободи та служіння народові.	1	
9	«Як Робін Гуд став розбійником». Образ народного захисника Робін Гуда.	1	
10	Ф. Шиллер. «Рукавичка». Випробовування головного героя балади. Образ справжнього лицаря, його мужність, відвага, людська гідність.	1	
11	А. Міцкевич. «Світязь». Утвердження героїзму й любові до батьківщини в баладі. Символічні образи, елементи фольклору у творі.	1	
12	Р. Л. Стівенсон. «Вересовий трунок». Основний конфлікт балади. Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних інтересів. Символіка твору.	1	
13	<i>Урок виразного читання.</i> Виразне читання балад.	1	
14	<i>Контрольна робота № 1.</i> Вступ. Частина «Билини та балади».	1	
ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ В ЛІТЕРАТУРІ			
15	В. Скотт – засновник історичного роману.	1	
16	В. Скотт. Історичний колорит твору та засоби його творення.		

№	Тема	К-сть год	Дата
17	В. Скотт. Динаміка сюжету роману «Айвенго».	1	
18	В. Скотт. Зіткнення добра, краси та справедливості із жорстокістю і підступністю. Образи Ровени та Ребеки.	1	
19	В. Скотт. Історія і художній вимисел у романі «Айвенго».		
20	<i>З резервних годин.</i> В. Скотт. Образи Бріана де Буагільбера, принца Джона, Фрон-де-Бефа, Моріса де Брасі.	1	
21	<i>З резервних годин.</i> В. Скотт. Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря, художні засоби створення образу.	1	
22	<i>Урок розвитку зв'язного мовлення.</i> Порівняльна характеристика літературних героїв Айвенго та Бріана де Буагільбера.	1	
23	Друга світова війна в європейській поезії. Зображення трагедії Другої світової війни з різних боків Європи.	1	
24	В. Биков. «Альпійська балада». Гуманістичний зміст повісті.	1	
25	В. Биков. «Альпійська балада». Протиставлення сили дружби й кохання світу насильства. Образи Івана Терешка та Джулії.	1	
26	В. Биков. «Альпійська балада». Символічність назви твору, ознаки жанру балади в ньому. Особливості сюжету й композиції повісті.	1	
27	<i>Контрольна робота № 2.</i> Частина «Історичне минуле в літературі».	1	
ДУХОВНЕ ВИПРОБОВУВАННЯ ЛЮДИНИ			
28	Дж. Олдрідж. «Останній дюйм». Проблема взаємин між батьками й дітьми. Утвердження сімейних цінностей.	1	
29	Дж. Олдрідж. «Останній дюйм». Образи Бена й Деві, художні засоби їх створення. Віра в духовні можливості людини: подолання життєвих випробувань, здатність до порозуміння. Символічність назви оповідання.	1	
30	Дж. Р. Кіплінг. «Балада про Схід і Захід». Протистояння та примирення Сходу і Заходу в «Баладі про Схід і Захід». Антитези у творі. Ідеї миру та дружби. Динаміка образів головних героїв.	1	
31	Дж. Р. Кіплінг. Проблема духовного випробування людини та її моральної стійкості у вірші «Якщо». Сюжет і композиція вірша. Художні особливості твору, його провідна ідея (людина повинна залишатися собою в будь-яких життєвих випробуваннях, зберігати вірність моральним принципам).	1	
32	<i>Урок виразного читання.</i> Дж. Р. Кіплінг. «Якщо...»	1	

№	Тема	К-сть год	Дата
33	<i>Контрольна робота № 3.</i> Частина «Духовне випробування людини».	1	
34	<i>Урок позакласного читання.</i> Ч. Дікенс «Пригоди Олівера Твіста».		
II СЕМЕСТР			
ДРУЖБА І КОХАННЯ			
35	О. Пушкін. «19 жовтня» (1825). Дитинство та юність О. Пушкіна. 19 жовтня – День Лицею. Лицейські друзі поета. Авторські спогади та роздуми у творі.	1	
36	О. Пушкін. «19 жовтня» (1825). Уславлення дружби й вірності у вірші.	1	
37	Шолом-Алейхем. Віхи життєвого й творчого шляху письменника. Відображення в його творах культури та долі єврейського народу.	1	
38	Шолом-Алейхем. «Пісня пісень». Тема кохання, біблійні та фольклорні мотиви в повісті.	1	
39	Шолом-Алейхем. «Пісня пісень». Еволюція героїв (Шимека й Бузі) у часі. Утвердження етичних цінностей.	1	
40	О. Грін. Основні факти життя і творчості митця.	1	
41	О. Грін. «Пурпурові вітрила». Поєднання реального і фантастичного в повісті. Основний конфлікт твору (Каперна – мрія).	1	
42	О. Грін. «Пурпурові вітрила». Духовно-емоційний світ Артура Грея.	1	
43	О. Грін. «Пурпурові вітрила». Поєднання реального і фантастичного у творі. Символіка образу пурпурових вітрил.	1	
44	<i>Урок розвитку зв'язного мовлення.</i> Твір-роздум на морально-етичну тему за повістю «Пурпурові вітрила» «У чому чарівна сила мрії?».	1	
45	Вірші зарубіжних поетів про дружбу й кохання. Р. Бернс. «Моя любов – рожевий квіт...». Поетизація високого почуття, розкриття його сутності.	1	
46	Вірші зарубіжних поетів про дружбу й кохання. Г. Гейне. «Коли настав чудовий май...». Поетизація високого почуття, розкриття його сутності.	1	
47	<i>З резервних годин.</i> Вірші зарубіжних поетів про дружбу й кохання. К. Симонов. «Чуєш... Ти чекай мене...». Поетизація високого почуття, розкриття його сутності.	1	
48	<i>Контрольна робота № 4.</i> Частина «Дружба і кохання».	1	

№	Тема	К-сть год	Дата
ЛІТЕРАТУРНИЙ ДЕТЕКТИВ			
49	Е. А. По – засновник жанру детективу у світовій літературі. Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру. Жанрове розмаїття детективів.	1	
50	Е. А. По . Захопливий сюжет повісті «Золотий жук». Особливості композиції: «розповідь у розповіді», її художнє значення.	1	
51	<i>З резервних годин</i> . Е. А. По . «Золотий жук». Образи Вільяма Лєграна, Джупітера, оповідача.	1	
52	А. Конан Дойл – відомий автор класичних детективів, популярність його героїв у різних країнах. Особливості сюжету й композиції оповідань про Шерлока Голмса.	1	
53	А. Конан Дойл . Шерлок Голмс як безпосередній учасник розв'язання сімейного конфлікту в оповіданні «Пістрява стрічка». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Голмса.	1	
54	<i>З резервних годин</i> . Утвердження в образі Шерлока Голмса сили інтелекту й моральних якостей. Доктор Вотсон як оповідач. Різні погляди (точки зору) на події як художній прийом створення атмосфери таємничості.	1	
55	<i>Контрольна робота № 5</i> . Частина «Літературний детектив».	1	
СВІТОВА НОВЕЛА			
56	О. Генрі – майстер новели.	1	
57	О. Генрі . Моральні цінності в новелі «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі.	1	
58	<i>Урок розвитку зв'язного мовлення</i> . Контрольний твір. «Дива, які творить звичайна людяність» (за прочитаними новелами О. Генрі).	1	
59	Г. Велз – видатний англійський фантаст. «Чарівна крамниця».	1	
60	Точка зору дорослого й дитини в новелі «Чарівна крамниця». Дива та їх сприйняття. Особливості дитячого світу. Оповідач твору (батько). Роль елементів фантастики в новелі.	1	
61	Р. Акутагава . «Павутинка». Майстер японської новели Р. Акутагава. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі «Павутинка». Філософський зміст твору. Підтекст.	1	
62	<i>Контрольна робота № 6</i> . Частина «Світова новела».	1	
63	<i>Урок позакласного читання</i> . К. Воннегут . «Брехня».	1	

Продовження таблиці

№	Тема	К-сть год	Дата
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. Я І СВІТ			
64	Д. В. Джонс. «Мандрівний замок Гаула».	1	
65	Д. В. Джонс. «Мандрівний замок Гаула». Елементи чарівної казки й детективу у творі. Значення художнього прийому чаклунства.	1	
66	Д. В. Джонс. «Мандрівний замок Гаула». Образ Софі, світ її мрій, бажань, жахів.	1	
67	<i>Контрольна робота № 7.</i> Частина «Сучасна література. Я і світ».	1	
68	<i>Урок позакласного читання.</i> Сучасна зарубіжна поезія. В. Шимборська.	1	
ПІДСУМКИ			
69	Підсумки. Подорож у часі й просторі з літературними героями.	1	
70	Підсумки. Узагальнення та систематизація знань у формі інтелектуальної гри.	1	

I СЕМЕСТР

Урок 1

Тема: Вступ. Оригінал і переклад. Види перекладів, специфіка художнього перекладу. Переклад і переспів.

Мета: актуалізувати знання, здобуті в 6 класі; дати визначення понять «переклад», «оригінал», «переспів», розрізнити їх на прикладі окремих текстів; визначити роль художніх перекладів у розвитку культури, взаємин між народами; ознайомити з видами перекладу, установити, чим вони відрізняються; порівняти переклад і переспів одного твору; ознайомити з підручником «Зарубіжна література. 7 клас» (авторки Євгенія Волощук, Олена Слободянюк), його структурою, принципами роботи з навчальним матеріалом та художніми творами, системою умовних позначок;

розвивати навички зв'язного мовлення, спілкування, аналізу та систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Обладнання: підручники, репродукція картини І. Шишкіна «На півночі дикій...», переклади вірша Г. Гейне «Самотній кедр на стромині» Л. Первомайського, М. Старицького, М. Рильського, М. Лермонтова, С. Чарнецького, текст сонету М. Рильського «Мистецтво перекладу».

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Хороший перекладач... не ремісник,
не копіїст, а художник. Він не фото-
графує першоджерело... а відновлює
його творчо.

Корній Чуковський

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, епіграфуроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Знайди відповідність: надбанням якої з національних літератур є художній твір, вивчений у 5–6 класах.

«Фарбований шакал»	італійська
«Іссумбосі, або Хлопчик-мізинчик»	данська
«Острів скарбів»	єгипетська
«Міо, мій Міо»	російська
«Листівки з видами міст»	індійська
«Ра та Апоп»	арабська
«Пурпурові вітрила»	англійська
«Соловейко»	китайська
«Сіндбад-мореплавець»	японська
«Пензлик Маляна»	шведська

III. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

Усесвітня література створена мовами різних народів. Тому не кожен може з нею ознайомитися мовою оригіналу. Завдяки праці перекладачів вірші, повісті, романи, казки зарубіжних письменників і поетів читають українці. Ми можемо сумувати й сміятися, співчувати й на-

Коментар
чителя

Дата _____

Клас _____

гадувати, дивуватися і захоплюватися, любити й ненавидіти, читаючи твори Джека Лондона і Жуля Верна, Марка Твена та Артура Конан Дойла, Антона Чехова та Астрід Ліндгрєн.

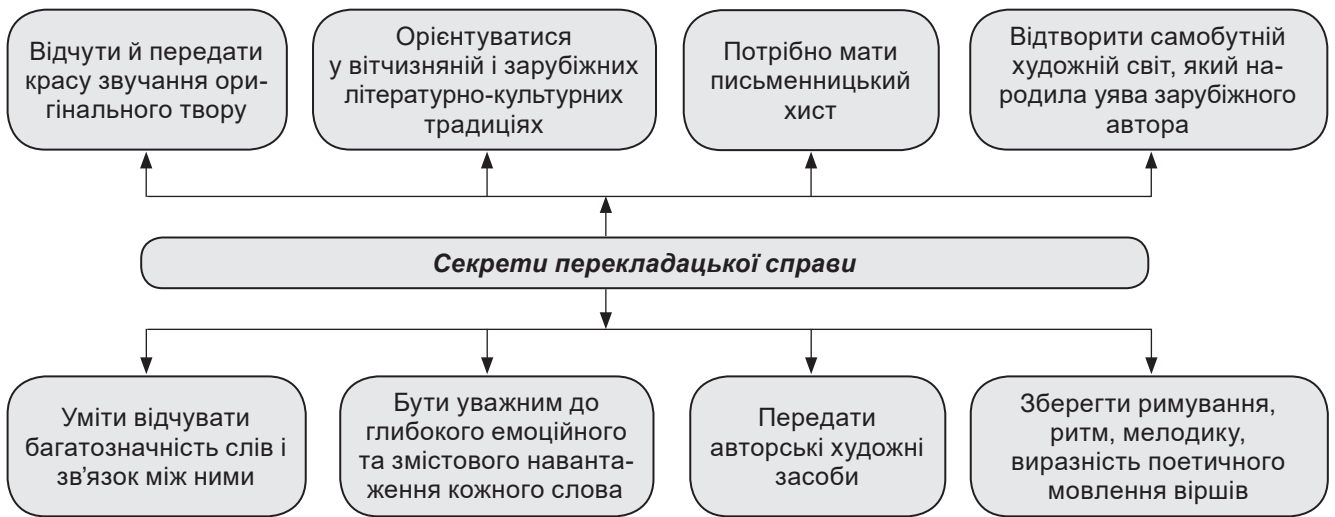
Є люди, які знають багато мов; їх називають поліглотами. Таким, наприклад, був український учений, письменник Агатангел Кримський: він опанував 60 мов. Щоб переклад зберіг усю красу й художні особливості першоджерела, необхідно знати добре не лише мову, а й звичаї, традиції, характер народу, з мови якого він робиться. Адже існують вислови, поняття, які дослівно перекласти не можна. Тому перекладач – ніби співавтор перекладеного художнього твору.

2. Ознайомлення зі структурою підручника для 7 класу: принцип викладу матеріалу, умовні позначення, система завдань.

Завдання учням: погортати підручник, звернути увагу на обкладинку, форзаци книжки, розділи та рубрики, прочитати статтю «Путівник до підручника» (с. 5), ознайомитися з презентованими в ній рубриками, з'ясувати які твори зарубіжних авторів вивчатимуться в 7 класі, які українські переклади допоможуть опанувувати курс зарубіжної літератури.

3. Робота з підручником.

1. Прочитати уривок зі статті «Таємниці перекладацької майстерності» (с. 6–7).
2. Скласти опорну схему «Секрети перекладацької справи».

3. Введення літературознавчих термінів.

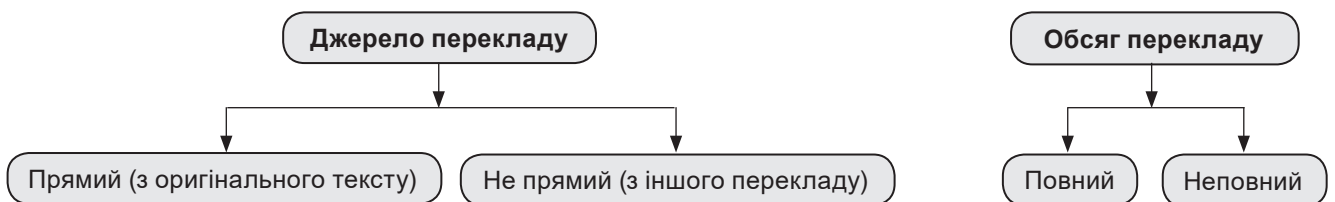
Оригінал – авторський твір.

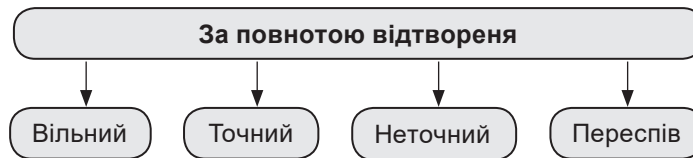
Переклад – відтворення тексту іншою мовою.

4. Дидактична вправа «Літературна інфографіка»: скласти інфографіку «Види перекладу».

Інфографіка – це візуальне відображення інформації, знань, даних. Під цим терміном розуміють будь-яке поєднання графіки й тексту: від класичного варіанта, коли текст супроводжується малюнками-поясненнями, до новаторського, де на перший план виходить графіка, а текст має другорядне значення. В інфографіці використовують будь-які образи, але вони повинні ефективно передавати дані й виконувати конкретні завдання. Інфографіка дає можливість уявити великий обсяг найрізноманітнішої інформації в організованому й зручному для сприйняття вигляді. Сьогодні активно застосовується в соціальних мережах.

ВИДИ ПЕРЕКЛАДУ

5. Ознайомлення з матеріалом рубрики «Консультація філолога» (с. 7–8).

4. Майстерня поетичного перекладу.

Порівняти переклади вірша німецького поета Г. Гейне «Самотній кедр на стромині...»

Оригінальний текст вірша Г. Гейне «Самотній кедр на стромині...»:

Ein Fichtenbaum steht einsam

Im Norden auf kahler Hцh.

Ihn schldfert; mit weiЯer Decke

Umhуllen ihn Eis und Schnee.

Er trdumt von einer Palme,

Die, fern im Morgenland,

Einsam und schweigend trauert

Auf brennender Felsenwand.

П Е Р Е К Л А Д И

1. *Підрядник* – послівний прозовий переклад твору.

Сосна стоїть самотньо

на півночі на голій вершині.

Її хилить у сон; білим покровом

укутують її крига й сніг.

Вона мріє про пальму,

яка далеко в східній країні

самотньо й мовчазно сумує

на розпеченій стрімкій скелі.

Переклад Л. Первомайського:

Самотній кедр на стромині

В північній стоїть стороні,

І кригою, й снігом укритий,

Дрімає і мріє вві сні.

І бачить він сон про пальму,

Що десь у південній землі

Сумує в німій самотині

На спаленій сонцем скалі.

Переклад М. Старицького:

На півночі млявій, в заметах, у кризі

Самотня соснина дріма,

Куня, похилившись, і в білії ризи

Вдягла її пишна зима.

І марить та сосна про сонце блискуче,

Її сниться південь-сторона,

Де теж в самотині на скелі пекучій,

Красується пальма сумна.

Переклад М. Рильського:

На півночі кедр одинокий

В холодній стоїть вишині,

І, сніжною млою повитий,

Дрімає і мріє вві сні.

Він мріє про пальму чудову,

Що десь у східній землі

Самотньо і мовчки сумує

На спаленій сонцем скалі.

Переклад С. Чарнецького:

Глядить сумна ялиця

На зимні береги,

Над нею студінь злиться,

Окутують сніги.

Про пальму тихо мріє,

Що в сонячній землі

В жарі проміння мліє

Самотня на скалі.

Переклад (російською мовою) М. Лермонтова:

На севере диком, стоит одиноко

На голой вершине сосна.

И дремлет, качаясь, и снегом сыпучим

Одега, как ризой, она.

И снится ей всё, что в пустыне далёкой,

В том крае, где солнца восход,

Одна и грустна на утёсе горячем

Прекрасная пальма растёт.

5. Запитання і завдання.

1. Яким настроєм пройняті переклади?

2. Яка пейзажна картина виникає перед читачем? Як кожен з перекладачів передав емоції та настрої ліричного героя?

3. Якою постає дійсність і ліричний герой в уяві Гейне?

4. Німецькою мовою сосна – *Fichtenbaum* – іменник чоловічого роду, отже, добираючи відповідне слово для перекладу, потрібно звернути на це увагу. Проаналізуйте, які іменники використали перекладачі, як це відобразилося на сприйнятті переживань ліричного героя.

5. Завдяки яким художнім засобам в перекладах передано ідейний задум автора?

6. Визначте, кому з перекладачів удалося точніше передати словесну, образну структуру вірша Г. Гейне. Аргументуйте свою думку.

7. Знайдіть невідповідності між оригіналом і перекладами. У чому перекладі їх більше? Чи слухними видаються вам запропоновані перекладачами заміни? Думку обґрунтуйте.

8. Які з перекладів ближчі до оригіналу, а які можна вважати переспівом? Визначення переспіву прочитайте в «Літературознавчій довідці» на с. 8 підручника.

9. У Національному музеї «Київська картинна галерея» зберігається оригінал картини Івана Шишкіна «На півночі дикій...» Розгляньте репродукцію картини. Чи збігається настрої картини з настроєм вірша? Завдяки яким засобам художньої виразності живопису відтворено поетичні образи, навіяні віршем Г. Гейне?

6. Висновки.

Для всіх перекладів співзвучні ідейні задуми: дерево сумує за теплими краями, у яких росте пальма. Так відбивається сум ліричного героя за іншим місцем. Переклади Л. Первомайського та М. Рильського ближчі до оригіналу, хоча містять нові елементи. Збережена ідейна спрямованість: сосна сумує за пальмою.

Німецькою мовою сосна – *Fichtenbaum* – іменник чоловічого роду. Ця обставина визначає зміст твору: протиставлення чоловічого роду слова *Fichtenbaum* жіночому роду *Palme* створює образ нерозділеного чоловічого кохання до недосяжної, далекої жінки. Отже, у Гейне – страждання самотнього чоловіка, який мріє про кохану жінку; у російського поета М. Лермонтова – самотність людини взагалі. Любовний аспект зник, і «винуватцем» цього виявився рід іменника.

Вірш Гейне в перекладі Л. Первомайського зберіг задум німецького поета показати самотність чоловіка, його сум за жінкою, яка могла б розділити його кохання. Як бачимо, український поет точно відтворив думку автора завдяки одному слову: сумує не сосна, а кедр (назва, виражена іменником чоловічого роду).

Переклади М. Старицького та С. Чарнецького ближчі до переспіву, як і вірш М. Лермонтова.

На картині І. Шишкіна сосна зображена в нічний час. Тьмяне світло невидимого місяця і контраст з білим снігом ніби вихоплюють її із темряви. Як і в Гейне, у живописця сонливість сосни навіяна нічним пейзажем.

7. Робота в парах. «Літературний практикум», завдання 1, с. 9–10.

IV. Підсумки.

Творчий діалог.

1. Прочитайте вірш М. Рильського «Мистецтво перекладу». Чому автор обрав для свого твору саме таку назву? Поміркуйте, у чому ж полягає мистецтво перекладу.

Вірш М. Рильського.

МИСТЕЦТВО ПЕРЕКЛАДУ

М. М. Ушакову

Іде стрілець на незнайомий луг.
Чи птиця ж є? Чи день сьогодні вдалий?
Чи влучно він стрілятиме?
Промчали Чирки, як вихор, – і зайнявся дух.

Так книга свій являє виднокруг,
І в ті рядки, що на папері стали,
Ти маєш влучити, мисливцю вдалий,
І кривим людям принести, як друг.

Не вбити, ні! Для всяких аналогій
Межа буває: треба, щоб слова
З багатих не зробилися убогі,

Щоб залишалась думка в них жива
І щоб душі поетової вияв
На нас, як рідний, з чужини повів.

2. Чому автор порівнює перекладача з мисливцем?

3. Як М. Рильський ставився до дослівного перекладу? Аргументуйте відповідь тезами з поезії «Мистецтво перекладу»

4. Які якості, на думку М. Рильського, мають бути притаманні перекладачеві?

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал рубрики «Консультація філолога» (с. 8–9).

2. Виконати завдання «Літературного практикуму» № 2 «Мандруємо інтернетом» та завдання рубрики «Перевірте себе» № 8 «Творча лабораторія» (с. 10).

3. Індивідуальні завдання для окремих учнів: підготувати повідомлення для усного журналу «Українська перекладацька школа. Персоналії» (на вибір: І. Франко, М. Рильський, Борис Тен, Г. Кочур, М. Лукаш та ін.).

Додатковий матеріал до уроку

Multiple horizontal lines for writing.

Урок 2

Дата _____

Клас _____

Тема: Основні відомості про розвиток української перекладацької традиції. Майстри художнього перекладу

Мета: поглибити уявлення про поняття «переклад», «оригінал», «переспів»; ознайомити з витокami та основними етапами української перекладацької традиції, іменами видатних українських перекладачів; розвивати навички зв'язного мовлення, спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Обладнання: підручники, портрети українських перекладачів І. Франка, М. Рильського, Б. Тена, Г. Кочура, М. Лукаша.

Тип уроку: комбінований.

Справжній художній переклад можна порівняти не з фотографією, а з портретом, зробленим рукою митця.

О. Твардовський

Хід і структура уроку**I. Оголошення теми, мети, епіграфів уроку.****II. Актуалізація опорних знань.****Творча лабораторія.****1. Прочитайте переклади українською хайку М. Басю. Пригадайте основні правила складання хайку.**

Море вкрила ніч.

Стали ледве чутними

Голоси качок...

Переклад *О. Масикевича*

Над морем смеркло...

Лиш голос дикої качки

Ледь-ледь біліє.

Переклад *Г. Туркова***2. Визначте основні відмінності між перекладами, відповівши на питання.**

1. У кого з перекладачів поезія більш описова, асоціативна, тобто така, що навіть певний настрій?

2. Чим відрізняється враження від поетичної картини природи в першому та другому варіантах перекладу, зважаючи на різний синтаксис першого речення?

3. Які звукові образи використали перекладачі в поезії? Що незвичного в образі голосу, який *ледь-ледь біліє*?

4. На якій думці наголошує кожний перекладач? Що є спільного й відмінного в їхніх тлумаченнях?

5. Чи вдалося перекладачам додержати формальних правил написання хайку?

6. Кому з перекладачів удалося передати враження гармонії деталі та цілого?

7. Хто з перекладачів, на вашу думку, передав відчуття швидкоплинності краси?

8. Що, на вашу думку, свідчить про властиві митцеві пошуки краси в буденному?

III. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.**1. Слово вчителя. Основні етапи української перекладацької традиції.**

Перекладацька традиція в Україні має багатовікову історію, що розпочалася в X ст. й була пов'язана із запровадженням християнства. Однак зародження і становлення перекладацької думки й теоретичних вимог до перекладів в Україні припадає на 70-ті роки XIX ст.

Історія українського перекладу має свої особливості порівняно з класичною схемою більшості європейських літератур: спершу переклад Біблії, потім античних творів, згодом сучасників

і загалом авторів національних літератур. Одним з визначних діячів у боротьбі за виокремлення самостійної української мови та відомим перекладачем творів із сербської, польської, грецької мов в Україні був Маркіян Шашкевич (1811–1843). Головне його досягнення в перекладацькій діяльності – перший переклад Святого Письма новоукраїнською мовою, з якого до нашого часу збереглися чотири книги Євангелія.

Перший період українського перекладознавства охоплює час наукової діяльності літературознавців від початку ХХ ст. до закінчення Першої світової війни, зокрема дослідження І. Франка. Набувають актуальності такі питання, як чистота та літературність української мови (грамотність перекладів), політична значущість перекладів (видання Євангелія українською мовою) і педагогічний аспект перекладів (переклади дитячих книжок).

1920–1930-ті роки були важливими в історії розвитку художнього та наукового перекладу. Провідними перекладачами тих часів були: М. Рильський, М. Терещенко, М. Йогансен, В. Підмогильний, М. Зеров. У становленні історії перекладу як окремої дисципліни найбільша заслуга Миколи Зерова. До його курсу історії української літератури ХІХ ст. перекладна література увійшла як рівноцінна частина української літератури, адже вона найкраще показала розвиток високого стилю української мови й поезики. Активну участь у перекладацькій діяльності брали мовознавці – професор Є. Тимченко й академік А. Кримський.

Після Другої світової війни українське перекладознавство опинилося в надзвичайно скрутному становищі. Унаслідок репресій та ідеологічних чисток доводилося створювати майже нову школу перекладу. Активною перекладацькою діяльністю в той час займалися Борис Тен, Т. Осмачка, М. Бажан, Г. Кочур, Д. Паламарчук, Д. Павличко, О. Тарнавський та інші. Після Другої світової війни переклад досягає творчої зрілості й систематично входить до національної культури.

1960-ті й 1970-ті роки можна назвати золотою добою української перекладацької школи. Як це часто буває, часи переслідувань подарували нам геніїв. Українські митці радянського періоду займалися перекладами не лише тому, що хотіли підняти красне письменство до світового рівня, чи тому, що їм не давали писати власних творів. Переклад у ті часи був шляхом до свободи від міщанської сірості та ідеологічної цензури. У 60-ті роки ХХ ст. найпомітнішими стають перекладачі, класики українського перекладу Г. Кочур, М. Лукаш, Борис Тен.

Розвиток українського перекладу мав досить довгу й складну історію, але саме перешкоди зробили його досконалішим. Уже тепер можна стверджувати про унікальність і високий рівень української перекладацької школи, яка посідає самостійне місце у світовому літературному процесі.

2. Усний журнал за підготовленими повідомленнями учнів. «Українська перекладацька школа. Персоналії».

Сторінка перша. «Іван Франко. Корифей українського перекладу».

І. Франко переклав українською мовою твори близько 200 авторів з 14 мов та 37 національних літератур. Говорячи про просвітнє значення перекладацької діяльності, письменник твердить, що переклади творів світової літератури роблять їх частиною української культури.

У доробку Франка чимало перекладів античної літератури. Він уважав, що антична поезія – скарбниця світової культури, і намагався збагатити нею українську культуру. Гомер і Гесіод, трагедія Софокла «Цар Едіп», Сапфо та Алкей, Піндар і Менандр, збірка «Старе золото», римські поети Горацій і Вергілій – це аж ніяк не повний перелік античних перекладів Франка. Його переклади з грецької здебільшого точно передають як зміст, так і поетичні особливості оригіналу, мають ґрунтовні коментарі.

Незважаючи на те, що англійську Іван Якович опанував доволі пізно, протягом усього свого творчого шляху він неодноразово повертався до питання про необхідність видання творів Шекспіра українською мовою. Він переклав низку сонетів Шекспіра, комедію «Венеціанський купець», уривки з «Бурі» та «Короля Ліра». І. Франко – один з найбільших знавців творчості Байрона, створив цілісну концепцію творчості англійського поета, її бунтарського, революційного значення у світовому історико-літературному процесі.

І. Франко вписав славу сторінку в історію перекладів українською творів Р. Бернса. У 1896 р., з нагоди сотих роковин смерті шотландського поета, він переклав і опублікував у журналі «Житє і слово» статтю австрійського літературознавця Карла Федерна про Р. Бернса. До статті він додав власні переклади шести Бернсових поезій.

Найвагоміша праця Франка-перекладача – «Фауст» Гете. Роботу над цим твором письменник розпочав ще в 70-ті роки XIX ст. У 1882 р. переклад вийшов у світ під назвою «Фауст, трагедія Йогана Вольфганга Гете, ч. I, з німецького переклав і пояснив І. Франко».

Велику групу становлять переклади народної поезії, яка цікавила Франка як дослідника, поета й перекладача. Він, здавалося, прагнув передати своєму народові всю різноманітність творчості народів світу. Особливо цікавили Івана Яковича епоси різних часів і народів.

Чималий внесок Франко зробив у сходознавство як поет-перекладач. У 1912–1913 рр. він переклав понад 100 віршованих уривків для другого українського видання збірки арабських казок «Тисяча й одна ніч».

Ставши редактором відділу літератури та критики в журналі «Літературно-науковий вісник» (1898–1906), Франко продовжував знайомити українського читача з кращими зразками світової літератури.

Сторінка друга. «Максим Рильський. Класик українського перекладу».

М. Рильський – неперевершений перекладач і глибокий теоретик перекладацької справи. За своє життя він переклав українською понад 200 000 поетичних рядків. Крім того, перекладав і прозові твори: повісті, романи, п'єси. Йому належать наукові праці «Проблеми художнього перекладу», «Художній переклад з однієї слов'янської мови на іншу», «Пушкін українською мовою» тощо. Поет уважав переклади важливою політичною і культурною справою: «Це – знаряддя спілкування між народами, знаряддя поширення передових ідей і обміну культурними цінностями, знаряддя зміцнення і зросту інтернаціональної свідомості».

Свої перші переклади М. Рильський опублікував у 1919 р. в збірці «Гомін і відгомін». У ній, крім авторських віршів, були переклади творів Анрі де Реньє, Валерія Брюсова, Шарля Ван Лерберга, Поля Верлена, Стефана Малларме, Моріса Метерлінка, Адама Міцкевича, Афанасія Фета. У 1927 р. Рильський видав свій переклад епопеї Міцкевича «Пан Тадеуш», який досі вважається одним з найкращих у світовій літературі.

Особливо багато Рильський перекладав французьких авторів: від класиків XVII ст. до символістів. Це «Мистецтво поетичне» Ніколя Буало, новели Гі де Мопассана та Гюстава Флобера, твори Расіна й Мольєра, «Орлеанська діва» Вольтера, драма «Ернані» Віктора Гюго, героїчна комедія «Сірано де Бержерак» Едмона Ростана, трагікомедія «Сід» П'єра Корнеля, казка «Синя птиця» Моріса Метерлінка.

З німецької мови Рильський перекладав сонети Йоганна Вольфганга Гете та Генріха Гейне, з англійської – трагедію «Король Лір» і комедію «Дванадцята ніч» Вільяма Шекспіра. Він переклав фрагменти «Пекла» Данте Аліг'єрі та вірші Юліуша Словацького, поезії Галактіона Табідзе й Симона Чиковані, «Кримські сонети» Міцкевича.

Серед перекладеного з російської мови – сонети Максиміліана Волошина та Олександра Пушкіна, оповідання Антона Чехова, проза Миколи Гоголя і вірші Михайла Лермонтова. Він переклав роман у віршах «Євгеній Онегін» та поему «Мідний вершник» Пушкіна.

Для композиторів та оперних співаків Рильський переклав арію Руслана з опери Михайла Глінки «Руслан і Людмила», арію Івана Сусаніна з однойменної опери Глінки, пісні Ольги з опери Олександра Даргомижського «Русалка», партію Чуба з опери «Черевички» Петра Чайковського та все лібрето його опери «Євгеній Онегін».

За В. Пономарьовим

Сторінка третя. Борис Тен. «Протоієрей античності».

Микола Хомичевський (1897–1983) обрав собі псевдонім Борис Тен – від європейського варіанта вимови давньогрецької назви Дніпра, хоч і народився на Волині. Шоста дитина сільського священика, Хомичевський і сам згодом став протоієреєм Української автокефальної православної церкви, а в 1920-х роках служив у церкві Петра й Павла на київському Подолі. Як наслі-

док – сім років далекосхідних таборів. Від 1941-го він на фронті, далі – полон та німецький концтабір. На табори йому взагалі «таланило», бо не минули Миколу Васильовича й радянські фільтраційно-смершівські. Ну і, як годиться, до кінця життя (а жити йому дозволили в Житомирі) – недовіра «сильних світу цього», цькування і доноси.

Щоправда, 1979-го Борисові Тену таки присудили республіканську премію імені Максима Рильського. До цього часу вже вийшли друком його взірцеві переклади: «Прометей закутий» Есхіла, «Лісістрата» Арістофана, «Поетика» Арістотеля, «Розбійники» й «Вільгельм Телль» Шиллера, п'єси Шекспіра. І, нарешті, «Одіссея» та «Іліада» – ці переклади сьогодні є хрестоматійними.

Сторінка четверта. Григорій Кочур. «Ірпінський університет».

Г. Кочур (1908–1994) родом з Полісся (Менський район на Чернігівщині). Поет знав понад 30 мов. Польську, чеську, словацьку, литовську, фінську та естонську перейняв від товаришів по каторжних роботах у шахтах ГУЛАГу, де відбув десять років за «український націоналізм». Мабуть, цілеспрямованість і стійкість у переконаннях – не в останню чергу результат уроків його вчителів: професорів Київського інституту народної освіти (так тоді називався університет ім. Шевченка) Миколи Зерова, Степана Савченка, Олександра Білецького, а також видатного сходознавця Агатангела Кримського, у якого Григорій Порфірович деякий час працював секретарем.

У 1953 р. в селищі Ірпін під Києвом відкрився Ірпінський університет. Саме так почала називати маленький будиночок, у якому замешкав Кочур після звільнення і шести років роботи на полярних копальнях, опозиційно налаштована столична інтелігенція. У 1968 р. Григорій Порфірович разом з іншими авторами підписує так званий «Лист-протест 139» (проти незаконних судових розправ). Його оселю неодноразово обшуковують, за ним установлюють постійний нагляд, а після відмови дати свідчення проти Євгена Сверстюка виключають зі Спілки письменників.

Попри все це Григорій Кочур багато й плідно працював, виховуючи – як і личить неформальному лідерові – нові покоління українських перекладачів. У 1970-х він навіть консультує Василя Стуса, який у мордовських таборах перекладає Рільке (з метою конспірації його за уваги переписує своїм почерком Леоніда Світлична). Підсумок роботи Кочура можна побачити в унікальній збірці «Друге відлуння» (1991), де один перекладач представляє 130 авторів, 24 мови і 26 століть: від давньогрецького поета Архілоха, через Данте, Шекспіра, Верлена, Леопарді до сучасних поетів Європи, Азії та обох Америк.

Сторінка п'ята. Микола Лукаш. «Андалузьке циганча».

М. Лукаш (1919–1988) народився на Сумщині. У нього теж були свої табірні історії. Перша – фантастична. Буцімто його, зовсім маленького, украли цигани й кочував він із циганським табором чотири роки, поки батьки не знайшли. Друга могла стати цілком реальною – її підтвердження є в архівах СБУ. У середині 1960-х з'явилася робота Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». Коли її автора заарештували, влада отримала чемний лист від перекладача з 20 мов М. Лукаша: «Прошу ласкаво дозволити мені відбути замість вищеназваного Дзюби І. М. визначене йому покарання».

Розправа не забарилася. Майже до кінця життя всі нові переклади Миколи Олексійовича виходили під чужими прізвищами. Зухвало, не звертаючи уваги на академіків-мовознавців, Лукаш вводив до своїх перекладів маловідомі й забуті слова (і постійно носив із собою словники, щоб довести цензорам існування цієї лексики). Герої «Декамерона» говорять у нього українською, якою вона могла б бути за часів Боккаччо, а Дон Кіхот висловлюється, наче середньовічний український шляхтич. Перекладений гуцульським діалектом Федеріко Гарсія Лорка пронісся країною на кшталт шаленого андалузького вітру. Як і всі генії, Лукаш обріс легендами: у його квартирі на Печерську не було газової плити, бо інакше не вистачило б місця для книжок; він любив розслабитися, граючи в доміно в парку Шевченка або ж скандуючи «Ки-їв!» на стадіоні «Динамо».

Перекладацький доробок: «Фауст» Гете, «Декамерон» Боккаччо, Сервантес (велику прогалину посередині другого тому «Дон Кіхота» талановито заповнив Анатоль Перепадя, який за-

гинув у червні 2008 р. під час прогулянки на велосипеді: за нез'ясованих обставин перекладача збив легковик), «Пані Боварі» Флобера, середньовічна японська поезія, численні оперні лібрето, а також феєричне перевтілення шедеврів Бернса, Гейне, Шиллера, Аполлінера, Верлена, Рільке, Гюго, Міцкевича...

За О. Чекан

4. Лексичний коментар

Корифей – видатний діяч у певній царині.

Класик – видатний письменник, композитор, діяч науки чи мистецтва, взірець майстерності, авторитет у своїй царині.

Протоієрей – титул, що надається особі білого духівництва як нагорода в православній Церкві. Зазвичай протоієрей буває настоятелем храму.

5. Творче завдання. «Мости між культурами».

1. Переклади часто називають мостами між культурами. Побудуйте такі мости, знайшовши в підручнику прізвиська перекладачів художніх творів. З якими культурами з'єднують українців ці мости?

2. Оформіть графічно своє дослідження.

IV. Підсумки.

Прокоментуйте, як ви розумієте подані висловлювання.

1. Передавати не слово в слово, а смисл у смисл (*Св. Ієронім*).

2. З перекладу розгалузилися всі науки (*Дж. Бруно*).

3. У найкращому перекладі від автора 70–80 %, від перекладача – 20–30 % (*А. Тарковський*).

4. Переклад – це співтворчість (*М. Рильський*).

5. Переклад – це автопортрет перекладача (*Корній Чуковський*).

6. Поезію неможливо перекласти. Хіба можливо перекласти музику? (*Вольтер*)

7. Добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвалин власного письменства (*І. Франко*).

8. Поетична точність дається тільки сміливій уяві... (*С. Маршак*).

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Виконати завдання рубрики «Перевірте себе» № 1–6 (с. 10).

2. Гра в парах «Не помилися!». Перед вами польські й сербські слова. Не помиліться під час перекладу!

Uroda (пол.) – переклад українською: врода, краса.

Zapomniec (пол.) – переклад українською: забути.

Реч (серб.) – переклад українською: слово.

Слово (серб.) – переклад українською: буква.

3. Подискутуйте: у чому полягала складність перекладу? Про що має обов'язково пам'ятати перекладач?

Додатковий матеріал до уроку

Урок 3

Тема: Билина як жанр давньоруської літератури. Основні цикли билин. «Про Іллю Муромця та Соловія». Поетичне відображення історії Київської Русі в билинах. Реальність (історія, побут, звичаї) і художня вигадка в билинах

Мета: дати визначення поняття «билина», пояснити основні ознаки билини, розкрити значення билини для культурного розвитку людства; ознайомити з історичними фактами розвитку Київської Русі, відображеними в билинах, основними циклами билин (Київський і Новгородський), змістом билини «Про Іллю Муромця та Соловія»;

розвивати навички виразного читання з елементами коментування, переказу та аналізу билини, уміння аналізу билини як літературного твору; уміння висловлювати власне емоційне ставлення до змальованих подій, героїв, уміння висловлювати власну думку й обґрунтувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, карта Київської Русі, аудіозапис уривка з «Богатирської симфонії» М. Римського-Корсакова.

Начати же ся тѣи пѣсни по былинамъ
сего времени...

Зі «Слова о полку Ігоревім»

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, епіграфів уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Складання синонімічно-асоціативного куща «Фольклор».

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Мотивація пізнавальної діяльності учнів.

Створення емоційного настрою уроку. Музичний вступ (прослуховування уривка з «Богатирської симфонії» М. Римського-Корсакова). Уважно вслухайтеся в музику. Якими епітетами її можна схарактеризувати? Результати вражень записують на дошці. (Героїчна, мужня, сильна, натхненна, захоплива). Композитор назвав свою музику *богатирською*. Яких людей ми називаємо богатырями? А що означає слово *богатыр*?

2. Робота з підручником.

1. Прочитати уривок зі статті «Легендарні герої народних билин і балад» (с. 12–13).

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

2. Скласти опорну схему «Ознаки билини».

3. Етимологічний коментар.

Завдання: висловити свою версію походження і значення слів *богатыр* і *билина*, використавши знання з української та російської мов з тем «Будова слова» (спільнокореневі слова) та «Фразеологічні звороти».

4. Слово вчителя. Висновки.

Учні виділяють можливі корені слова, пов'язуючи слово *богатыр* зі словами *бог*, *багатство*, *божественний* та фразеологізмами *богатырський сон*, *богатырське здоров'я*, а слово *билина* зі словами *було*, *відбувалося*.

Звідси народна назва билини – «старина», «старинушка», тобто подія, що відбулася в минулому. Термін «билина» вперше використав у 40-х роках XIX ст. І. Сахаров у «Сказаннях російського народу про сімейне життя своїх предків», назвавши так розділ, у якому вмістив передрук епічних пісень. Учений узяв цей термін з вислову «по былинам сего времени», що фігурує в «Слові о полку Ігоревім».

Свого часу дослідники вважали слово *богатыр* слов'янським і пов'язували його зі словами *Бог*, *багатство*, *божественний*, як це зробили й учні. Богатыр означав людину, наділену божественною силою, героя. Дехто з дослідників переконаний, що слово *богатыр* запозичено в монголо-татар, які називали воєводу «багатур», «баатор» тощо. У рукописних джерелах Київської Русі це слово з'являється лише після монгольської навали.

5. Коментоване читання билини «Про Іллю Муромця та Соловія» (с. 16–21).

6. Лексичний коментар.

Каліка – мандрівний богомолець.

Мурза – титул знатного татарина.

Татарове – татари; загальна назва степових кочівників у билинах.

Корш – військовий загін.

Скидом пускати – скидати.

Апраксія – дочка князя Володимира.

7. Слово вчителя. Історичний коментар.

Слов'яни спрдавна були хліборобами. Крім того, вони займалися скотарством, полюванням, риболовлюю і бортництвом (вид бджільництва). Проте уявляти східних слов'ян VII–IX ст. як виключно сільське населення не можна. У східнослов'янських землях існувало чимало міст, з виникненням яких пов'язаний розвиток ремесел і торгівлі. У давньому місті працювали ре-

місники, відбувалися торги, на які приїздили іноземні купці. На всій східнослов'янській території побутувало гончарне ремесло, розвивалися залізний промисел, обробка кольорових металів, з яких виготовляли різноманітні предмети, зокрема й прикраси, шкіряна справа, ткацтво, обробка кістки тощо.

Міста Київської Русі були центрами економічного, політичного й культурного життя народу. Східнослов'янські племена мали торгові зв'язки з найважливішими тогочасними ринками, передусім країн Східної Європи та Середньої Азії. На той час слов'яни славилися як постачальники дорогого хутра бобра, чорної лисиці, соболя та горностая.

Культура Київської Русі була досить багатогранною і високорозвинутою. Зростала й військова сила держави. Її бойова слава викликала занепокоєння навіть у такої сильної країни, як Візантія.

8. Евристична бесіда за змістом прочитаної билини.

1. Звідки родом Ілля Муромець? З якою метою герой вирушив до Києва?
2. Який подвиг здійснив богатир під Черніговом?
3. Чому богатир відпустив живими трьох царевичів?
4. Чому Ілля Муромець відмовився стати воєводою в Чернігові?
5. Від якої небезпеки на шляху до Києва застерігають чернігівці богатиря?
6. Яку дорогу від Чернігова до Києва обрав богатир? Чим займався Ілля дорогою?
7. Як відбувався двобій Іллі Муромця і Соловія?
8. Як Іллю зустріли при княжому дворі в Києві?
9. Як поведився Ілля під час зустрічі з князем Володимиром? Що в поведінці богатиря свідчить про його освіченість і шляхетність?
10. Чому Соловій не послухав наказу Іллі Муромця свистіти напівсвисту?
11. Які події билини є кульмінаційними?
12. Визначте зачин, основну частину та кінцівку прочитаної билини.

9. Пошукова робота з картою Київської Русі «Билинний час і простір».

1. Знайдіть назви міст та інші географічні назви в билині «Про Іллю Муромця та Соловія». Порівняйте їх із тими, що позначені на карті Київської Русі. (Київ, Чернігів, Муромль, річка Самородина, село Карачаєво, Бринські ліси, Куликове поле)

2. Розкажіть про особливості доби Київської Русі. Згадайте, які міста Київської Русі були її політичними й торговими центрами. (Київ, Новгород)

3. Зазвичай билини поділяють на два цикли: Київський і Новгородський (билини про Садка), залежно від того, де відбуваються події. Деякі билини неможливо однозначно зарахувати до одного із зазначених циклів. Визначте, до якого циклу належить билина «Про Іллю Муромця та Соловія», обґрунтуйте свій висновок.

10. Прочитайте «Коментар архіваріуса» (с. 13–14).

1. Чи є відмінності між зображенням подій у билині та реальними подіями?
2. Які ворожі сили уособлює Соловій?
3. Чому саме Володимир став символом княжої влади в билинах?

11. Висновки.

Билини Київського циклу – це легендарна, ідеалізована історія Київської Русі. Вони відображають особливий простір (місто Київ), і час (розквіт держави східних слов'ян). Билині як жанру героїчного епосу притаманні видозміни історичних подій.

12. Дослідження «Билини як енциклопедія давньоруського життя».

За текстом билини дослідіть традиції та побут Київської Русі.

Зброя, спорядження богатиря	Бере ярий лук, Бере стрілу калену, Натягнув тятіву шовкову... Соловія стрімко в кайдани кував, А до булатного стременя в'язав...
-----------------------------	--

Архітектура	Гей, як приїхав Ілля Муромець у город, у Київ, Приїхав до сонечка-князя у широкий двір... А в князя з теремів високих криші зривало, Всі хрустальні скельця повипадали...
Одяг	Сам князь Володимир стольнокиївський По двору кругом біжить, Куньовою шубою вкривається.
Сімейні традиції (повага до батьків)	Ой то добрий молодець Ілля Муромець Батьку-матері уклоняється: Благослови, батьку та матір рідна...
Християнські традиції	Сам ввійшов він у палати княжії, Хрест-то він клав по-писаному, Поклін-то вів по-ученому, Вклонявся на чотири сторони...
Захист Батьківщини як святий обов'язок	«А приїхав я у стольний город Київ Послужити більше, князю мій, вірою-правдою, Оборонять Русь святую, Віру християнськую православную».
Зовнішні вороги	Стоять три царевичі, Мурзи погані, татарове, – З коршем сили до сорока тисяч, Хочуть город Чернігів узяти...
Традиції самоврядування	«Живи-то у нашому городі Чернігові воеводою, Суди суди всі по-правильному, Всі тобі повинуватись будемо».
Прошарки суспільства (селянство, бояри, князь)	Промовить Ілля: «Есть я із города із Муромля, Із села із Карачаєва, Ілля Муромець та і син Іванович...» Всі бояри та воеводи На землі, як снопи, лежать. Вклонявся на чотири сторони Сонечку-князю з княжною Апраксією.

V. Підсумки.

Хвилина компаративного аналізу. Заповніть таблицю, використовуючи знання про казки, міфи й билини.

Критерії для порівняння	Казка	Міф	Билина
Зміст	Фантастична оповідь чарівного або побутового характеру	Виражає уявлення стародавніх людей про світ, будову Всесвіту	Опис подвигів богатирів
Основна ідея	Боротьба добра зі злом	Прагнення людей усвідомити зміст і причини явищ, які вони спостерігають	Захист рідної землі
Час	«Давним-давно»	З першого дня творіння	XII–XV століття

Критерії для порівняння	Казка	Міф	Билина
Місце	Конкретне місце (в одному селі, у тридесятому царстві)	Світ загалом	Київська Русь
Композиція	За казковою формулою	Вільна	За билинною формулою
Герої	Звичайні люди та фантастичні істоти	Боги, фантастичні істоти, герої	Богатирі, князі, фантастичні істоти
Спільне			
1. Герої вступають у поєдинок із силами, які уособлюють зло. 2. Важливу роль відіграють фантастичні елементи. 3. Використовуються фольклорні художні засоби (гіпербола, повтори, постійні епітети).			

VI. Домашнє завдання.

1. Підготуйте переказ змісту билини, спираючись на запитання «Літературного практикуму» (завдання № 1, с. 22).

2. Індивідуальні завдання на випередження: прочитати билини «Ілля Муромець та Ідолице погане», «Бій Іллі Муромця з сином», «Ілля Муромець і голота шинкарська», «Сварка Іллі з князем Володимиром», «Ілля на Соколі-кораблі», «Три поїздки Іллі Муромця», «Ілля Муромець і Калин-цар» (на вибір учителя та учнів).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 4

Тема: Ідеал воїна-захисника в билині «Про Ілля Муромця та Соловія»

Мета: поглибити знання про основні ознаки билини, схарактеризувати головного героя давньоруських билин, богатиря, патріота своєї землі, захисника знедолених, висловлювати власне враження про Ілля Муромця; розкрити втілення в образі богатиря народних уявлень про мораль, патріотизм, героїзм тощо;

розвивати навички переказу та аналізу билин, розвивати образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати патріотизм, ідею служіння народу.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручники, відеофрагмент кінострічки «Ілля Муромець» (режисер О. Птушко, 1956 р.) «Бій Іллі з військом тугарського Калина-царя», репродукція картини В. Васнецова «Богатирі».

Як одне-то на небі червоне сонечко,
А один-то на Русі Ілля Муромець!

Билина

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Сюжетна реконструкція. Розташуйте події відповідно до сюжету билини «Про Ілля Муромця та Соловія», перекажіть твір близько до тексту.

Події	Послідовність подій
Розповідь чернігівців про Соловія	1. Від'їзд Іллі Муромця до Києва
Двобій із Соловієм	2. Перемога під Черніговом
Зустріч Іллі Муромця з князем Володимиром	3. Розповідь чернігівців про Соловія
Наказ Соловію	4. Двобій із Соловієм
Від'їзд Іллі Муромця до Києва	5. Наказ Соловію
Розправа із Соловієм	6. Зустріч Іллі Муромця з князем Володимиром
Розповідь Іллі Муромця про дорогу до Києва	7. Розповідь Іллі Муромця про дорогу до Києва
Перемога під Черніговом	8. Сумніви князя Володимира
Сумніви князя Володимира	9. Розправа із Соловієм

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Усний журнал «Сторінками билин».

Учні, які отримали завдання на випередження, розповідають про звичаги Іллі Муромця і складають інформаційну картку «Подвиги Іллі Муромця».

Інформаційна картка «Подвиги Іллі Муромця»

Звільнення Чернігова

Двобій із Соловієм

Будівництво церкви

Відвідування Царгорода та боротьба з Ідолищем

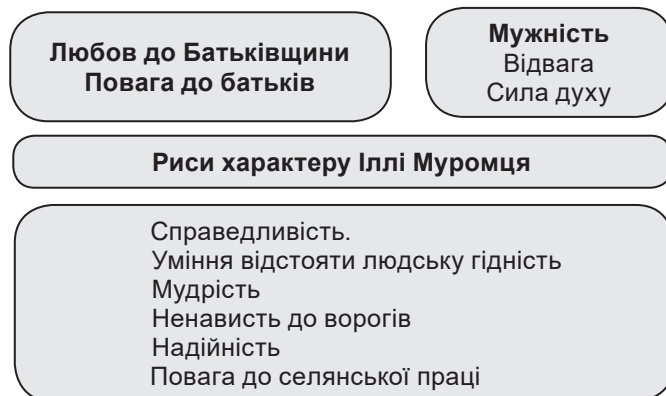
Битва з богатиркою Горинянкою

Зустріч і перемога над розбійниками

Звільнення бранців від дівчини-королівни

Порятунок Києва від Калина-царя

2. Мозковий штурм. «Ілля Муромець як героїко-патріотичний ідеал народу».

3. Слово вчителя. Висновки.

Билинний герой Ілля Муромець втілює найкращі риси борця, героя за народними уявленнями. Можливо, й існував прообраз богатиря, але подвиги Іллі Муромця, риси його характеру дають змогу припустити, що це поетичне узагальнення, збірний образ людини, ідеальний образ захисника давньоруської землі.

4. Словесне малювання.

1. Переглянути відеофрагмент «Бій Іллі з військом тугарського Калина-царя» з кінострічки «Ілля Муромець» (режисер О. Птушко, 1956 р.).

2. Порівняйте образ, який створив актор Борис Андреев, з описом Іллі Муромця в прочитаній билині.

3. Намалюйте словесний портрет богатиря, використавши ілюстрації з підручника (с. 12, 16, 17, 18, 19, 21) та подані матеріали.

С т а т у р а: кряжистий, могутній, як віковий ліс, старий козак, селянська статура.

О б л и ч ч я: добрі й м'які риси, широке чоло, сиве волосся.

П о г л я д: прямий, відкритий, пильний.

О д я г , з б р о я: шолом, булатна палиця.

5. Мистецьке відлуння.

1. Прочитати матеріал рубрики «У світі мистецтва» «Повернення билинних героїв» (с. 49–50).

2. Розглянути репродукцію картини В. Васнецова «Богатирі».

6. Евристична бесіда за картиною «Богатирі».

1. Хто з богатирів, на вашу думку, Ілля Муромець, Добриня Микитич, Олешко Попович?

2. Як розташував художник своїх героїв? Чому Ілля зображений посередині трійці?

3. Як художник розкриває зовнішній вигляд і внутрішній світ богатирів?

4. Який пейзаж зображено на задньому плані полотна? Яка його роль? (Буря, що починається, жене по небу жмути грізних хмар. Пориви вітру хилять ковиль та інші дикі трави, що вільно розрослися в степу, ворущать гриви коней. Це створює гармонійний узагальнений образ батьківщини, якій загрожує небезпека).

5. Що пов'язує сюжет, узятий В. Васнецовим з билини, із сучасністю?

7. Евристична бесіда.

1. У чому сутність протиставлення (антитези) як художнього прийому?

2. Які протиставлення наявні в билині?

3. Розкрийте зміст протиставлення образів богатиря і Соловія.

4. За якими ознаками протиставлено Іллю Муромця і ворожу силу під Черніговом?

5. У билині є також ситуативні протиставлення. Знайдіть епізоди початкової недооцінки героя і наступне розкриття його справжніх рис.

6. У якому епізоді билини силу Іллі Муромця протиставлено владі князя Володимира? Яку думку утворює ця антитеза?

8. Слово вчителя. Висновки.

Художній світ билин зведено на протиставленні (антитезі). Передусім протиставлено образи богатиря і ворога. Ця антитеза порівнює їх не тільки зовнішньо (звичайна людина – напівчудовисько), а й за характером (захисник рідної землі – загарбник, чесна й шляхетна людина – розбійник).

Особливу роль відіграють протиставлення ситуативного плану: князь недооцінює богатиря, не вірить що той їхав прямою дорогою і полонив Соловія, а потім шкодує про це, відчувши лиху силу розбійника. Так виникає протиставлення Іллі й князя Володимира. У билинного Володимира наявні риси казкового царя: він боягузливий, підступний, невдячний (це наголошує на двоплановому ставленні народних співців до влади).

9. Коло ідей «Образ Соловія в билині».

Мета «Кола ідей» – залучення всіх учнів до обговорення поставлених запитань. Технологію застосовують, коли всі групи мають виконувати одне й те саме завдання, що складається з кількох питань (позицій), які групи представляють по черзі.

Як організувати роботу:

1. Кожна група отримує питання для обговорення.
2. Коли групи виконали своє завдання і готові презентувати інформацію, кожна з них обирає лідера. Обрані для виступу по черзі озвучують лише одне питання, що обговорювалося.
3. Якщо відповідь групи неповна або виникають суперечливі думки, учитель пропонує відповісти на це запитання представникам інших груп.
4. Далі обговорюються інші питання; усі групи висловлюються по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Так кожна група зможе розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

Питання для обговорення:

1. Чому Соловій має прізвисько «розбійник»? Які історичні події можуть бути основою для створення цього образу?
2. Чи можна вважати Соловія художнім зображенням сил, які роз'єднували Русь? Розкрийте значення звільнення дороги, якаєднала Муромль, Чернігів з Києвом.
3. У деяких билинах Соловія по-батькові кличуть Одихмантіївич. Із чим, на вашу думку, пов'язаний такий вибір імені?
4. Які сили природи уособлює Соловій?

10. Слово вчителя. Висновки.

Соловія вважають узагальненим, гіперболізованим образом розбійника. Існують історичні документи про боротьбу з розбоєм за часів Володимира. Зокрема, літопис 996 р. повідомляє про збільшення кількості розбоїв і про те, що Володимир «нача казнити разбойники».

Водночас це образ напівчудовиська-напівлюдини. У нього й сила надзвичайна, і лігво міфологічне на семи дубах. Образ Соловія – художнє зображення сил, що роз'єднували Русь, дробили її на частини, що прагнули ізоляції Києва як столиці від решти країни. Ілля поклав край відокремленості Чернігова й інших міст від Києва.

V. Підсумки.

Порівняльна характеристика Іллі Муромця та Соловія.

Критерій для порівняння	Ілля Муромець	Соловій
Зовнішність	Богатир, добрий молодець, старий козак	Потвора, напівлюдина-напівзвір
Походження	Селянський син із села Карачаєво	Розбійник
Характерні вчинки	Захищає міста Київської Русі від ворожої навали, будує мости й дороги	Чинить розбій на дорозі, убиває перехожих
Сильний характер	Сила спрямована на захист, творча	Сила руйнівна

Критерії для порівняння	Ілля Муромець	Соловій
Провідна риса	Патріотизм, героїзм	Безжалісність, підступність
Ставлення до князя Володимира	Поважає князя, не звертаючи уваги на недовіру	Упевнений у своїй абсолютній перевазі, кидає виклик княжій владі
Висновки	Національний ідеал	Уособлення ворога

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

1. Завдання «Літературного практикуму» № 2–4 (с. 22).
2. Дібрати цитати до характеристики образу Іллі Муромця.
3. Творчий конкурс «Ілля Муромець у XXI столітті».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 5

Дата _____

Клас _____

Тема: Урок розвитку зв'язного мовлення. Твір – характеристика літературного героя «Ілля Муромець – ідеал воїна – захисника рідної землі»

Мета: висловити враження від образу Іллі Муромця; розвивати зв'язне мовлення, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; розвивати навички аналізу й систематизації навчального матеріалу;

підтримувати стійкий інтерес до билини як жанру усної народної творчості; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення.

Обладнання: підручники.

Тут-то славному козаку Іллі Муромцю
Славу співають
По всім землям...

Билина «Про Іллю Муромця та Соловія»

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавчий диктант «Сторінками билин».

- Епічні пісні про богатирів, у яких описано їхні подвиги й пригоди, називають... (билинами).
- Билини складені на території середньовічної держави... (Київська Русь).
- В основі сюжету билини... (подвиг богатиря).
- Билини зазвичай поділяють на два цикли... (Київський і Новгородський).
- Головний герой Київського циклу билин – ... (Ілля Муромець).
- Художнє перебільшення називається... (гіперболою).
- Художній прийом протиставлення називається... (антитезою).
- Композиція билини складається з таких частин... (заспів, зачин, основна частина, кінцівка).
- Щоб наголосити багатократність подій або тривалість часу в билинах використовуються... (повтори).
- Символічними числами в билині є... (три, сім).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Характеристика образу Іллі Муромця.

Характер Іллі Муромця	Приклади
Любов до Батьківщини	Мета поїздки до Києва – захист рідної землі. Звільняє Чернігів від облоги загарбників.
Турбота про людей	Захищає людей від навали, мостить дорогу до Києва, будує мости.
Сміливість, рішучість	Вирушає до Києва прямою дорогою.
Шляхетність	Відмова від запрошення чернігівців стати їхнім воєводою.
Сила та мужність	Боротьба із чудовиськом Соловієм.
Увічливість, освіченість	Чемна поведінка при дворі князя Володимира.

1. Робота в парах. Складання етичного кодексу богатиря.

Прислів'я *Народ скаже, як зав'яже* увиразнює влучність і мудрість усної народної творчості. Фольклор поважають і цінують за глибину думки, яскраву образність. Уявлення народу про

свого захисника втілилися не тільки в билинах, а й в багатьох прислів'ях, які розкривають героїко-патріотичний ідеал. Використовуючи запропоновані прислів'я, складіть цитатну характеристику Іллі Муромця, доведіть, що він – уособлення кращих рис народного заступника.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС БОГАТИРЯ

Прислів'я	Цитатна характеристика
Хто за батьківщину б'ється, тому сила подвійна дається.	Почав він гуляти, Поганих мурзів-татарів наїжджати: Куди їде – Туди вулиця, Куди верне – Туди провулок.
Той герой, хто за батьківщину горою.	«А приїхав я у стольний город Київ Послужити більше, князю мій, вірою-правдою, Оборонять Русь святую, Віру християнськую православною».
Чия відвага, того й перемога.	Як вилетіла стріла вище лісу стоящого, Нижче облака ходящого, А попала Соловію в праве око, А вилетіла стріла лівим вухом.
Хто не шанує маленького діла, той і великому ціни не знає.	Та поїхав лісами Бринськими, Простою дорогою в славний город Київ. Одною рукою коня тримає, Другою рукою дуба рве. Дуби рве самі коренисті Та мости мостить, Шлях укладає та все прямоїжджий.
Тропа виведе на дорогу, а дорога виведе до народу.	«Не хочу я жить у вас воеводою, Покажіть мені пряму дорогу У славний стольний Київ-город».
Подвиг сам себе прославить.	Чи мені вам буйні голови з пліч зняти? А то краще їдьте в свої царства, Та по всьому світу розкажіть, Що свята Русь не пуста стоїть, Що святу Русь могутні богатири бережуть.
Народу служити – у пошані бути.	Тут-то славному козаку Іллі Муромцю Славу співають По всіх землях, По всіх ордам Однині і довіка, А вам на многі літа!

2. Колективне складання плану «Ілля Муромець: ідеал воїна – захисника рідної землі».

П л а н

I. Билинний герой як утілення потреби народу в захисті рідної землі.

II. Ілля Муромець – патріотичний ідеал народу.

1. Ілля – «хліборобський син»:

а) походження героя;

б) повага до селянської праці.

2. Складові духовності Іллі:
 - а) любов до батьківщини;
 - б) почуття власної гідності;
 - в) віра в Бога;
 - г) повага до батьків.
3. Риси захисника давньоруської землі в образі Іллі:
 - а) відвага та сміливість героя;
 - б) витривалість і богатирська сила;
 - в) розум і чесність героя;
 - г) шляхетність учинків.
4. Художні засоби втілення образу Іллі Муромця:
 - а) гіперболізація сили богатиря;
 - б) постійні епітети;
 - в) порівняння.

III. Ілля Муромець – збірний образ патріота.

2. Робота над образністю мови. Філологічний майстер-клас «Художні засоби створення образу Іллі Муромця»: знайти в тексті билини приклади художніх засобів, які використано для створення образу богатиря.

Художні засоби	Приклади
Постійні епітети, які характеризують самого богатиря	Добрий молодець, старий козак, славний молодець, славний козак, могутній богатир.
Постійні епітети до характеристики зброї та коня богатиря	Ярий лук, калена стріла, шовкова тятива, стремено булатне, добрий кінь, кінь богатирський.
Гіперболізація сили богатиря	Як вилетіла стріла вище лісу стоящого, Нижче облака ходящого, А попала Соловію в праве око, А вилетіла стріла лівим вухом.
Гіперболізація сили ворогів, яким протистоїть богатир	Не ворон чорний небо укриває, Не туман налягає, Стоїть сила-силенная, Днем від куряви сонця красного, Ніччю місяця ясного Не видати.
Порівняння	Гей, то не старий дуб к землі нагинається, Ой то добрий молодець Ілля Муромець Батьку-матері уклоняється...

3. Висновки.

Для мови билин характерні художні прийоми, за допомогою яких оповідач увиразнює риси характеру або зовнішності персонажів. Визначає ставлення слухача до билини фольклорні постійні епітети. У билинах гіперболізовано не тільки самого героя, а й увесь зображуваний світ: події, явища, речі тощо.

IV. Підсумки.

1. Усний твір на задану тему.
2. Робота над письмовим твором.
3. Пам'ятка.

ПАМ'ЯТКА

Для написання твору необхідно:

- 1) зрозуміти завдання (тему);
- 2) відібрати необхідний фактичний матеріал;
- 3) розподілити (згрупувати) його відповідно до теми;
- 4) порівняти для встановлення між групами подібності або різниці;
- 5) зробити висновки, узагальнення.

Основні вимоги до змісту письмової творчої роботи:

- 1) гарне знання матеріалу;
- 2) чітко продумана логіка розкриття теми;
- 3) використання найпереконливіших доказів;
- 4) образність викладу;
- 5) стилістична, орфографічна та пунктуаційна грамотність.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Закінчити письмовий твір «Ілля Муромець: ідеал воїна – захисника рідної землі».
2. Підготуватися до уроку позакласного читання. Билина «Садко».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 6

Тема: Урок позакласного читання.
Билина «Садко»

Дата _____

Клас _____

Мета: проаналізувати зміст билини «Садко», визначити ідею твору, елементи композиції;

розвивати навички читання, переказу тексту, переказувати (стисло) основні події билини, розвивати образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її, розвивати вміння аналізу билини як літературного твору;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до культури інших народів світу.

Обладнання: тексти билини «Садко», репродукції картини І. Рєпіна «Садко в підводному царстві», картин А. Васнецова «Новгородський торг», «Новгородське віче», фрагмент фільму «Садко» (режисер О. Птушко, 1952 р.) «Садко вирішує відвідати Морського Царя», ілюстрації І. Білібіна до билини, аудіозапис арії Садка з опери М. Римського-Корсакова «Садко».

Тип уроку: позакласного читання.

У славному в Ново-граді
Як був Садко-купець, багатий гість.

Билина «Садко»

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавча розминка. Підкресліть ознаки, притаманні билині.

Сюжет складається із зачину, основної частини та кінцівки; алегорія; вживання повторів та постійних епітетів; гіперболізація, уповільнення дії, числова символіка; велика кількість персонажів; стрімкий розвиток сюжету; розповідь про героїчні звершення легендарних богатирів; несподівана розв'язка; наявність ліричного героя; повчальний висновок.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово учителя. Історичний коментар.

Новгород – одне з найдавніших міст Київської Русі, уперше згадане в літописі VI ст. Новгород розташовувався поблизу життєво важливої торгової магістралі середньовічної Східної Європи – так званого шляху «з варяг у греки», що з'єднував Балтійське й Чорне моря системою річок, озер і «волоків» (вододільних ділянок між верхів'ями двох річок, які близько сходяться і якими в давнину «волочили» судна з однієї річки до іншої).

Завдяки вдалому географічному положенню Новгород став посередницьким центром у торгівлі між Західною Європою, слов'янськими землями й Сходом. Він був одним з найбільших європейських міст з високорозвиненими ремеслами та широкими торговельними зв'язками. У системі давньоруських земель і князівств Новгород був найбільшим містом-державою, де не існувало панівної династії князів. У XII ст. місто стало боярською республікою із самобутнім політичним устроєм, за якого найважливіші державні питання вирішувалися на міських зборах – вічі, тимчасом як в інших землях і князівствах Київської Русі основним законом була воля князя. Економічна могутність Новгорода ґрунтувалася на промислах і торгівлі. Багаті купці міста («гості») торгували на території, що простягалася від Середземного моря до Північного полярного кола. Іноземні купці привозили дорогоцінні метали, свинець, олово, дорогі тканини, цінні сорти деревини; вивозили з Новгорода соболі, лисяче хутро, віск, шкури тощо.

2. Лексичний коментар.

Гусельки яровчаті. Слов'яни ще в IX ст. уславилися грою на гуслях. У ті далекі часи гуслі виготовляли із сухої дошки сосни, клена. Особливо цінували майстри білий клен (явір), звідси й назва – гуслі «яровчаті».

Жереб вольжаний – спеціально виготовлений дерев'яний відрубок невеликого розміру з вирізаною на ньому міткою, призначений для вирішення спірних питань волею долі.

Дружина – озброєний княжий загін, що становив ядро війська й допомагав князю в управлінні князівством. У тексті билини слово вжито не в прямому значенні, оскільки Садко не був князем.

3. Переказ ключових епізодів билини: Садко в Новгороді; подорож Садка; Садко на морі; Садко в підводному царстві у Морського Царя.

4. Евристична бесіда.

1. Де й коли відбуваються події билини?
2. Хто головний билинний герой? Чому Садка часто запрошують на бенкети?
3. Яким музичним інструментом володів Садко?
4. Чим пообіцяв нагородити Садка Морський Цар?
5. Як Садку вдалося розбагатіти? Які якості допомогли йому? Яку роль у цьому епізоді відіграє прийом потрійного повтору?
6. Що стало причиною від'їзду Садка з Новгорода? Про які риси характеру героя це свідчить?
7. Де подорожував Садко? Як ставився Садко до своєї дружини?
8. Що сталося з кораблями Садка на морі?
9. Що вирішив кинутий жереб? Як поводить Садко, дізнавшись, що Морський Цар кличе його до себе?
10. Які події відбуваються із Садком на дні морському? Яким зображено морське царство?
11. Як Садку вдалося обдурити Морського Царя і дістатися берега?
12. Хто допоміг Садку перехитрити Морського Царя і повернутися на землю?
13. Яке чарівне перетворення сталося із Черनावушкою? Порівняйте цей епізод з фольклорними казками.
14. Як Садко віддячив мудрому старцю, який допоміг йому перехитрити Морського Царя?
15. Як Садко ставиться до свого народу й рідної землі? Як це його характеризує?
16. У яких епізодах билини використано прийом гіперболізації? Порівняйте використання цього прийому в билинах Київського циклу.

5. Робота над образом Садка.

Характер Садка	Приклади
Любов до рідної землі	Не залишається в морському царстві, прагне до Новгорода
Мистецький талант	Музикою зачаровує морського царя
Сміливість	Вирушає в подорож морем
Вдячність	Виконує обіцянку побудувати храм
Кмітливість	Обриває струни на гуслях
Рішучість	Перемагає в суперечці з новгородськими купцями

6. Мистецьке відлуння. «Билинний герой в мистецтві».

1. Переглянути фрагмент з фільму «Садко» (режисер О. Птушко, 1952 р.) «Садко вирішує відвідати Морського Царя». Яким ви уявляли головного героя, коли читали билину? Чим для вас особисто билинний Садко відрізняється від кінообразу, який утілює Сергій Столяров? Чим відрізняється поведінка Садка у фільмі та в билині? (У тексті билини Садку випадає за жеребом піти в гості до Морського Царя, але він не хоче й пускає жереб ще два рази. Тимчасом у фільмі герой піклується про своїх товаришів: він не кидає жереб, а сам зголошується на небезпечну гостину).

2. Розглянути репродукції картин А. Васнецова «Новгородський торг», В. Васнецова «Псковське віче», І. Рєпіна «Садко в підводному царстві», ескізи декорацій І. Білібіна до опери

М. Римського-Корсакова «Садко». Що спільного між Садком І. Репіна й Садком з художнього тексту?

3. Прослухайте арію Садка з опери М. Римського-Корсакова «Садко». Який настрій, які почуття викликає у вас ця музика? Як музика увиразнює майстерність і талант головного героя?

V. Підсумки.

Порівняльна характеристика Садка та Іллі Муромця.

Порівняння героїв	Садко («Садко»)	Ілля Муромець («Про Іллю Муромця та Соловія»)
До якого циклу належить білина?	Новгородський	Київський
Історичне підґрунтя виникнення образу	Легендарна історія міста-держави Новгорода	Необхідність захисту Київської Русі від зовнішніх ворогів
Зовнішність	Молодий, вродливий	Богатир, добрий молодець, старий козак
Походження героя	Новгородський гусяр, який став купцем	Селянський син із села Карачаєво
Мета подорожі	Продати товар	Служити київському князю, захищати Русь
Характерні вчинки	Виграє заклад з новгородськими купцями, вирушає в подорож до Золотої Орди, опиняється в морському царстві	Захищає міста Київської Русі від ворожої навали, будує мости й дороги, перемагає Соловія, який грабував та вбивав населення
Чим досягає перемоги?	Майстерність музиканта, кмітливість	Фізична сила, мужність
Життєві орієнтири	Примножити економічну могутність Новгорода	Захищати святу Русь та християнську віру
Спільні риси		
Шляхетність учинків, сміливість, почуття справедливості, власної гідності, волелюбність		

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

Повторити тему «Білини», склавши диктант з літературознавчих термінів і назв, пов'язаних з вивченим матеріалом.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 7

Тема: Балада як жанр фольклору і літератури. **Характерні ознаки балади. «Король Лір і його дочки». Моральний урок у творі. Король Лір як вічний образ**

Мета: дати визначення поняття «балади», пояснити основні ознаки фольклорної балади, розкрити значення жанру балади для культурного розвитку людства; ознайомити зі змістом балади «Король Лір і його дочки», розкрити втілення в ній народних уявлень про мораль;

розвивати навички виразного читання з елементами коментування, переказу й аналізу художнього твору, зокрема балади; уміння висловлювати власне емоційне ставлення до змальованих подій, героїв, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, репродукції картин Дж. Рейнольдса «Король Лір», Дж. Гілберта «Корделія при дворі Короля Ліра».

Від наших батьків ми отримали найбільший і безцінний дар – життя. Вони вигодували й виростили нас, не шкодуючи ні сил, ні любові. І тепер, коли вони старі та хворі, наш обов'язок – вилікувати й виходити їх!

Л. да Вінчі

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

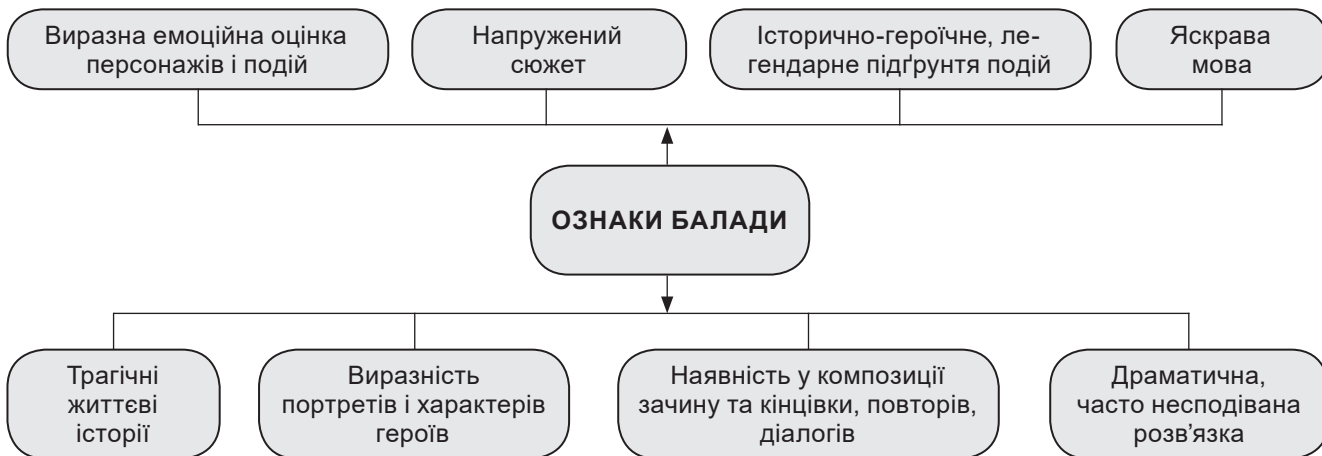
Літературознавчий практикум: з'єднайте стрілочками терміни та їхні визначення.

Гіпербола	давні фольклорні віршовані твори, що розповідають про народних героїв.
Билина	художній прийом, що ґрунтується на перебільшенні певних властивостей зображуваного героя, предмета чи явища.
Постійний епітет	художній прийом зіставлення контрастних явищ, образів і понять.
Епічні пісні	художнє означення, яке стійко сполучається с означуваним словом та утворює в поєднанні з ним образно-поетичний вислів.
Порівняння	старовинна віршова форма билин, що задає урочисто-піднесений, спокійно-величавий тон.
Антитеза	давньоруська епічна пісня, що розповідає про героїчні звершення легендарних богатирів.
Композиція	художній прийом пояснення одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою сполучників <i>як, мов, немов, наче, буцім, ніби</i> тощо.
Билинний вірш	побудова твору, доцільне поєднання всіх його персонажів, сцен, епізодів зображених подій, розділів у художню цілісність.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Робота з підручником:

1. Прочитайте фрагмент статті «Легендарні герої народних билин і балад» (с. 14–15).
2. Створіть асоціативний куц «Ознаки фольклорної балади».

2. Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Літературна розминка: «Як у народних казках і билинах зображено родинні стосунки?»

Билина «Про Іллю Муромця та Соловія»: Ілля з глибокою повагою ставиться до батьків, просить їх благословення на оборону Русі.

Німецька казка «Пані Метелиця»: зведена сестра й зла мачуха змусили посербицю пірнути в чарівний колодязь.

Японська казка «Іссумбосі, або Хлопчик-мізинчик»: доля хлопчика, який прагне знайти свою дорогу в житті й допомагає батькам стати багатими та щасливими.

Українська казка «Мудра дівчина»: мудра й кмітлива проста дівчина допомогла батьку знайти правду в суперечці з багатим братом і зуміла перехитрити багатія.

Польська казка «Жива вода»: троє братів вирушають на пошуки живої води для зцілення хворої матері.

Російська казка «Фініст – Ясний Сокіл»: молодша сестра, покарана за лиходійство старших сестер, змушена троє залізних черевиків зносити, троє посохів залізних поламати, троє ковпаків залізних порвати, перш ніж вийде заміж.

Словацька казка «Сіль дорожча за золото» («Соляний принц»): під час знайомства із женихами старші сестри порівняли свою любов до батька із золотом і прикрасами, а Марушка – із сіллю, без якої не можна жити. Але король не зрозумів глибини її слів і вигнав дочку з палацу. За це підземний цар покарав його землі, позбавивши їх солі.

3. Коментоване читання балади «Король Лір і його дочки» (с. 23–27).

4. Лексичний коментар.

Потрафить – догодити.

Рожа – рослина родини мальвових з високим стеблом та великими яскравими, різнокольоровими квітками, зібраними в китицеподібне суцвіття.

Облесний – який улещує, облещує; схильний до лестоцтв.

Протурити – прогнати.

Чвалом – дуже швидким бігом; навскач.

Ачей – може, можливо.

Атаніпп – король франків.

5. Слово вчителя. Історичний коментар.

Леір Британський (валл. Leir) – одинадцятий легендарний король Британії. Саме цей правитель став прототипом короля Ліра, зображеного у фольклорній баладі. У Леіра Британського не

було синів, лише три дочки: Гонорелла, Регана і Корделія. Відчуваючи наближення старості, Леїр Британський сказав, що розділить королівство натрое, щоб кожна дочка і її чоловік отримали свою частку. Прагнучи заручитися прихильністю короля, дві старші дочки лестили йому, тимчасом як Корделія не захотіла домагатися любові батька в такий спосіб. Гонорелла вийшла заміж за герцога Олбані, а Регана – за герцога Корнуолла. Леїр розділив королівство на дві частини й передав трон старшим дочкам. Корделія взяла шлюб з королем франків Атаніппом, не маючи влади. Зяті спочатку дали Леїру Британському 140 лицарів для охорони, потім скоротили цю кількість до 30, потім до 5, і нарешті до 1. Злякавшись своїх старших дочок, король утік до Галлії, де отримав турботу й любов молодшої дочки. Вони зібрали велику армію, вирушили в похід на Британію і здобули перемогу. Після цього Леїр Британський володарював ще три роки, а потім передав трон Корделії.

6. Культурологічний коментар.

В. Шекспір на основі сюжету балади «Король Лір і його дочки» створив геніальну трагедію. Король Лір став вічним образом світової культури. Образ короля Ліра, позначений великою силою художнього узагальнення, став загальнолюдським духовним надбанням. Напевно, саме тому до образу короля Ліра звернулися письменники, музиканти, художники різних епох. Так в мистецтві живопису відомими стали картини Джошуа Рейнольдса «Король Лір», Джона Гілберта «Корделія при дворі Короля Ліра» тощо. Уже 1909 р. світ побачила екранізація «Короля Ліра», і до сьогодні сюжет залишається популярним серед кінорежисерів.

7. Коментар перекладача.

Як знавця і збирача народної творчості І. Франка зацікавили давньоанглійські балади. Увагу митця привернула не лише висока художня цінність цих творів, а й їхня оригінальність, несхожість з фольклорними піснями інших народів. Франко вказує на принципи відбору творів для перекладу: «Перекладаю лише такі твори з чужих літератур, які, читаючи, маю вражіння, що передо мною відкрився новий світ чи то думок, чи поетичних образів, і хотів би своїми перекладами викликати таке саме вражіння в моїх читачів». Прагнучи ознайомити українців з перлинами національного письменства й збагатити українську літературу перекладами, він переробляє відомі сюжети для того, щоб вони стали доступними широкому колу читачів. Водночас, зберігаючи національні особливості, притаманні поезії різних народів, Франко наближає твір, що перекладає «за колоритом до української народної поезії». Ось приклад української народної фразеології, яку Іван Якович увів у переклад «Короля Ліра і його дочок»: *Що зразу там було мов медове, То незадовго стало квасом.* А також про Корделію: *Скінчилася її недоля; На кращім ґрунті запишалася. Мов гарний цвіт з чужого поля.*

7. Евристична бесіда.

1. Порівняйте, які сімейні стосунки зображено в народних казках і прочитаній баладі. Визначте спільні мотиви.

2. Яким змальовано короля Ліра на початку балади?

3. Яке запитання ставить король улюбленим дочкам?

4. Які відповіді дали доньки на батьківське запитання?

5. Яка з відповідей королю не сподобалася? Що вирішує король?

6. Яка доля чекала на Корделію після того, як на неї розгнівався батько?

7. Як жилося Ліру після того, як він розділив королівство між старшими доньками?

8. Коли король Лір змінює своє ставлення до Корделії? Як молодша донька довела відданість батькові?

9. Чи справедливою була доля до короля Ліра та трьох його дочок?

10. У чому полягає трагедія короля як батька?

11. Художньо переосмислюючи історичні події, митець доволі часто може зміщувати звичні акценти, надаючи перевагу творчій уяві. Як зміщено акценти в баладі «Король Лір і його дочки»?

12. За допомогою яких художніх засобів розвиток сюжету в баладі набуває драматичної напруженості?

13. Значне місце у фольклорній баладі посідає несподіване. Чи є в баладі такі несподівані події? Поясніть їхню роль.

14. У фольклорній баладі сюжет завжди трагічний. Знайдіть уривки в баладі «Король Лір і його дочки», що підтверджують це. Яку роль вони відіграють у творі?

15. Які риси притчі й казки наявні в баладі «Король Лір і його дочки»?

16. До якого типу перекладів належить переклад І. Франка?

8. Дослідницька робота. Як за сюжетом змінюється образ короля Ліра та його становище?

Критерії для порівняння	На початку балади	Після відповіді на батьківське запитання	Життя в Реґані й Гонореллі	У фіналі балади
Влада	Могутній король квітучої держави	Розділяє королівство між старшими доньками	Зменшується кількість почту від двадцяти слуг до одного, а врешті немає жодного	Повертає королівство
Ставлення до дочок	Пишається дочками	Вірить словам старших дочок, проганяє молодшу	Розуміє ціну лестоцям Реґані й Гонореллі, знаходить захист у Корделії	Відновлення справедливості
Матеріальне становище	Достаток і королівська розкіш	Скрута	Жебрацтво	Повернення престолу
Моральний стан	Повага	Гнів на молодшу доньку, надія на радість і спокій від старших	Гірке розчарування в Реґані і Гонореллі, прозріння щодо любові Корделії	Туга за померлою Корделією, смерть

9. Робота над літературознавчим терміном «символ».

1. Прочитати визначення символу в «Літературознавчій довідці» (с. 23).

2. Робота в групах. Знайти приклади символів у баладі «Король Лір і його дочки». Визначити, де символом виступають герой балади, картини природи, предмети, художня деталь.

3. Розглянути ілюстрації, які виконав відомий білоруський художник, лауреат найвищої європейської нагороди для книжкових ілюстраторів «Золоте яблуко» Павло Татарников (с. 24–27). Які символи ви бачите в тексті та в ілюстраціях?

Герой	Картина природи	Предмет	Художня деталь
Король Лір – символ трагічної батьківської долі, обманутої довіри, володаря, який утратив владу	<i>Аж ріки, гори та тверді скали З ним разом, бачилось, ридали і зітхали.</i> Природа як символ душевного горя і розчарування батька	<i>Жебрацький кий узяв у руки той, Що королівську носив корону.</i> Корона – символ влади Жебрацький кий – символ скрути	Зменшення почту короля Ліра – символ зміни ставлення Реґані до батька

V. Підсумки.

Мозковий штурм. Які моральні уроки балади «Король Лір і його дочки»?

Урок поваги до батьків

Урок справедливості

Урок відданості

Урок щирості почуттів

Урок честі

Урок поваги до сімейних цінностей

Урок вірності

Урок добра, милосердя, гуманізму

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного (с. 27): № 7 «Подискутуймо!».

2. Знайдіть у тексті приклади, які доводять, що «Король Лір і його дочки» – фольклорна балада.

3. Завдання на випередження: прочитати баладу «Як Робін Гуд став розбійником» (с. 29–35).

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines.

Урок 8

Тема: «Як Робін Гуд став розбійником». Ідеї свободи та служіння народу

Мета: ознайомити із сюжетом балади «Як Робін Гуд став розбійником», виявити основні ознаки фольклорної балади у творі, розкрити ідею свободи й служіння народові;

розвивати навички виразного читання з елементами коментування, переказу та аналізу уміння висловлювати власне емоційне ставлення до змальованих подій, героїв, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники.

Доля сміливого любить.

Англійське прислів'я

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Доведіть, що «Король Лір і його дочки» – фольклорна балада.

Фольклорні традиції в баладі	Приклади з твору
Поєднання історії та легенди	Історичні події, пов'язані з королем Леїром, стають легендарними.
Трагічний сюжет, в основі – одна визначна подія	Історія короля-батька, який утратив владу та зазнав невдячності від рідних дітей.
Трагічність долі персонажів, несподівана розв'язка	Загибель доньки Корделії на полі битви; смерть через передчасну втрату доньки самого короля Ліра; смертна кара Реґани й Ґонореллі.
Діалоги, монологи-звертання	Діалоги між доньками й королем; монолог Ліра, коли він виганяє Корделію.
Використання символів	Символами виступають герої балади, картини природи, предмети, художні деталі.
Традиційні художні засоби (епітети, порівняння, метафори)	Епітети: <i>сніжне волосся, заповіт гарячий, люта змія, вірна любов, червоні рожі.</i> Метафора: <i>Що зразу там було мов медове, Та незадовго стало квасом.</i> Порівняння: <i>Мов сирота, пішла Корделія, Блукаючи від міста до села.</i>
Виразна емоційна оцінка персонажів і подій	<i>А повість про дитячу невдячність Собі запам'ятайте!</i>

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання балади «Як Робін Гуд став розбійником» (с. 29–35).

2. Лексичний коментар.

Єпископ – вищий церковний сан у християнстві.

Сагайдак – назва повного набору для лучника: лук разом зі шкіряною сумкою або дерев'яним футляром зі стрілами.

Каптур – зокрема, те саме, що капюшон.

Улучити в яблучко – точне влучання, точно вразити ціль. Цей фразеологізм походить зі швейцарської легенди про Вільгельма Телля.

Легенда про Вільгельма Телля.

У 1307 р. австрійський намісник у Швейцарії, бажаючи розтоптати почуття національної гідності поневоленого народу, наказав віддавати почесні своєму капелюхові, укріпленому на жердині в центрі площі. Селянин Вільгельм Телль, який повертався додому із сином, пройшов повз капелюх, не вклонившись. Розгніваний намісник наказав Теллю пострілом з лука збити яблуко з голови свого сина. Мужній стрілець поціливі у саму серцевину яблука. Наступну стрілу Телль випустив у серце намісника. Так, згідно з легендою, почалося повстання швейцарських селян за визволення своєї країни від австрійців.

3. Етимологічний коментар.

Як виникло ім'я Робін Гуд? Спочатку головного героя звали інакше – Роб з Локслі, або просто Локслі (Локслі – це назва міста, у якому він нібито народився).

Слово *hood* англійською означає «каптур» і вказує на елемент одягу Робін Гуда, а з помилковою етимологією від англ. *good* – «хороший» пов'язане тільки схожим звучанням. Але у слова *hood* є й переносне значення – «приховувати (накрити каптуром)». Слово *robin* перекладається як «малинівка», але можливо, що ім'я героя – результат переосмислення вислову «*Rob in hood*» – «Роб у каптурі». Так Робіна назвала Маріан, коли він виграв турнір лучників і проголосив її королевою турніру. Слова *rob*, *robber* також означають «грабіжник».

4. Робота з підручником. «Коментар архіваріуса» (с. 28–29).

5. Слово вчителя. Літературний коментар.

Цикл балад про Робін Гуда налічує 36 творів. Зображені події відбуваються наприкінці XII – на початку XIII ст. Ці балади – своєрідним життєписом народного героя. У баладах ідеться також про його друзів: Крихітку Джона, який отримав своє жартівливе прізвисько завдяки велетенському зросту, веселого ченця Тука, мандрівного менестреля Алана Дейлі та інших хоробрих бійців Шервудського лісу. Зображуються сутички загону Робін Гуда з головними ворогами простого люду – шерифом Ноттінгема та герфордським єпископом. Існує балада й про те, як Робін Гуд загинув. Його вбила черниця з жіночого монастиря Керкліс, куди поранений герой звернувся по допомогу. Вона пустила хворому кров, нібито бажаючи його врятувати. Крихітка Джон поховав товариша під дубом, де впала остання стріла Робін Гуда, і на могилі поставив камінь з написом:

Він доблесно і чесно жив,
Він кривди серцем не любив.
Із ним гуляли молодці –
Безстрашні вільні стрільці,
Серед яких він першим був,
Чим славу Англії здобув.

6. Слово вчителя. Культурологічний коментар.

Ім'я Робін Гуд стало прозивним щодо людей, які грабували багатих і віддавали награбоване бідним, тому були популярними в народі. І в українській історії є особистості, які за життя отримали подібну славу. *Олекса Довбуш* – реальний історичний ватажок опришків-гуцулів, який боровся з польськими та угорськими феодалами на Прикарпатті, Буковині та Коломиїщині. *Устим Кармелюк* – ватажок українського антифеодального та національно-визвольного руху на Поділлі в 1813–1835 рр., став центральним персонажем багатьох українських народних історичних пісень.

Робін Гуд – один з небагатьох легендарних героїв, що вийшли за межі фольклору й стали важливою культурною реалією. На теми балад про нього написано літературні твори, поставлено спектаклі, знято чимало фільмів тощо.

7. Евристична бесіда.

1. Яким було дитинство Робіна? Чого навчали його батьки?
2. Як було зруйноване щасливе родинне життя хлопчика?
3. З якою метою юнак вирушає до Ноттінгема?

4. Як виникає суперечка між Робом і лісниками? На чиему боці була правда?
5. Що призвело до загибелі лісничого?
6. Як Роб познайомився з лісовою братією? Що розпалило Рובове бажання взяти участь у змаганні лучників у Ноттінгемі?
7. Яке маскування застосував Роб, щоб потрапити на турнір?
8. За якими правилами відбувався стрілецький турнір? Хто був серед глядачів?
9. Як поведився Роб під час турніру? Які факти свідчать про те, що боротьба за нагороду була суворою і справедливою?
10. Яких очікувань шерифа не виправдав Робін Гуд? Чому він подарував золоту стрілу Маріан?
11. Як лісова ватага обирала собі ватажка?
12. Прокоментуйте клятву вільних стрільців. Про що вона свідчить? Порівняйте її з рядками української історичної «Пісні про Устима Кармелюка»:

Я багатих убиваю,
Бідних награждаю,
З багатого хоч я візьму,

Убогому даю;
А так гроші розділивши,
Гріха я не маю.

13. За допомогою яких художніх засобів передано ставлення народу до друзів Робін Гуда та його ворогів? Наведіть приклади.

14. Визначте основну ідею балади про Робін Гуда. Свою думку аргументуйте прикладами з тексту.

8. Історична реконструкція «Звичаї англійського середньовічного суспільства»: за текстом балади дослідити звичаї середньовічної Англії.

«Лісові закони»	Дичина в усіх лісах визнавалася власністю короля або феодалів, а тому полювати на неї простолюду заборонялося під страхом смерті.
Розбій як протест проти насильства	Розповіді про хороброго Зеленого Віллі-розбійника, який не боявся королівських лісників і багато років розгулював по королівських лісах, стріляючи оленів та бенкетуючи з своїми друзями. Ватага Робін Гуда вирішила, забираючи гроші та речі в багатіїв, усіляко допомагати бідним та знедоленим.
Прошарки суспільства	Маріан приїхала погостювати з Лондона від двору королеви. Кістлявий бундючний шериф, його обвішані коштностями дочка й дружина, товстений герфордський єпископ вважають себе найважливішими персонами. Поважні особи сміються із зебрка, одягненого в строкате лахміття.
Культура середньовіччя	Герольди оголошують умови змагань. У турнірі лучників могли взяти участь усі охочі. Першу ціль буде поставлено за тридцять елів. Ті, що влучать у яблучко, стрілятимуть у другу ціль, пересунуту на десять елів далі. Третю ціль поставлять ще далі, і так аж поки визначиться остаточний переможець. Переможець одержує золоту стрілу й посаду королівського лісника.
Культ Прекрасної Дами	Переможець турніру завойовує право обрати королеву дня, проголошує готовність служити обраній дамі.

V. Підсумки.

Творча робота: складіть статут розбійницької ватаги Шервудського лісу, скориставшись текстом балади «Як Робін Гуд став розбійником».

1. Шляхетність намірів підтверджується присягою на вірність.
2. Проти кривдників завжди наготові луки.
3. Забираючи гроші та речі в багатіїв, усіляко допомагати бідним і знедоленим.
4. Ніколи не заподіяти зла жінці: дівчині, молодиці чи вдові.
5. Добра вечеря і кухоль пива – запорука доброго настрою.
6. Ватажок скликає бійців за допомогою ріжка.
7. Бадьорі пісні й веселі розмови обов'язкові навколо багаття.
8. Ватажком обирати того, хто пошеє шерифа в дурні.

- 9. Готовність брати участь у найнебезпечніших пригодах.
- 10. Розбійники пов'язані самовідданою дружбою.

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

- 1. Скласти план балади «Як Робін Гуд став розбійником» і підготувати переказ за планом.
- 2. Дібрати цитати для характеристики Робін Гуда.

Додатковий матеріал до уроку

Blank lined area for writing.

Урок 9

Дата _____

Клас _____

Тема: «Як Робін Гуд став розбійником». Образ народного захисника Робін Гуда

Мета: поглибити знання про основні ознаки фольклорної балади, схарактеризувати головного героя балади «Як Робін Гуд став розбійником», захисника слабких і знедолених, висловлювати власне враження про Робін Гуда; розкрити втілення в образі героя народних уявлень про захисника;

розвивати навички переказу та аналізу художнього тексту, розвивати образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати патріотизм, ідеї свободи, служіння народу.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручники, відеофрагмент кінострічки «Стріли Робін Гуда» (режисер С. Тарасов, 1975 р.) «Робін Гуд виграє турнір лучників».

Розбійник долею він був
І лицар у душі.

З балади про Робін Гуда

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Цитатна реконструкція: знайдіть відповідні цитати до складеного вдома плану балади, перекажіть події твору за планом, наводячи цитати.

П л а н

1. Дитинство та виховання Роба з Локслі. (*Радісні й безтурботні дні.*)
2. Суперечка з ватажком лісників. (*Мій лук не гірший від вашого, а стріли мої летять далеко й влучно, – отже, не вам мене вчити!*)
3. Помста за батька (*З лютими криками лісники стовпилися навколо свого начальника, але побачили, що допомога йому вже не потрібна.*)
4. Поява Роба на турнірі лучників. (*Жебрак повільно прокульгав за стрільцями й неквапливо зайняв місце в їхньому ряду. З натовпу почулися глузливі вигуки.*)
5. Справедлива перемога. (*Роб поклав собі будь-що завоювати золоту стрілу.*)
6. Гідна відповідь шерифу (*Роб Мандрівник завжди був вільний і не бажає нікому служити.*)
7. Маріан – королева турніру. (*Слава нашій королеві! Слава!*)
8. Ватажок лісового братства. (*Я буду радий, коли ви приймете мене у вашу сім'ю...*)

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Зоровий диктант: учитель показує слова на картках, а учні мають записати лише ті, що відповідають характеру Робін Гуда, та під час перевірки усно обґрунтувати свій вибір посиланнями на вчинки героя.

Відданість, повага до друзів, жорстокість, хоробрість, працьовитість, жага легкої наживи, жадібність, кар'єризм, готовність прийти на допомогу, любов до природи, доброта, ненависть до чесних людей, щирість, чесність, байдужість, підступність, зрадливість, спритність, вдячність, скромність, героїзм, витривалість, кмітливість, акторська майстерність, рішучість, влучність, упевненість, безкорисливість, сила духу, винахідливість, волелюбність, гарячковість, запальність.

2. Робота з текстом. «Розбійник долею він був і лицар у душі» – визначити за дібраними вдома цитатами лицарські якості, притаманні Робін Гуду.

Лицарські якості	Цитатна характеристика
Захист знедолених	Усі урочисто поклялися в тому, що, забираючи гроші та речі в багатіїв, вони всіляко допомагатимуть бідним та знедоленим.
Освіченість	Вона [мати] вчила його читати й писати, прищеплювала йому гарні манери, учила бути правдивим і чесним як перед сановитими лордами, так і перед простими селянами.
Урівноваженість	Однак Роб не сказав йому жодного слова й мирно пішов би далі...
Гарячковість, запальність	– Де ваша ціль? – з горячковим запалом вигукнув Роб. – Кладу свою голову проти ваших грошей, якщо я схиблю.
Упевненість	Роб упевненою рукою натягнув лук і, вибравши мить між поривами вітру, пустив стрілу.
Майстерність маскуванню, винахідливість	Серед них упадав в око жалюгідний на вигляд жебрак, одягнений у строкате лахміття, із засмаглими до чорного й подряпанними обличчям та руками.
Влучність	А коли змужніла його рука, він навчився спритно натягувати лук і пускати не-схибну стрілу.
Волелюбність	– Роб Мандрівник завжди був вільний і не бажає нікому служити.
Спритність	Роб спритно крутнувся і, загубившись у натовпі, швидко попрямував до міської брами.
Лідерство	Однак я, Вілл Стютлі, при всіх заявляю, що не визнаю ніякого іншого ватажка, крім вас.
Скромність	– Я буду радий, коли ви приймете мене у вашу сім'ю простим лучником. Бо тут, я бачу, є старші й досвідченіші люди, ніж я.
Вірність у коханні	– Леді, – звернувся до неї Роб, – прошу вас, прийміть оцей маленький подарунок від бідного мандрівника, готового завжди вам служити найкращими стрілами зі свого сагайдака.

3. Робота над системою образів балади «Як Робін Гуд став розбійником». Визначте, які риси та якості героя допомагають розкрити його друзі й вороги. Наведіть приклади з тексту.

Друзі Мати і батько – освіченість, увічливість.

Маріан – вірність у коханні.

Віллі Стютлі – влучність і спритність.

Брати-вдовиченки – дружба й довіра.

Розбійницька ватага – лідерські якості.

Вороги Головний лісничий – жага справедливості.

Шериф – почуття власної гідності.

4. Словесне малювання.

1. Перегляньте відеофрагмент кінострічки «Стріли Робін Гуда» режисера С. Тарасова (1975) «Робін Гуд виграє турнір лучників».

2. Чи відповідає образ Робін Гуда, який утілює актор Борис Хмельницький, образу Робін Гуда з балади?

3. Розгляньте пам'ятник Робін Гуду в Ноттінгемі скульптора Д. Вудфорта (с. 34). Які риси характеру героя відобразилися в скульптурі?

4. Опишіть, яким ви уявляєте Робін Гуда.

5. Віртуальна подорож до музею Робін Гуда.

У графстві Ноттінгемшир, у Шервудському лісі, існує «Музей Робін Гуда». Які експонати ви запропонували б для експозиції музею і чому?

Приклади: золота стріла, яку виграв Роб у турнірі лучників в Ноттінгемі; ріжок, яким Роб мав скликати ватагу; лук; стріли Робін Гуда, які він стругав власноруч; каптур, під яким Робін Гуд приховував свою зовнішність; кухоль, з якого герой пив чорне пиво.

6. Порівняльна характеристика Робін Гуда та Ілля Муромця.

Критерії для порівняння	Ілля Муромець	Робін Гуд
Історичне підґрунтя виникнення образу	Необхідність захисту Київської Русі від зовнішніх ворогів	Протест проти насильства в Англії XI століття
Зовнішність	Богатир, добрий молодець, старий козак	Вродливий, добре вихований юнак
Походження	Селянський син із села Карачаєво	Син головного лісничого Шервудського лісу
Мета подорожі	Служити київському князю, захищати Русь	Виграти турнір у Ноттінгемі, стати королівським лісничим
Як стає захисником?	Свідомо	Волею долі
Характерні вчинки	Захищає міста Київської Русі від ворожої навали; будує мости й дороги, долає Соловія, який грабував та вбивав людей	Убиває головного лісничого, помстившись за батька; виграє турнір лучників
Чим досягає перемоги?	Фізична сила, влучність	Влучність, спритність, кмітливість
Життєві орієнтири	Захищати святу Русь та християнську віру	Забираючи гроші та речі в багатіїв, усіляко допомагати бідним та знедоленим
Ставлення до служби	Прагне служити в Києві	Відмовляється від служби
Ставлення до можновладців	Поважає князя, не звертаючи уваги на недовіру	Принажує шерифа
Спільні риси		
Шляхетність учинків, сміливість, почуття справедливості, власної гідності, скромність, освіченість, волелюбність		

V. Підсумки.

Літературознавчий практикум. Укажіть ознаки фольклорної балади, притаманні твору «Як Робін Гуд став розбійником».

Похмуро-таємнича атмосфера, напружений сюжет, історико-героїчна тема, трагізм долі персонажів, невеликий обсяг, алегоричність, драматизм подій, значна кількість персонажів, обов'язковий висновок-мораль, складна композиція твору, вживання повторів і постійних епітетів, виразна емоційна оцінка персонажів і подій, гнітючі описи природи, яскраві герої, що повстали на боротьбу зі злом, відтворення широкої картини феодального суспільства, виразність портретів і характерів героїв, поєднання реального й фантазійного, заглиблення у внутрішній світ людини, використання традиційних композиційних елементів, гіперболізація.

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

1. Скласти план характеристики Робін Гуда.
2. За складеним планом усно схарактеризувати Робін Гуда як народного захисника.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 10

Тема: Ф. Шиллер. «Рукавичка». Випробовування головного героя балади. Образ справжнього лицаря, його мужність, відвага, людська гідність

Мета: ознайомити з фактами біографії, творчістю Ф. Шиллера, історією написання балади «Рукавичка», визначити ключові моменти в баладі й установити, як у них виявилися риси героїв, схарактеризувати образ лицаря Делоржа;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття й засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, репродукції картин Ж. Клуе «Франциск I», В. Карпаччо «Молодий лицар на фоні пейзажу», П. Міньяр «Юнак у панцирі», А. ван Дейка «Портрет лицаря із червоною пов'язкою», Л. Кранаха Старшого «Портрет молоді жінки», А. В. Бугро «Леді з рукавичкою», А. Гріму «Портрет дами з маскою», аудіозапис уривка IV частини Дев'ятої симфонії Л. ван Бетховена прелюдія до «Оди до радості» на слова Ф. Шиллера, тексти перекладів балади «Рукавичка» Б. Щавурського, В. Жуковського, М. Лермонтова.

Людина відображається у своїх учинках.

Ф. Шиллер

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний багаж. Чим літературна балада відрізняється від фольклорної?

Фольклорна балада	Літературна балада
Автор колективний (народ)	Автор – конкретна особа, має власне авторське бачення світу
Існує в усній формі	Створюється в писемній формі
Текст має кілька варіантів. Оповідач може вносити власні зміни	Варіантів немає. Текст не можна змінювати
Передається з вуст в уста, адресована слухачеві	Передається в друкованих чи рукописних виданнях, адресована читачу
Наявність у композиції зачину й кінцівки, повторів, діалогів	Вільна композиція
Спільне	
Історично-героїчне, легендарне підґрунтя подій Напружений сюжет Виразність портретів і характерів героїв Драматична, часто несподівана розв'язка	

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Мотивація пізнавальної діяльності учнів. Створення емоційного настрою уроку.

Музичний вступ – прослуховування уривка IV частини Дев'ятої симфонії Л. ван Бетховена «Оди до радості» на слова Ф. Шиллера. Сьогодні ця музика й слова, написані як «святкування»

братерства людей», є гімном Європейського Союзу та Ради Європи, одним із символів Європи. Це величний гімн радості, заклик до єднання всього людства. Композитор, дивлячись у майбутнє, укладає в уста хору пророчі слова:

Радість! Ти небесне сяйво,
Світло, сонця майбуття!
Полум'я душі своєї ми несемо у життя.

Уважно вслухайтесь в музику. Яка вона: яскрава, тиха, бурхлива, меланхолійна, сумна тощо? Такою була й доля поета Ф. Шиллера, який прагнув радості, любові та щастя і своєю творчістю примножував їх у світі.

2. Робота з портретом Ф. Шиллера (с. 36).

Й. В. Гете так описав зовнішність Шиллера: «Статура його, постава, хода, навіть кожен його рух були сповнені гордості. І лише очі в нього були ніжними. І талант його був таким, як його зовнішність. Він сміливо брався за великий сюжет, досліджував його, розглядав з усіх боків». Що в портреті поета підтверджує ці слова Гете?

3. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «Палке серце» (с. 36–38).
2. Використовуючи факти біографії Ф. Шиллера, скласти духовний портрет митця.

Факти біографії	Які якості та риси розкрилися?
Видатний поет і драматург	Творча уява, письменницький хист
Дитинство в атмосфері вимогливої любові	Чесність, набожність, сумлінність
Навчання у військовій школі	Наполегливість, вірність мрії
Вихід у світ драми «Розбійники»	Художній талант, натхненність, цілеспрямованість
Втеча з герцогських володінь	Сміливість, бунтарство, волелюбність
Викладацька діяльність в університеті Єни	Освіченість
Дружба з Гете	Щирість дружніх стосунків
Виснажлива творча праця	Працелюбність

4. Коментоване читання балади «Рукавичка» (с. 38–39).

5. Літературознавчий коментар.

До найпопулярніших поетичних творів Шиллера належать його балади, здебільшого написані в 1797 р. Цей рік в історії творчої співпраці Гете й Шиллера називають «роком балад». Між поетами відбувалося своєрідне дружнє творче змагання, тож до своїх листів вони додавали балади «Кубок», «Рукавичка», «Полікратів перстень», «Івікові журавлі» та інші. Ідейну основу балад Шиллера складають етичні проблеми. Поет прагне відобразити в окремому випадку людського життя закономірність поведінки людини, показати сили, що керують життям людей.

6. Слово вчителя. Історичний коментар.

Сюжет балади «Рукавичка» пов'язаний із середньовічним лицарським культом Прекрасної Дами. Кожен лицар зобов'язаний був знайти свою Прекрасну Даму – чоловік без дами серця не міг уважатися лицарем. Безкорислива любов і служіння їй були вагомою частиною лицарського етикету. В ім'я своєї дами лицар мав здійснювати подвиги на полі битви або в повсякденному житті. Винагородою за його старання могла стати усмішка, хусточка, рукавичка коханої або дозвіл складати пісні на її честь. Тим часом благородна жінка просто-таки зобов'язана була оточити себе кількома лицарями, які б служили їй поклонялися їй. Що більше таких шанувальників було в жінки, то більше її поважали.

Однак людські взаємини із часом зазнають змін. І звичай сліпо схилитися перед дамою серця, беззаперечно виконувати будь-яку її примху вже до середини XVI ст. почав забуватися. Настав час простих, природних стосунків між чоловіком і жінкою; стосунків, побудованих на рівних правах обох закоханих.

От що розповідає історик Сенфуа в книжці «Історичні замітки про Париж» (1776). Подія сталася при дворі французького короля Франциска I (XVI ст.) і пов'язана з придворною дамою

Кунігундою та лицарем Делоржем. Делорж уславився, зокрема, і тим, що дотримувався кодексу лицарської честі, який на той час утратив свою обов'язковість. Під час бою хижаків дама впустила свою рукавичку на арену й сказала: «Якщо хочете справді переконати мене у своєму коханні, то підніміть рукавичку». Лицар спустився вниз, підняв рукавичку і, повернувшись на балкон, кинув її в обличчя дамі зі словами: «Подяки не потребую». Шиллер використав цей сюжет для написання балади.

7. Евристична бесіда.

1. Де й коли відбуваються події балади? Чому твір має назву «Рукавичка»?
2. У чому полягає різниця між сюжетом з хроніки Сенфуа й баладою Шиллера?
3. Як змальовано в баладі короля та його оточення? Як характеризує короля і його двір зображена розвага?
4. Опишіть «парад звірів». Яке значення має в баладі вибір автора щодо хижаків, які з'являються на арені? Чому звірів зображено так яскраво й детально? Яких особливостей набуває твір завдяки цим описам?
5. Якою постає Кунігунда? Як вона ставилася до Делоржа й чи кохала його? Як ви вважаєте, чи випадково впала серед звірів рукавичка прекрасної Кунігунди?
6. Слова красуні – це прохання, наказ чи заклик до випробування? Чи міг би лицар відмовитися підняти рукавичку?
7. Чому Делорж виконує прохання дами? Чи розуміє він небезпеку свого вчинку? Які моральні якості лицаря розкрилися в його вчинку?
8. Якими ми бачимо лицаря і даму у фіналі? Яке враження на даму справив учинок лицаря, що спустився на арену за рукавичкою?
9. Кому, окрім дами, призначався кидок рукавичкою? Чи відомо вам, що означає цей жест?
10. За допомогою яких художніх засобів автор висловлює своє ставлення до героїв?

8. Слово вчителя. Висновки.

Опису короля в баладі немає, але з огляду на те, що сидів він «величаво», а вельможі «тіснились» при троні, мабуть, ловлячи кожен його рух і погляд, робимо висновок, що це владна людина. За його знаком виходять на арену звірі. На арені має розігратись жахлива битва між хижакими. Для короля це розвага. Отже, він – жорстока людина. Жорстокими постають і його придворні, навіть прекрасні жінки, які «цвітуть барвистим вінком». Криваві «ігрища і забави» їх теж розважають. А «глузлива красуня» Кунігунда заради дрібнички посилає до хижаків людину. Король лише спостерігає, не втручаючись. Це означає, що й для короля людське життя нічого не варте.

Першим «сторожкою стопою» на арену виходить лев, його поведінка нагадує величну поведінку самого короля, адже він теж цар – цар звірів. Наступним з'являється тигр, сильний і спритний, але, вибиваючи хвостом страшні кола, обходить лева «кроком несміло-пружним». Він боїться лева й, не насмілившись підступитися, лягає осторонь.

За третім помахом убігли два леопарди «прудкі» й напали на тигра. Але лев заспокоїв їх лютим ревом, не давши пролитися крові. Тигр і леопарди сприймаються як вельможі, що оточують короля.

Портрета героїні в баладі немає. Автор називає її «глузливою» красунею. Вона глузує над Делоржем, зневажає його почуття, отже, є пихатою і жорстокою, понад усе цінує себе. Та коли лицар підняв рукавичку, її зневага до нього змінилася захопленням. Почуття красуні не можна назвати коханням, бо коханих на смерть не посилають.

9. Робота в парах. Особливості композиції балади.

1. Визначте елементи композиції балади. Чи можна назвати композицію твору Шиллера традиційною?
2. Який епізод у баладі ви вважаєте кульмінаційним? Чи може літературна балада мати дві кульмінації?
3. Чому Гете називав балади «маленькими драмами у віршах»? Чим балада за композицією нагадує театральну виставу?

10. Висновки.

Композиція балади складається з таких частин:

- 1 – експозиція (опис місця дії і королівського оточення);
- 2 – зав'язка (вихід на арену звірів за знаком короля);
- 3 – розвиток дії (опис подій, що відбуваються на арені, Кунігунда кидає рукавичку);
- 4 – кульмінація (Делорж піднімає рукавичку й повертається);
- 5 – розв'язка (лицар кидає рукавичку дамі в обличчя).

Деякі літературознавці вважають, що цей твір має два кульмінаційні моменти: 1) Делорж піднімає рукавичку; 2) кидає рукавичку в обличчя дамі.

11. Словесне малювання. Образи Делоржа та Кунігунди в баладі.

1. Розгляньте репродукції картин Ж. Клуе «Франциск I», А. ван Дейка «Портрет лицаря із червоною пов'язкою», Л. Кранаха Старшого «Портрет молодої жінки», В. Карпаччо «Молодий лицар на тлі пейзажу», П. Міньяра «Юнак у панцирі», А. Гріму «Портрет дами з маскою», А. В. Бугро «Леді з рукавичкою». Зверніть увагу на кольорову гаму цих картин.

2. Чи такими ви уявляли лицаря і його даму, читаючи баладу? Аргументуйте свою відповідь.

3. Розподіліть риси Делоржа й Кунігунди.

Легковажність, шляхетність, кокетливість, підступність, сміливість, жорстокість, вірність в коханні, примхливість, пихатість, витримка, відвага, цілеспрямованість, гордість, самозакоханість, гідність, самовдоволеність.

3. Доберіть цитати для характеристики образів.

Делорж: збігає вниз безстрашно; кроком твердим ступає, бере рукавичку відважно; спокійний, назад іде; рукавичку в лице їй кинув.

Кунігунда: юна, глузлива красуня; героя очима вітає; погляд щастя обіцяє.

4. Опишіть лицаря і даму.

12. Творча робота. У майстерні перекладача.

1. Порівняйте переклади балади Шиллера, які виконали Михайло Орест (с. 38–39), Б. Щавурський, В. Жуковський та М. Лермонтов за такими критеріями: а) загальний настрій балади; б) авторська оцінка подій; в) характер і поведінка головних персонажів – Делоржа та Кунігунди.

2. Поясніть вислів В. Жуковського: «Перекладач у прозі – раб автора, перекладач у поезії – суперник».

Переклад Б. Щавурського:

РУКАВИЧКА

Перед своїм звіринцем,
З баронами, з наслідним принцом,
Король Франциск сидів;
З високого балкона він глядів
На поприще, очікуючи бою;
За ним, квітучою красою
Осліплюючи всіх підряд,
Придворних дам пишався довгий ряд.

Король дав знак рукою –
Дверей почувся скрип важкий;
І лев страшний
Із гривою густою
У всій красі
Виходить,
Похмурим поглядом обводить
Присутніх, а тоді
Наморщив лоба й рухом гордовитим
Він гривою тріпнув сердито,

І потягнувсь, і позіхнув,
І ліг. Король рукою знов махнув –
Засув дверей залізних гримнув,
І на арену тигр сміливо плигнув;
Та лева вздрів, боїться і реве,
По ребрах б'є хвостом себе,
Крадеться, і ховає погляд,
І лиже пащу язиком,
І, лева обійшовши, знов
Ричить і з ним лягає поряд.
І втретє знак подав король –
Два барси, чорні, наче смоль,
Одним стрибком над тигром опинились;
Та він їм лапою удар завдав,
А лев з ричанням встав...
Вони змирились,
І вбік неспішно відійшли,
І заричали, і лягли.
А гості ждуть видовища. Зненацька

Униз з балкона рукавичка дамська
Зірвалася, а вже за мить
Між хижаків вона лежить.
Тоді до лицаря Делоржа лицемірно
Всміхається обраниця його ж
І каже їдко: «Любий мій Делорж,
Якщо ти мене любиш вірно
Й твоя любов не знає меж,
То рукавичку принесеш».

Делорж у гробовім мовчанні
Між звірі йде,
І рукавичку він бере,

Переклад російською В. Жуковського:

Перед своим зверинцем,
С баронами, с наследным принцем,
Король Франциск сидел;
С высокого балкона он глядел
На поприще, сраженья ожидая.
За королем, обворожая
Цветущей прелестию взгляд,
Придворных дам являлся пышный ряд.

Король дал знак рукою –
Со стуком растворилась дверь,
И грозный зверь
С огромной головою,
Косматый лев
Выходит;
Кругом глаза угрюмо водит;
И вот, всё оглядев,
Наморщил лоб с осанкой горделивой,
Пошевелил густою гривой,
И потянулся, и зевнул,
И лёг. Король опять рукой махнул –
Затвор железной двери грянул,
И смелый тигр из-за решетки прынул;
Но видит льва, робеет и ревет,
Себя хвостом по рёбрам бьёт
И крбдется, косяся взглядом,
И лижет морду языком,
И, обошедши льва кругом,
Рычит и с ним ложится рядом.
И в третий раз король махнул рукой –
Два барса дружною четой
В один прыжок над тигром очутились;

Й вертається неспішно до зібрання.

Присутні, вздрівши героїзм такий,
Завмерли, дивлячись на нього,
А витязь молодий,
Немовби з ним не трапилось нічого,
Під оплески вельможних примадонн
Зійшов спокійно на балкон,
Його красуні теж вітають очі...
Але, позбавивши її солодких мрій,
В обличчя рукавичку їй
Він кинув і сказав: «Подяки я не хочу».

ПЕРЧАТКА

Но он удар им тяжкой лапой дал,
А лев с рыканьем встал...
Они смирились,
Оскалив зубы, отошли,
И зарычали, и легли.

И гости ждут, чтоб битва началась.
Вдруг женская с балкона сорвалась
Перчатка... Все глядят за ней...
Она упала меж зверей.
Тогда на рыцаря Делоржа с лицемерной
И колкою улыбкою глядит
Его красавица и говорит:
«Когда меня, мой рыцарь верный,
Ты любишь так, как говоришь,
Ты мне перчатку возвратишь».
Делорж, не отвечав ни слова,
К зверям идёт,
Перчатку смело он берёт
И возвращается к собранью снова.

У рыцарей и дам при дерзости такой
От страха сердце помутилось.
А витязь молодой,
Как будто ничего с ним не случилось,
Спокойно всходит на балкон.
Рукоплесканьем встречен он;
Его приветствуют красавицыны взгляды...
Но, холодно приняв привет её очей,
В лицо перчатку ей
Он бросил и сказал: «Не требую награды».

Переклад російською М. Лермонтова:

ПЕРЧАТКА

(Из Шиллера)

Вельможи толпою стояли
И молча зрелища ждали;
 Меж них сидел
Король величаво на троне;
Кругом на высоком балконе
Хор дам прекрасный блестел.

Вот царскому знаку внимают.
Скрыпучую дверь отворяют,
И лев выходит степной
Тяжёлой стопой.
И молча вдруг
Глядит вокруг.
Зевая лениво,
Трясет жёлтой гривой
И, всех обозрев,
Ложится лев.

И царь махнул снова,
И тигр суровый
С диким прыжком
Взлетел опасный
И, встретясь с львом,
Завыл ужасно;
Он бьет хвостом,
 Потом
Тихо владельца обходит,
Глаз кровавых не сводит...
Но раб пред владыкой своим
Тщетно ворчит и злится:
И невольно ложится

Он рядом с ним.

Сверху тогда упади
Перчатка с прекрасной руки
Судьбы случайной игрою
Между враждебной четою.

И к рыцарю вдруг своему обратясь,
Кунигунда сказала, лукаво смеясь:
«Рыцарь, пытать я сердца люблю.
Если сильна так любовь у вас,
Как вы твердите мне каждый час,
То подымите перчатку мою!»

И рыцарь с балкона в минуту бежит,
И дерзко в круг он вступает,
На перчатку меж диких зверей он глядит
И смелой рукой подымает.

И зрители в робком вокруг ожиданье,
Трепеща, на юношу смотрят в молчанье.
Но вот он перчатку приносит назад.
Отсюда хвала вылетает,
И нежный, пылающий взгляд –
Недальнего счастья заклад –
С рукой девицы героя встречает.
Но, с досады жестокой пылая в огне,
Перчатку в лицо он ей кинул:
«Благодарности вашей не надобно мне!»
И гордую тотчас покинул.

3. Висновки.

Переклади В. Жуковського та М. Лермонтова різні за настроєм, за тими картинками, які вони викликають в уяві читача, за авторським ставленням до персонажів і їхніх вчинків. Різні за характером і поведінкою дійових осіб балади. Герої Жуковського здаються старшими, ніж герої Лермонтова. Красуня в перекладі Жуковського лицемірна та холодна й сприймає вчинок лицаря як належне, а лицар стриманий і повний почуття гідності. Дама в баладі М. Лермонтова – легковажна кокетка, серце якої, однак, запалюється любов'ю від вчинку лицаря, а сам він – юний і поривчастий. У фіналі балади лицар Жуковського діє зовні спокійно, зважено вирішує і нічим не видає хвилювання. Він кидає рукавичку в обличчя красуні, «холодно прийняв привіт еє очей». Герой Лермонтова охоплений відчаєм, ображений поведінкою своєї дами.

Переклад Михайла Ореста змістовно близький до оригіналу, має такий самий спосіб римування, але інший поділ на строфи. Роботу Б. Щавурського називають переспівом балади Шиллера, а точніше – це переклад українською мовою з російської балади В. Жуковського.

IV. Підсумки.

1. Філологічний майстер-клас. Символіка в баладі.

1. Ознайомтеся з інформаційною карткою.

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТКА

Символіка в баладі «Рукавичка»

У середньовіччі рукавички, разом з аметистовим перснем і особливою палицею, вручали людині, призначеній на посаду єпископа, як знак влади.

Дами дарували кавалерам рукавички на знак любові; такий дарунок було заведено прикріплювати до головного убору.

Воїнам вручали рукавички під час посвячення в лицарі.

Чоловічі рукавички були синонімом влади монархів, суддів, феодалів.

Кинути рукавичку – викликати на бій. Якщо били нею по обличчю, скривджений мусив змити ганьбу кров'ю. І до цього часу вислів «кинути кому-небудь рукавичку» існує в багатьох європейських мовах.

Існує і таке цікаве повір'я. Виявляється, рукавички не можна піднімати з підлоги тому, хто її впустив, інакше буде нещастя. Зате якщо підняла й передала власнику інша людина, то того, чия рукавичка, очікує щасливий випадок.

2. Пригадайте, що таке символ. Знайдіть у прочитаній баладі символи.

3. Розкрийте прихований зміст знайдених символів.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Запитання і завдання до прочитаного № 6 («Подискутуймо!» – підготуватися до дискусії), № 7 (с. 40).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 11

Дата _____

Клас _____

Тема: А. Міцкевич. «Світязь». Утвердження героїзму й любові до батьківщини в баладі. Символічні образи, елементи фольклору у творі

Мета: ознайомити з фактами біографії, творчістю А. Міцкевича, історією написання балади «Світязь», визначити ключові моменти в баладі та встановити, як у них утверджується любов до батьківщини й героїзм; визначити символічні образи та елементи фольклору у творі; розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, аудіозапис балади Ф. Шопена № 3, текст балади Т. Шевченка «Лілея».

Народе бідний! Жаль твоєї долі,
Твій героїзм – то героїзм неволі.

А. Міцкевич

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавчий практикум: визначте риси балади у творі Ф. Шиллера «Рукавичка».

Ознаки балади	Приклади з твору
Поєднання історії та легенди	Історичні події, пов'язані з королем Франциском I та його васалом лицарем Делоржем.
Драматичний напружений сюжет, в основі – одна подія	У центрі – історія лицаря Делоржа, який з ризиком для життя виконує забаганку дами серця.
Несподівана розв'язка	Лицар кидає рукавичку дамі, відмовляючись від її прихильності за свій сміливий вчинок.
Виразність портретів і характерів героїв	Протиставлення образів Делоржа й Куніґунди, Делоржа й королівського двору.
Монологи-звертання	Звертання Куніґунди до лицаря, звертання Делоржа до красуні.
Використання символів	Рукавичка як символ виклику, перемоги, лицарської шляхетності тощо.
Художні засоби літературного твору (епітети, порівняння, метафори)	Епітет: твердий крок, кола страшні. Метафора: «дам барвистий вінок процвів», «вельможне гроно». Антитеза: «його могутній рев прогрімів – і став спокій».
Виразна авторська емоційна оцінка персонажів і подій	Авторська оцінка – у художніх деталях: «глузлива красуня» (Куніґунда), «спокійний, назад іде» (Делорж).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Робота з портретом А. Міцкевича (с. 40).

Зовнішність А. Міцкевича описано у творі О. Пушкіна «Стипетські ночі» із циклу «Маленькі трагедії». Зображуючи Імпровізатора, Пушкін змалював молодого польського поета: «Незнайомец увійшов. Він був високого зросту – худорлявий і здавався років тридцяти. Риси смаглявого його лица були виразні: бліде, високе чоло, орлиний ніс і густа борода, яка оточує жовто-смагляві щоки, виказували в ньому іноземця». Порівняйте словесний опис зовнішності поета з його портретом (с. 40).

2. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «Пізнаєте мене по голосу...» (с. 40–41).
 2. Використовуючи факти біографії А. Міцкевича та карту Європи, скласти щоденник віртуальної подорожі «Міцкевич: подорож, що тривала все життя».
 3. Дайте розгорнуту відповідь на проблемне запитання: чому Адама Міцкевича називають «польським пілігримом»?
3. Складіть щоденник віртуальної подорожі «Міцкевич: подорож, що тривала все життя».

Сторінка перша «Батьківщина»	А. Міцкевич народився 24 грудня 1798 р. на хуторі Заосьє біля міста Новогрудка (територія сучасної Білорусі). Раніше ці землі належали Литві, тому Міцкевич і називає своєю батьківщиною Литву. Наприкінці XIV сторіччя Литва та Польща злилися в єдину державу. Тому сьогодні Польща, Литва й Білорусь претендують на звання батьківщини поета. У суспільстві, до якого належала родина поета, панували польська культура, польська мова.
Сторінка друга «Студентський ентузіазм»	Міцкевич уступає до Віленського університету (сучасний Вільнюс), стає активним членом таємних патріотичних студентських товариств, їхнім поетичним лідером.
Сторінка третя «Російські друзі»	Заслання в Росію посприяло творчому розвитку поета. У Петербурзі Міцкевич познайомився із Жуковським, Криловим та іншими відомими митцями. У жовтні 1826 року відбулося знайомство Міцкевича з Олександром Пушкіним, яке потім переросло в щире дружбу.
Сторінка четверта «Українські враження»	Поета направлено в Одесу на посаду викладача в лицей Рішельє. Поки йшло листування щодо подальшого перебування Міцкевича, він відвідав Крим, який справив сильне враження на поета й надихнув його на створення прекрасного циклу «Кримські сонети».
Сторінка п'ята «Європейські подорожі»	Після від'їзду з Росії Міцкевич багато подорожує Європою: Берлін, Прага, Дрезден, Лозанна.
Сторінка шоста «Французькі спогади»	У червні 1832 року Міцкевич переїхав до Парижа, де приєднався до демократичного табору польської еміграції як публіцист, суспільний діяч, викладач слов'янських літератур.
Сторінка сьома «Революційні легіони»	А. Міцкевич брав активну участь у революції в Італії 1848 року, організовуючи польський революційний легіон. Під час російсько-турецької війни (1855 р.) у Константинополі Міцкевич хотів організувати польський легіон, який мав згодом об'єднається з повстанцями проти царату, але мрія не збулася.

4. Коментоване читання балади «Світязь» (с. 42–46).

5. Слово вчителя. Історичний, географічний коментар.

Баладу «Світязь» побудовано на матеріалі легенди. Вороги напали на прекрасне місто Світязь. Нікому було його обороняти, бо князь зі своєю дружиною пішов допомогти в нерівній боротьбі сусідньому князю. Залишилися в місті лише старі, жінки з дітьми та юна княжна. Не хотіли волелюбні містяни загинути від руки загарбника, жити в неволі, зазнати глуму та знущань. Тому вирішили прийняти смерть. Озеро поглинуло їх, даруючи безсмертя. На воді одразу з'явилися квіти неймовірної краси. Вороги зривали їх, але одразу падали мертві. І досі на водах Світязя росте чудове латаття, нагадуючи нащадкам про подвиг простих жінок, про їхню безмежну гордість, про любов до батьківщини.

У баладі не випадково згадуються реальні географічні місця. Світязь – озеро в Гродненській області сучасної Білорусі. Воно розташоване на південному схилі Новогрудської височини на висоті 258 метрів над рівнем моря і має форму, схожу на колесо. Площа водойми – 224 гектари, максимальна глибина – 15 метрів. Озеро Світязь та прилегла до нього територія формують Світязький ландшафтний заказник. Виникло озеро внаслідок провалу шарів земної кори в підземні пустоти. Версія геологів про походження водойми збігається з народною легендою.

Навколо озера росте ліс, який ніби обіймає його смарагдовим кільцем. Рослинність тут рідкісна: аїр (трав'яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками й гострим запахом), купава (водяна рослина, росте в стоячих водоймах і водоймах з повільною течією, до дна прикріплюється великим міцним кореневищем, цвіт нагадує віночок з численних білих пелюс-

ток), цар-зілля (народна назва рослини аконіт, яка має отруйні властивості). Деталі: рослинність, звичаї, діалектні слова – надають твору відчуття достовірності, передають екзотичність природи цього мальовничого куточка Білорусі, наближають легендарне минуле до дійсності.

6. Лексичний коментар.

Ксьондз – римо-католицький священник.

Вої – воїни (застаріле слово).

7. Евристична бесіда.

1. Де й коли відбуваються події балади? Чому твір названо «Світязь»?
2. Визначте композиційні елементи балади.
3. За допомогою яких образів створено атмосферу загадковості у творі? Як і хто захотів дізнатися про таємницю озера?
4. Опишіть озеро Світязь. Чому в баладі озеро змальовано так яскраво й детально? Яке значення мають картини природи?
5. Які географічні назви та образи рослинного світу є в баладі? Яких особливостей набуває твір завдяки цим описам?
6. Як змальовано в баладі князя Тугана та його державу? Перед яким вибором опиняється князь?
7. Яку авторську позицію розкриває образ ангела, що має захистити місто?
8. Якою постає в баладі княжна? Чому саме вона розповідає легенду Світязя? Які почуття увиразнено в її ліричному монолозі?
9. У чому виявилася моральна сила містян та їхній патріотизм?
10. Що фантастичне, а що реальне в баладі?
11. Які символічні образи зближують баладу з народнопісенною традицією? Розкрийте їхній прихований зміст.
12. Хто виступає оповідачем в баладі? За допомогою яких художніх засобів автор висловлює своє ставлення до героїв?

8. Слово вчителя. Висновки.

У баладі є елементи фантастики (утоплена княжна піднімається з дна озера й розповідає свою трагічну історію), однак основу його становлять реальні факти боротьби польського народу за незалежність. В експозиції звучить емоційна розповідь про озеро Світязь, з яким пов'язано так багато давніх легенд. Міцкевич – майстер таємничого змісту, що досягається передусім за рахунок виразного пейзажу: змалювання стихії води, яка вабить своєю таємницею. В описі Світязя поет органічно поєднав казку та реальність, сучасність і давнину, що є ознакою його творчого стилю. Згадка про нечисту силу, про її бенкети, ще більше посилює напруження, викликаючи почуття жаху.

Далі розповідь зосереджується на історичних подіях і на образі головної героїні – дочки князя Тугана. У діалозі князя з дочкою розкривається конфлікт між обов'язком воїна та любов'ю до народу, який вирішує княжна, закликавши батька надати допомогу сусідній державі й покластися на Божу волю щодо безпеки власних підданців. Уведення в структуру тексту чудесного знамення – появи ангела, який начебто вночі постав перед княжною, свідчить про відкриту авторську позицію, адже Міцкевич вірив, що народ – особливий посередник Божого одкровення. Ліричний монолог княжни охоплює всю гаму складних емоцій: і тривогу, і любов до народу, і мужнє прийняття своєї долі, і жах перед можливим полоном.

Кульмінаційний момент твору – опис облоги замку Тугана. Озеро Світязь розступилося перед мешканцями Туганової держави, урятувавши їх від поневолення. Смерть у цьому контексті трактується як порятунок від неволі. Відбувається диво: дівчата й жінки перетворилися на білі лілії, цар-зілля. Думка про відродження народу звучить і в розгадуванні таємниці: пан, рибалки, сам поет – нащадки славного роду.

З народнопісенною традицією баладу зближує використання традиційних образів-символів: вода – символ очищення від гріхів, смерті й поховання, життя і воскресіння з мертвих (пригадаймо «живу» та «мертву» воду в народних казках); образ жінки, що раптово з'являється із синіх хвиль; лілія – символ чистоти, непорочної краси; зілля – символ смерті й відродження, магічного впливу на людину та її долю.

Оповідачем у баладі виступає сам автор – то романтично піднесений, то скептично-іронічний у своєму ставленні до легенди.

9. Робота в групах. Символіка кольорів у баладі.

Розділитися на три групи. Дослідити авторське використання в баладі «Світязь» традиційних кольорів-символів: білого, синього, зеленого в образах озера, ангела, княжни, цар-зілля.

I група – Білий колір	II група – Синій колір	III група – Зелений колір
<p>Озеро: «Всіх, хто тут плавав зухвало Озеро, знявши вали білопінні, В прірві підводній ховало».</p> <p>Княжна: «Кучері білі, уста мов корали».</p> <p>Ангел: «Ледве останнє я мовила слово – Біле нас щось огортає».</p> <p>Цар-зілля: Бачиш квітки? То дівчата і жони, Змінені в білі купави.</p>	<p>Озеро: «Наче ти в синім пливеш видноколі, В тихій бездонній блакиті».</p> <p>Княжна: «Очі великі та сині».</p>	<p>Озеро: «В пуці дрімучій розкинулись води – Ясна і чиста рівнина, Пуца їх тінню густою обводять...»</p> <p>Цар-зілля: В листі зеленим, як віття ялини, Всипане снігом зимою.</p>
<p>Білий колір – символ чистоти, невинності, добродетельності, світла, сонця, життя, вічності. Білий колір – ознака Божого світла. У білому зображуються ангели, святі. Водночас білий має і протилежну символіку: це знак смерті, порожнечі, мовчання.</p>	<p>Синій – це колір неба й води, асоціюється з вічною Боже-ственною істиною. Означає вірність, добродетельність.</p>	<p>Зелений – колір трави, символ природи, молодості, краси та радості, утвердження життя, миру.</p>

10. Літературно-музичне відлуння.

Художні образи балад Міцкевича стали джерелом натхнення для музичних балад польського композитора Фредеріка Шопена, який написав чотири балади для фортепіано – свого улюбленого музичного інструмента. Шопен у музиці передав схвильований тон розповіді, переплетення реальності з фантастикою, численні контрастні епізоди, драматичну розв'язку, притаманні літературній баладі.

1. Прослухайте музичну баладу Ф. Шопена № 3.
2. Які характерні ознаки літературних балад композитор відтворив у музиці?
3. Які музичні засоби виразності використав Шопен?

IV. Підсумки.

1. Хвилина компаративного аналізу.

Т. Шевченко добре знав польську мову й міг читати поезії Міцкевича в оригіналі. За свідченням польського історика, письменника та художника Б. Залеського, Шевченко «чимало творів Міцкевича знав напам'ять». Український поет «відкрив» для себе Міцкевича ще в молоді роки, передусім під час перебування у Вільно в 1829 р. Хоча самого Міцкевича у Вільно тоді вже не було, його «Балади й романси» передавалися в місті з рук у руки.

1. Прочитайте баладу «Лілея» Т. Шевченка.

ЛІЛЕЯ

«За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За що вони тепер мене
В палатах вітають,
Царівною називають,
Очей не спускають
З мого цвіту? Дивуються,

Не знають, де діти!
Скажи мені, мій братику,
Королевий Цвіте!
«Я не знаю, моя сестро».
І Цвіт королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
До білого пониклого
Личенька Лілеї.

І заплакала Лілея
Росою-сльозою...
Заплакала і сказала:
«Брате мій, з тобою
Ми давно вже кохаємось,
А я й не сказала,
Як була я людиною,
Як я мордувалась.

Моя мати... чого вона,
Вона все журилась
І на мене, на дитину,
Дивилась, дивилась
І плакала. Я не знаю,
Мій брате єдиний!
Хто їй лихо заподіяв?
Я була дитина,
Я гралася, забавлялась,
А вона все в'яла
Та нашого злого пана
Кляла-проклинала.
Та й умерла... А мене пан
Взяв догодувати.
Я виросла, викохалась
У білих палатах.
Я не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Пан поїхав десь далеко,
А мене покинув.
І прокляли його люде,
Будинок спалили...
А мене, не знаю за що,
Убити – не вбили,
Тільки мої довгі коси
Остригли, накрили
Острижену ганчіркою.
Та ще й реготались.

Жиди навіть нечистії
На мене плювали.
Отаке-то, мій братику,
Було мені в світі.
Молодого, короткого
Не дали дожити
Люде віку. Я умерла
Зимою під тином,
А весною процвіла я
Цвітом при долині,
Цвітом білим, як сніг, білим!
Аж гай звеселила.
Зимою люде... Боже мій!
В хату не пустили.
А весною, мов на диво,
На мене дивились.
А дівчата завітчались
І почали звати
Лілеєю-снігоцвітом;
І я процвітати
Стала в гаї, і в теплиці,
І в білих палатах.
Скажи ж мені, мій братику,
Королевий Цвіте:
Нащо мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людей я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?.. Милосердий,
Святий Боже, милий!»
І заплакала Лілея,
А Цвіт королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
На біле пониклеє
Личенько Лілеї.

2. Визначте спільне й відмінне в баладах Міцкевича та баладі Шевченка: тема, сюжет, композиція, художні прийоми.

2. Висновки.

Спільне й відмінне між баладами «Лілея» Т. Шевченка та «Світязь» А. Міцкевича на тематичному, сюжетному, композиційному рівнях та у використанні художніх прийомів:

1. Тематика в обох поетів різна: в А. Міцкевича – історико-патріотична, у Т. Шевченка – соціально-побутова.

2. Сюжет обох балад розгортається навколо однієї події і завершується драматично. Міцкевич і Шевченко прив'язують події своїх творів до певної місцевості.

3. В обох баладах наявні всі елементи композиції: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка.

4. Обидва митці використовують фантастичний прийом – перетворення. В основу балад покладено народні пісні, легенди, національні міфи, але народні повір'я в обох творах набувають іншого осмислення, ніж у фольклорі. У «Лілеї» фантастичне, виняткове постає як поетичний

Урок 12

Тема: Р. Л. Стівенсон. «Вересовий трунок».
Основний конфлікт балади.

Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних інтересів. Символіка твору

Мета: поглибити знання про життя і творчість Р. Л. Стівенсона, ознайомити зі змістом та джерелами написання балади «Вересовий трунок», визначити ключові моменти в баладі й установити, як у них утверджується любов до батьківщини й героїзм, визначити символічні образи та антитези у творі;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, уривок мультфільму «Вересовий трунок» (режисер І. Гурвич, 1974 р.) «Діалог короля з пиктом».

Спогадаймо давню давнину,
Спогадаймо повість незабутню
Про далеку вільну країну,
Про стару Шотландію славетну.

Леся Українка

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Визначте послідовність подій у баладі «Світязь» згідно з композиційними елементами, перекажіть близько до тексту події твору.

1. Експозиція: опис озера Світязь.
2. Зав'язка: бажання дізнатися про таємницю озера.
3. Розвиток дії: поява княжни, її розповідь про Туганову державу й напад ворогів.
4. Кульмінація: фантастичне перетворення міста на озеро.
5. Розв'язка: біле латаття як згадка про подвиг народу.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Робота з портретом Р. Л. Стівенсона (с. 47).

Англійський письменник Роберт Олдінгтон писав про Стівенсона: «Більшості чоловіків не подобалася зовнішність Роберта Льюїса Стівенсона та його манера одягатися. Він був дуже худим, довгов'язим юнаком із заплутаним волоссям і соромився з будь-якого приводу. Однак жінки сприймали його як стрункого й витонченого чоловіка з «колеритною і характерною зовнішністю». Можливо, у юнацькі роки Стівенсон був не надто привабливим, та згодом його почали вважати «чарівним». Досить дивно, але з роками він став симпатичнішим...» Що в зовнішності Р. Л. Стівенсона, на вашу думку, робило його «чарівним»?

2. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «На крилах романтики» (с. 46–47).

Стівенсон говорив: «Я із честю підняв рукавичку, яку кинула мені доля, і переміг у битві із життям». А під час тяжкої лихоманки, він написав слова, що стали крилатими: «Ми повинні бути щасливі, як королі». Використовуючи факти біографії Р. Л. Стівенсона, складіть порадник «Як перемогти злу долю і стати щасливим».

2. Порадник Р. Л. Стівенсона «Як перемогти злу долю і стати щасливим».

1. Мрійте, щоб фантазії стали реальністю.

2. Виховуйте в собі почуття власної гідності.
3. Цінують тепле родинне коло.
4. Займайтеся тим, до чого лежить серце.
5. Розвивайте свій талант.
6. Будьте творчими.
7. Боріться за справедливість.
8. Будьте впевненими в перемозі світлих сил.

3. Коментоване читання балади «Вересовий трунок» (с. 47–48).

4. Лексичний коментар.

Верес – вічнозелений невисокий кущ із дуже дрібним і численним листям та лілово-рожевими або червоними квітами; верес дав ім'я першому осінньому місяцю в українській – *вересень*, білоруській – *єрасень*, польській – *wrzesień* мовах.

Бровар – пивовар.

Трунок – напій; відвар трав, коренів, лушпиння тощо для різних потреб; отрута.

Оружно – зі зброєю в руках.

Знищити до ноги – знищити всіх до останнього.

Нурт, пучина – вир.

5. Слово вчителя. Історичний коментар.

Пикти – таємничий народ у багатій на загадки історії Британії. Це нечисленне плем'я, на думку вчених, безстрашно боролось з римлянами, які й назвали його *pictii* що означало «розфарбовані». Римських легіонерів вражав усталений у пиктів звичай бойового татуювання.

«Ми найвіддаленіші мешканці землі, останні з вільних були захищені... нашою віддаленістю і невідомістю... За нами немає народів, нічого крім хвиль і скель» – ці слова, буцімто сказані вождем пиктів Калгаком, наводить у своїй праці римський історик Тацит. У графстві Галлоуей існує легенда про пиктів. Колись давно жив у цій місцині народ з такою назвою. Пикти були невисокими, із червоним волоссям, довгими руками й такими широкими долонями, що, коли йшов дощ, ними можна було прикритися, ніби парасолькою.

Серед традицій пиктів особливу увагу привертає приготування вересового трунку – реального напою, рецепт якого нині доступний усім охочим. Вересовий трунок тягучий, на смак гіркий, але дуже духмяний і довго не кристалізується, має темний колір. За давньою шотландською легендою, скромний верес був єдиною з рослин, що на прохання Бога погодилася зростати на голих, продувних схилах пагорбів. За це Господь нагородив його надзвичайною витривалістю, невибагливістю, чарівним запахом і властивостями медоноса. За рецептом вересового трунку полювали інші племена, але пикти передавали його від батька до сина разом із суворим наказом: ніколи й нікому не відкривати таємниці.

Пикти вели запеклі війни, тож поступово їхня чисельність помітно зменшилася. Зрештою, під час великої битви зі скотами, у якій пикти зазнали нищівної поразки, загинули всі, крім двох – батька та сина. Погрожуючи тортурами, король скоттів наказав їм видати рецепт вересового трунку. Батько погодився розкрити таємницю за дивної умови: позбавити життя сина. Виконавши прохання старого, король почув такі слова: «Тепер роби зі мною, що хочеш. Сина мого ти міг змусити, тому що був він тільки кволим хлопцем, але мене ти не зможеш зламати ніколи!» Король був обурений тим, що його перехитрив якийсь дикун, однак вирішив не вбивати пикта, адже найбільшим покаранням для нього тепер уважав життя.

Відтак минуло багато років, старий пикт став кволим і сліпим. Люди вже й забули про його існування. Та якось уночі молодики влаштували змагання, що мало виявити найсильнішого. Почувши їхню похвальбу, старий сказав, що хоче випробувати один з їхніх зап'ястків на міцність. Жартома йому простягнули товстий залізний прут. Сліпий пикт пальцями переломив його надвое і мовив: «Неабиякий хрящик, але зовсім не те, що пальці в мій час». Таким був останній з пиктів.

Існує також інша версія цієї історії, згідно з якою батько після смерті сина кинувся зі скелі й розбився.

6. Евристична бесіда.

1. Про які події розповідає балада? Яке емоційне забарвлення вони мають?
2. Визначте композиційні елементи балади.
3. Які історичні й фольклорні елементи Стівенсон використав у баладі? У яких рядках автор розповідає про історію та звичаї пиктів?
4. Яка хронологія розвитку сюжету?
5. Чим відрізняються літературний і фольклорний сюжети? Чому автор змінив деякі деталі оповіді?
6. Який епізод, на вашу думку, кульмінаційний у баладі?
7. Як у баладі Стівенсона змальовано шотландського короля? Чому король не має моральної втіхи від перемоги?
8. У чому виявилася моральна сила й патріотизм батька-пикта?
9. Які морально-етичні проблеми порушено в баладі Стівенсона?
10. Знайдіть художні засоби, які використав Стівенсон, щоб уславити подвиг маленького народу в боротьбі із загарбниками: а) емоційно забарвлені слова, б) епітети, в) порівняння, г) метафори, д) антитези.
11. Символами чого виступає в баладі вересовий трунок?
12. Які образи-символи з народної творчості вжито в баладі?
13. Як автор висловлює своє ставлення до зображених у баладі героїв і подій?

7. Висновки.

Поєднавши три джерела: історію, фольклор, вірування, Р. Л. Стівенсон написав баладу «Вересовий трунок», у яку органічно вплітаються елементи таємничого й у якій оспівано патріотичний дух. Це балада про людину, яка готова померти за свої ідеали, пожертвувати навіть власним сином, людину, яка нічого не боїться і впевнена у своєму виборі. Мужні броварі вирішили, що краще загинути, ніж розповісти таємницю. А втім, річ не в секретному рецепті: зберегти його означало для старого помститися ворогам за розорений край і вбитих співвітчизників. Одна-єдина людина, остання із живих, ціною загибелі сина зуміла завдати вождю завойовників нищівного морального удару, помстившись за всіх загиблих. І один у полі воїн!

8. Творче завдання. Скласти розповідь про події балади від імені: а) підлітка, б) старого пикта, в) короля.

9. Робота в парах. Антитеза в баладі «Вересовий трунок».

1. Пригадайте, що таке антитеза.
2. Доведіть, що баладу побудовано на антитезі, навівши приклади з тексту.

Щасливе життя пиктів. – Нещастя, які їм приніс шотландський король.
 Краса гір, укритих вересом. – Могили пиктів як символ трагедії народу.
 Літне буяння природи. – Похмурий настрій короля.
 Жахливий вир, що несе смерть. – Цвіт вересу, символ волі пиктів.
 Необмежена влада короля. – Безправне становище маленького народу.
 Безсилля шотландського короля. – Сила духу останніх пиктів.

10. Розподільний диктант. Образи короля і пиктів у баладі: розподіліть якості, притаманні королю та пиктам і запишіть у дві колонки. Обґрунтуйте свій вибір цитатами з тексту балади.

Патріотизм, гордість, хоробрість, зухвалість, гідність, ненависть до ворогів, упертість, наполегливість, невибагливість, нескореність, відчайдушність, сила духу, мужність, лицемірство, жалюгідність, жорстокість, витримка.

11. Мистецьке відлуння.

За баладою Р. Л. Стівенсона «Вересовий трунок» у 1974 р. київські мультиплікатори створили чудовий фільм про вибір: про честь і гідність, про життя і смерть... Режисеру студії «Київнаукфільм» Ірині Гурвич удалося по-новому розповісти історію людини, яка готова померти за свої ідеали, за те, у що вірить. Мультиплікатори передали не тільки трагедію маленького народу пиктів, але й долі всіх народів, які відстоюють свою незалежність.

12. Бесіда.

1. Перегляньте уривок мультфільму «Вересовий трунок»: діалог короля з пиктом. У чому відмінність режисерського бачення від літературного твору?

2. Порівняйте, якими ви уявляли героїв балади і яким побачили їх мультиплікатори.

13. Хвилина компаративного аналізу.

Порівняти балади А. Міцкевича «Світязь» і Р. Л. Стівенсона «Вересовий трунок», визначивши спільні та відмінні ознаки. Результати графічно представити в діаграмі.

IV. Підсумки.

Асоціативний диктант.

Запишіть означення для характеристики зображених подій і героїв у прочитаній баладі «Вересовий трунок».

Історичний, героїчний, поетичний, легендарний, сюжетний, давній, непересічний, захопливий, трагічний, драматичний, напружений, національний, гостроконфліктний, таємничий, загадковий, життєвий, правдоподібний.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного, № 7 (с. 49).

2. Друїди – жерці та пророки племен, які населяли терени Ірландії, Шотландії та Бретані – склали рослинний гороскоп, за яким у кожної людини й у кожного народу є рослина-охоронець. Особливе місце в цьому гороскопі належить вересу, який уособлює безстрашність, невибагливість, наполегливість, упертість, загадковість. Чи можна стверджувати, що саме ці риси втілилися в образах балади «Вересовий трунок» Р. Л. Стівенсона?

3. Підготуватися до виразного читання уривку з улюбленої балади.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 13

Тема: Урок виразного читання. Виразне читання балад

Мета: поглибити уявлення про поняття «балада», розширити знання про засоби емоційно-образної виразності, визначити особливості виразного читання балади;

розвивати практичні навички з техніки мовлення, виразного читання, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: виразного читання.

Обладнання: підручники.

Заговори, щоб я тебе побачив.

Сократ

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Заповніть пропуски в таблиці.

Назва балади, автор	Персонажі	Провідна думка балади
А. Міцкевич «Світязь»		Утвердження любові до батьківщини
	Король Лір, Корделія, Реґана, Ґонорелля	
		Утвердження ідеї свободи й боротьби проти соціальної несправедливості
Р. Л. Стівенсон «Вересовий трунок»		
	Делорж, Куніґунда, Франциск I	

2. Актуалізація практичних навичок учнів з виразного читання.

1. Які правила з техніки мовлення і логіки читання ви знаєте? (Дихати непомітно, читати чітко, уміти читати голосніше/тихіше, швидше/повільніше, урахувати розділові знаки, використовувати логічні паузи в тексті тощо).

2. Назвіть основні компоненти виразної інтонації. (Логічний наголос, пауза, темп, основний тон мовлення, мелодика, ритм).

3. Як ви розумієте слова відомого давньогрецького філософа Сократа, узяті за епіграф до уроку?

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Літературознавчий практикум. Запишіть лише ті ознаки, які притаманні баладі.

Сюжетність, легендарність, трагізм долі персонажів, невеликий обсяг, алегоричність, драматизм подій, значна кількість персонажів, обов'язковий висновок-мораль, складна композиція твору, вживання повторів і постійних епітетів, історично-героїчне підґрунтя подій, напруженість сюжету.

2. Евристична бесіда.

1. Укажіть основні ознаки балади. Які із цих ознак впливають на особливості виразного читання балади?

2. Герої балад неординарні особистості. Чи потрібно, готуючись до виразного читання, враховувати, які риси домінують у персонажів?

3. Балада має віршовану форму, для неї характерні рима та ритм. Як потрібно враховувати їх для створення особливої гармонії та мелодійності читання?

4. Організаційну роль у баладі відіграє оповідь. Вона може змінюватися описом, монологом, діалогом, реплікою. Як потрібно декламатору відреагувати на ці особливості балади?

5. Чи потребують діалоги, на ваш погляд, роботи над «звуковою маскою»? Чи повинна вона враховувати зовнішність героя, його вік, характер?

3. Основні рекомендації до читання балади.

1. Розповідь у баладі вимагає об'єктивності, відчуженості, передавання почуттів – виявлення особистісних, індивідуальних емоцій. Тому виразне читання балади вимагає природності інтонації оповіді й піднесеності, емоційності ліричного почуття.

2. Баладу не читають, а розповідають.

3. Непотрібно захоплюватися відкритим засудженням, викриттям або уславленням героїв, важливо створити образи героїв балади згідно з їхніми домінуючими рисами та якостями.

4. Особливої майстерності потребують діалоги: декламатор одягає «маску» героя та за допомогою інтонації, пауз, емоцій передає його мову, у якій відображаються характер, душевний стан, прагнення персонажа.

4. Розминка для голосу: екскурсія до галереї балад (зорова літературна вікторина).

На дошці (екрані) розміщено репродукції картин, які можуть бути ілюстраціями до вивчених балад. Ідемо галереєю. Відповіді, задалегідь написані на дошці, поступово відкриває вчитель. Що далі ми заглиблюємося в галерею, тим тихіше звучить голос.

Робін Гуд – Король Лір – Лицар Делорж – Світязянка – Корделія – Маріан – Батько-пикт – Кунігунда.

А тепер повертаємося, називаючи країну, до національної спадщини якої належать ці балади, але що ближче до входу в галерею, то голосніше звучить голос.

Німеччина (Кунігунда) – Шотландія (Батько-пикт) – Англія (Маріан) – Англія (Корделія) – Польща (Світязянка) – Німеччина (Лицар Делорж) – Англія (Король Лір) – Англія (Робін Гуд).

Щоб виправити помилки, ще раз підємо галереєю. Завдання: називати балади, які написали ці автори, дотримуючись умови (що далі умовною галереєю, то тихіше голос). Ускладнюємо завдання паузами, які мають збільшуватися в міру просування галереєю.

«Як Робін Гуд став розбійником» (фольклорна балада), **«Король Лір і його дочки»** (фольклорна балада), **«Рукавичка»** (Ф. Шиллер), **«Світязь»** (А. Міцкевич), **«Вересовий трунок»** (Р. Л. Стівенсон).

Повертаючись галереєю, називаємо імена перекладачів балад. Завдання: поступово підвищувати голос.

«Вересовий трунок» (Євген Крижевич), **«Світязь»** (Марія Пригара), **«Рукавичка»** (Михайло Орест), **«Як Робін Гуд став розбійником»** (Юрій Юра), **«Король Лір і його дочки»** (Іван Франко).

5. Практична робота над виразним читанням балади.

1. Прочитати з інтонацією звертання. Кому адресовано ці слова?

Робе Мандрівнику, ось золота стріла, яка належить крацюму лучникові нинішнього дня. І ти завоював цей приз. Подаруй його тій, яка цього справді гідна. (*Шериф Ноттінгемський – Робін Гуду*).

«Щодня, щогодини, лицарю мій,
Присягаєтесь ви в любові своїй –
Принести рукавичку прошу я вас!» (*Кунігунда – Делоржу*)

Княже, рятуй! Поможи, бо загину!
Сила іде нездоланна. (*Князь Мендог – у листі до князя Тугана*)

Старий,
Ти сина й себе порятуєш,
Лиш тайну трунку відкрий. (*Шотландський король – пикту-батьку*)

– Владарю, казав я правду:
Від сина чекав біди. (*Пикт – до короля*)

2. Визначити, кому з героїв балад належать слова. Прочитати з окличною інтонацією.

Поки мужі захищають країну,
Я буду вам оборонцем! (*Ангел – охоронець Світязя*)

Він рукавичку в лице їй кинув:
«Подяки, дамо, не треба мені!» (*Делорж*)

То видно, що твоя любов до мене
Не так-то вірна та гаряча.
То ж будь прогнана з мого двору! (*Король Лір*)

Я йду, бо твоя пика вже намуляла мені очі, любий лісничий. На тобі недоноски мого батька! (*Робін Гуд*)

Щодня, щогодини, лицарю мій,
Присягаєтесь ви в любові своїй –
Принести рукавичку прошу я вас! (*Кунігунда*)

Що за страховище хвиля укрила?
Хто б то повірив у світі! (*Оповідач балади «Світязь»*)

Леле! – гукають. – Он сунеться військо!
Русь за ворітьми лютує!
Вбиймо себе, бо загибель вже близько.
Смерть від ганьби урятує! (*Жителі міста Світязя*)

– Два слова лише, володарю,
Тобі сказати дозволь! (*Батько-пикт*)

3. Прочитати з питальною інтонацією.

Чи се ж така твоя заплата
За те, що царство все своє
Я вам віддав? (*Король Лір*)

Куди поспішаєш, парубче, зі своїм іграшковим луком та стрілами? (*Головний лісничий*)

Як власних підданців
Сам на поталу я кину? (*Князь Туган*)

4. Прочитати з інтонацією відповіді.

Так вам і слід! – почув від лютої змії, –
Сестра вам жодну не вчинила шкоду. (*Регана*)

Мій лук не гірший від вашого, а стріли мої летять далеко й влучно, – отже, не вам мене вчити! (*Робін Гуд*)

Допоможи батьківщині!
Бог захистить нас. Вночі я над містом.
Ангела бачила нині. (*Княжна Світязя*)

6. Пам'ятка щодо підготовки до виразного читання балади.

ПАМ'ЯТКА

1. Перечитайте уважно текст. Визначте зміст, думки, почуття, настрої і переживання героїв, автора.
2. Визначте власне ставлення до подій (героїв, описів природи), уявіть їх.
3. Вирішіть, з якою метою читаєте.
4. Відповідно до мети читання оберіть інтонаційні засоби: тон, темп читання, паузи, логічні наголоси.
5. Прочитайте спочатку текст уголос для себе. Чи задоволені ви своїм виразним читанням? Не забувайте, що читатимете текст перед слухачами і спілкуватиметеся з ними.
6. Прочитайте текст виразно.

7. Складання учнями партитури виразного читання балади

Умовні позначення:

- / – коротка пауза;
- // – середня пауза;
- — — — – уповільнення темпу, повільна вимова;
- ∪ – вимова на одному диханні;
- ↘ – зниження голосу
- ↗ – підвищення голосу

IV. Підсумки.

Виступи учнів у формі конкурсу декламації.

У перервах учні-ведучі беруть інтерв'ю в акторів і глядачів. **Наприклад:**

1. Чому ви обрали цю баладу?
2. Якими ви уявляєте героїв балади?
3. Чи вдалося декламаторам передати риси характеру героїв?
4. Чи актуальна в наш час обрана вами балада?
5. Кому ви віддасте свої глядацькі симпатії?

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Підсумкові запитання і завдання (с. 52).

Додатковий матеріал до уроку

*Коментар
вчителя*

Урок 14

Тема: Контрольна робота № 1. Вступ. Частина «Билини та балади»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про билини та фольклорні й літературні балади, про їхню жанрову специфіку, сюжетне розмаїття; виявити рівень умінь і навичок учнів;
розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення;
виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеза», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Учітеся, брати мої, думайте, читайте.

Т. Шевченко

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 1. Вступ. Частина «Билини та балади» (за зошитом).

IV. Підсумки уроку.

V. Домашнє завдання.

1. Пригадати прочитані твори й переглянуті художні фільми на історичну тему.
2. Повторити ознаки роману як жанру літератури.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 15

Коментар
чителя

Тема: В. Скотт – засновник історичного роману

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість В. Скотта; поглибити поняття про роман (історичний роман); дати визначення поняття «історичний роман»; виявити історичну основу роману «Айвенго»;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фотографія пам'ятника В. Скотту в Единбурзі, репродукції портретів В. Скотта роботи Т. Лоуренса (1833) та Г. Ребурна (1822).

Вальтер Скотт – найоригінальніший письменник свого часу. Я нічого не читаю з таким захопленням, як його твори.

Дж. Г. Байрон

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Заповнити порівняльну таблицю літературознавчих понять «Оповідання. Повість. Роман».

Назва	Ознаки твору				
	Обсяг	Сюжет	Особливості героїв	Розвиток характеру героїв	Приклад
Оповідання					
Повість					
Роман					

Довідка: кілька сюжетних ліній, пов'язаних між собою; А. Чехов «Хамелеон»; невелика кількість героїв; головний герой пов'язаний з великою кількістю другорядних героїв; великий за обсягом; одна подія – період із життя; доля героя в розвитку; Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»; характер уже сформований; окрема подія може змінити життєву позицію героя; Ч. Дікенс «Різдвяна пісня в прозі»; розгалуженість і переплетення сюжетних ліній; зображення життя суспільства загалом; невеликий обсяг; складний за будовою; розкривається історія формування багатьох персонажів.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

У Шотландії, у самому центрі Единбурга, на Принсес-стріт, стоїть пам'ятник славетному шотландському письменнику Вальтеру Скотту. Пам'ятник створили в 1840 р. архітектори Джордж Кемп і скульптор Джон Стіл. Цей величний монумент складається зі стрілоподібної вежі 60-метрової висоти, що нагадує готичні собори. На постаменті, до якого ведуть сходи, – статуя В. Скотта, виконана з білого мармуру. Письменник сидить з книжкою в руках, а поруч – його улюблений собака, який віддано дивиться на господаря. У нішах вежі – фігури відомих літературних героїв із творів Скотта. Цей пам'ятник – найвидатніше місце Единбурга. До нього приходять усі, хто приїздить у столицю Шотландії.

В. Скотт – шотланець за походженням. Завдяки його літературним творам з історією Шотландії та волелюбного народу цього гірського краю ознайомилися люди різних країн.

В. Скотт писав понад 30 років. За цей час він створив 26 романів, повісті, оповідання,

дев'ять поем, кілька балад, багато праць літературознавчого та історичного змісту. Зауважимо, що цей видатний письменник належить і до шотландської, і до англійської літератур, адже писав він англійською мовою, що у Великій Британії сприймається як звичне явище. Для порівняння пригадаймо М. Гоголя, який народився і виріс в Україні, чия творчість формувалася на ґрунті української історії та культури. Гоголь став видатним російським письменником, залишаючись водночас письменником українським.

Хто ж він, Вальтер Скотт, котрого справедливо вважають засновником нового літературного жару – історичного роману?

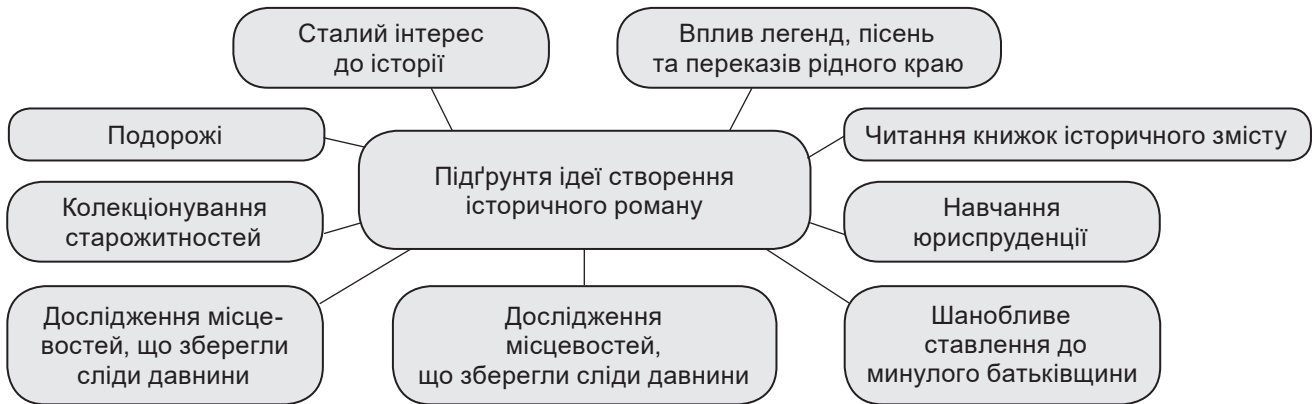
2. Робота з портретом В. Скотта (с. 54).

«Літературна слава, – говорив В. Скотт, – це блискуче перо на шапці, а зовсім не істотний захист голови». «Хоча я письменник, – продовжував романіст, – але мені хотілося б, аби ці добрі люди не забували, що я почав своє життя джентльменом і зовсім не бажаю перестати ним бути». Розгляньте портрети В. Скотта роботи Г. Ребурна, 1822 р., та Т. Лоуренса, 1833 р. Які деталі на портретах В. Скотта, на вашу думку, свідчать про те, що протягом життя він залишався шляхетним і скромним?

3. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «Великий розіграш Великого Невідомого» (с. 54–56).

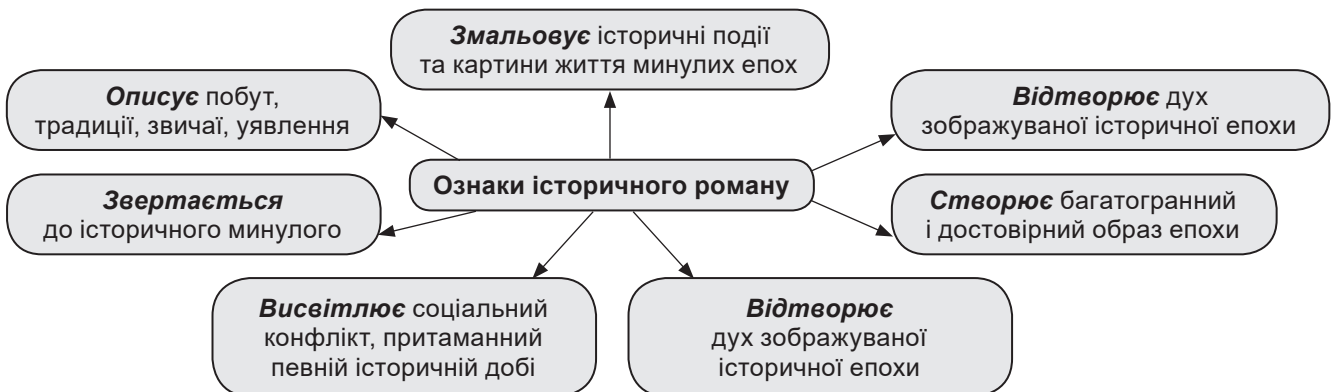
2. Скласти асоціативний куцх «Які захоплення В. Скотта стали підґрунтям ідеї створення історичного роману?».

3. Робота в групах. Уведення літературознавчого терміна «історичний роман».

1. Прочитати «Літературознавчу довідку» та матеріал рубрики «Консультація філолога» (с. 54–56).

2. Скласти опорну схему «Ознаки історичного роману» за словами за матеріалами.

4. Коментоване читання уривка розділу I роману «Айвенго» (с. 57–58).

5. Етимологічний коментар.

Ім'я головного героя *Айвенго* В. Скотт запозичив з давнього вірша. Там слово «Айвенго» згадувалося як назва маєтку. Письменник був зачарований старовинним звучанням цього слова, а тому й використав його у своєму історичному романі.

6. Лексичний коментар.

Нормани – «люди з півночі», або «люди північного вітру», – германомовні жителі Скандинавії, відомі своїми розбійними набігами на землі Європи у VIII–XI ст.

Англосакси – загальна назва германських племен: англів, саксів, що в епоху «великого переселення народів» (V–VII ст.) переселилися з Північної Німеччини на Британські острови.

Авантюра – ризикована й сумнівна справа, розпочата в надії на випадковий успіх, пригода.

Васал – у феодальному суспільстві землевласник-феодал, залежний за своїми земельним володінням від сюзерена; васал приносить сюзерену присягу й має перед ним певні зобов'язання та повинності, зокрема військову та грошову.

Барон – у середньовічній феодальній Західній Європі великий можновладний дворянин і феодальний сеньйор.

Шляхта – шляхетний суспільний стан.

Франклін – дрібний шляхтич.

Тиран – правитель, який насильницьким шляхом захопив владу.

Магнати – великі землевласники або володарі великих станів, що мали політичний вплив у суспільстві.

Челядь – раби-полонені.

7. Слово вчителя. Історичний коментар.

У романі «Айвенго» В. Скотт зображує епоху раннього Середньовіччя, зокрема події XII ст., коли в Англії утверджувалися феодальні відносини, завершувався процес закріпачення селянства. Цей процес ускладнювався вторгненням норманів. У 1066 р. на територію Великої Британії вторглося військо норманського герцога Вільгельма Завойовника, який у битві при Гастінгсі розгромив військо англосаксів і підкорив країну. Іноземці-феодалі захопили кращі землі й почасті винищили, почасті змусили поступитися місцевих англосаксонських землевласників. У середньовічній Англії, яку змальовано в романі, нормани й надалі поводяться як загарбники.

Намагаючись «визволити гроб Господень» з рук невірних мусульман, з кінця XI ст. французькі, англійські та німецькі феодалі розпочали хрестові походи на Схід.

Дія роману «Айвенго» розпочинається близько 1194 р. й пов'язана з поверненням короля Річарда I до Англії з хрестового походу після тривалої відсутності, його боротьбою проти брата Джона, котрий намагався захопити престол, і свавільних норманських феодалів, які хотіли зберегти свою незалежність від королівської влади та свої привілеї.

8. Евристична бесіда за прочитаним уривком.

1. За якої історичної доби відбуваються події в романі?
2. Які події з англійської середньовічної історії відображено в романі «Айвенго»?
3. Чому, на вашу думку, роман розпочинається з авторського відступу, де схарактеризовано місце й час історичних подій, на тлі яких розгортатиметься сюжет твору?
4. Чому нормани та англосакси ворогували між собою?
5. Якими були наслідки міжусобиць для країни?
6. Якою мовою розмовляли представники різних верств населення Англії в XII ст.? Які цікаві факти про формування англійської мови навів В. Скотт у романі?
7. Які основні конфлікти окреслено на початку роману?

IV. Підсумки.

Робота в парах «Літературна візитівка»: за матеріалом рубрики «Консультація філолога» (с. 55–56) скласти літературну візитівку роману В. Скотта «Айвенго», заповнивши таблицю.

Автор	Вальтер Скотт
Назва	«Айвенго»
Час розвитку подій	XII ст.
Місце розвитку подій	Англія
Основний конфлікт	Протистояння корінного саксонського населення норманам, які завоювали Англію в XI ст.
Сюжетні лінії	Чотири основні лінії: 1) любовна – історія Айвенго та Ровени; 2) політична – боротьба за трон між королем Річардом Левове Серце та його братом, принцом Джоном; 3) соціально-етична – переслідування красуні Ребеки лицарем де Буагільбером; 4) життя лісових розбійників.
Джерела написання	Історичні документи, фольклор, зокрема балади про Робін Гуда.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Перевірте себе», № 1–5 (с. 56).
2. Завдання на випередження. Прочитати розділи I–V роману «Айвенго» (с. 57–63).

Додатковий матеріал до уроку

Тема: Історичний колорит твору та засоби його створення

Мета: ознайомити зі змістом I–V розділів роману «Айвенго», поглибити поняття про історичний роман; дати визначення поняття «місцевий колорит»; виявити історичний колорит твору й засоби його створення; розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, фрагмент з художнього фільму «Балада про доблесного лицаря Айвенго» (режисер С. Тарасов, 1982 р.) «Зустріч лицаря храмовника із Седріком Саксом та леді Ровеною».

Добре написані історичні романи мають більшу цінність, ніж найкращі курси історії.

О. де Бальзак

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання I–V розділів роману «Айвенго» (с. 57–63).

2. Лексичний коментар.

Храмовник – член напіввійськового чернечого ордену храмовників, або тамплієрів, заснованого 1119 р. в Палестині для захисту володінь хрестоносців.

Пріор – 1. У католицькій церкві – настоятель чоловічого монастиря. 2. Другий після великого магістра сановник у духовно-лицарських орденах.

Олдермен – шляхетний правитель графства, пізніше – член міського управління.

Прочанин – богомол, паломник; мандрівник, що ходить по святих місцях.

Сарацини – давня назва мусульманських народів, усталена у європейців.

3. Евристична бесіда (якщо семикласники читали скорочений варіант твору, учитель коригує запитання для проведення бесіди).

1. Чому, на вашу думку, розвиток подій починається із зустрічі свинопаса Гурта й блязня Вамби з норманськими вершниками?

2. Які неочікувані гості мали намір зупинитися в замку Седріка Сакса? Чому Гурт і Вамба вказали неправильний шлях до замку свого господаря?

3. Що в зовнішності лицаря-храмовника було, за словами розповідача, «дикого й чужоземного»?

4. Яку характеристику Седріку Саксу дає пріор Еймер? Що ми дізнаємося про стосунки між Седріком, його сином та леді Ровеною?

5. Яким є ставлення Седріка до норманів? Як Седрік зустрів гостей? Якими були основні правила середньовічної гостинності?

6. Які описи використовує автор для характеристики саксонського побуту? Як замок характеризує господаря?

7. Якою була поява леді Ровени на вечері? Які засоби використав автор для створення портрету Ровени?

8. Чому Айвенго відвідує батьківський дім, переодягнувшись у прочанина? Звідки повертається лицар?

9. Як сприймають розповідь про повернення Айвенго та його перемоги під час хрестового походу господарі замку та гості?

10. Чому поведінку Бріана де Буагільбера в домі Седріка Сакса можна вважати обурливою? Доведіть, що лицар-храмовник зі зневагою ставиться до саксонців.

11. Як зустріли в замку єврея-лихваря Ісака? Яке ставлення до старого єврея демонструють присутні на вечері? У чому причини такої поведінки оточення?

12. Які із сюжетних ліній роману зав'язалися в прочитаних розділах?

4. Висновки.

Людина епохи Середньовіччя сприймала себе й тих, хто її оточує, через відповідну соціальну роль, місце в ієрархії. Цю ієрархію було закріплено системою феодальних відносин. Єпископ Адальберон Ланський так схарактеризував середньовічне суспільство: «Одні моляться, інші воюють, ще якісь працюють».

1. Визначте, до яких прошарків суспільства належать персонажі роману «Айвенго».

2. Перекажіть події відвідин замку Седріка Сакса норманами через сприйняття представниками кожного з прошарків феодального суспільства.

5. Творча робота. «Історична реконструкція»: за текстом роману описати особливості побуту та традиції англосаксів середньовічної Англії.

Побут	
Житло	Зала не мала стелі; вона була захищена згори тільки дахом із очерету та дощок... В обох кінцях зали стояло по велетенському каміну, складеному з кам'яних брил так недбало, що половина диму не вилітала в димар, а розходилася по залі.
Меблі	Упоперек помістка стояв стіл, застелений дорогою червоною скатертиною, а від його середини через нижчу частину зали тягся другий, нижчий і довший, стіл, за яким їли челядь і простіші гості... Уздовж головного столу на помістку стояли масивні стільці та крісла з різьбленого дуба... Проти середини верхнього столу стояли два трохи вищих крісла для господаря і господині, що порядкували всіма трапезами... Перед обома тими кріслами стояли низенькі підніжні стільчики, вигадливо різьблені й інкрустовані слоною кісткою...
Їжа	Частування, розставлене на столах, аж ніяк не потребувало вибачень господаря будинку. На нижній стіл було подано свинину, приготовлену різними способами, а також безліч страв зі свійської птиці, оленини, козлятини, зайців і риби, поминаючи вже великі короваї хліба, печиво й усіякі ласощі, варення з ягід та мед. [Прочанин] узяв з великого столу миску гарячої юшки з козлятини, поставив на столик.
Посуд	Дрібну дичину, якої було також чимало, подавалося не на тарелях, а на дерев'яних спицях або рогачах. Пажі й прислуга пропонували їх кожному гостю по черзі; гості вже самі брали собі стільки, скільки їм заманеться. Біля кожного почесного гостя стояв срібний келих; на нижньому столі пили з великих рогів.
Одяг	Чоловічий (Седрік Сакс): Комір і рукава його зеленого каптана мали облямівку із сірого хутра, що звалося «мінівер» і цінувалося нижче за горностаю, а виробляли його, як тепер гадають, зі шкурок сірої вивірки. Цей каптан був надітий поверх обліплого темно-червоного камзола й незастебнутий; на ногах – куці, теж червоні, штани, що не прикривали й колін. Жіночий (леді Ровена): Поверх шовкової сукні кольору морської води накинута було ще одну, простору, довгу, аж до землі, з дуже широкими рукавами, що ледь прикривали лікті. Ця друга сукня з тонкої-претонкої вовни була малиново-червона. До її коміра був пришитий перетканий золотом шовковий серпанок, який можна було до своєї впади накидати або іспанським маніром на обличчя і викот сукні, або на плечі.
Взуття	Узутий був Седрік у такі самі постоли, як на селянах, тільки з тоншої шкіри й стягнені спереду золотими пряжками.
Прикраси	Чоловічі (Седрік Сакс): На зап'ястках мав золоті обручки, круг шиї – широку оздобу з того ж таки коштовного металу. Жіночі (леді Ровена): На шиї вона мала золотий ланцюжок – із невеличкою золотою ж таки ладанкою. На оголених руках блищали браслети.

Традиції	
Традиції вільно народжених жінок	Пишні світло-русяві коси, як видно, хвилясті від природи, були ще й зі смаком завиті в чарівні кучерики. Оздоблені самоцвітками, вони не були заплетені: так було тоді заведено в жінок шляхетного походження, вільнонароджених.
Правила гостинності	Сакс ненавидів норманів, але, дотримуючись законів гостинності, наказав прийняти подорожніх з усіма належними почестями.
Порядкування на трапезах	Господар і господиня... порядкували всіма трапезами, а тому мали в саксів почесне звання, що означало «Наділячі хліба».

6. Мистецьке відлуння.

1. Перегляньте уривок з художнього фільму «Балада про доблесного лицаря Айвенго» (СРСР, режисер С. Тарасов, 1982 р.): зустріч лицаря-храмовника із Седріком Саксом та леді Ровеною. У чому режисер відступає від авторського тексту?

2. Чи виправдане, на вашу думку, перенесення місця подій із замку на природу? Як це позначилося на відтворенні історичної достовірності?

3. Порівняйте літературні портретні характеристики Седрика Сакса, леді Ровени та Бріана де Буагільбера з акторським утіленням. Що вдалося передати акторам, а що залишилося поза увагою?

7. Стилiстичний практикум.

У романі «Айвенго» історичний колорит створено за допомогою лексичних засобів увиразнення мовлення. До них належать: історизми, екзотизми, варваризми. Заповніть таблицю прикладами лексичних засобів увиразнення мови, ужитих в тексті роману.

Історизми	Екзотизми	Варваризми

Історизми – слова, застарілі через те, що вийшли з ужитку предмети або явища, які вони позначають.

Екзотизми – слова, що передають назви реалій із життя інших народів і не мають точних відповідників у мові, до якої вони потрапили; у художній літературі використовуються з метою створення незвичайної, екзотичної атмосфери, що посилює емоційне враження, а також для відтворення етнографічних особливостей тієї місцевості, про яку йдеться у творі.

Варваризми – слова іншомовного походження, які вживаються поряд зі своїми відповідниками у тій чи тій мові, але остаточно не засвоюються нею. У тексті художнього твору варваризми передаються або мовою запозичення, або національною мовою.

IV. Підсумки.

Літературознавчий практикум

1. Прочитати «Літературознавчу довідку» (с. 55).
2. Виписати визначення термінів «місцевий (історичний) колорит».
3. За опорною схемою визначити засоби створення історичного колориту в романі «Айвенго». Навести приклади зазначених засобів у романі.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1–3 (с. 70).
2. Завдання на випередження: прочитати розділи VI–XIII роману «Айвенго» (с. 63–70).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 17

Тема: Динаміка сюжету роману «Айвенго»

Мета: ознайомити зі змістом розділів VI–XIII роману «Айвенго», поглибити поняття про історичний роман; дати визначення поняття «інтрига»;

розвивати навички читання, творчого переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, аудіозапис балад В. Висоцького з фільму «Балада про доблесного лицаря Айвенго» (режисер С. Тарасов, 1982 р.).

До серця рицар той мені,
Що, першим кинувшись у бій,
Летить безстрашно на коні,
Запалює загін весь свій
Відвагою п'янкою.

Бертран де Борн

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Впізнай героя за цитатою.

«Предмет моєї розповіді – швидше люди, ніж побут і звичаї», – зазначав В. Скотт. Прокоментуйте, як ви зрозуміли слова автора щодо предмета розповіді. За поданими цитатами впізнайте героїв роману «Айвенго».

1. У кожному гострому, пронизливому погляді темних очей можна було читати історію переборених знегод і небезпек... Глибокий шрам на чолі ще додавав суворості його обличчю і зловісного виразу одному оку, ледь зачепленому тим самим ударом... (Бріан де Буагільбер)

2. Він чоловік прямої, але запальної та нетерплячої вдачі. Зріст він мав не вищий від середнього, але був широкоплечий, довгорукий, м'язистий, як людина, звикла терпіти втому з трудів війни чи полювання; обличчя широке, з великими синіми очима... (Седрік Сакс)

3. Ясні блакитні очі під витончено вигнутими темними бровами, що надавали виразистості чолу, були неначе спроможні й запалювати, і власкавлювати, і наказувати, і благати. (Леді Ровена)

4. З острахом, раз по раз принижено вклоняючись, підступив старий чоловік, худий і високий, проте за давньою звичкою згорблений так, що здався нижчим. (Ісак)

5. На його білому щиті була зображена чорна бугаяча голова, майже стерта в численних давніших сутичках, і зухвалий девіз «Cave, Ad sum» – «Стережися, це я». (Фрон-де-Беф)

6. «Це, мабуть, сам диявол, а не людина з крові й плоті, – перешіптувалися йому. – Такого лучника ще не бувало, відколи в Британії нап'яли першого лука». (Локслі)

7. Його крицевий обладунок був щедро оздоблений золотим карбуванням, герб на щиті зображував молодий дубок, вирваний з корінням, з іспанським словом «Desdichado», що означає «Позбавлений Спадщини». (Айвенго)

8. На плечах – одяг монаха-францисканця, пошитий із чудової матерії, що суперечило статути цього ордену; плащ із каптуром з найкращого фламандського сукна, спадаючи красивими широкими бганками, підкреслював його ставну, хоча й трохи огрядну постать. (Пріор Еймер)

9. Мідне кільце на кшталт собачого нашійника, наглухо запаяне на шиї. Воно було досить широким для того, щоб не заважати диханню, але водночас таке вузьке, що зняти його можна було, лише розпилявши навпіл. (Свинопас Гурт)

Коментар
чителя

Дата _____

Клас _____

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів VI–XIII роману «Айвенго» (с. 63–70).

2. Лексичний коментар.

Герольд – глашатай, вісник, церемоніймейстер при дворах королів, заможних феодалів.

3. Евристична бесіда.

1. Як Айвенго врятував життя лихвареві Ісаку? Як цей епізод характеризує лицаря? Як Ісак віддячив юнакові?

2. Яким змальовано в романі принца Джона? Які вчинки принца характеризують його як жорстокого й підступного правителя? Як його правління позначилося на житті країни? Як ставилося до принца населення?

3. Розкажіть, як проходив двобій між Бріаном де Буагільбером і Лицарем, Позбавленим Спадщини. На чьому боці були симпатії глядачів?

4. Хто з лицарів вразив глядачів шляхетністю і звитягою? Які ще риси Айвенго розкрилися в низці поєдинків з лицарями принца Джона?

5. Кого обрано королевою турніру? Чому принц Джон пропонував віддати титул доньці єврея Ісака Ребеці?

6. Як Лицар, Позбавлений Спадщини, учинив з трофеями переможця? Які життєві цінності для нього були найважливішими?

7. Яка пригода трапилася з Гуртом, коли він повертав борги свого господаря?

8. Чому ватага лісових розбійників виявила поблажливість до зброєносця Лицаря, Позбавленого Спадщини?

9. Розкажіть про змагання двох партій. Хто з лицарів очолив загони, що змагалися в другий день турніру?

10. Хто і як допоміг у вирішальну хвилину Лицарю, Позбавленому Спадщини?

11. Ким насправді виявився Лицар, Позбавлений Спадщини? Як відреагували на новину принц Джон, Седрік Сакс, леді Ровена?

12. Що трапилося з пораненим Айвенго після закінчення турніру? Чому Ребека піклувалася про недужого лицаря?

13. Як йомен Локслі переміг у змаганні лучників? Як поводитися під час змагань принц Джон та Локслі? Як до принца та йомена ставиться простий народ?

4. Словесне малювання.

1. Прочитайте уривок з роману «Айвенго», де описано середньовічний турнір і правила його проведення.

2. Яку роль у житті середньовічного населення відігравали турніри?

3. Випишіть іменники – ключові слова для опису турніру (наприклад, *брама, майдан, намет, щит, галерея, килим, лава*), складіть план підготовки турніру в Ашбі, використовуючи ці слова.

4. Підготуйте та проголосіть промову герольда на турнірі.

5. Творчий переказ.

ПІД ДЗВІН ЛИЦАРСЬКИХ МЕЧІВ

Але, незважаючи на ці нещастя, усі – багаті й бідні, простолюдиці й дворяни – однаково прагнули на турнір. Це було найцікавіше й найпишніше з видовищ того часу, і населення прагнуло туди. (...)

Місце турніру було надзвичайно мальовничим. На узліссі великого гаю, за милю від міста Ашбі, розстилася вкрита чудовим зеленим дерном велика галявина, облямована з одного боку густим лісом, а з іншого – рідкими старими дубами. Похиле підвищення мов навмисно утворювало зручний майдан, обнесений міцною огорожею. Огорожа мала форму чотирикутника із закругленими кутами для зручності глядачів.

Для в'їзду бійців на арену в північній і південній стінах огорожі були прорубані брами, настільки широкі, що в них поруч могли проїхати двоє вершників. Біля кожних воріт стояли два герольди, шість сурмачів і шість вістівників і, крім того, значний загін солдатів для підтримки порядку. (...)

За південною брамою на невеликому пагорбі стояло п'ять чудових наметів, прикрашених прапорами брунатного й чорного кольорів; такі були кольори, обрані лицарями – організаторами турніру. Шнури на всіх п'яти наметах були тих самих кольорів. Перед кожним наметом був вивішений щит лицаря, якому належав намет, а поруч зі щитом стояв зброєносець, убраний дикуном, фавном або якоюсь іншою незвичайною істотою, зважаючи на смаки свого господаря.

За північною брамою арени на такому ж обгородженому майданчику містився намет, призначений для лицарів, які побажали б виступити проти організаторів турніру. Тут були приготовлені всілякі страви й напої, а поруч розташувалися ковалі, зброярі та інші майстри й служники, готові в будь-яку хвилину надати бійцям належні послуги.

Уздовж огорожі були влаштовані особливі галереї. Ці галереї були обвішані драпіруваннями й вистелені килимами. На килимах були розкидані подушки, щоб дами й знатні глядачі могли тут розташуватися з якнайбільшими зручностями. Вузький простір між цими галереями й огорожею було надано дрібнопомісним фермерам, так званим йоменам. (...) Що ж стосується простолюду, то він повинен розміщатися на дернових лавах, улаштованих на схилах найближчих пагорбів, що давало глядачам можливість споглядати бажане видовище вище галереї і чудово бачити все, що відбувалося на арені.

[Герольди] проголосили правила турніру. Ці правила були такі.

По-перше, п'ять лицарів-заводіїв викликають на бій усіх охочих.

По-друге, кожний лицар, який бере участь у турнірі, має право обрати собі супротивника з п'яти заводіїв. Для цього він повинен лише торкнутися списом його щита. Дотик тупим кінцем означає, що лицар бажає змагатися тупою зброєю, тобто списами з плоскими дерев'яними наконечниками або «зброєю ввічливості», – у такому разі єдиною небезпекою було зіткнення вершників. Але якби лицар доторкнувся до щита вістрям списа, це означало б, що він бажає битися на смерть, як у справжніх боях.

По-третє, після того як кожен з учасників турніру переломить спис по п'ять разів, принц оголосить, хто став переможцем у змаганні першого дня, і накаже видати йому приз – бойового коня дивовижної краси й незрівнянної сили. До цієї нагороди переможцеві надавалася особлива честь самому обрати королеву кохання і краси.

По-четверте, на закінчення оголошувалося, що наступного дня відбудеться загальний турнір; у ньому зможуть взяти участь усі присутні лицарі, їх розділять на дві рівні партії, і вони чесно й мужньо битимуться, поки принц Джон не подасть сигналу до закінчення змагання. Услід за тим обрана напередодні королева кохання і краси увінчає лавровим вінком зі щирого золота лицаря, якого принц визнає найгіднішим з усіх.

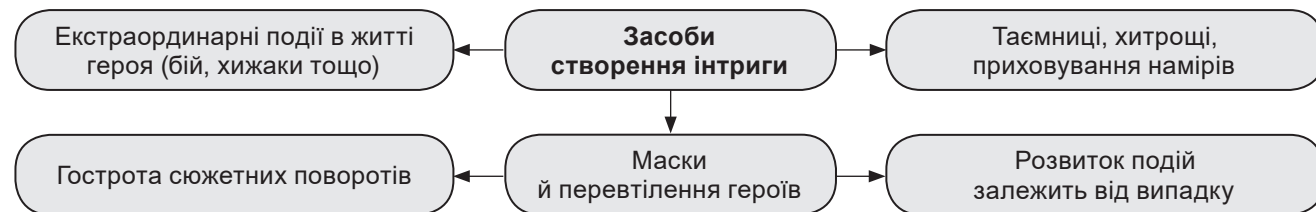
Варіант 1. Випишіть з VIII розділу роману словосполучення з дієсловами, за допомогою яких передано гостроту лицарського турніру.

Варіант 2. Перекажіть події лицарського турніру через сприйняття 1) Бріана де Буагільбера, 2) Лицаря, Позбавленого Спадщини, 3) принца Джона.

6. Уведення літературознавчого терміна «інтрига».

1. Прочитати визначення інтриги (підручник, с. 56).

2. Мозковий штурм: визначити засоби створення інтриги в романі «Айвенго». Навести приклади зазначених засобів у романі.

7. Хвилина компаративного аналізу: порівняйте опис змагань лучників у романі «Айвенго» та баладі про Робін Гуда.

Критерії для порівняння	Балада	Роман
Ім'я лучника	Робін Гуд	Локслі
Як з'являється на турнірі?	Під виглядом жебрака	Як йомен
Місце проведення турніру	Ноттінгем	Ашбі
Організатор турніру	Шериф	Принц Джон
Приз турніру	Золота стріла, посада головного лісничого	Ріг і 20 золотих
Умови турніру	Від етапу до етапу ускладнювалося завдання за рахунок збільшення відстані	За жеребкуванням, по черзі випускали по три стріли поспіль, підраховувався результат
Основний супротивник	Один з лісової ватаги	Лісничий норманського лицаря
Завдяки чому здобуває перемогу?	Влучність, спритність	
Ставлення до служби	Відмовляється від служби	
Ставлення до можновладців	Принижує шерифа	Дратує принца Джона

8. Мистецьке відлуння.

В. Висоцький, відомий поет й актор радянської доби, написав декілька балад для фільму «Стріли Робін Гуда», які потім використано й в «Баладі про доблесного лицаря Айвенго». Прислухайтеся балади В. Висоцького з кінофільму, знайдіть суголосні мотиви з фольклорними баладами про Робін Гуда та романом В. Скотта.

IV. Підсумки.

Зоровий диктант «Блискавка»: визначте, які риси Айвенго та Локслі допомогли їм стати переможцями лицарського турніру й змагань лучників. Вибір прокоментуйте.

Готовність до самопожертви, вдячність, спостережливість, допитливість, відчайдушність, кмітливість, рішучість, витривалість, протест проти підступності, відповідальність за життя друзів, відданість справі, вірність даному слову, щирість, доброта, порядність, мужність, влучність, ненависть до завойовників, неприйняття підлості.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 4, 5 (с. 70).
2. Завдання на випередження. Прочитати розділи XIV–XXIV роману «Айвенго» (с. 70–76).
3. Дібрати цитати для характеристики образів Ровени та Ребеки.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 18

Тема: Зіткнення добра, краси та справедливості із жорстокістю і підступністю. Образи Ровени та Ребеки

Мета: ознайомити зі змістом роману «Айвенго»; схарактеризувати головні жіночі образи роману й порівняти їх, висловлювати власне враження щодо образів Ровени та Ребеки; розкрити втілення в образах героїнь уявлень про добро, красу й справедливість;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

У душі Ровени вогонь святості й шляхетності. А Ребеку вирізняє палка віра й високе почуття власної гідності.

О. Пушкін

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант (перевірка знання тексту).

1. За якої історичної доби відбуваються події роману «Айвенго»? (Середньовіччя)
2. Яку нагороду отримав Локслі за перемогу в змаганнях лучників? (Ріг і 20 золотих)
3. Що було зображено на щиті Айвенго? (Вирваний з корінням дуб)
4. Хто мав, за примхою принца Джона, поступитися місцем глядача єврею Ісаку з донькою? (Ательстан)
5. Хто врятував тяжко пораненого Айвенго? (Ребека)
6. Хто з дворян славився запальною вдачею і ненавистю до норманських завойовників? (Седрік Сакс)
7. Хто допоміг гурту Айвенго перемогти фаворитів принца на другий день турніру? (Чорний Лицар)
8. Як осоромився Бріан де Буагільбер в поєдинку з Айвенго? (Опинився на землі під конем)
9. Кому належить девіз на щиті «Позбавлений Спадщини»? (Айвенго)
10. Кому з героїв роману належать слова: «Людина може здобути тільки те, на що здатна»? (Губерту)
11. Кого було обрано королевою турніру? (леді Ровену)
12. Який викуп узяв Айвенго як переможець турніру з фаворитів принца? (Половину запропонованої суми)

III. Засвоєння нових знань, формування умінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів XIV–XXIV роману «Айвенго» (с. 70–76).
2. Лексичний коментар.

Синагога – приміщення, що є місцем громадського богослужіння і центром релігійного життя єврейської громади.

Троянда Шарона – від назви долини Шарон у Центральному Ізраїлі – родючої рівнинної місцевості.

3. Евристична бесіда.

1. Як сталося, що Ребека, Ровена та поранений Айвенго потрапили в полон до норманських лицарів?

2. Хто із загону Седрика Сакса зумів урятуватися?
 3. Чому лісова ватага Локслі пообіцяла визволити бранців?
 4. Як розподілили полонених Фрон-де-Беф, де Брасі, Бріан де Буагільбер? Що мав на меті кожен з них? У чому контраст між лицарським званням і вчинками норманів?
 5. З якою пропозицією звернувся де Брасі до Ровени? Чи справжні були його почуття до красуні?
 6. Як змінюються поведінка й настрої Ровени та Моріса де Брасі протягом розмови?
 7. Як леді Ровена відреагувала на звістку про загрозу рідним і близьким? Чи змогла Ровена змусити відступитися від жорстоких намірів норманського лицаря?
 8. Яку характеристику барону Фрон-де-Бефу дає де Брасі?
 9. Як відбувалася розмова між Ребекою та Буагільбером? Які вчинки дівчини змусили лицаря-храмовника змінити своє ставлення до неї?
 10. Що розповів Буагільбер Ребеці про свій життєвий шлях? Чому він зневірився в людях і став жорстоким? Які вчинки ганьблять честь лицаря та Ордену Храму?
 11. Чим відрізняється поведінка Ровени та Ребеки під час розмови з тюремниками? Що вразило тюремників у поведінці полонянок?
 12. Прокоментуйте слова Буагільбера «Тільки на спробному камені вивіряється щире золото...». Чи витримали, на вашу думку, Ровена та Ребека випробовування полоном жорстоких лицарів?
- 4. Робота в групах: переказ тексту з творчим завданням.**

1. Виписати з тексту словосполучення, які характеризують поведінку полонених жінок і тюремників під час вирішальної розмови.

Ровена: стояла нерухомо; гордо випросталася, як і належить ображеній гідності й вроді; зневажливо вигукнула; змусивши себе говорити байдужим тоном; вигукнула, утрачаючи твердість від жаху перед небезпекою, що загрожувала коханому; грала роль з непохитною мужністю; знітилася перед цією людиною.

Ребека: благаю, вияви свою шляхетність; французькою мовила; вірю в те, чого мене вчили; розчахнула загразоване вікно; зупинилася на самісінькому краю, над безоднею; стояла непопушна; не стану жертвою твоєї хтивої жаги; упевненість, що вона сама є владаркою своєї долі; обурилася Ребека.

Де Брасі: чемним жестом показав на канапу; збентежено кусаючи губи; без перебільшеної галантності; роздратований зневагою; не спускав з неї очей; глузливо засміявся; ну то тіш себе цією гадкою; цей захист тобі доведеться купити своєю любов'ю.

Буагільбер: кинув французькою; свій викуп ти маєш заплатити вродою і коханням; зі сміхом відповів; вигукнув, добре розуміючи, що вона говорить правду; не встиг ані стримати, ані зупинити її; поглинув захват непохитністю Ребеки; попросив храмовник; мені не вистачало спорідненої душі, і в тобі я знайшов таку душу.

2. Дослідити, які зміни відбуваються в поведінці та мові персонажів протягом розмови. На чий стороні залишилася моральна перемога?

3. Пофантазуйте. Яке, на вашу думку, продовження мала б розмова, якби Ровена до кінця залишалася гордою і непохитною, а Ребека – слабкою і беззахисною?

4. Переказати події від імені леді Ровени, Ребеки, Бріана де Буагільбера, Моріса де Брасі.

5. Робота в парах. Словесне малювання.

1. Виписати словосполучення з прикметниками, які описують зовнішність героїнь.

Ровена (розділ IV): прегарна жіночна фігура; високий зріст; біле-пребіле лице; шляхетні риси обличчя; ясні блакитні очі; витончено вигнуті темні брови; пишні світло-русяві хвилясті від природи коси; шляхетне походження; горда панно.

Ребека (розділ XXIV): сміливість і горда рішучість; прегарне обличчя; постава, голос і погляд шляхетні; неземне створіння; смагляве обличчя; осяяні блиском очі; натхненна й велична врода.

2. Намалювати словесні портрети Ровени й Ребеки.

3. Порівняти словесні портрети героїнь з ілюстраціями підручника (с. 62, кадр із кінофільму «Балада про доблесного лицаря Айвенго» режисера С. Тарасова; с. 77, кадр із кінофільму «Айвенго» режисера Д. Кемфільда).

6. Робота за варіантами: скласти характеристику героїнь, відповівши на запитання.

Ровена

1. Що відомо про походження леді Ровени? У якій сім'ї вона виховувалася?
2. Якою була врода Ровени?
3. Які риси характеру героїні виділяються з перших розділів роману?
4. Які плани щодо Ровени мав її опікун Седрік? Як до цього ставилася сама леді Ровена?
5. Як Ровена зреагувала на появу на турнірі Айвенго? Як героїня виявила своє захоплення перемогою Айвенго? Як Ровена бореться за своє кохання?
6. З якою метою Моріс де Брасі викрав леді Ровену? Як поводитися леді Ровена в полоні?
7. Що в поведінці Ровени найбільше розлютило лицаря? Яким було єдине прохання дівчини?
8. Які риси характеру героїні ви вважаєте провідними?

Ребека

1. У чому полягала складність становища Ребеки?
2. Якою була зовнішність дівчини? У чому своєрідність її краси?
3. Яку роль Ребека відіграла в житті Айвенго?
4. Про яку рису характеру героїні свідчить той факт, що Ребека готова була померти за свою віру?
5. Як Ребека потрапила в полон? Як поводитися там?
6. Як ви вважаєте, за що Бріан де Буагільбер покохав Ребеку? Чим вразила його ця дівчина?
7. Чи згодні ви з такими словами тамплієра: «Мені не вистачало лишень спорідненої душі, яка могла б поділити зі мною мої мрії, – і в тобі я знайшов таку душу»? У чому, на вашу думку, може полягати ця спорідненість?
8. Які риси характеру Ребеки ви вважаєте провідними?

IV. Підсумки.

1. Складання порівняльної характеристики Ровени й Ребеки.

Критерії для порівняння	Ровена	Ребека
Соціальний стан	Багата саксонська спадкоємиця	Дочка багатого єврея-лихваря
Зовнішність	Європейська краса	Східна врода
Віросповідання	Християнка	Юдейка
Виховання, освіченість	Дворянська освіта	Гідна освіта, знання мов
Ставлення до коханої людини	Продовжує кохати Айвенго, незважаючи на розлуку	Рятує смертельно пораненого лицаря
Ставлення до батька (опікуна)	Поважає опікуна, переймається його долею	Повага до батька, страждання через торттури, які випали на його долю
Поведінка в критичних ситуаціях	Відкидає гординю, готова на самопожертву заради близьких	Рішуча та цілеспрямована, готова зустріти смерть, але не безчестя
Визначальні риси характеру	Гордість, непохитність, доброта	Доброта, твердість віри, милосердя

2. Слово вчителя. Висновки.

Ровена та Ребека молоді, дуже красиві, розумні, виховувалися без матерів. Їх постійно оточувала любов і ласка ближніх, розкіш. Однак соціальне становище й характери в них різні. По-різному вони поведуться в критичних ситуаціях, по-різному склалася їхня доля.

Ровена – знатна саксонка, її опікав Седрік Ротервудський. Опікун боготворив її, ні в чому їй не відмовляв і пов'язував з нею свої надії на відновлення влади саксів. Ровена рішуче протистоїть шлюбові без любові з нащадком князівського роду Альтестаном. Потрапивши в полон, дівчина втрачає свою волю. Тільки щасливий випадок рятує її.

Ребека – дочка багатого єврея Ісака. Її народ постійно зазнавав приниження. Дівчина виростає, не знаючи ні в чому відмови, проте зрозуміла, що їй потрібна неабияка сила волі, знання,

щоб вижити в жорсткому світі. Вона навчилася лікувати, допомагала всім, хто цього потребував; у критичні хвилини шукала вихід і, не знайшовши його, віддала перевагу смерті. Це дуже сильна натура.

Ці жіночі образи відіграють значну роль у романі, допомагають глибше розкрити характери головних героїв і відобразити історичну добу. Їх краса, розум і доброта протиставлені світу жорстокості й підступності.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1, 2 (с. 86).
2. Завдання на випередження: прочитати розділи XXV–XL роману «Айвенго» (с. 76–83).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 19

Тема: Історія і художній вимисел у романі «Айвенго»

Мета: ознайомити зі змістом роману «Айвенго»; схарактеризувати образ Річарда Левове Серце, висловлювати власне враження щодо образів норманських лицарів;

розвивати навички читання, творчого переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, фото Хотинської фортеці, репродукції картин Е. Делакруа «Викрадення Ребеки» та «Хрестомосці штурмують Константинополь», М.-Ж. Блонделя «Річард I Левове Серце», гравюра Г. Доре «Річард Левове Серце та Саладін у битві при Арсуфі».

Не знаю, під якою зіркою
Народжений: ні добрий я, ні злий,
Ні всіх улюбленець, ані вигнанець...

Гільйом Аквітанський

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Установіть, кого характеризують наведені вислови.

1. Ще ніколи твердіша рука не напинала тятиви й певніше око не спрямовувало стріли. (Локслі)

2. Для вас було б почесніше триматися одягу й мови розбійника, ніж приховувати розбійницькі вчинки за вдавано ласкавими словами та манерами. (Моріс де Брасі)

3. То ти найхоробріший войовник серед храмовників? Ти підлий лицар, чернець-кривоприсяжник і боягуз! (Бріан де Буагільбер)

4. З твоєю вдачею тебе легше скорити зброєю, ніж доброзвичайністю та гречною мовою. (Леді Ровена)

5. Скине зі свого шляху того, хто виступить проти його претензій на прекрасне баронство (...) рішуче, запально й безсоромно. (Фрон-де-Беф)

6. Чудовна квітко Палестини (...) ці перли ніщо, як порівняти їх із твоїми сніжно-білими зубами. Яскраво сяють і ці діаманти, та хіба можна порівняти їх із сяйвом твоїх очей? (Ребека)

7. Його відвага й бойове завзяття забезпечили йому прихильність майже всієї публіки. (Айвенго)

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів XXV–XL роману «Айвенго» (с. 76–83).

2. Лексичний коментар.

Сагайдак – назва повного набору для лучника: лук разом зі шкіряною сумкою або дерев'яним футляром зі стрілами.

Корогва – вид прапора; полотнище довільної форми, на якому зображено та військову символіку.

Амбразура – отвір в стіні укріплення для ведення стрільби.

Ореол – сяйво навколо предмета, у переносному значенні – блиск, слава, шана, що оточують кого-небудь.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

3. Евристична бесіда.

1. Хто виступив на допомогу бранцям замку Торкілстон?
2. Якого листа отримали нормани? Як відповіли на погрозу атакувати замок?
3. З якою метою в замок покликали священника і як із цього скористалися лісовики?
4. Як Вамбі вдалося врятувати господаря?
5. Що об'єднало людей різних соціальних верств під час штурму замку Торкілстон?
6. Як діяли йомени на чолі з Локслі під час штурму замку?
7. Який подвиг здійснив Чорний Лицар під час штурму замку Торкілстон? Як Ребека відгукується про Чорного Лицаря?
8. Про що дискутують Ребека й Айвенго під час штурму замку? Чому Ребека проти воєн? За що Айвенго цінує лицарство?
9. Яка смерть спіткала барона Фрон-де-Бефа? За що Ульріка помстилася жорстокому барону?
10. Яким був поєдинок Моріса де Брасі із Чорним Лицарем? Чому Чорний Лицар відпустив його на волю?
11. Як лісові розбійники та звільнені святкували перемогу?
12. Яку чорну справу принца Джона мав виконати Вальдемар Фіц-Урс?
13. Які риси Чорного Лицаря проявилися під час сутички із загоном Фіц-Урса в лісі?
14. Чому король Річард приховував своє справжнє ім'я?
15. Ким виявився йомен Локслі? Як лісові розбійники відреагували на звістку, що Чорний Лицар – король? Як порозумілися король і розбійники?

4. Історична реконструкція «Штурм замку».

1. Знайдіть у тексті ХХІХ розділу роману цитати для опису штурму середньовічного замку.

Опис укріплень замку: «уздовж зубчастих стін, а також на вузьких і закручених сходах та в коридорах, що вели до бійниць та до інших місць оборони»; «якомога рідше визирати з-за віконних ґрат»; «невелика передня вежа, призначена для захисту... бічних воріт»; «Від головної фортеці її відділяв глибокий рів, і, забравши кладку, можна було легко урвати зв'язок між укріпленням і замком. Це укріплення мало ворота – просто навпроти воріт у мурі самого замку – і було обгороджене високим частоколом»; «Кожне вікно, кожна найменша шпарина в стіні правитиме за ціль для лучників».

Опис зброї: «Скрегоче сагайдак, спис і щит виблискують»; «хоч раз рубонуть сокирою»; «відповідали пострілами зі своїх арбалетів, луків, пращ та інших метавок»; «Його меч зламався навпіл...».

Опис військових дій: «тиша означає тільки те, що всі вояки вже поставали на свої місця на мурах і тепер чекають нападу»; «сурма – знак іти на приступ»; «Стрілянина була така ясна й невпинна, що стріли падали, наче град, хоча кожна з них мала свою ціль»; «коли вони зчепилися врукопаш... вже рідше стріляють з луків»; «Чорний Лицар зі своєю величезною сокирою підступає до воріт, рубає їх»; «на голову кидають з мурів каміння і колоди»; «вдерлися через пролом, захопили вежу!»; «хапають захисників і кидають їх у рів з водою!».

2. Середньовічний колорит у фільмі Сергія Тарасова «Балада про доблесного лицаря Айвенго» створила Хотинська фортеця, яка входить до семи чудес України. Розгляньте фото Хотинської фортеці (с. 57). Які з укріплень замку Торкілстон подібні до захисних споруд Хотинської фортеці?

3. Використовуючи цитати та зображення фортеці, словесно реконструюйте події штурму замку Торкілстон.

5. Дослідницька робота в групах.

Художньо переосмислюючи історичні події, митець доволі часто зміщує звичні акценти, надає перевагу творчій уяві. Спробуємо дослідити, як зміщено акценти в романі «Айвенго».

Учні об'єднуються в чотири групи, кожна група отримує довідку, яка стосується історичних фактів, пов'язаних з королем Річардом Левове Серце, досліджує, які акценти розставив В. Скотт у творі. Як ілюстративний матеріал використовуються картина Меррі-Жозефа Блонделя «Річард I Левове Серце» та гравюра Гюстава Доре «Річард Левове Серце та Саладін у битві при Арсуфі». На дошці (екрані) зображено таблицю, поділену на дві частини («Історичні факти», «Літературні факти»). Коли дослідницьку роботу буде виконано, кожна група наводить лише один з тих акцентів, які виявила, і заповнює таблицю.

Історичні факти	Літературні факти
Річард I – реальна історична постать	Дія в романі розгортається під кінець правління Річарда I, коли його повернення з тривалого полону вважалося подією жаданою, але вже малоімовірною
Брав активну участь у Третьому хрестовому поході (1189–1192). Військо короля штурмом узяло місто Акру, тричі брало в облогу Єрусалим	У суперечці Айвенго з Буагільбером наводяться приклади, коли король Річард Левове Серце та його воїни, що білися за Святу Землю, не поступалися відвагою лицарям-храмовникам
Полон Річарда I та його звільнення через декілька років – реальний історичний факт	Принц Джон отримує листа від французького короля про звільнення з полону Річарда
Видатний полководець	Уміло керує штурмом майже неприступного замку Торкілстон
Король вирізнявся богатирською статурою і майстерно володів усіма видами холодної зброї	У романі зображено справжнім лицарем «Б'ється так, начебто в одній його руці прихована сила двадцятьох. Його меч зламався навпіл... Він вихопив сокиру в одного з йоменів...»
Король Річард I отримав прізвисько Левове Серце за зв'язу жорстокість, стративши заручників в Акрі	У романі зображений як справедливий і милосердний король, який прощає Фіц-Урса й відпускає його на волю
Як король знехтував інтересами держави задля власної воїнської слави, унаслідок чого народ зазнав величезних поборів	Зображено справжнім захисником ображених і скривджених англійців, патріотом держави. Разом з розбійниками, які поза законом, іде на штурм замку Торкілстон, захищаючи від жорстокості норманів саксонську знать

6. Слово вчителя. Історична довідка.

Річард I, більше відомий як Річард Левове Серце, – утілення ідеалу середньовічного лицаря, для якого воїнська слава, подвиги й пригоди були сенсом життя. Річард здобув прекрасну освіту, був тонким поціновувачем поезії та музики й сам писав вірші. Король вирізнявся богатирською статурою і майстерно володів усіма видами холодної зброї. Його хоробрість і талант полководця були шановані в усьому світі. Але, знехтувавши інтересами власної держави, де назрівала міжусобна війна, король Річард I приєднався до Третього хрестового походу (1189–1192). Військо короля штурмом взяло місто Акру, яке стало столицею Єрусалимського королівства. Тричі лицарі Річарда I брали в облогу Єрусалим, але завоювати місто так і не змогли. Отримавши з Англії звістку про те, що брат Джон готує змову, Річард повертається на батьківщину через Австрію. Переодягненого купцем короля впізнають і кидають до в'язниці, а згодом видають німецькому імператору, який був запеклим супротивником Річарда. З полону Річарда I випустили лише тоді, коли він приніс васальну присягу імператорові та заплатив чималий викуп: 150 тисяч марок сріблом. На ці гроші за тих часів можна було побудувати півтора десятка укріплених замків. Тому мати Річарда Елеонора Аквітанська та віддані королю васали збирали гроші на викуп протягом двох років. Усе це лягло важким тягарем нових поборів на плечі трудівників.

Вислів «левове серце» означає мужність і лицарську відвагу, а образ сміливого короля-лицаря навіть став одним зі стереотипів. У цьому є певна іронія, оскільки король Річард I отримав прізвисько Левове Серце за зв'язу жорстокість. Так його почали називати після того, як під час хрестового походу він стратив в Акрі понад дві тисячі заручників, не отримавши за них викупу. Останні роки Левове Серце проводить у постійних війнах, завжди знищує переможних – в Ірландії, Бретані та Нормандії, «не залишаючи в живих навіть собаки, який гавкав би йому вслід». Помер Річард Левове Серце від зараження рани, отриманої в бою.

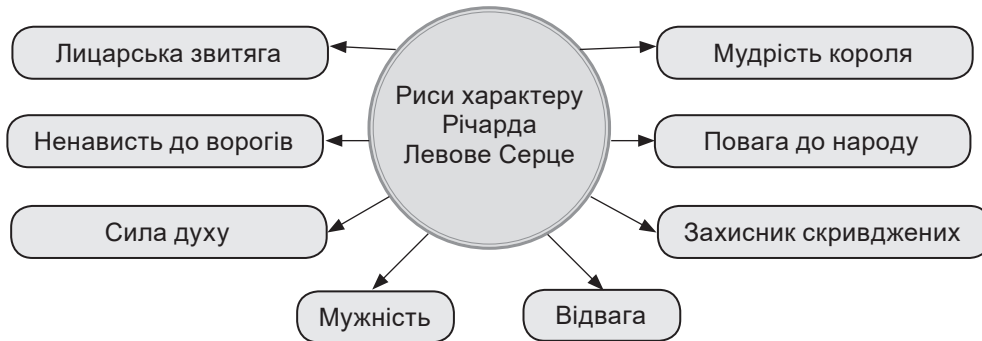
Його оспівували трубадури Франції, мінезингери Німеччини, про нього писали хронікери та склали легенди.

7. Висновки.

В. Скотт художньо переосмислює історичні події. У романі Річард I – ідеалізований образ і має суттєві відмінності від свого історичного прототипу. Письменник зобразив Річарда мудрим

королем. Річард I постає перед читачем справжнім лицарем, мужнім воїном, захисником знедолених.

8. Робота над оцінкою поведінки й домінуючих рис характеру Річарда Левове Серце: скласти опорну схему.

9. Мистецьке відлуння.

1. Прочитайте інформацію «Герої роману “Айвенго” в образотворчому мистецтві та на кіноекрані» у підручнику (с. 104–106).

2. Розгляньте репродукції картин видатного французького художника XIX ст. Ежена Делакруа за мотивами «Айвенго» – «Викрадення Ребеки», «Ребека й поранений Айвенго» та «Хрестоносці штурмують Константинополь».

3. Визначте в романі «Айвенго» епізоди, покладені в основу картин Делакруа. Порівняйте словесні та малярські засоби виразності, використані в згаданих творах для відтворення драматизму зображуваних подій.

IV. Підсумки.

Дидактична гра «Визначся зі своєю позицією».

Запропонуйте учням дискусійне запитання «Хто правий – Айвенго чи Ребека – у суперечці про лицарську славу й доблесть?» і попросіть їх визначити власну позицію щодо нього.

Розмістіть плакати в протилежних кінцях класу. На одному з них написано «Ребека засуджує насильство. Вона права», на іншому – «Айвенго обстоює лицарські закони честі й слави. Він правий», на третьому – «Можна шукати інші шляхи для слави й честі».

Учасники гри обирають, біля якого плаката їм стати, залежно від їхньої думки щодо обговорюваної проблеми. Однорідні обговорюють і обґрунтовують свою позицію, формулюють аргументи на її захист.

Після аргументованого викладу різних поглядів слід запитати, чи не змінив хтось своєї думки та чи не хоче перейти до іншого плаката. Запропонуйте тим, хто зголосився, обґрунтувати причини свого рішення.

Учасники гри мають назвати найпереконливіші аргументи своєї та протилежної сторони.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Сформулюйте запитання або завдання до прочитаного, яке ви хочете запропонувати однокласникам.

2. Завдання на випередження: прочитати розділи XLI–XLIII роману «Айвенго». (с. 83–86).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 20

Тема: **Образи Бріана де Буагільбера, принца Джона, Фрон-де-Бефа, Моріса де Брасі. Зіткнення із жорстокістю та підступністю**

Мета: ознайомити зі змістом роману «Айвенго»; схарактеризувати образи Бріана де Буагільбера, принца Джона, Фрон-де-Бефа, Моріса де Брасі, висловлювати власне враження щодо образів норманських лицарів;

розвивати навички читання, творчого переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Великі підлості робляться з ненависті, дрібні – зі страху.

Ш. Монтеск'є

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Розподільний диктант: розподіліть персонажів роману на два світи.

Світ добра, краси й честі	Світ жорстокості та підступності

Довідка.

Чорний Лицар, Бріан де Буагільбер, Вальдемар Фіц-Урс, леді Ровена, Лицар, Позбавлений Спадщини, Ребека, Седрік Сакс, Фрон-де-Беф, Ательстан, Гурт, Локслі, Моріс де Брасі, принц Джон, Вамба, Ісак, Мальвуазен, Ульріка.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів XLI–XLIII роману («Айвенго», с. 83–86).

2. Лексичний коментар.

Великий магістр – титул вищої особи та керівника в лицарському ордені.

3. Евристична бесіда.

1. Як Седрік Сакс помирився зі своїм сином і норманським королем?

2. Чому Ребека опинилася на суді в прецепторії, у чому її звинуватили? Що свідчить про мужність і непохитність дівчини?

3. Що пропонує Ребеці Буагільбер?

4. Якими були правила суду в прецепторії? Хто на суді захищав інтереси ордену, а хто виступив захисником молодої єврейки?

5. Як проходив останній бій Айвенго з Буагільбером? Порівняйте його з двома попередніми.

6. Що означають слова великого магістра сказані після закінчення бою між Айвенго та Буагільбером: «Воістину суд Божий»?

4. Робота над образами роману. Зіткнення з жорстокістю і підступністю: підготуйте цитатну характеристику образів принца Джона, Моріса де Брасі, Фрон-де-Бефа, Бріана де Буагільбера.

Образи	Цитатна характеристика
Принц Джон	<p>«Скажи тому псові (Ісаку) (...) щоб іще до захід сонця прислав мені дві тисячі крон. Решту грошей він має віддати в Йорку не далі як за тиждень. А коли не виконає цього, я йому, нечестивому псові, голову відірву».</p> <p>«Принц Джон уже кивнув, щоб хтось із челяді пішов за йогоменом і не дав йому втекти, але в натовпі загукали: "Ганьба! Ганьба!" – і він відмовився від цього нешляхетного наміру».</p> <p>«Коли ти відмовишся від того, що я тобі чесно пропоную, – відповів принц, – начальник варти зріже з твого лука тятиву, зламає і лук, і стріли, а тебе вижене звідси, як легкодуха й боягуза».</p>
Моріс де Брасі	<p>«Коли Ровена погодиться стати нареченою Моріса де Брасі, то хто посміє здійняти руку на близьку їй людину, сина її опікуна, товариша її дитячих літ? Але цей захист тобі доведеться купити своєю любов'ю».</p> <p>«Я не такий романтичний дурень, аби сприяти щастю чи відвертати нещастя того, хто є поважною перешкодою до здійснення моїх бажань».</p> <p>«І як іще зможеш ти визволитись із життя в жалюгідній саксонській столі, де сакси сплять разом зі свиньми, що становлять їхнє багатство...»</p> <p>«Не потребує шляхтич-норман виправдовувати свою поведінку перед дівчиною-саксонкою, яку він ушанував своїм сватанням».</p>
Фрон-де-Беф	<p>«Наш господар Фрон-де-Беф скине зі свого шляху того, хто виступить проти його претензій на прекрасне баронство Айвенго так само рішуче, запально й безсоромно...»</p> <p>«Він [Айвенго] – перепона на Фрон-де-Бефовому шляху до того, що Фрон-де-Беф любить дужче, ніж честі й красу. Чи дорого коштуватиме Фрон-де-Бефові змусити свого суперника замовкнути навіки? Одного удару кинджала або кинутого дротика».</p>
Бріан де Буагільбер	<p>«Ти бачиш мене нині – жорстокий, нещадний себелюбець».</p> <p>«Мої подвиги, подолані небезпеки, пролита кров уславлювали ім'я Аделаїди де Монтемар від королівських палаців Кастилії аж до Візантії».</p> <p>«А я щиро кохав її і жорстоко помстився за мою зганьблену честь. Та моя помста впала на мене самого».</p> <p>«Я зрікся життя і всіх його приваб. Ніколи не знатиму я, що таке родинне вогнище. На старість не матиму свого теплого закутка. Самотньою буде моя могила...»</p> <p>«А шаноліубство! Це така спокуса, котра здатна збурити людську душу навіть у хвилину раювання».</p> <p>«Я аж ніяк не останній серед членів цього могутнього ордену. Я в ньому один з головних зверхників і маю надію, що із часом можу дістати магістрів жезл».</p> <p>Ребека: «Ти підлий лицар, чернець-кривоприсяжник і боягуз!»</p>

5. Творча робота. Біля ганебного стовпа.

1. Герб – не тільки розпізнавальний знак, а й символ честі лицаря. Той, хто зганьбив себе, утрачав герб. За проступок лицаря карали, герб перевертали або відрубували кут, щоб усі знали, хто в чому завинив. Часто перевернутий щит з гербом виставляли на загальний огляд біля ганебного стовпа. Потім з нього стирали весь герб або окремі частини. Зачитайте описи щитів Браїна де Буагільбера. Як у лицарських гербах і девізах відображено зміни в характері їхнього власника? Чому, на вашу думку, Буагільбер відмовився від свого першого щита? (На першому щиті в нього була звичайна емблема тамплієрів: двоє лицарів, які їдуть на одному коні. Це символізувало смиренність і бідність. Насправді замість цих якостей, що вважалися спочатку необхідними для тамплієрів, лицарі Храму в той час вирізнялися пихою і користолюбством, що й послужило приводом до знищення їхнього ордену. На новому щиті де Буагільбера було зображено ворона, що летить, тримаючи в пазурах череп, а під ним напис: «Стережися ворона»).

2. Визначте, як слід вчинити з гербом лицаря-храмовника. Які частини герба ви би стерли або відновили? Свої міркування зафіксуйте в інфографіці.

6. Складання інфографіки. Бріан де Буагільбер як уособлення жорстокості й підступності.

IV. Підсумки.

Подискутуймо.

Бріан де Буагільбер зауважив: «Тільки на спробному камені вивіряється щире золото...». Хто з героїв роману «Айвенго» пройшов випробовування на спробному камені, а хто ні?

ПАМ'ЯТКА

Основні правила дискусії

1. Усі відкрито висловлюють свої думки.
2. Усі думки й погляди слід поважати.
3. Слухайте інших не перебиваючи.
4. Не говоріть занадто довго й занадто часто.
5. Водночас говорить лише одна особа.
6. Спілкуйтеся позитивно.
7. Не критикуйте себе та інших.
8. Незгоду з певними ідеями не слід спрямовувати на конкретну особу.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 6 (с. 86).
2. Дібрати цитати для характеристики образу Айвенго.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 21

Дата _____

Клас _____

Тема: Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря, художні засоби створення образу

Мета: висловити власне ставлення до образу Айвенго як утілення кодексу лицаря; розкрити художні засоби створення образу; розвивати зв'язне мовлення, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку та обґрунтовувати її; розвивати навички аналізу й систематизації навчального матеріалу, навички спілкування; виховувати повагу до літературної творчості, підтримувати стійкий інтерес до історичного роману; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Лише той життя і волі гідний,
Хто б'ється день у день за них.

Гете

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Знайдіть відповідність між героями роману «Айвенго» та рисами, уособленням яких вони виступають у творі.

Айвенго	підступність
Чорний Лицар	жорстокість
принц Джон	краса
Локслі	доброта
Бріан де Буагільбер	мудрість
Ровена	національна свідомість
Ребека	мужність воїна
Седрік Сакс	волелюбність

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Літературознавчий практикум.

1. Розглянути опорну схему «Прийоми зображення героя в епічному творі».

2. До кожного прийому зображення героя доберіть цитати, спираючись на виконане домашнє завдання.

Портретна характеристика	«Новий боєць був трохи вищий середнього зросту й здавався швидше тендітним, ніж кремезним. На ньому був сталевий панцир з багатою золотою насічкою; герб на його щиті зображував молодий дуб, вирваний з коренем; під ним був напис іспанською мовою: "Desdichado", що означає "Позбавлений спадщини". Їхав він на чудовому вороному коні. Проїжджаючи уздовж галерей, він витонченим рухом схилив спис, вітаючи принца й дам. Спритність, з якою він керував конем, і юнацька грація його рухів відразу прихилили до нього серця більшості глядачів».
Пряма авторська характеристика	«Обіпершись однією рукою об сідло, Лицар, Позбавлений Спадщини, підхопився на коня, не торкнувшись стремені, і, піднявши спис, двічі об'їхав арену з майстерністю першокласного вершника, випробовуючи чудові якості коня...»
Ставлення до героя позитивних персонажів	Ісак: «Добрий юнак, і я радий, що лицар здобув собі золото й срібло, і все завдяки прудкості свого коня і міцності свого списа, що, мов спис Голіафа, міг змагатися в швидкості з ткацьким човником». Ґурт: «Мій господар... нічого не візьме від тамплієра, крім крові. Вони в смертельній ворожнечі, і тому між ними не може бути миру». Локслі: «Та хіба цей лицар не такий самий бідний і знедолений, як ми? Хіба він не добуває собі на прожиття гострим мечем? Чи не він побив Фрон-де-Бефа й Мальвуазена так, як ми самі побили б їх, якби могли? І чи не він оголосив ворожнечу не на життя, а на смерть Бріану де Буаґільберу, якого нам самим доводиться боятися з безлічі причин?» Ровена: «За відсутнього Айвенго скажу я, якщо ніхто в цьому домі не бажає за нього заступитися. Я заявляю, що він прийме будь-який виклик на чесний бій».
Самохарактеристика	«Я мало знаю про лицаря Айвенго, – зняквоіло відповів прочанин, – але я хотів би знати більше, якщо ви цікавитесь його долею. Здається, він позбувся переслідувань своїх ворогів у Палестині й збирався повернутися до Англії. Вам, леді, має бути відомо краще, ніж мені, чи є в нього тут надія на щастя». «Моє ім'я, – відказав лицар, відкриваючи забороло свого шолома, – відоміше, ніж твоє, Мальвуазене, та й рід мій старовинніший за твій. Я Вілфред Айвенго».
Ставлення до героя негативних персонажів	Принц Джон: «Як ви гадаєте, добродію, – звернувся він до свого почту, – хто цей гордий і хоробрий лицар?» Фіц-Урс: «Це один з тих доблесних воїнів, які слідом за королем Річардом пішли в Палестину, а тепер пробираються додому зі Святої Землі».
Мовна характеристика	«Коли не зустрінемося, то не з моєї вини, – відказав лицар, Позбавлений Спадщини. – Пішки чи верхи, зі списом, сокирою чи мечем я завжди готовий зітнутися з тобою».
Риси характеру героя крізь призму його вчинків	«Я хотів тобі сказати [Ісаку], – відповів прочанин, – якщо ти тої ж таки миті не підеш із цього будинку й не постарайся від'їхати якнайдалі і якомога швидше, з тобою може статися в дорозі велике лихо». «Я [Лицар, Позбавлений Спадщини], добрий лицар шляхетного роду, приїхав, щоб мечем і списом виправдати дівчину».
Протиставлення образу-антагоністу	Айвенго: «Пішки чи верхи, зі списом, сокирою чи мечем я завжди готовий зітнутися з тобою [Бріан де Буаґільбер]».

3. Робота в парах. Лицарство – джерело найшляхетніших вчинків.

Співвіднесіть особистісні якості Айвенго з його вчинками.

Перемога в лицарському турнірі (мужність, сміливість, лицарська відвага); участь у хрестовому поході (вірність королю); допомога єврею Ісаку (доброта, милосердя); захист на Божому суді Ребеки (справедливість); на заклад виставляє святині з Палестини (твердість віри); двобої з Буаґільбером (ненависть до підступності, підлості); кохання до Ровени (вірність, ніжність); повернення боргу лихварю (надійність, чесність).

4. Творча робота «Основні заповіді кодексу лицаря».

1. Спираючись на зміст роману «Айвенго», скласти основні заповіді кодексу лицаря.

Наприклад:

1. Не зганьби військової честі.
2. Основні чесноти лицаря – хоробрість, відвага, безстрашність.
3. Лицар не прагне до надмірностей у повсякденному житті.
4. Лицар вище за життя ставить жагу подвигу.

5. Ризик і бажання першим піти в бій – особливі відзнаки лицаря.
 6. Чистота й шляхетність стосунків.
2. Доведіть, що Айвенго дотримується кодексу лицарської честі.

V. Підсумки.

1. Складання плану характеристики героя.

Айвенго – утілення кодексу лицаря

I. Айвенго – головний герой роману В. Скотта.

II. Айвенго – справжній лицар.

1. Айвенго – сакс давнього роду:

- а) походження героя;
- б) повага до саксонських традицій.

2. Складники духовності Айвенго:

- а) вірність королю;
- б) почуття власної гідності;
- в) готовність допомогти знедоленим;
- г) любов і відданість Ровені.

3. Риси лицаря в образі Айвенго:

- а) відвага й сміливість героя;
- б) ненависть до підлості й жорстокості;
- в) розум і чесність героя;
- г) шляхетність учинків.

4. Основні прийоми зображення образу Айвенго:

- а) протиставлення Бріану де Буагільберу;
- б) мовна характеристика;
- в) як характеризують героя інші персонажі.

III. Чи існують лицарі в XXI ст.?

2. Усний твір-характеристика Айвенго.

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

Скласти диктант з літературознавчих термінів і назв, пов'язаних з вивченою частиною «Історичне минуле в літературі».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 22

Тема: Урок розвитку зв'язного мовлення. Порівняльна характеристика літературних героїв Айвенго та Бріана де Буагільбера

Мета: порівняти образи Айвенго та Буагільбера; розкрити художні засоби створення образів;

розвивати зв'язне мовлення, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; розвивати навички аналізу й систематизації навчального матеріалу, спілкування;

виховувати повагу до літературної творчості, підтримувати стійкий інтерес до історичного роману; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення.

Обладнання: підручники.

Велич світу завжди відповідає величі
духу... Добрий знаходить тут, на землі,
свій рай, злий має вже тут своє пекло.

Г. Гейне

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

За сигнальною карткою згадати основні типи висловлювання.

Сигнальні картки.

Розповідь – повідомлення про певні події, що відбуваються в часі. Загальна структура розповіді: початок, розвиток та кінець події. Розповідь має такі різновиди: повідомлення, оповідання, відповідь, найменування, перелік, оголошення.

Опис – розповідь про властивості, ознаки певного предмета або явища. У ньому подається характеристика людини, предмета, явища природи шляхом перелічування їхніх суттєвих ознак. Найголовніше в описі – надати читачу повне, конкретне або художнє уявлення про об'єкт. Описи бувають: пейзажні, портретні, інтер'єру, явищ, предметів, людини.

Роздум – висловлювання про причини якостей, ознак, подій. У роздумі обов'язково наявні три частини: теза, докази, висновок. Чисті описи, роздуми, розповіді використовують рідко. У текстах найчастіше буває так, що описи входять до змісту розповіді або пов'язані з роздумом; роздум також може доповнювати розповідь.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя. Особливості й роль порівняльної характеристики.

Порівняльна характеристика підсилює емоційне враження, дозволяє глибше зрозуміти сутність протиставлених героїв, осмислити їхню роль у розкритті всієї системи образів твору, їхньої художньої своєрідності. Порівнювати треба завжди за істотними, а не за другорядними ознаками, а також за одними ознаками (походження, світогляд, моральні якості одного – моральні якості іншого героя). Окрім того, потрібно виявляти подібність і відмінність водночас. Однобічне порівняння приховує в собі небезпеку: якщо розглядати тільки схожість або тільки відмінність, можна неповно, спотворено зрозуміти предмети, явища, події, героїв.

2. Робота над порівняльною характеристикою Айвенго та Бріана де Буагільбера.

1. Порівняйте вчинки та ставлення до лицарства Айвенго й Бріана де Буагільбера. Підтвердіть тези прикладами з роману.

Айвенго	Буагільбер
Залишається вірним королю	Не дотримується обітниць ордену
Проніс кохання до Ровени крізь розлуку та військові походи	Ребеку вважає своєю власністю
Вірний християнин, заступається на Божому суді за безвинну	Відступається від законів віри
Вправний і хоробрий лицар	Грізний суперник у бою
Шанує саксонські звичаї та волю батька	З презирством ставиться до саксів
Поважає духовні цінності (на заклад виставляє святині з Палестини)	Схиляється перед багатством (на заклад виставляє золоту прикрасу)
Прагне справедливості	Прагне необмеженої влади
Поважає людей незалежно від національності й віри	Егоїстичний

2. Складання плану порівняльної характеристики Айвенго та Буагільбера.

I. Айвенго та Бріан де Буагільбер як представники різних суспільних таборів у романі.

II. Айвенго та Бріан де Буагільбер – люди протилежних життєвих позицій.

1. Героїчне минуле лицарів:

- участь Айвенго в хрестовому поході, служіння королю;
- шлях до слави Бріана де Буагільбера.

2. Життєва мета й ідеали Айвенго та Бріана де Буагільбера.

3. Сила, мужність, витривалість – риси справжніх лицарів.

4. Система поглядів, яка визначає поведінку героїв:

- шляхетність Айвенго та егоїстичність Буагільбера;
- готовність допомогти знедоленим Айвенго й нищість учинків Буагільбера;
- ненависть до підлості Айвенго й жорстокість тамплієра;
- відвага й сміливість Айвенго та злість і самовпевненість Буагільбера на лицарському турнірі.

5. Ставлення до жінок – дзеркало духовності лицарів.

6. Взаємини між героями.

III. Два лицарі – дві долі.

3. Робота над епіграфом. Оберіть вислови видатних людей про життєві цінності, які можна використати в порівняльній характеристиці героїв. Вибір обґрунтуйте. Які з висловлювань ви використали б у творі як аргумент або епіграф?

1. Що більше перешкод і труднощів, то більше слави попереду (*В. Скотт*). 2. Жити – це боротися, боротися – це жити (*П. Бомарше*). 3. Доброта – мова, якою німі можуть говорити і яку глухі можуть чути (*Вольтер*). 4. Добрі діяння ніколи не варто відкладати (*Сервантес*). 5. Людина схожа на дріб: у знаменнику – те, що вона про себе думає, у чисельнику – те, чим вона є насправді. Чим більший знаменник, тим менший дріб (*Л. Толстой*). 6. Людина судить ближнього свого за справами та вчинками, але вища суть судити за тим, від яких учинків людина відмовилася і як боролася із самою собою (*К. Фрідріх*). 7. Совість – моральний наставник серця (*С. Смайлс*). 8. Свобода теж знаходить своїх найкращих заступників у списках і мечах лицарів! (*В. Скотт*)

4. Робота над лексикою.

Ознайомтеся зі сполученнями слів, висловами. Які з них ви використали б у своєму творі?

Я думаю... Я вважаю... Мені здається, що... На мою думку... На моє переконання... Моя позиція така... Я так вважаю, тому що... Чому я так думаю? Тому що... Підтвердженням моєї думки може бути те, що... До того ж... Довести свою думку я можу такими прикладами: по-перше... по-друге... На користь моєї думки можу навести такі факти... Я переконаний(а), що... Світова література дає багато прикладів... Автор роману підтверджує...

IV. Усний твір на задану тему.

V. Робота над письмовим твором.

VI. Підсумки.

VII. Оцінювання.

VIII. Домашнє завдання.

Закінчити письмовий твір – порівняльну характеристику Айвенго та Буагільбера.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 23

Дата _____

Клас _____

Тема: Друга світова війна у європейській поезії

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість К. Ґалчинського та А. Марґул-Шпербера; проаналізувати вірші «Пісня про солдатів з Вестерплатте», «Про назву концтабору Бухенвальд»; розвивати навички виразного читання поетичних творів, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу, неприйняття насилля та війни.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фото Бухенвальдського пам'ятника (скульптор Ф. Кремер) та пам'ятника героям Вестерплатте в Ґданську (скульптори А. Гаупт, Ф. Душенко, Х. Китовський), роздатковий матеріал для виготовлення квітки пам'яті.

Війна, війна!
І знов криваві ріки!
І грім гармат, і шаблі дзвін.
Могили, сироти, каліки
І сум покинутих руїн.

Олександр Олесь

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Складання синонімічно-асоціативного куща «Ознаки лірики».

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Друга світова війна – глобальний військовий конфлікт в історії Землі та причина найбільших трагедій ХХ ст. У війні взяли участь 80 % людства, бойові дії вели $\frac{2}{3}$ тогочасних держав. Війна розпочалася 1 вересня 1939 р. із вторгнення військ нацистської Німеччини до Польщі, а завершилася 2 вересня 1945 р. беззастережною капітуляцією Японії. Під час війни

здійснено найбільші в історії злочини проти людства (зокрема Голокост та знищення людей в концтраційних таборах), а також вперше й востаннє використано атомну зброю. До армій ворожих сторін залучено понад 110 млн солдатів, загальні втрати військових та цивільного населення становлять від 50 до 85 млн осіб. За результатами війни створено ООН (Україна – один із засновників цієї міжнародної організації) та сформовано сучасну систему міжнародних відносин.

Чималих утрат зазнала й Україна: під час війни загинув кожен п'ятий українець. Серед військовослужбовців призову на літо 1941 р. вціліло тільки 3 % від загальної кількості. Зруйновано майже 700 міст і 28 000 сіл. Оцінка матеріальних збитків становила 285 млрд рублів (у цінах 1941 р.).

У 2015 р. до 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни Україна розпочала нову традицію святкування 8 та 9 травня у європейському дусі пам'яті та примирення. І наш сьогоднішній урок з вивчення європейської поезії про Другу світову війну буде уроком пам'яті й примирення, символом якого стане червоний мак (учні отримують кола червоного й чорного кольорів, на яких будуть вести записи, а потім створять квітку пам'яті).

2. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічні нариси про А. Марґул-Шпербера та К. Галчинського «Вірші, опалені вогнем війни» (с. 87–88, 89–90).

2. На двох колах червоного кольору скласти візитівки письменників, визначити спільне і відмінне в житті й творчості, використавши діаграму.

3. Коментоване читання вірша «Про назву концтабору Бухенвальд» (с. 89).

4. Історико-культурологічний коментар.

Бухенвальд (нім. *Buchenwald* – «буковий ліс») – один з найбільших концентраційних таборів на території Німеччини, що розташовувався поблизу Веймара в Тюрінгії. Від липня 1937 до квітня 1945 р. в таборі було ув'язнено близько 250 000 осіб. Кількість жертв табору налічує близько 56 000 осіб. Над в'язнями проводилося безліч медичних дослідів, унаслідок яких більшість померли. В'язнів інфікували висипним тифом, туберкульозом та іншими небезпечними захворюваннями для того, щоб перевірити дію вакцин проти збудників цих хвороб.

Страшна правда табору смерті приголомшила кореспондентів, які першими потрапили на його територію після звільнення в 1945 р. Американський журналіст Джордж Файв писав:

«Усюди можна було бачити напівмертвих від голоду людей. З них вичавили все, що тільки було можливо. У всіх з-під шкіри виступають ребра, кістляві руки й ноги, запалі щоки. Але найбільше вражають 900 хлопчиків молодших за 14 років, представники багатьох національностей. Вони прибули до табору з батьками, які тепер уже мертві або зникли безвісти. Ці підлітки мали вигляд людей похилого віку й часто поводитися як старі люди. У них жовтий або дуже блідий колір обличчя, в очах – вираз напруженого очікування, вони дуже худі, серйозні й мовчазні». 11 квітня 1945 р., коли до Бухенвальду наблизилися американські війська, там спалахнуло повстання, унаслідок якого ув'язнені захопили контроль над табором. На згадку про цю подію було засновано Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів.

Веймар – місто мислителів і класиків, свята святих німецької культури. З Веймаром пов'язана воістину неймовірна кількість видатних імен, що визначили розвиток німецької та європейської духовності. Тут майже 50 років прожив Гете, трохи менше – Шиллер. Тут працювали композитори Йоганн Себастьян Бах і Ференц Ліст, художник Лукас Кранах і живописці його школи. Тут же 1919 р. засновано найвпливовішу вищу школу мистецтв, архітектури та дизайну ХХ ст. – «Баухаус». Веймар буквально переповнений «великим», саме тому його проголошено культурною столицею Європи. Це місто стало своєрідним маяком на європейських культурних обр'їах свого часу, що не має аналогів донині.

5. Евристична бесіда.

1. Якій темі присвячено вірш А. Маргул-Шпербера?
2. Як ця поезія, на вашу думку, пов'язана з біографією поета?
3. Від чийого імені ведеться розповідь у вірші?
4. Які почуття викликають у героя роздуми про назву табору Бухенвальд?
5. Визначте, як змінюється настрій ліричного героя.
6. Чому ліричний герой згадує Веймар? Визначте зміст протиставлення Веймара та Бухенвальда у вірші.
7. Якою постає для ліричного героя батьківщина?
8. Як поет наголошує, що між ним і його юнацькими спогадами – відстань, яку не можна подолати?
9. Знайдіть рядки, у яких відчувається душевний біль ліричного героя.
10. Яким постає перед нами ліричний герой? Які слова увиразнюють щирість почуттів ліричного героя?
11. Знайдіть антитезу в творі. Який зміст ви бачите в такій композиції?
12. Що підсилюють у вірші знаки оклику, знаки питання, три крапки?
13. Як треба прочитати цей вірш, щоб передати настрій і почуття ліричного героя?

6. Коментоване читання вірша «Пісня про солдатів з Вестерплатте» (с. 90–91).

7. Слово вчителя. Історичний коментар.

1 вересня 1939 р. німецькі війська вторглися в Польщу. У перший день війни перед німцями стояло завдання взяти військово-транзитний склад на півострові в Гданській бухті. Упертість, з якою нечисленний контингент польських солдатів протистояв військовій машині рейха, став несподіванкою для німецького командування. Протягом наступних семи днів 182 захисників відбили 13 штурмів і десятків нічних атак, убивши й поранивши близько 1000 німців. Півострів перебував у постійній облозі, під безперервним шквальним вогнем із землі та з моря, додатково підтримуваним циклічними авіаударами з неба. Зрештою, однак, вони змушені були капітулювати. В історію ця подія увійшла під назвою оборона Вестерплатте.

8. Евристична бесіда.

1. Яку історичну подію покладено в основу вірша К. Галчинського?
2. На чому наголошує слово «пісня» в назві вірша? Які фольклорні поетичні прийоми використав автор?
3. Що ми дізнаємося про долю захисників Вестерплатте? У чому вони вбачали свій обов'язок?
4. Якими постають перед нами солдати?
5. З якою метою поет обирає форму розповіді від імені загиблих бійців? Як змальовано їхній душевний стан?

6. Визначте емоційне забарвлення початкової та останньої строф вірша. Чому змінюється настрій?

7. Як у вірші висловлено думку про нерозривний зв'язок загиблих і живих? Що заповідають полегли захисники живим?

8. Яке емоційне навантаження мають речення в дужках?

9. Яку роль у вірші відіграє антитеза?

9. Стилiстичний практикум.

1. Знайдіть і запишіть на колах спільні для прочитаних віршів поетичні образи, що передають трагедію Другої світової війни.

2. Визначте символіку білих хмар, використану в прочитаних поезіях.

Інформаційна довідка.

У європейській культурі вважається, що хмари – це місце проживання ангелів, хмари приховують шлях до раю. Хмари огортали воскреслого Христа в Діяннях апостолів. Символіка хмари – пошук істини, прихованої за завісою таємниці, прагнення до піднесеного й чистого. Хмари постійно перебувають у русі, вони пропливають по небу, не знаючи перешкод і дуже часто міняючи форму. У казках вислів *розчинитися в хмарах* означає «зникнути», «перетворитися на чисту енергію». Хмари, що вивільняють дощ, є символом співчуття, адже захищають усе живе.

3. Знайдіть асоціативне словосполучення до поняття «війна» – антитезу образу білих хмар. Запишіть словосполучення на чорному колі (наприклад: *чорна трагедія, чорна смерть, чорний біль, чорний дим* тощо).

10. Мистецьке відлуння.

1. Розгляньте фото Бухенвальдського пам'ятника (скульптор Ф. Кремер) та пам'ятника герою Вестерплатте в Гданську (скульптори А. Хаупт, Ф. Душенко, Х. Китовський).

2. Порівняйте художні засоби, якими передали трагедію війни поети та скульптури.

IV. Підсумки.

Гра «Віночок роздумів».

1. Учні скріплюють кола із записами у квітку пам'яті.

2. Учні стають у коло. Кожен прикріплює свою квітку на груди й дає коротку обґрунтовану відповідь на проблемне питання «Хто сильніший: людина чи війна?», подаючи після відповіді руку товаришу зліва. Після завершення обговорення всі мають триматися за руки на знак згоди з думкою товаришів.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–4 (с. 91).
2. Вивчити один з віршів («Про назву концтабору Бухенвальд», «Пісня про солдатів з Вестерплатте») напам'ять.
3. Завдання на випередження: прочитати розділи 1–3 «Альпійської балади» В. Бикова.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 24

Тема: В. Биков «Альпійська балада». Гуманістичний зміст повісті

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість В. Бикова; поглибити поняття про повість; виявити історичну основу повісті «Альпійська балада», розкрити її гуманістичний зміст;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фотопортрет В. Бикова.

Нехай же ніколи не черствіють наші серця до завоювань і ран війни. Не можна будувати майбутнє без пам'яті про минуле...

В. Биков

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Які проблеми порушують твори, присвячені Другій світовій війні, які ви прочитали?

А. Марґул-Шпербер «Про назву концтабору Бухенвальд»	Засудження війни. Трагедія жертв Бухенвальду як втілення трагедії всього людства під час Другої світової війни.
К. Ґалчинський «Пісня про солдатів з Вестерплатте»	Поетизація подвигу простих солдатів, які загинули в Другій світовій війні. Проблема історичної пам'яті й моральної відповідальності перед тими, хто поліг на війні.
Гр. Тютюнник «Климко»	Уміння залишатися справжньою людиною в найскладніших і найдраматичніших життєвих випробуваннях. Ідея самопожертви. Питання доброти, чуйності, турботи про рідних.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

В. Биков – письменник, який протягом майже всього творчого шляху був вірний одній темі – темі Другої світової війни. Свої твори Биков писав білоруською мовою, більшість із них сам перекладав російською. Його книжки видані близько 40 мовами світу, а їхній загальний наклад сягнув понад 3 млн примірників. Хтось із дослідників творчості письменника зауважив, що в його серці «стукав попіл спалених білоруських сіл». Справді, за роки війни на території Білорусії нацисти знищили 186 сіл, заснували близько 260 таборів смерті; від їхніх рук загинули 2 млн 230 тис. осіб, тобто кожен четвертий житель цієї багатостраждальної країни.

2. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «Сила людських почуттів проти сили війни» (с. 91–93).

2. Скласти опорну схему «Друга світова в життєвій і творчій долі В. Бикова».

3. Коментоване читання розділів 1–3 повісті «Альпійська балада» (с. 93–97).

4. Літературний коментар.

Пояснюючи задум цієї повісті, В. Биков згадував: «Це сталося наприкінці війни в Австрійських Альпах. Тут був глибокий тил німецького рейху і, як скрізь у тилу, було багато тих, хто працював на війну на промислових підприємствах і, звичайно, у концтаборах. Одного разу ми зайняли якесь містечко й чекали нової команди. Довга колона артполку завмерла на окрайній вулиці. І раптом біля однієї з машин на очі мені потрапила дівчина – вутленька, чорнява, у смугастій куртці й темній спідничці, вона перебирала поглядом обличчя бійців у машині...

“Хто є Іван?” – питала вона. Зрозуміло, Іванів у нас було багато, але жоден з них не був тим, кого вона розшукувала. Ми запитали, якого саме Івана вона шукає. Дівчина розповіла таке: її звуть Джулія, вона італійка з Неаполя. Рік тому, улітку 44-го, під час бомбардування військового заводу вона втекла в Альпи, де зустріла російського військовополоненого. Кілька днів вони блукали в горах, голодні й роздягнені, перейшли гірський хребет і якимось туманним ранком напоролися на поліцейську засідку. Її схопили й знову кинули в табір, а що сталося з Іваном, вона не знає. Я згадав про цю історію через 18 років, коли зайнявся літературою. І тоді я написав усе те, що ви прочитали в “Альпійській баладі”».

5. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Де й коли відбуваються події повісті? Як автор вводить нас в атмосферу Другої світової війни?
2. Як Іван тікає з табору? Що свідчить про його мужність і прагнення свободи?
3. З якою метою герой утік з концтабору? Чому він вважає, що ліс та Альпи «його надія, його життя або смерть – його доля»?
4. Як зображено сутичку героя із собакою? Які художні засоби допомагають письменникові зіставити собаку й людину?
5. Як у двобої із собакою розкривається характер головного героя? Розкрийте символіку цього протистояння. Які художні деталі свідчать не тільки про фізичну, але й моральну перемогу Івана?
6. Як зустрілися Іван і дівчина? Яким було перше враження хлопця від утікачки? Як контрастують ці образи, чим взаємодоповнюють один одного?
7. Які моральні якості дівчини розкрилися під час утечі з концтабору? Простежте, як зав'язується дружба між утікачами.

6. Творчий переказ від першої особи. Перекажіть подію втечі з концтабору через сприйняття дівчини та Івана.

7. Словесне малювання. «Жінка?! Це його здивувало й збентежило...»

1. Знайдіть і зачитайте описи зовнішності та характеристики поведінки дівчини-утікачки.
2. Випішіть словосполучення з епітетами, які характеризують героїню (*легка постать; чорне, давно не стрижене волосся; чорні, мов маслини, очі; грайливий подив; по-дитячому невміло; ослійна врода; незвичайна сміливість* тощо).

3. Намалуйте словесний портрет дівчини, визначивши, що збентежило й здивувало Івана в ній.

8. Стилiстичний практикум.

Знайдiть i перечитайте епiзод двою Івана iз собакою. Визначте, який характер дiї виражають дiєслова, використанi для опису дiї героя.

Іван безстрашно чинить опір, розуміючи, що коли не переможе пса, то йому доведеться розпрощатися зі свободою і життям. Дієслова позначають відчайдушні дії героя; характерні епітети (часто повторюються як щодо собаки, так і щодо людини) допомагають передати динаміку бою. Це помітно на фонетичному рівні: звуки [з] – [с], [ж] – [ш], [р] передають шум, хрипи, стогін, клацання собачих зубів, удари.

3. У чому символічність сцени двою iз собакою?

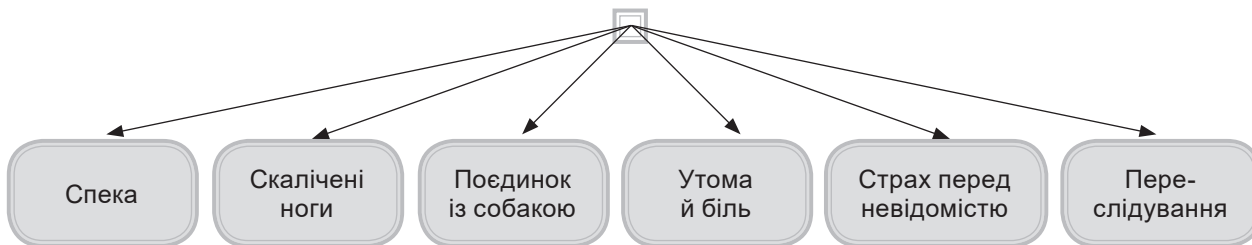
Іван бачив у собаці лютого ворога, який прагне позбавити його волі. Двобій, що відбувся між ними, був поєдинком фізичної сили й сили духу. Герой слабкий і виснажений концтабором, однак його спонукає незламна воля до перемоги, тому в цій битві звір і людина рівні. Битва Івана з розлюченим собакою символічна. Собака уособлює злу міць і жорстокість полону. І в цій смертельній сутичці втікач виявляє вищу форму героїзму – душевний героїзм. Усе, що загрожує його волі, має бути переможене. Інстинкти, що дрімали раніше, прокидаються, і всю нерозтрачену енергію Іван укладає в боротьбу. Його рухи блискавичні, розрахунок точний. Перемагаючи розлюченого звіра, він бере гору й над усіма іншими, зримими та незримими ворогами. Іван перемагає не лише фізично, а й морально.

9. Хвилина компаративного аналізу: порівняти протистояння героя оповідання Джека Лондона «Жага до життя» і вовка та двобій Івана й собаки, натренованого шукати втікачів.

Автор / назва	Джек Лондон «Жага до життя»	В. Биков «Альпійська балада»
Ім'я героя	Безіменний	Іван Терешко
У яких надзвичайних умовах опинилися?	Снігова полярна пустеля	Утеча з концтабору, Альпи
З якими проблемами довелося стикнутися?	Голод, холод, фізична втома, зрада друга	Виснаженість, вороже оточення, голод
З якими хижаками довелося боротися?	Хворий вовк	Собака, нацькований на людину
За якими законами діють вовк і вівчарка?	Інстинкт	Інстинкт, звичка виконувати команду
Що допомагає здобути перемогу?	Терплячість, фізична сила, сила духу	Цілеспрямованість, жага життя, сила духу, прагнення свободи
Основна риси героїв	Сила духу	Прагнення свободи
Що спонукало до боротьби?	Жага до життя	Жага до життя та боротьби

IV. Підсумки.

Складання інфографіки: «Через які випробовування пройшли Іван з дівчиною, тікаючи з концтабору?»

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання № 5 «Філологічний майстер-клас» (с. 97).
2. Завдання на випередження: прочитати розділи 4–16 повісті «Альпійська балада» (с. 97–101).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 25

Тема: В. Биков «Альпійська балада». Протиставлення сили дружби й кохання світу насильства. Образи Івана Терешка та Джулії

Мета: ознайомити з подіями повісті «Альпійська балада»; розглянути протистояння сили дружби й кохання світу насильства у творі; розглянути образи Івана та Джулії, визначити художні засоби створення образів; розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, фрагмент із кінофільму «Альпійська балада» (режисер Б. Степанов, 1965 р.) «В альпійській долині».

Ти знаєш, що ти – людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.

В. Симоненко

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Скласти ланцюжок актуальних питань, які порушує В. Биков у повісті «Альпійська балада».

Приклад:

Засудження жахів війни → доля людини, яка побувала в полоні → моральна відповідальність за свої вчинки → поетизація дружби й кохання → проблема морального випробовування людини → прагнення свободи за будь-яку ціну → уміння залишатися справжньою людиною → протиставлення загальнолюдських цінностей жорстокості війни.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів 4–16 повісті «Альпійська балада» (с. 97–101).

2. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Яким був план утечі полонених з концтабору? Яку роль у ньому мав зіграти Іван?
2. Як ставилися до в'язнів у таборі? Які факти свідчать про відверту наругу над людиною?
3. Перекажіть епізод сутички головного героя із Зандлером та втечі з табору. Які ключові риси характеру Івана розкриваються в цій сцені?
4. Чи можна стверджувати, що в полоні Іван не втратив людської гідності? Відповідь обґрунтуйте. Які емоції переповнювали героя, коли він вдарив німця в щелепу?
5. Яку роль у розкритті характеру головного героя відіграють його спогади?
6. Які людські якості Івана та Джулії розкриваються в епізоді, коли втікачі розділили хліб з божевільним гефтілінгом?
7. Яку роль відіграє мотив хліба в протиставленні жахів війни справжнім людським цінностям?
8. Які факти свідчать про щирість почуттів, що зароджуються в Джулії та Івана?
9. Чому в альпійській долині Іван зриває смугастий табірний одяг?
10. Чому Джулія назвала Івана Геркулесом?

3. Робота над образами Івана та Джулії: заповніть прикладами з тексту таблицю «Характеристика Івана та Джулії».

Іван		Джулія	
Риси характеру	Приклади	Риси характеру	Приклади
Почуття людської гідності	Відповів Зандлеру за наругу, зриває табірну куртку з плечей у долині	Життєрадісність та дитяча безпосередність	Часто сміється, співає «Катюшу»
Стійкість, прагнення волі	Четвертий раз тікає з полону	Сміливість	Вирвалася із заводу слідом за утікачем
Сміливість, сила духу	Двобій із собакою	Витривалість	Не відставала від Івана, тікаючи від переслідувачів
Благородство душі	Ділиться хлібом з гефтлінгом	Доброта, людяність	Витягає колючку з ноги Івана
Ніжність і чуйність	Несе на руках знесилену Джулію	Вдячність	Допомагла Івану, коли той не міг ступати на поранену ногу
Дух братерства	Зголосився ударити по детонатору, щоб урятувати полонених	Романтичність	Дарує Івану квіти
Мужність	За фізичну силу дівчина називає Геркулесом	Стійкість і сила духу	Змогла подолати гірський перевал

3. Реконструйте хронологічну послідовність розвитку кохання Івана й Джулії за поданими цитатами та перекажіть ключові епізоди.

1. Переляк, біль і радість водночас зазвучали в її голосі. Сплеснувши в долоні, вона пташкою полинула йому назустріч... 2. Радісно блиснули такі самі чорні, мов маслини, очі. – Чао! 3. Іван з витримкою, на яку можна позаздрити, утретє порівняв шматочки [хліба]. 4. Вона легенько й на диво просто, по-товариському пригнулася, холодними тонкими руками обхопила його велику, сорок третього розміру ступню, поколупала в ній нігтями і, перш ніж він устиг збагнути для чого, зубами куснула п'яту. 5. Іван, не стримавши напруження і гніву, лягнув її по щоці. 6. Іван затамував віддих, а вона, усе ще обнімаючи його, рвучко відхилила голову й засміялася щасливо й безтурботно, закохано вдивляючись йому в обличчя. 7. Вона, не зважаючи ані на них, ані на його неприховану лють, вирвала руку й кинулася по колодку. Іван не встиг її втримати, лише скреготнув зубами.

4. Стилістичний практикум. Символіка в повісті.

1. Перечитайте уривок розділу 10 (с. 99, починаючи зі слів «Ану лиш, одвернися»). Яке символічне навантаження мають імена героїв?

2. Перечитайте уривок розділу 15 (с. 100–101). Які символи допомагають розкрити духовно-емоційний світ закоханих?

3. Перегляньте фрагмент з кінофільму «Альпійська балада» (режисер Б. Степанов, 1965 р.) «В альпійській долині». Які символи використав режисер для розкриття протистояння світу любові та дружби світу війни?

1. Іван – найбільш найпоширеніше в слов'янських народів чоловіче ім'я. Під час Другої світової війни німці використовували його як зневажливе прізвисько для слов'ян. Джулія – італійське ім'я, асоціюється з героїнею трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта».

2. У Білорусії зберігся весільний обряд – роздавати кашу з пшона й маку, яка приносить щастя. В Україні квітка маку – символ краси й молодості. У європейських країнах червоний мак вважається символом родючості. У Німеччині існує повір'я, ніби мак завжди рясно росте на полях битв. Народна мудрість каже: «Це не квіти, це кров убитих, яка піднімається до нас із землі і, перетворившись на криваві квіти маку, просить нас молитися за упокій їхніх душ».

3. Небо – традиційний символ Бога, Провидіння, сили, яка керує світом. Небо символізує справедливість, вічність, найкраще, що є в людській душі. Небо – активна творча сила, дже-

рело блага й життя. Згідно з повір'ями багатьох народів, міфічні істоти, що керують небом, забирають полеглих на полі бою в небесний світ.

IV. Підсумки.

Складання плану характеристики героїв.

Характеристика Івана та Джулії

- I. Іван і Джулія – головні герої повісті «Альпійська балада».
- II. Протиставлення сили дружби й кохання світу війни в образах Івана Терешка та Джулії:
 - 1. Символічність імен героїв.
 - 2. Довоєнне минуле героїв.
 - 3. Ставлення Івана й Джулії до війни.
 - 4. Складники духовно-емоційного світу героїв:
 - а) почуття власної гідності;
 - б) мужність і стійкість;
 - в) доброта й людяність;
 - г) шляхетність почуттів.
 - 5. Символіка як основний прийом створення образів.
- III. Людські якості, що перемагають жахіття війни.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

- 1. Запитання і завдання до прочитаного № 3 (с. 101).
- 2. Завдання на випередження: прочитати розділи 17–24, епілог (с. 101–104).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 26

Дата _____

Клас _____

Тема: В. Биков «Альпійська балада».
Символічність назви твору, ознаки жанру балади в ньому. Особливості сюжету й композиції повісті

Мета: дати визначення понять «художній час» і «художній простір», установити особливості художнього часу та простору в повісті; установити особливості композиції і сюжету повісті; розкрити символічність назви твору, ознаки жанру балади в ньому;
 розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;
 виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Людина не для того створена, щоб терпіти поразки... Людину можна знищити, але її неможливо перемогти.

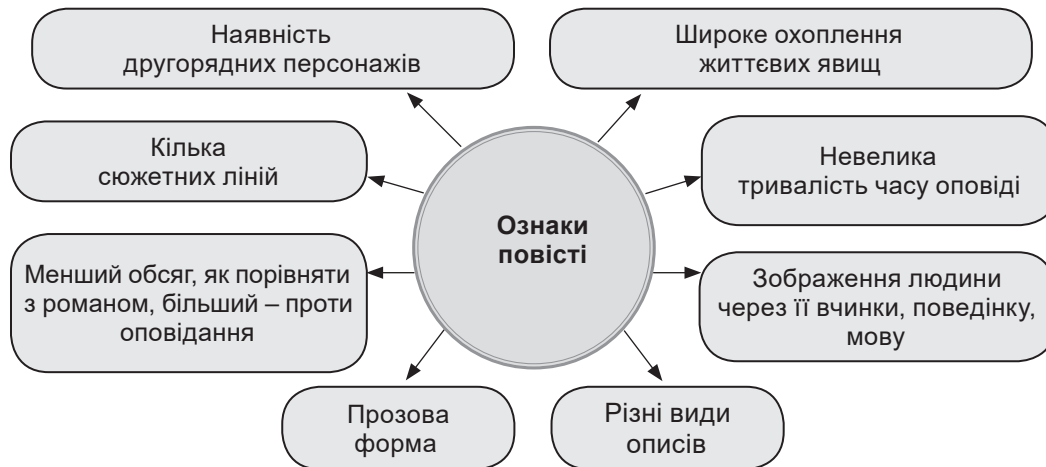
Е. Гемінґвей

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавчий практикум. За опорною схемою «Ознаки повісті» виділіть основні ознаки повісті В. Бикова «Альпійська балада», наводячи приклади з тексту.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів 17–24, епілогу повісті «Альпійська балада» (с. 101–104).

2. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Як утікачі потрапили в пастку?
2. Як есесівці знущалися над божевільним гефтлінгом?
3. Чому Джулія плакала біля урвища?
4. Як змінився настрій дівчини, коли вона почала співати? Чим збентежив німців цей учинок?
5. Як відреагував Іван на задум есесівців нацькувати на втікачів собак?
6. Чому Іван скинув Джулію в провалля? Яким був емоційний стан героя в ті хвилини?

7. Як загинув Іван? Що він побачив перед самою загибеллю? Розкрийте символічність образу неба.

8. Якими почуттями пройнятий лист Джулії до рідних Івана? Як склалася подальша доля дівчини?

9. У першій редакції повісті головна героїня Джулія загинула, але в останній момент Биков змінив сюжет. Як з огляду на це змінився зміст твору? Яким настроєм пройнятий епілог повісті?

3. Слово вчителя. Уведення літературознавчих понять «художній час», «художній простір».

На відміну від фізичного простору й календарного часу, тобто дійсності, реальних умов, у яких живе людина, у літературному творі ми стикаємося з художнім часом і художнім простором. Чим вони відрізняються від реальних?

У літературному творі можуть минати місяці, роки або навіть століття. Події в сюжеті можуть відбуватися одна за одною, розгортатися одночасно, повертатися до минулого або забігати в майбутнє. Автор може пришвидшувати або пропускати несуттєві події, натомість зосереджувати увагу на важливих ситуаціях, коли герой стоїть перед вибором, виявляє свій характер. Інакше кажучи, письменник у творі поводить із часом довільно, на власний розсуд спрямовуючи його плин.

Художній простір визначає місце, де відбуваються події, зв'язуються сюжетні лінії, діють персонажі. Разом з героями пригодницького роману Ж. Верна ми можемо об'їздити цілий світ за 80 днів, а під проводом персонажів письменника-фантаста Р. Шеклі – побувати на краю Всесвіту. Навіть більше, поведінка персонажів нерідко певною мірою визначається простором, у якому вони перебувають. Пригадайте, як поводить Робінзон Крузо на безлюдному острові. Художній простір може бути природним і побутовим, відкритим і закритим, рухливим і застиглим, реальним і вигаданим, земним і космічним тощо.

Простір і час міцно пов'язані між собою і не можуть один без одного існувати. Кожен письменник осмислює час і простір по-своєму, наділяє їх особливими властивостями, які відображають його власний світогляд. Зміни в просторі пов'язані зі змінами в часі, і навпаки. Однією фразою поет може «перекроїти» простір і час так, як вважає за потрібне, а в поетичний образ умістити цілі епохи й світи.

4. Робота з підручником.

1. Прочитайте «Літературознавчу довідку» (с. 92).

2. Знайдіть у повісті епізоди, де відбувається зміщення часу. Чим зумовлений відхід автора від хронологічної послідовності у викладі подій?

3. За допомогою яких композиційних і художніх засобів у повісті поєднано минуле, сьогодення та майбутнє героїв?

4. Визначте складники художнього простору повісті.

5. Стилiстичний практикум. «Пейзаж і його роль у повісті».

1. Прочитайте визначення пейзажу (с. 92).

2. Знайдіть пейзажні замальовки в повісті й розкрийте їхній зв'язок з душевним станом героїв.

Пейзажна замальовка	Душевний стан героїв
Попереду й праворуч підступала круча, ліворуч починалася стрімка скеляста стіна аж до самісінких хмар, у сідловині позаду сиділи німці.	Вийшла справжнісінька пастка...
З провалля несло гнилою вогкістю; довкола в ущелинах, ніби у велетенських коминах, гув вітер; було хмарно й незатишно.	Та чому німці не йдуть до них, не стріляють?
Стоячи над урвищем, Іван окинув поглядом глибину безодні – там, як і досі, було похмуро, вогко й холодно; туман порідшав, і в прірві виразніше забілили снігові плями.	Майнула думка-надія – велика, щаслива й страшна.

3. Зробіть висновки про роль пейзажу в повісті.

6. Філологічний майстер-клас.

1. Визначте ознаки балади в повісті, заповнивши таблицю прикладами.

Ознаки балади	Приклади з твору
Історично-героїчне підґрунтя подій	Події Другої світової війни
Напружений сюжет	Утеча з концтабору, перехід через гірський перевал, переслідування есесівцями
Трагічність долі персонажів	Загибель Івана
Протистояння двох світів	Протистояння справжніх почуттів жахіттям війни, перемога любові над холодом і голодом, муками та стражданнями, війною і смертю
Виразна емоційна оцінка персонажів і подій	Зображення справжньої дружби, ніжного кохання героїв
Використання символів	Символіка маків, хліба, неба, двобою із собакою

2. Поясніть символічний зміст назви «Альпійська балада».

IV. Підсумки.

Візьміть участь у дискусії.

1. Як ви розумієте слова Е. Гемінґвея: «Людина не для того створена, щоб терпіти поразки... Людину можна знищити, але її неможливо перемогти»?
2. Чи можна вважати Івана Терешка переможеним?

VI. Оцінювання.

VII. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1–3 (с. 104).
2. Опрацювати матеріал рубрики «У світі мистецтва» («Знамениті кінофільми про Другу світову війну», «Альпійська балада» в музиці й театрі») і виконати завдання (с. 106–108).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 27

Тема: Контрольна робота № 2. Частина «Історичне минуле в літературі»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про зображення історичного минулого в літературі, жанрову специфіку, сюжетне розмаїття творів, виявити рівень умінь і навичок учнів;

розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення;

виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеза», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Ніколи не соромся запитувати про те,
чого не знаєш.

Арабське прислів'я

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 2. Частина «Історичне минуле в літературі» (за зошитом).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

Підсумкові запитання і завдання (с. 108).

Додатковий матеріал до уроку

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Урок 28

Тема: Дж. Олдрідж. «Останній дюйм». Проблема взаємин між батьками й дітьми. Утвердження сімейних цінностей

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість Дж. Олдріджа; поглибити поняття про оповідання; ознайомити зі змістом оповідання «Останній дюйм», розкрити його гуманістичний зміст та проблематику;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;
виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фотографії Дж. Олдріджа.

У моїх книжках основна тема завжди одна й та сама – вибір...

Дж. Олдрідж

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Пригадайте прочитані твори, у яких порушено питання взаємин між дітьми й батьками (дорослими).

Твори	Питання
Англійська народна балада «Король Лір і його дочки»	Проблема невдячності батькові
В. Скотт «Айвенго»	Складні відносини між Айвенго та Седріком Саксом
А. Ліндґрен «Міо, мій Міо»	Стосунки Міо та знайденого батька-короля
Т. Янссон «Капелюх Чарівника»	Творче й природне виховання в родині Мумі-тролів
В. Короленко «Сліпий музикант»	Підтримка родиною людини з інвалідністю
Е. Портер «Полліанна»	Моральні життєві орієнтири, які залишив батько Полліанні

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Англійський письменник Дж. Олдрідж має широку популярність не тільки у своїй країні, а й за її межами завдяки суворій, мужній і виразній прозі. Його гостросюжетні твори привертають увагу читача, насамперед, тонким аналізом людської психології. У своїх оповіданнях, повістях, картинах Олдрідж зосереджується на ситуаціях, коли перед людиною постає необхідність зважитися на справжній вчинок, подолати найважчий, останній крок на шляху до відкритих, щирих відносин з іншими людьми та навколишнім світом. Письменник говорить про те, що близько йому самому, про те, що пережив сам. У пошуках життєвих і людських ідеалів герої його творів знаходять те головне, що дає можливість змінити світ на краще. «У моїх книжках основна тема завжди одна й та сама – вибір, – писав Дж. Олдрідж. – Вибір шляху, вибір дії, вибір світогляду». Саме цієї теми автор дотримується протягом усього свого творчого шляху.

2. Робота з підручником. Прочитати біографічний нарис «Сила людського духу» (с. 110–111).

3. Робота в парах.

Одним з напрямів творчого розвитку Дж. Олдріджа була журналістика. Перевтілюйтеся в журналіста й складіть п'ять запитань для інтерв'ю з письменником. Проведіть рольове інтерв'ю з товаришем.

Приклад:

1. Чому, незважаючи на матеріальні нестатки своєї родини, у дитинстві Ви почувалися щасливим?
2. Що потрібно для того, щоб Ваша мрія про перетворення пустелі на квітучий сад утілилася в життя?
3. Що з Вашого життєвого досвіду вплинуло на кар'єру журналіста?
4. Які Ваші улюблені захоплення стали джерелом літературної творчості?
5. Які риси Ви вважаєте візитною карткою своєї письменницької манери?

4. Коментоване читання оповідання «Останній дюйм» (с. 114–122).

5. Літературний коментар.

В основу оповідання автор поклав власні враження від відвідування Акулячої бухти в Єгипті. Ще замолоду Олдрідж навчився керувати невеликими літаками. Пізніше письменник захопився підводним плаванням, навіть написав книжку «Підводне плавання для недосвідчених англійців». Підводне плавання захопило й молодшого сина письменника Томаса. Якимось уся родина поїхала в Акулячу бухту, і Дж. Олдрідж як кінооператор під водою знімав акул, а дружина та старший син напружено чекали на березі. Саме тому описи підводних пригод такі достовірні.

6. Лексичний коментар.

«Остер» – невеликий літак.

Дюйм (від голл. – великий палець) – одиниця довжини в системі англійських мір, дорівнює 2,54 см.

Фут – 30,48 см, дорівнює 12 дюймам.

Миля – одиниця довжини в англійській системі мір, морська миля дорівнює 1,852 км, сухопутна – 1,609 км.

Акваланг – апарат для дихання під водою.

Спідометр – прилад для визначення швидкості.

Авантюра – ризикована справа (не завжди чесна), розрахована на випадковий успіх.

7. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Де й коли відбуваються події, зображені в оповіданні?
2. Як склалося професійне й сімейне життя Бена? З якою метою він летить в Акулячу бухту?
3. Якими були стосунки Бена з дружиною та сином? Що в родині Бена ви вважаєте неправильним?
4. Чому Бен взяв із собою в подорож сина? Які слабкості Деві дратують батька?
5. Що трапилося з Беном під час зйомок? Чому акули напали на людину?
6. Як поведився Деві, надаючи батькові першу допомогу? Які риси характеру хлопчика виявилися в ті хвилини?
7. Чому Бен не розраховував на допомогу компанії? Що не дозволило льотчику впасти в бездіяльний відчай?
8. До яких хитрощів удається Бен, щоб не налякати сина польотом і підтримати його впевненість у своїх силах?
9. Як змінюється ставлення батька до сина в екстремальній ситуації? Які нові риси Деві відкриває Бен, перебуваючи на межі виживання?
10. Яким постає Деві на початку та в кінці оповідання? Які нові й несподівані якості виявляє Деві, рятуючи себе й батька?
11. Які факти свідчать про те, що батько та син таки люблять один одного й можуть знайти порозуміння?
12. Як ви розумієте назву оповідання? Розкрийте її символічність.

8. Творча робота «Сімейний альбом родини Деві».

1. Доберіть цитати для характеристики взаємин у родині Деві й заповніть таблицю.

<i>Мати</i>	...дружина поїхала від нього додому (...) і жила, як їй хотілося. ...байдужу дружину, якій він не був потрібен. ...мати ним не цікавиться. ...черствій, плаксивій, провінціальной матері.
<i>Батько</i>	...після двадцяти років роботи льотчиком ти й в сорок ще відчуваєш задоволення від польоту. ...він і залишився з порожніми руками. ...батько – стороння людина, яка не знає, про що з ним [із сином] говорити, різка й небагатослівна в ті лічені хвилини, коли вони бували разом. ...різкому, нервовому батькові...
<i>Син</i>	...десятирічного сина, що народився надто пізно і, – Бен розумів десь у глибині душі, – чужого... ...син виявився дуже кмітливим і досить швидко засвоїв основні правила, кожен окрик доводив хлопця до сліз... Коли він про що-небудь запитував батька, голос його відразу ставав сумним: він наперед чекав різкої відповіді.

2. Підкресліть у цитатах ключові слова, які характеризують родину Деві. Доберіть антоніми, які б схарактеризували щасливу родину.

3. Намалюйте словесну фотографію членів родини Деві.

Бен: досвідчений, талановитий льотчик; розлучений; суворий і різкий із сином; відчужений від проблем сина.

Мати: покинула чоловіка й дитину; егоїстична, черства; байдужа до близьких людей.

Деві: самотній, сумний, плаксивий; небажаний тягар для батьків; кмітливий.

4. Пофантазуйте, які фотографії могли б бути в сімейному альбомі Деві до пригоди в Акулячій бухті та після неї.

9. Висновки.

В основі конфлікту «батьки і діти» у творі Дж. Олдріджа – непорозуміння, спричинене відсутністю спілкування та байдужістю.

IV. Підсумки.

Літературознавчий практикум. Особливості сюжету оповідання.

1. Визначити сюжетні елементи оповідання «Останній дюйм», переказуючи ключові моменти твору.

Експозиція. Події, що передували польоту до Акулячої бухти.

Зав'язка. Батько бере із собою сина в політ.

Розвиток дії. Порожнеча в стосунках; підготовка до зйомки й спуск в море. Син очікує батька, хвилювання Деві. Поранення Бена, відчай обох героїв. Усвідомлення марності сподівань на допомогу сторонніх і власної відповідальності за ситуацію. Деві – єдина надія.

Кульмінація. Ціною неймовірних зусиль Деві вдається зтягти батька в літак, під його керівництвом завести мотор і піднятися в небо.

Розв'язка. Успішне подолання «останнього дюйма» польоту.

Епілог. Нові стосунки між батьком і сином.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного №1, 4 (с. 122–123).

2. Дібрати цитати для характеристики образу Деві.

Додатковий матеріал до уроку

Тема: Дж. Олдрідж. «Останній дюйм».
Образи Бена й Деві, художні засоби їх створення.
Віра в духовні можливості людини: подолання
життєвих випробувань, здатність до порозуміння.
Символічність назви оповідання

Дата _____

Клас _____

Мета: розкрити сутність образів Бена й Деві, визначити художні засоби їх створення, розглянути проблему віри в духовні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатності до порозуміння; розкрити символічність назви оповідання;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Взаєморозуміння батька і сина – річ не проста, і, щоб досягти його, потрібно чимало зусиль з обох сторін.

Дж. Олдрідж

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Сюжетна реконструкція: визначте послідовність подій оповідання за поданими цитатами.

1. Бен вирішив, що заради нього віддасть усе. На це варто витратити час. Він уже добереться до самого серця хлопчини! (9) 2. Підвівши очі, він побачив, що вороже налаштована акула-кішка пливе просто на нього. «Геть! Геть! Геть!» – загорлав Бен у трубку. (4) 3. Узявши в рот трубку й опустивши вниз кіноапарат, щоб той своєю вагою тягнув його на дно, Бен зник під водою. (2) 4. «Що мені робити? – кричав Деві. – Бачиш, що з тобою сталося?» (5) 5. Бен узяв із собою хлопчика на «Остер», який страшенно кидало на висоті двох тисяч футів над узбережжям Червоного моря, і чекав, що сина ось-ось закачає. (1) 6. Та ось хвіст і колеса літака торкнулися землі – це був останній дюйм. (8) 7. Єдиною надією врятувати хлопця був літак, і Деві повинен буде його вести. Не було ні іншої надії, ні іншого виходу. (6) 8. «Невже ніхто-ніхто про нас не знає?» – тривожно запитав хлопчик. «Я ж кажу, що ні!» – роздратовано відповів батько. (3) 9. Отже, Деві таки запам'ятав, що треба вирівняти літак, тримати потрібні оберти мотора й швидкість! Він це запам'ятав. Славний хлопчина! Він долетить. Він упорається! (7)

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Творчий переказ. «Репортаж-уключення».

Серед різновидів репортажу надзвичайно цікавим, багатогранним і відповідальним є репортаж-утілення, або репортаж-уключення. Створюючи такий репортаж, ви стаєте актором, перевтілюєтесь в героя. І хоча журналіст повинен прагнути до об'єктивного висвітлення подій, сила репортажу-уключення – в особистісній причетності до події, у вашій особистісній оцінці, тому що вона базується на ваших почуттях і досвіді. Тоді читач з вашою допомогою стане не тільки свідком, але й учасником подій, побачить їх ізсередини. Ваше завдання – перевтілитися в Деві чи Бена й від їхнього імені розповісти про пригоди в Акулячій бухті.

2. Робота з текстом. Еволюція характеру Бена та Деві.

1. Доберіть цитатний матеріал для визначення змін, які відбулися в характерах Бена й Деві.

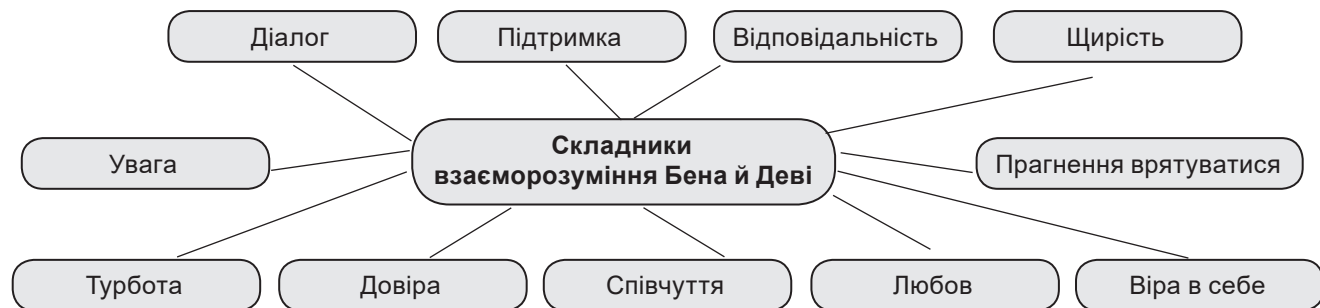
	Бен	Деві
До польоту	Стороння людина, яка не знає, про що з ним [із сином] говорити, різка й небагатослівна в ті лічені хвилини, коли вони бували разом.	Самотній, неприкаяний хлопчик.
Під час польоту до Акулячої бухти	Бен більше й більше жалкував, що взяв його, і сумовито поглядав на величезну мертву пустелю узбережжя...	Деві сидів похнюпившись...
У бухті до зйомок	Бен був надто зайнятий, щоб звертати увагу на те, що питає хлопчик...	Хлопчик уже й не пробував розмовляти й мовчки виконував те, що йому наказували.
Після сутички з акулами	Єдина надія врятуватись і хлопчикові, і йому – це примусити Деві самостійно думати, упевнено робити те, що він повинен зробити.	Він побачив сина, його нахилене, сповнене жаху обличчя...
Під час підготовки до перельоту	Виявляється, обличчя його сина могло приховувати ці почуття. Невже можна роками жити з сином і не розглядіти його обличчя?	«Ні! – крикнув Деві сердито. – Я не втомився!» – його тон здивував Бена: батько ніколи ще не чув у голосі хлопця протесту, а люті й поготів.
Під час повернення до Каїра	«Це я можу», – сказав хлопець, і Бену здалося, що він почув у його голосі різку нотку нетерпіння, яка нагадувала чимось його власний голос. «Хороший хлопець, – подумав Бен, – він усе чує».	Деві таки запам'ятав, що треба вирівняти літак, тримати потрібні оберти мотора й швидкість! Він це запам'ятав. Славний хлопчина! Він долетить. Він упорається!
У лікарні	Дивлячись у ці світлі очі, на трохи випнуті вперед зуби, на це обличчя, таке незвичайне для американця, Бен вирішив, що заради нього віддасть усе. На це варто витратити час. Він уже добереться до самого серця хлопчини!	«Він живий і здоровий, – повідомив лікар. – Обійшлося навіть без шоку».

1. Розподіліть риси характеру Деві до сутички Бена з акулами й після. Зробіть висновки про те, як змінили хлопчика пережиті події.

Деві до сутички Бена з акулами	Деві після сутички Бена з акулами

Самотній, невпевнений у своїх силах, кмітливий, мужній, сміливий, розсудливий, сильний, переляканий, вольовий, мовчазний, задумливий, стриманий, розумний, здатний на самостійне рішення, непотрібний, сумний, боязкий.

2. Визначте складники взаєморозуміння героїв.

3. Поетична майстерня «Діаманта».

Діаманта – це віршована форма із семи рядків, перший та останній з яких – поняття з протилежним значенням. Цей вид вірша складається за схемою. Складіть діаманти «Деві» та «Бен», які б відображали їхню духовну еволюцію.

Схема

- 1-й рядок: тема (іменник)
- 2-й рядок: означення (2 прикметники)
- 3-й рядок: дія (3 дієслова або дієприкметники)
- 4-й рядок: асоціації (4 іменники)
- 5-й рядок: дія (3 дієслова або дієприкметники)
- 6-й рядок: означення (2 прикметники)
- 7-й рядок: тема (іменник)

Схема

- 1-й рядок: тема (іменник)
- 2-й рядок: означення (2 прикметники)
- 3-й рядок: дія (3 дієслова або дієприкметники)
- 4-й рядок: асоціації (4 іменники)
- 5-й рядок: дія (3 дієслова або дієприкметники)
- 6-й рядок: означення (2 прикметники)
- 7-й рядок: тема (іменник)

Бен

Льотчик
Холодний, байдужий,
Злиться, не розуміє, дратується.
Подорож, трагедія, прозріння, пошук.
Мріє, відчуває, вірить.
Турботливий, люблячий
Батько.

Деві

Тягар,
Самотній, боязкий,
Сумує, плаче, страждає.
Подорож, допомога, політ, перемога.
Відчуває, розуміє, сподівається.
Розсудливий, сміливий
Син.

4. Хвилина компаративного аналізу: порівняйте образи підлітків в пригодницькій літературі: Джима Гокінса (Р. Л. Стівенсон, «Острів скабів»), Тома Соєра (Марк Твен, «Пригоди Тома Соєра») та Деві (Дж. Олдрідж, «Останній дюйм»).

Категорії для порівняння	Джим Гокінс	Том Соєр	Деві
Родина героїв	Напівсирота	Сирота	Батьки в розлученні
Куди потрапляють?	Справжній піратський острів скабів	Безлюдний острів, де грали в піратів	Акуляча бухта
Мета подорожі	Пошук скабів	Утеча від індіанця Джо	Подорож з батьком
Пригоди, які пережили герої	Морська подорож з піратами, зустріч з Беном Ганом	Пригоди на кладовищі, в Мак-Дугаловій печері.	Поранення Бена від нападу акул, переліт до Каїра
Друзі	Сквайр Трелоні, доктор Лівсі, Бен Ган	Гек Фінн	Самотній
Які риси допомагають перемогти?	Мужність, чесність, порядність	Чесність, жага пригод, витривалість	Розсудливість, віра у власні сили
Які вчинки були найважливішими?	Оборона пакагузу від піратів, викрадення корабля	Повернення для того, щоб дати свідчення проти вбивці	Порятунок на літакові
Висновки	Віра в духовні можливості людини, подолання життєвих випробувань, здатність до порозуміння – складники успіху героїв.		

IV. Підсумки.

Стилістичний практикум. «Символи в оповіданні “Останній дюйм”».

1. У чому символіка того, що дія оповідання розгортається в пустелі?

Пустеля асоціюється зі словом *пусто*, у творі – це уособлення самотності дитини, позбавленої батьківської уваги; порожнечі в стосунках батьків і хлопчика. Деві немає на кого поклатися, за кого сховатися. І це загострює драматизм ситуації. Деві самотній у власній родині. Самотній і Бен: від нього пішла дружина, він утратив роботу.

2. Випишіть речення зі словосполученням *останній дюйм*. У чому його символічне значення?

Це й останній дюйм до порятунку життя під час посадки літака, і символічна відстань, якої було достатньо для подолання прірви між батьком та сином, власного егоїзму й відчуженості дорослої людини від своєї дитини. «Останній дюйм, який розділяє всіх і все, нелегко подолати...» – думає Бен. Він має надію пройти цей останній дюйм до серця свого сина.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 5, 8, підготуйтеся до роботи в парах (с. 123, 124).

2. Перегляньте кінофільм «Останній дюйм» режисерів Т. Вульфовича та М. Курхіна (1958 р.).

Що споріднює і що відрізняє авторське та режисерське розкриття теми взаємин між батьками й дітьми, утвердження сімейних цінностей.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 30

Тема: Дж. Р. Кіплінг «Балада про Схід і Захід». Протистояння та примирення Сходу і Заходу в «Баладі про Схід і Захід». Антитези у творі. Ідеї миру та дружби. Динаміка образів головних героїв

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість Дж. Р. Кіплінга; ознайомити зі змістом «Балади про Схід і Захід»; поглибити поняття про літературну баладу; визначити засоби втілення ідеї протистояння і примирення Сходу й Заходу у творі Кіплінга; розкрити динаміку образів головних героїв (Камалю, Полковничого сина);

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Дж. Р. Кіплінга.

Наразі ж воскресять на мить
Мене чиїсь думки,
То прошу не мене судить,
А лиш мої книжки.

Дж. Р. Кіплінг

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературна розминка «Пароль».

Таку форму роботи використовують з метою швидкого залучення учнів до роботи, коли можна об'єднати організаційний момент уроку з актуалізацією опорних знань і грою. Привітавшись, учитель не пропонує учням сісти, а просить кожного назвати, не повторюючись (ланцюжком – один за одним), слово або словосполучення – своєрідний пароль, пов'язаний з героями книжок Дж. Р. Кіплінга, яких вони знають.

Приклад: «Книга Джунглів» → Мауглі → допитливе Слононя → Кішка, що гуляла, як сама собі знала → хоробра мангуста Ріккі-Тіккі-Таві → пантера Багіра...

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Джозеф Редьярд Кіплінг народився 1865 р. в місті Бомбей (сучасна назва – Мумбаї) в Індії, яка на той час була англійською колонією. Своє ім'я майбутній письменник отримав від назви озера Редьярд, біля якого познайомилися його батьки, молоді освічені люди, яким через скруту довелося залишити Англію в пошуках постійного заробітку. За освітою батько Редьярда був скульптором і декоратором, працював у художній школі, музеї індійського мистецтва, у газетах і журналах.

Дитинство Редьярда було безхмарним. Будинок Кіплінгів нагадував палац, а слуги-індійці щиро любили й балували дітей своїх господарів. Виховувала Редьярда няня. Хтозна, може саме індійські казки про тварин і мова гінді, якої навчила його няня, допомогли майбутньому письменнику створити збірку оповідань «Книга Джунглів». Цікаво, що першою мовою хлопчика була не англійська, а мова індійців. Батьки вирішили, що освіту Редьярд має здобувати в Англії. Однак у приватному пансіоні від перевтоми та знуцань виховательки в нього різко почав погіршуватися зір. Хлопчика забрали до Індії, де він поступово одужав. У 12 років Редьярд знову виїхав до Англії і вступив до військової школи. Армійський дух і дисципліна припали хлопцеві до вподоби, і невдовзі він завоював повагу однокласників і викладачів.

У 16 років Кіплінг повернувся до Індії, почав працювати помічником редактора газети. Юнакові довелося багато їздити країною. Подорожуючи, він знайомився зі звичаями, побутом, культурою індійців, записував місцеві казки, перекази, легенди. Ці враження відобразилися не лише в статтях і нарисах журналіста-початківця, а й у написаних згодом віршах, оповіданнях, казках. Поступово Редьярд стає популярним, і тепер уже його казками, серед яких і «Книга Джунглів», зачитуються всі. Власне, після цього сім'я Кіплінгів переїжджає до Англії. Кіплінг отримав Нобелівську премію з літератури «за спостережливість, яскраву фантазію, зрілість ідей і видатний талант оповідача». Нобелівська премія – це символ вищих досягнень у галузі науки й літератури. Цікаво, що автор «Книги Джунглів» – перший з письменників Англії, якого удостоєно такої високої нагороди.

За своє довге творче життя Кіплінг створив безліч чудових творів. Ось деякі з найвідоміших його робіт: казки «Звідки в Кита така горлянка», «Чому у верблюда горб», «Звідки в носорога шкура», «Слоненя», «Сказання про старого кенгуру», «Звідки взяли броненосці», «Як було написано перший лист», «Як був придуманий алфавіт», «Кішка, що гуляла, як сама собі знала», «Метелик, який тупнув ногою», а також «Прості оповідання з гір», «Книга джунглів», «Друга книга Джунглів», роман «Кім» тощо.

2. Робота з фотопортретом Дж. Р. Кіплінга (с. 124).

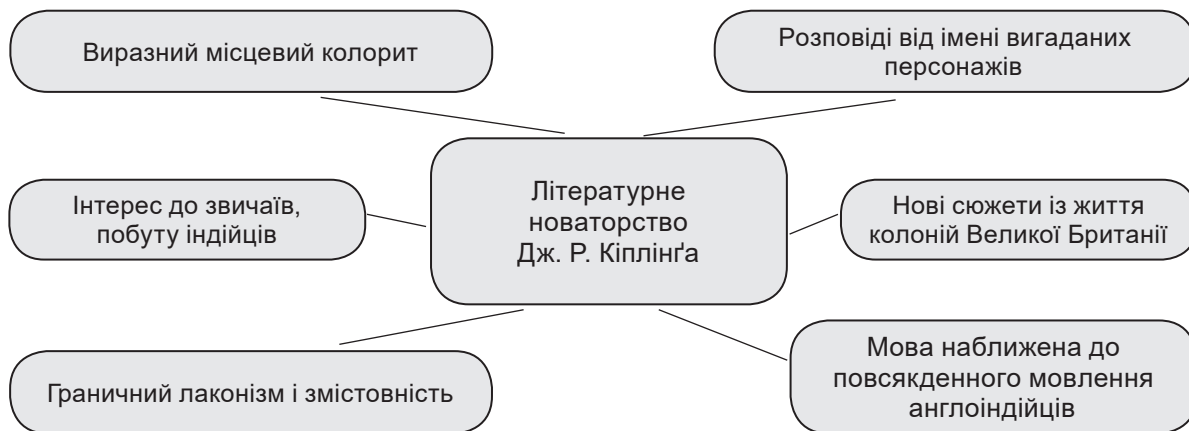
Кіплінга ніхто й ніколи не назвав би красенем. На зріст він був невисокий, сутулився, носив великі окуляри, в обличчі була якась непропорційність, рухи були різкими й недостатньо скоординованими... Але на всіх, з ким він зустрічався, Кіплінг справляв враження передусім своїм швидким розумом, надзвичайним почуттям гумору, проникливим голосом і талантом оповідача. Він говорив так само енергійно й захопливо, як і писав.

Літературознавець *Ю. Кагарлицький*

3. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис (с. 124–125).

2. Визначте риси новаторства Дж. Р. Кіплінга в літературі, зафіксувавши свої тези в опорній схемі.

4. Коментоване читання «Балади про Схід і Захід» (с. 126–128).

5. Історичний коментар.

Події в баладі розгортаються за так званої Вікторіанської доби (період історії Великої Британії, який хронологічно приблизно збігається та пов'язується з правлінням королеви Великої Британії Вікторії, 1837–1901 рр., і вважається розквітом колоніальної імперської політики). Найважливішою в Британській колоніальній імперії була Індія – країна з майже 300-мільйонним населенням. У 1857–1859 рр. в Індії спалахнуло могутнє визвольне повстання, яке було жорстоко придушене англійськими військами. Не менш суворо розправлялися колонізатори і з населенням інших своїх володінь. В основу балади покладено реальний випадок, що стався на північно-західному кордоні Британської Індії.

6. Евристична бесіда.

1. Які історичні події покладено в основу балади?
 2. На який зухвалий учинок наважився Камаль?
 3. Чому Полковничий син мав припинити погоню, якщо не встигнуть наздогнати злочинців до провалля Джехай?
 4. Як відбувається погоня? Чому Полковничий син не послухав поради й звернув до провалля?
 5. Чому Камаль повернувся і допоміг піднятися переслідувачу? Як Полковничий син поставився до своєї поразки?
 6. Які риси Камалю та Полковничого сина розкриває діалог між ними? Чому ніхто з них не схотів поступитися?
 7. Якими подарунками обмінюються вороги? Як герої ставляться один до одного?
 8. Чому Камаль віддає на службу англійцям свого сина?
 9. Яку клятву дали герої один одному?
 10. Розкрийте зміст рядків, які стали обрамленням балади.
 11. Яку роль відіграє в побудові балади антитеза?
 12. Яку роль відіграє пейзаж в підсиленні драматизму балади?
 13. Які деталі твору створюють екзотичний місцевий колорит?
 14. Знайдіть приклади повторів у баладі. Яке психологічне навантаження вони мають?
- 7. Творча робота.** Протистояння та примирення Сходу і Заходу.
1. Знайдіть приклади протистояння двох цивілізацій у баладі. Доведіть, що твір побудовано на антитезі.
 2. Визначте рядки, які обумовлюють примирення ворогів.

ПРОТИСТОЯННЯ	
Камаль	Полковничий син
Корінне населення	Колонізатори
Заколотники	Дозорці
Викрадач	Переслідувач
Варто було б кивком голови подати умовний знак – і після учти не зміг би злетіти по горло ситий коршак!	Яку сплатить муситимеш ціну. Як тисяча шабель прийде сюди, щоб забрати мої кістки...
ПРИМИРЕННЯ	
<p>Вовк вовка тут перестрів!.. І краще я жертиму стерво гниле, Ніж тому, хто сміявся смерті в лице, заподіяти зможу зле...</p> <p>В дарунок від батька лошицю візьми – бо справжня людина ти.</p> <p>І братню клятву вони дали на солі і кислих хлібах: І братню клятву вони дали, розрізавши дерну настил, На рукоятці та лезі ножа, і на імені Господа Сил.</p> <p>Та Сходу і Заходу вже нема, границь нема поготів, Як сильні стають лицем у лице, хоч вони із різних світів!</p>	

8. Літературознавчий практикум «Ознаки балади в “Баладі про Схід і Захід”».

Ознаки балади	Приклади з твору
Поєднання історії та легенди	Історичні події, пов'язані з британською колонізацією Індії
Напружений драматичний сюжет, в основі – одна подія	У центрі історія сутички й суперечки Камалю (від корінного населення) і Полковничого сина (від колонізаторів)

Ознаки балади	Приклади з твору
Несподівана розв'язка.	Камаль віддає власного сина на службу до англійців. Клятва двох ворогів у дружбі та вірності
Виразність портретів і характерів героїв	Шляхетність, рівновага, сила, рішучість і почуття власної гідності супротивників
Діалоги	Суперечка між ворогами в проваллі Джехай
Використання символів	Символічна братня клятва на солі й хлібі, на лезі ножа
Художні засоби літературного твору (епітети, порівняння, метафори, повтори)	Епітети: гарячий кінь; метафора: вершник в погоню летить швидше пташиних зграй; антитеза: Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох; порівняння: лошиця вуздечкою грала – так рукавичкою леді гра
Виразна авторська емоційна оцінка персонажів і подій	Авторська оцінка: як сильні стають лицем у лице, хоч вони із різних світів!

IV. Підсумки.

Робота в парах.

Вислів *Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох* із твору «Балада про Схід і Захід» став афоризмом. Визначте, чи узгоджується думка автора афоризму з фактами його біографії. Чи згодні ви з твердженням письменника? Аргументуйте свою відповідь, спираючись на приклади з історії, висловлювання політиків і вчених.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Літературний практикум» 1–5 (с. 128–129).
2. Складіть порівняльну характеристику Камалю і Полковничого сина.

Додатковий матеріал до уроку

Тема: Проблема духовного випробування людини та її моральної стійкості у вірші Дж. Р. Кіплінґа «Якщо...». Сюжет і композиція вірша.

Художні особливості твору, його провідна ідея

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити зі змістом вірша «Якщо...»; розкрити провідну ідею твору (людина повинна залишатися собою у різних життєвих випробуваннях, зберігати вірність моральним принципам), проблему духовного випробування особистості та її моральної стійкості; виявити особливості сюжету й композиції вірша, його художні особливості;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатним матеріалом, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, тексти віршів «Синові» В. Стуса та «Ти знаєш, що ти – людина?..» В. Симоненка.

Гляди, не забудь – людиною будь!

Народна мудрість

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Складіть порівняльну характеристику Камаля і Полковничого сина.

Камаль	Полковничий син
Уособлення східної цивілізації	Представник західної цивілізації
Повстав проти завойовників	Служить Великій Британії
Тікає на заколотний кордон, укравши лошицю	Переслідує ворога-крадія
Спільне	
Не зважають на небезпеку, відчайдушні; сміливі й горді; уміють вести розмову на рівних; здатні на шляхетні вчинки та взаєморозуміння; цінують мужність і силу супротивника	

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання вірша «Якщо...» (с. 129).

2. Лексичний коментар.

Триумф – у Давньому Римі: урочистий вступ до столиці переможця (полководця та його війська). **Перен.** Видатний, блискучий успіх, перемога, торжество.

Культ – шанування, поклоніння, схиляння перед кимось або чимось.

3. Коментар перекладача.

Англійською вірш Кіплінґа має назву «If» – «Якщо», однак у деяких перекладах вона звучить інакше. Так, український поет В. Стус назвав свій переспів «Синові», наголошуючи важливість батьківських настанов, а російський перекладач М. Лозинський назвав свій варіант «Заповіддю», з огляду на серйозність і змістовність оригіналу.

4. Евристична бесіда.

1. Визначте основну думку вірша «Якщо...». До кого звертається ліричний герой твору?
2. З якими випробуваннями може стикнутися людина протягом життя? Як вона має поводитися в складних обставинах, аби зберегти свою гідність?
3. Від чого застерігає автор вірша?

4. Які риси характеру повинна виховувати в собі справжня людина, щоб гідно долати життєві труднощі?
 5. Яку алегорію втілено в образах юрби та Короля? Які чесноти допомагають людині не загубитися в юрбі й не стати заручником честолюбства?
 6. Як, на думку Кіплінга, необхідно жити, щоб здобути право називатися Людиною? Чи обов'язково дотримуватися настанов, які сформулював письменник?
 7. Чому батько прагне для сина не легкого, а сповненого вчинків і перемог життя?
 8. Як антитеза допомагає розкрити основну думку вірша? Що протиставлено у творі? Знайдіть у поезії антонімічну лексику, визначте її роль.
 9. Знайдіть у вірші метафори.
 10. Що надає віршу динамізму й ритмічності?
5. **Стилістичний практикум:** роль художніх засобів виразності у вірші Дж. Р. Кіплінга.

Художні засоби	Приклади
Метафора	Якщо ущерть наповниш біг хвилини Снагою дум, енергією дій...
Антитеза	Якщо Тріумф, зарівно як Нещастя, Спримеш як дим і вітер на віку... Пройдисвіт ставить пастку на простих... Як зможеш гідно річ вести з юрбою І з Королем не втрапиш простоти.
Звертання	Тоді весь світ тобі належить, сину, І більше: ти – Людина, сину мій.

6. Хвилина компаративного аналізу.

1. Порівняйте вірш «Якщо...» в перекладі Є. Сверстюка та в переспіві В. Стуса (с. 130–131). У чому схожість і відмінність між ними?

Пам'ятка для порівняння перекладу й переспіву

1. Пригадайте художні особливості перекладу та переспіву. З'ясуйте, які елементи відіграють найважливішу роль у перекладі й переспіві. Знайдіть спільне й відмінне.
2. Простежте, до яких змін удаються перекладачі (звертайте увагу на пропуски, заміни, нові елементи в перекладі).
3. Поміркуйте, чим можна пояснити зміни в тексті переспіву.
4. Установіть характер утрат (основні чи другорядні елементи твору).
5. Зробіть висновок про близькість перекладу й переспіву.

2. Знайдіть спільні духовно-емоційні настанови у вірші В. Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина...» та вірші Дж. Р. Кіплінга «Якщо...».

IV. Підсумки.

Творча робота.

1. Складання морально-етичної пам'ятки Людини за віршем Дж. Р. Кіплінга «Якщо...».

Приклад

1. Зберігати спокій усупереч загальній паніці.
2. Вірити самому собі.
3. Уміти чекати.
4. Не вдавати доброчесності, доброти.
5. Не мститися, зрозумівши, що тебе ошукано.
6. Не хизуватися своїми добрими вчинками.
7. Бути вільним духом.
8. Уміти обстоювати правду.
9. Бути наполегливим.

10. Не боятися поразки.

11. Уміти відроджуватися до життя і знову боротися.

12. Не втрачати гідності ні «в юрбі», ні «з королями».

13. Жити повноцінним життям, знаючи ціну хвилинам.

2. Кого з героїв вивчених літературних творів можна назвати справжньою Людиною? Наведіть приклади, коли ці герої діяли згідно з настановами Дж. Р. Кіплінга.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 2, 4 (с. 130).

2. Вивчити вірш «Якщо...» напам'ять. Підготуватися до виразного читання.

Додатковий матеріал до уроку

Series of horizontal lines for student work.

Урок 32

Тема: Урок виразного читання.

Дж. Р. Кіплінг. «Якщо...»

Мета: поглибити розуміння понять «віршова мова, рима, строфа, ритм», розширити знання про засоби емоційно-образної виразності, визначити жанрові особливості виразного читання ліричного твору;

розвивати практичні навички з техніки мовлення, з логіки читання, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: виразного читання.

Обладнання: підручники.

Без почуття й мистецтво все даремне,
Коли ж говорить в вас душа,
То слово щире і буремне
Усі людські серця зруша...

Й. В. Гете

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Практикум з теорії виразного читання: з'єднай стрілочками терміни та їхні визначення.

логічна пауза	те, про що йдеться в художньому творі
рима	зупинка між окремими словами, реченнями відповідно до змісту, почуттів, намірів висловлювання
тема	співзвучність у закінченнях віршових рядків
інтонація	основна думка художнього твору
логічний наголос	упорядковане чергування наголошених і ненаголошених складів у рядку
ритм	виділення голосом основних слів, що виражають зміст усієї фрази
ідея	швидкість правильного й природного відтворення змісту твору
темп	мелодійний лад мови, який відображає ставлення до висловлювання

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Евристична бесіда.

1. До кого звернений монолог героя? З ким веде бесіду? Яка інтонація, на вашу думку, найдоцільніша для такого монологу?

2. У чому динаміка розвитку почуття ліричного героя? Простежте, як роздуми переростають в оптимізм.

3. Зверніть увагу на те, що вірш є одним складнопідрядним реченням. Розгляньте розділові знаки у творі. Поясніть їх. Розставте паузи відповідно до розділових знаків.

4. Пам'ятайте, що Кіплінг у двох-трьох рядках, а іноді навіть в одному, описує цілу картину, яку під час читання потрібно вміти уявляти, тому паузами відділяйте одну картину від іншої, не втрачаючи темпу. Розділові знаки допоможуть у цьому.

5. Визначте початок і закінчення фраз, що мають змістову цілісність. Визначте суголосні склади.

6. Зверніть увагу на єдинопочаток строф. Поміркуйте, з якою інтонацією потрібно читати рядки з повторами на початку.
 7. Визначте в кожній строфі слова, що мають найвище емоційне навантаження. Спробуйте інтонацією виділити їх.
 8. Скільки разів у вірші змінюється інтонація? Які саме зміни ви виділили?
 9. Зробіть акценти на антонімічних поняттях, заявлених у вірші.
 10. Визначте у вірші строфу, що є кульмінацією думки автора й ліричного героя. Оберіть спосіб зосередити увагу слухача на цих рядках.
 11. Оберіть тон читання: схвильований, радісний, дружній, розповідний, упевнений тощо.
 12. Складіть партитуру вірша.
 13. Прочитайте вірш відповідно до зроблених висновків і складеної партитури.
2. Складання пам'ятки. Своєрідність вірша «Якщо...».

ПАМ'ЯТКА

Своєрідність вірша «Якщо...»

Вірш передає думки й почуття щодо духовного випробовування людини та її моральної стійкості.

Увесь твір – лише одне речення.

У вірші два змістових центри «ти» та «інші».

Антитеза увиразнює різні життєві випробовування, у яких людина має залишатися собою.

3. Практична робота над виразним читанням вірша напам'ять. Вправа з удосконалення навичок читання напам'ять.

1. Читання під ритмічний відлік.
2. Читання з прискоренням.
3. Читання з переходом на незнайомий текст.
4. Читання в темпі скоромовки.
5. Читання тексту, перекритого смужками.
6. Читання з відривом погляду від тексту.
7. Виразне читання з відривом погляду від тексту.
8. Виразне читання напам'ять.

4. Виступи учнів

IV. Підсумки.

1. Порівняння декламування учнів.

2. Дати рецензію виступу товариша, використовуючи лексику роздумів.

На відміну від... На мій погляд... Я вважаю, що... Безперечно... У такому разі... Це можна зрозуміти як... Інтонація допомагає... На завершення скажу...

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Завдання до прочитаного № 7 «Творча лабораторія» (с. 130).

Додатковий матеріал до уроку

Коментар
читача

Урок 33

Тема: Контрольна робота № 3. Частина «Духовне випробовування людини»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про тему духовного випробовування людини в літературі, жанрову специфіку, сюжетне розмаїття її втілення, виявити рівень умінь і навичок учнів; розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення; виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеза», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Корінь навчання гіркий, а плід його солодкий.

Л. да Вінчі

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 3. Частина «Духовне випробовування людини» (за зошитом).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

1. Підсумкові запитання і завдання до розділу «Духовне випробовування людини» (с. 131–132).

2. Підготуватися до уроку позакласного читання Ч. Дікенс «Пригоди Олівера Твіста». Дібрати цитати для характеристики образу Олівера Твіста.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 34

Тема: Урок позакласного читання. Чарльз Дікенс. «Пригоди Олівера Твіста»

Мета: проаналізувати зміст роману Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста», визначити ідею, елементи композиції твору;
розвивати навички читання, стислого переказу тексту, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;
виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до культури інших народів світу.

Обладнання: тексти роману Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста».

Тип уроку: позакласного читання.

Є темні сили на землі, але тим
яскравішим здається світло.

Ч. Дікенс

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Цитатна доріжка.

Прочитайте висловлювання про Ч. Дікенса. Пригадайте, що ви дізналися про життєвий і творчий шлях письменника в 6 класі. Визначте за поданими цитатами своєрідність світогляду письменника.

1. Фабричні колеса... виготовляли ваксу й між іншим виготовили найбільшого оптиміста століття... Якщо він став надто щасливим, то саме тут він відкрив щастя... Якщо він бачив світ у рожевому світлі, цей погляд народився на фабриці, де варили чорну ваксу. (Г. К. Честертон)

2. Дікенс ніколи не розмовляв з народом згори вниз. Він розмовляв з ним знизу вгору. Він наближався до нього благоговійно, як до божества, і віддавав йому всі свої багатства, усе серце. Це зв'язало його з народом навек. (Г. К. Честертон)

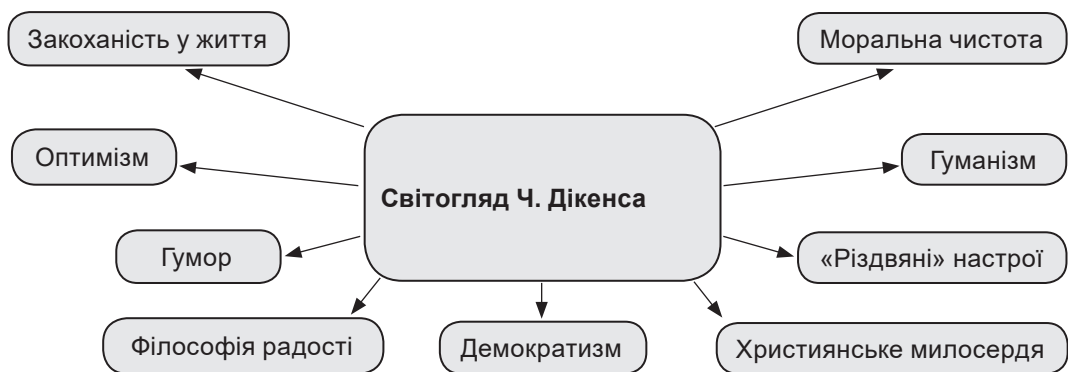
3. Яка основна риса Дікенса? Скромність. Так, скромність, незважаючи на поважне становище. Скромнішої людини я не зустрів. Він зовсім не розпечений, не був зарозумілим, не давав волю забаганкам, примхам. (Ч. П. Фіцджеральд)

4. Дікенс знайшов розраду – єдину, яку завжди знаходив, – у бурхливій діяльності. (Ч. П. Сноу)

5. Щодо методів його роботи, то вони не змінювалися за жодних умов. Він був акуратний і дисциплінований... Жодна нудна, монотонна робота не виконувалася з такою пунктуальністю, з якою він записував плоди своєї фантазії, своєї уяви. (Ч. Дікенс-молодший, син письменника)

6. Тато волів працювати на самоті, але відблиски пригод його героїв ми спостерігали на його обличчі протягом усього дня. У години, коли він працював, тиші дотримувалися неухильно, найменший звук фатально позначався на роботі. (М. Дікенс, донька письменника)

2. Складання опорної схеми «Світогляд Ч. Дікенса».

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Дікенс належить до тих письменників, що зажили світової слави вже на початку творчого шляху. Не тільки в Англії, але й у Німеччині, Франції, Росії дуже скоро після виходу у світ перших книжок Боза (псевдонім молодого Дікенса) заговорили про автора «Посмертних записок Піквікського клубу», «Пригод Олівера Твіста», «Життя і пригод Ніколаса Нікльбі». Цю обставину зауважив ще Ф. Достоєвський, який, зокрема, писав: «Ми російською мовою розуміємо Дікенса, я певен, майже так само, як і англійці, навіть, можливо, з усіма відтінками...» Видатний російський письменник Гончаров, називаючи Дікенса «учителем романістів», зазначав: «Не лише спостережливий розум, а фантазія, гумор, поезія, любов, якої він, за його висловом, “носив цілий океан” у собі, – допомогли йому зобразити всю Англію в живих, безсмертних типах і сценах». Максим Горький схилився перед Дікенсом, вважаючи його людиною, яка «збагнула найважче мистецтво любові до людей».

2. Евристична бесіда.

1. Де й за яких обставин народився Олівер Твіст? Чому герой отримав таке ім'я?
2. Які умови для дітей було створено на робітній фермі? За що Олівера оголосили бунтарем?
3. Яка доля очікувала Олівера, якби він став учнем містера Гемфілда? Що врятувало хлопця від навчання в сажотруса?
4. Чому мав навчити Олівера містер Совербері? Як Олівер знайомиться з ремеслом трунаря?
5. Яку роль відіграв Ной Клейпол у рішенні Олівера вирушити до Лондона?
6. Які труднощі спіткали Олівера під час подорожі до Лондона?
7. Чим вразив Олівера молодий джентльмен, з яким він зустрівся в подорожі?
8. Що в поведінці та звичаях Феджіна і його вихованців видалося Оліверу незвичним?
9. Чому Олівер Твіст потрапив до суду? Як жилося Оліверу під опікою старого джентльмена та його друзів?
10. Хто такий Сайкс? Що в його образі викликає страх?
11. Яку виставу розіграє Ненсі, щоб дізнатися, куди потрапив Олівер?
12. Яке доручення містера Браунлоу мав виконати Олівер Твіст і яка подія завадила цьому?
13. Яку роль відіграла Ненсі в тому, що герой знову опинився в банді Феджіна? Чому Ненсі виступила на захист Олівера?
14. Які засоби впливу використовував Феджін, щоб затягнути Олівера в тенета злочинства? Чим закінчилося для героя перше пограбування?
15. Яку таємницю життя Олівера дізналася місіс Корней?
16. Як Феджін відреагував на звістку про зникнення Олівера після грабунку?
17. Про що домовлялися Монкс і Феджін?
18. Як Оліверу вдалося врятуватися?
19. Які щасливі зміни очікували Олівера після одужання?
20. Що відбулося між подружжям Бамбл і містером Монксом під час їхньої зустрічі? Про яку таємницю Монкса довідалася Ненсі?

21. З якими намірами Ной Клейпол опинився в Лондоні? Яку роль він відіграв у долі Ненсі?
 22. Що чекає на Пронозу? Яка доля очікує Сайкса? Якими були останні дні Феджіна? Як викрили Монкса?

2. Робота в парах. Заповніть таблицю «Спокуси злочинного світу».

Спокуси злочинного світу	Ставлення Олівера до принад злочинного світу
Роби все те, що вони тобі скажуть, а особливо вважай на Пронозу, дитино. Він буде колись великою людиною і тебе зробить таким, якщо ти наслідуватимеш його.	Олівер здивувався, що є спільного між його блискучим майбутнім і спробою витягти жартома хустку з кишені старого джентльмена.
– І не хочеш одразу збити собі капітал? – додав усміхаючись Проноза. А там вийти у відставку й зажити попанському на відсотки? Я і сам так зроблю...	– Мені це не подобається, – несміливо відповів Олівер. – Мені хочеться, щоб мене відпустили на волю.
– Глянь, – промовив Проноза, витягаючи з кишені повну жменю шилінгів і півпенсів. – Гуляй, душа, без кунтуша! Начхати мені, звідки вони взялися! Ну, бери! Там, звідки я їх дістав, залишилося ще значно більше.	– А покидати своїх приятелів у скрутну хвилину ти можеш? – стримано всміхнувся Олівер. – І можеш погодитися, щоб вони розплачувалися за твої гріхи.
Він доводив переваги свого ремесла, вихваляв спритність Пронози, веселу вдачу Чарлі Бейтса й свою власну щедрість.	Цілком повірив, що старий може жорстоко розправитися зі своїми добре обізнаними й занадто балакучими спільниками.
Почали змальовувати яскравими барвами всі розкоші їхнього життя і посилено натякали Оліверу, що для нього краще негайно завоювати ласку Феджіна...	Олівер зрозумів, що метою цієї експедиції був грабунок, а може, і вбивство. Він сплеснув руками, і з грудей його мимоволі вирвався крик жаху: «Благаю, згляньтеся на мене! Не примушуйте мене красти!»

3. Висновки.

Стикаючись у різних ситуаціях з людьми різних моральних переконань, Олівер робить вибір, який визначає його долю. Природжене почуття порядності не дозволяє йому захопитися так званою романтикою злочинного побуту лондонського дна. Найгірше – не бруд фізичний, а людські вади, притаманні нікчемам на кшталт Сайкса чи Феджіна.

4. Схематичне узагальнення результатів роботи.

5. Робота з текстом. Дорослішання Олівера Твіста: знайдіть і перекажіть епізоди за ключовими цитатами, які показують дорослішання Олівера в складних життєвих випробуваннях.

1. **Щасливе дитинство:** Оліверу подушку оправили ніжні руки, і краса та добродішність пильнували його сон. 2. **Знову в руках бандитів, участь в невдалому пограбуванні:** Дайте шарф, вони влучили в нього. Швидше! Прокляття, з нього кров дзюрком цебенить! 3. **Перші світлі знайомства:** «Бідне хлоп'я, бідне хлоп'я!» – промовив, схилиючись над ним, містер Браунлоу. 4. **Зустріч зі злочинцем:** «Лови злодія! Лови злодія!» Укритий порохом і брудом, обводячи диким поглядом довколишніх, лежав Олівер на землі, а з рота йому текла кров. 5. **У руках Феджіна:** Багато днів просидів Олівер у кімнаті старого й тільки й знав, що випорював мітки з носових хусток та часом брав участь... у грі, котру обидва хлопчики і єврей заводили щоранку. 6. **Рішення покинути робітний дім і вирушити до Лондона:** Отож пометитувавши і так і сяк

і нічого зрештою не надумавши, Олівер перекинув клуночок на друге плече й почимчикував собі далі. **7. Протест проти Ноя, який ображає пам'ять матері Олівера:** Почервонівши од гніву, Олівер скочив на ноги, перекинув стола й стільця, схопив Ноя за горло й в дикому запалі почав його трусити так, що в того аж зуби зацокотіли; потім скупчив усю силу свого маленького тіла в один тяжкий удар і звалив ним свого супротивника на землю. **8. Спроба боротьби за свої права в робітному домі:** Олівер був ще зовсім дитиною, але голод довів його до відчаю, а біда надала відваги. Він підвівся з-за столу і, наблизившись із мискою й ложкою в руці до наглядача, промовив, трохи сам лякаючись власної міливості: «Прошу, сер, я хочу ще».

6. Цитатна характеристика Олівера Твіста: визначити риси характеру героя за цитатами, ді-браними під час виконання домашнього завдання.

І почуття своєї самотності в цьому великому широкому світі вперше сповнило серце дитини.	Самотність
Олівер затулив обома долонями своє лице й заривав так, що сльози полилися цівкою з-поміж худеньких кістлявих пальців.	Вразливість
«Будь ласка», – увічливо попрохав Олівер.	Увічливість
Не вірити йому було неможливо: кожна риса його змарнілого загостреного личка дихала правдивістю.	Чесність
Олівер слухняно сів, мовчки дивуючись, де можна знайти людей, які перечитали б таку силу книжок...	Слухняність
Відішліть йому книжки й гроші. Не випускайте мене звідціля ціле життя, але, молю вас, відішліть йому його речі! Він подумає, що я їх украв!	Здатність на самопожертву заради доброго імені
«А покидати своїх приятелів у скрутну хвилю ти можеш?» – стримано посміхнувся Олівер.	Стриманість, протест проти підступності
Олівер мимохіть від щирого серця реготався і, незважаючи на всю свою порядність, не міг приховати, що ці історії його тішать.	Веселість, жвавість
Олівер учився... професії садівника й полюбив цю науку від щирого серця.	Здібності до навчання
Дух його повстав, і від жорстокої образи за покійну матір спалахнула його кров.	Почуття самоповаги й справедливості
Не примушуйте мене красти! Згляньтеся, згляньтеся на мене!	Намагання протистояти злочинності

V. Підсумки.

Герої роману Ч. Дікенса «Пригоди Олівера Твіста».

Ідеальні герої: прості люди, що пізнали бідність приниження, витримали важкі життєві випробування. Їхнє життя минає в праці й постійних турботах. Їхні добрі серця, чуйність, їхня шляхетність і чесність, їхній оптимізм привертають до них симпатії читачів. **(Олівер)**

Диваки: добрі, чесні й чуйні люди, з яких відкрито й добродушно сміється автор. Недоліки, які висміюються, легко можна усунути. Джентльмени протестують проти норм і правил буржуазного існування. Герої-диваки – невід'ємна ознака романів Дікенса. **(Містер Браунлоу, приятель Гремвіг, лікар Лосберн, Джайлз та Брітлз, Гаррі Мейлі)**

Злодії: лицемірні, егоїстичні, жорстокі, хитрі, безмежно корисливі, прагнуть грошей, схиляються перед їхньою силою, гроші замінюють їм розум, почуття, освіту тощо. **(Монкс (Едуард Ліфорд), Вільям Сайкс, Феджін, Ной Клейпол)**

IV. Оцінювання.

V. Домашнє завдання.

Скласти диктант з літературознавчих термінів і назв, пов'язаних з вивченням теми «Духовне випробування людини».

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines extending across the width of the page.

II СЕМЕСТР

Урок 35

Тема: О. Пушкін. «19 жовтня» (1825).

Дитинство та юність О. Пушкіна.

19 жовтня – День Лицею. Лицейські друзі поета.

Авторські спогади та роздуми у творі

Мета: ознайомити з основними відомостями про дитинство та юність О. Пушкіна, джерелами написання вірша «19 жовтня» (1825); розглянути мотиви уславлення дружби й вірності у вірші; проаналізувати авторські спогади й роздуми у творі;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, репродукції портретів О. Пушкіна.

И в жизни сей мне будет утешенье:
Мой скромный дар и счастье друзей...

О. Пушкин

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Літературна розминка: про які приклади справжньої дружби ви прочитали у вивчених літературних творах?

Марк Твен «Пригоди Тома Соєра»	Том Соєр і Гекльбері Фінн
Е. Портер «Полліанна»	Полліанна та Джиммі
А. Ліндґрен «Міо, мій Міо»	Міо та Юм-Юм
В. Короленко «Сліпий музикант»	Евеліна й Петрусь
В. Нестайко «Тореадори з Васюківки»	Павлуша та Ява

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Геніальність Пушкіна була феноменальною. Один з найбільших поетів світу, зачинатель уславленої російської прози XIX ст., чудовий драматург-новатор, видатний історик літератури та літературний критик, він був також автором листів унікальних за чіткістю і стислістю думки, безпосередністю і довершеністю форми.

Змінюються покоління, змінюються смаки, а Пушкін, як і раніше, – у серцях і думках людей. Однією з особливостей Пушкіна як письменника була незвичайна різноманітність його творчого обдаровання. У своїй художній творчості Пушкін виступає і як лірик, і як драматург, і як прозаїк, що висвітлював внутрішній світ людини й життя суспільства.

Життя Пушкіна нерозривно пов'язане з його творчістю. Лірику поета не можна вивчати окремо від подій, які відбувалися в його житті. У мистецькій спадщині Пушкіна одне з провідних місць посідає тема дружби.

2. Робота з портретом О. Пушкіна (с. 134)

1. Розгляньте портрети О. Пушкіна роботи О. Кіпренського та В. Тропініна.

2. Які деталі на портретах О. С. Пушкіна, на вашу думку, увиразнюють красу духовного світу поета?

3. Ознайомтеся з інформаційною карткою. Визначте спільне й відмінне в зображенні поета на двох портретах. Яким побачив поета Кіпренський, а яким Тропінін?

Інформаційна картка

У 1827 р. поет Антон Дельвіг замовив відомому російському художнику Оресту Адамовичу Кіпренському (1782–1836) портрет Пушкіна. Кіпренський був портретистом, який глибоко розкривав характер людини навіть у парадному портреті. Він зобразив Пушкіна в спокійній і стриманій позі, зі схрещеними на грудях руками. У легкому повороті голови відчувається робота думки. Правдиво передано характерний зовнішній вигляд митця: злегка приплюснутий ніс, великі губи, кільця кучерявого волосся. У ясному погляді очей – творче осяяння. Стримані колірні поєднання утворюють тонку гармонію: оксамитовий чорний тон сюртука пожвавлений кольоровим шарфом, перекинутим через плече, а також білими куточками коміра сорочки. На чорному сюртуку виділяється витончена рука поета. У всій його постаті відчувається не тільки спокій, але й натхнення. Сучасникам Пушкіна дуже подобався портрет. Вони вважали, що поет схожий і що в портреті передано його характер. Сам Пушкін високо цінував картину. Після смерті Дельвіга в 1831 р. він купив її у вдови друга. Портрет висів у вітальні будинку Пушкіна. Своє враження від портрета поет передав у вірші:

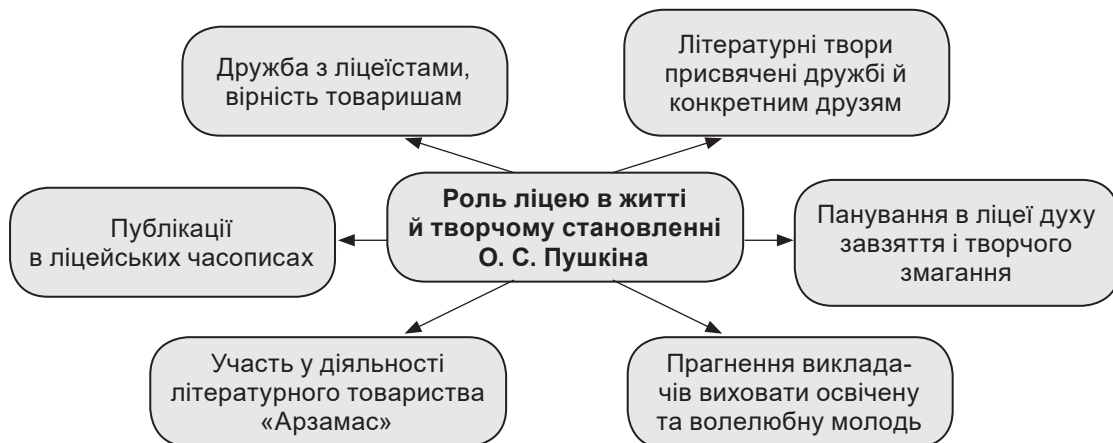
Себя как в зеркале я вижу,
Но это зеркало мне льстит.

Іншим постає Пушкін на портреті, написаному Василем Андрійовичем Тропініним. У 1827 р. Пушкін переїхав до Москви й зупинився у свого друга Соболевського. Там художник зустрівся з Пушкіним, який щойно встав і вийшов до гостей у ранковому просторому халаті із широкими синіми вилогами, надітому поверх білої сорочки з розстебнутим верхом. Тропініну сподобався поет у цьому домашньому вбранні, і він відразу заходився писати портрет. У зображенні Тропініна Пушкін людяніший, скромніший. Тропінін не прагнув прикрасити образ поета, пом'якшуючи неправильність його рис. Він розкутий, натхненний, таким його можна бачити тільки серед друзів. Його рука спочиває на розкритій книжці – це єдине, що нагадує про літературну діяльність. Тверда посадка фігури, вільні складки одягу, гордий поворот голови і ясний прямий погляд широко розкритих очей сприяють передачі величчя митця, краси його духовного світу.

3. Робота з підручником.

1. Прочитати матеріал про ліцеїстів – друзів поета (с. 134–135).

2. Скласти опорну схему «Роль Ліцею в житті й творчому становленні О. Пушкіна».

4. Коментоване читання вірша «19 жовтня» (1825), (с. 136–139).

5. Лексичний коментар.

Келія – спеціальне приміщення, у якому мешкають ченці в монастирі.

Нева – річка в Росії, на берегах якої розташовано колишню столицю Російської імперії Санкт-Петербург.

Мирт – вічнозелене дерево, уважалося знаком слави й благодіянь.

Музи – у давньогрецькій міфології дочки бога Зевса й богині пам'яті Мнемозіни, що живуть на Парнасі, покровительки мистецтв і наук.

Опальний – який зазнав опали, тобто немилості царя до своїх сановників, що виявлялася у звільненні з посади, забороні жити в столиці тощо.

6. Літературний коментар.

Увесь пушкінський випуск Царськосельського ліцею був дуже талановитим, майже всі ліцеїсти згодом почали писати, зокрема, Антон Дельвіг видавав літературний альманах «Північні квіти», Вільгельм Кюхельбекер став відомим у своїх колах поетом. Серед ліцеїстів-випускників були й політичні діячі: князь Олександр Горчаков – міністр закордонних справ, барон Модест Корф – директор Санкт-Петербурзької публічної бібліотеки, голова імперської канцелярії, голова департаменту законів державної ради. Іван Пуцин став одним з провідних учасників повстання декабристів. Але, незалежно від роду діяльності, кожен ліцеїст обов'язково писав вірші до 19 жовтня. Ця дата – річниця заснування Царськосельського ліцею, була священною для всіх ліцеїстів. Розлучаючись, вони дали один одному обітницю вічної дружби та взаємодопомоги, поклялися зустрічатися щороку 19 жовтня. Залишаючи Царське Село, ліцеїсти встановили там пам'ятник з написом «Генієві місця 1 курс установив». Їхня дружба – це священне братство, дружній союз, незалежний від політики. Пізніше нащадки називатимуть цей випуск «Люди 19 жовтня», «Пушкінський випуск».

7. Біографічний коментар.

Наш кучерявий не прийшов співець – Микола Олександрович Корсаков, найбільш відомий як музикант, служив у міністерстві закордонних справ, помер від сухот 26 вересня 1820 р. у Флоренції.

Чужих небес коханцю нетерплячий – Федір Федорович Матюшкін пов'язав своє життя з морем, став адміралом; він був у цей час уже в третій навколосвітній подорожі.

О Пуцин мій, ти перший навістив... – Пуцин приїздив до Пушкіна в Михайлівське на один день, 11 січня 1825 р. Окрім того, Пуцин став першим шкільним другом Пушкіна, їхні кімнати в Ліцеї були поруч.

Ти, Горчаков, щасливець з перших днів – у майбутньому міністр закордонних справ. Людина честі, завжди прагнув допомогти своїм опальним друзям, ризикуючи блискучою дипломатичною кар'єрою. Повертаючись 1825 р. в Росію, він зустрівся з ліцейським другом, який відбував заслання в Михайлівському, хоча цей учинок міг обернутися для нього неприємностями на службі: молодий дипломат матеріально повністю залежав від платні, яку отримував, тому що відмовився на користь сестер від своєї частки спадщини.

О Дельвіг мій – російський поет, видавець, гостював у Пушкіна в Михайловському у квітні 1825 р. Ще в Ліцеї Дельвіг таємно надіслав у журнал вірші Пушкіна, де їх надрукували, тобто своїм першим друкованим твором Пушкін зобов'язаний саме Дельвігу.

Скажи, Вільгельм, було ж таке і з нами – Кюхельбекер, російський поет, письменник і громадський діяч, декабрист. Пушкін, Пуцин, Дельвіг, Кюхельбекер були кращими друзями в Ліцеї. Двох друзів поет зустрів, залишився тільки Кюхельбекер, тому він звертається до друга.

Він взяв Париж, він заснував лицей – російський імператор Олександр I, намагався дати країні конституцію, змінити політичний устрій, проводити прогресивні реформи, зокрема й в освіті; після Вітчизняної війни 1812 р. очолював (1813–1814) антифранцузьку коаліцію європейських держав.

Нещасний друг! У нових поколіннях набридлий гість... – У день закінчення Ліцею директор Єгор Антонович Енгельгардт подарував усім випускникам чавунні кільця – знак міцної дружби. Розлучаючись, вихованці Ліцею поклялися святкувати 19 жовтня кожного року. «Кому ж

із нас під старість доведеться самому день Лицея святкувати?» Пушкін не міг знати, кому присвячує останні рядки «19 жовтня». Князь Горчаков, який помер у віці 84 років, став адресатом цієї останньої нагороди – 10-ти пушкінських рядків.

8. Евристична бесіда.

1. Якій пам'ятній даті присвячено вірш «19 жовтня» (1825)?
2. Чому роздуми про лицейську дружбу ліричний герой починає із сумного пейзажу? Які події в житті поета спричинили цей сум в пам'ятний день?
3. Чому, на вашу думку, Пушкін починає розмову про лицействів зі спогаду про померлого друга? Як пом'якшується вічна розлука на довгу розлуку в строфах, присвячених другу-мореплавцю?
4. Яку строфу можна вважати своєрідним гімном дружбі лицействів? Як у цих рядках змінюється настрій ліричного героя?
5. Як у строфах про три зустрічі з Пуциним, Горчаковим і Дельвігом зображено подолання розлуки й самотності поета?
6. Як схарактеризовано у творі Лицей і лицейське братерство?
7. Які деталі стосунків лицействів засвідчують силу їхньої дружби?
8. Які картини волею творчої уяви малює поет, мріючи про дружній бенкет лицействів? Які зазоровні тости виголошує ліричний герой?
9. Кому протиставляє себе, самотнього вигнанця, ліричний герой в останній строфі? Якими почуттями наповнені ці рядки?

9. Літературознавчий практикум.

1. Вірш «19 жовтня» (1825) – це своєрідний лист до друзів, послання. Знайдіть ознаки послання у творі. Прочитуйте рядки, які це підтверджують.

Послання – ліричний твір у формі листа або звернення до реального чи уявного адресата. Жанр поетичного послання сформувався ще в давньоримській літературі. Вірш – дружнє послання був досить поширеним в пушкінський час. У таких віршах відбувалася вільна, легка розмова. Головне в посланні – не поетичне досконалість, а живе почуття, ніжність, довіра.

IV. Підсумки.

Філологічний майстер-клас. Визначте основні мотиви вірша «19 жовтня» (1825), створивши інфографіку.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Літературний практикум» № 4, 5 (с. 139).
2. Підготувати виразне читання вірша «19 жовтня» (1825).

Урок 36

Дата _____

Клас _____

Тема: О. Пушкін. «19 жовтня» (1825). Уславлення дружби й вірності у вірші

Мета: розглянути мотиви уславлення дружби й вірності у вірші; проаналізувати зміни настрою ліричного героя протягом поетичної сповіді; розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, репродукції малюнків О. Пушкіна.

Прекрасний, любі друзі, наш союз!

О. Пушкін

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант.

1. Випускники Царськосільського ліцею вирішили щороку відзначати... (19 жовтня – день відкриття Ліцею).
2. Пушкін не міг зустрітися з товаришами, перебуваючи... (на засланні).
3. Поетичні роздуми про лицейське братерство ліричний герой починає з... (осіннього пейзажу).
4. Гімном лицейському братерству можна вважати рядки... (*Прекрасний, любі друзі, наш союз!*).
5. Першим, хто відвідав опального поета в Михайлівському був (Іван Пуштин).
6. Пушкін називає рідним братом «по музи й долі»... (Вільгельма Кюхельбекера).
7. Троє найкращих лицейських друзів Пушкіна – ... (Антон Дельвіг, Іван Пуштин, Вільгельм Кюхельбекер).
8. Останні рядки вірша звернені до... (того, кому доведеться святкувати день Ліцею на самоті).
9. За жанром вірш «19 жовтня» є... (посланням).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Проектна робота в групах: визначте смислові частини (мікротеми) вірша «19 жовтня» (1825).

Приклад:

1. Осінній пейзаж (строфа 1).
 2. Смуток і туга опального поета (строфа 2).
 3. Хто не прийшов на свято? (строфи 3–6).
 4. Гімн лицейському братерству (строфа 7).
 5. Нові друзі – друзі, «інші душею» (строфа 8).
 6. Спогади про друзів, які відвідали поета в Михайлівському (строфи 9–14).
 7. Передбачення поета (строфа 15).
 8. Заздоровні тости (строфи 16–17).
 9. Звернення до друзів із закликком «Тож бенкетуйте, поки вийде путь!» (строфа 18).
 10. Почуття жалю до останнього лицейста, що залишиться в живих (строфа 19).
2. Складіть «відеоряд» вірша: доберіть малюнки Пушкіна до кожної зі смислових частин.

3. Інформація для вчителя.

Пушкін уславився також незвичайною графікою. І хоча ця царина була для поета лише аматорством, він і тут виявився генієм. Сила художнього впливу малюнків Пушкіна чарівна. У стрімко накиданих або задумливо виведених малюнках поета – і надзвичайна виразність, і

гостра характерність, і весела карикатурність, і найніжніший ліризм. Пушкінське мистецтво графіки має властивості мистецтва слова великого поета. Малюнки його лаконічні, точні, виразні й напрочуд пластичні.

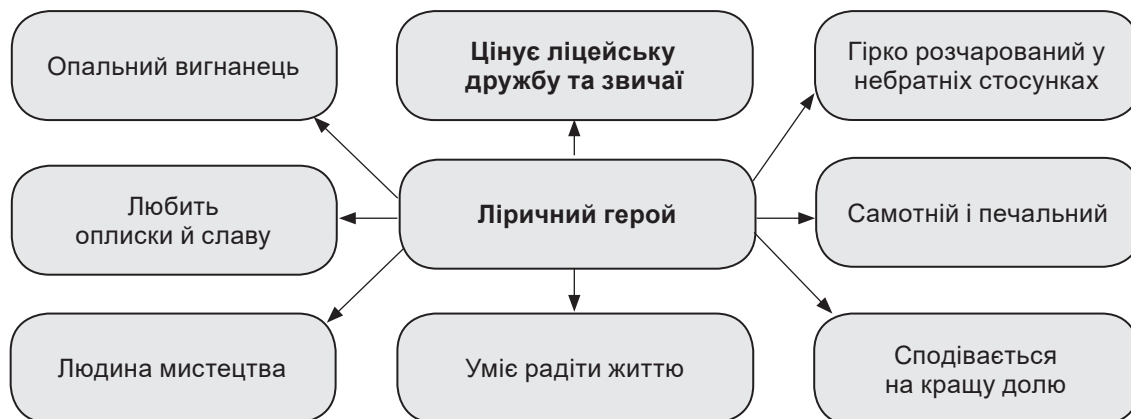
Малюнків О. Пушкіна безліч. Кілька сот портретів: близьких людей, друзів, знайомих, державних діячів, історичних осіб, літераторів, автопортрети. Є ілюстрації до власних творів. Поодинокі пейзажні замальовки. Ескізи птахів, коней, дерев. Чудові за своєю ритмікою і пластикою розчерки часом навіть переходять у зображення. Малюнки вкривають рукописи поета. Деякі з них – на окремих аркушах, поза текстом. Тонкий знавець пушкінської графіки А. Ефрос так визначає її зміст: «Це щоденник в образах, зоровий коментар Пушкіна до самого себе, особливий запис думок і почуттів, своєрідний звіт про людей і події».

4. Доберіть цитати, які характеризували б зміну настрою ліричного героя протягом поетичної сповіді.

Розвиток почуттів та емоцій	Цитати
Печаль	Печалюсь я: до друга дальній світ, З яким запив би довгу я розлуку.
Самотність	Я п'ю один.
Туга через вічну розлуку	Кого забрав холодний світ од вас? Хто не прийшов на братню переключку?
Сум через довгу розлуку	І повторяв: «На довгу нас розлуку Таємний фатум, певне, осудив!»
Радість від усвідомлення вірності лицейській дружбі	Прекрасний, любі друзі, наш союз!
Скорбота з приводу вигнання і зневаги «інших друзів»	Поникла скорбна голова моя...
Радість від зустрічі з вірними друзями на засланні	Я радісну й солодку мав відряду: Я трьох із вас, о друзі, в тишині Тут обійняв.
Надія на зустріч	В поетове повірте віщування: Пролине рік, і знову я між вас. І час проб'є надій моїх завітних...
Веселощі й радість уявного бенкету з друзями	Тож бенкетуйте, поки вийде путь!
Світла печаль і тиха радість	Хай він зустріне радо, хоч печальний, За чашею цей день, після незгод, Як нині я, вигнанець ваш опальний, Провів його без горя і турбот.

4. Презентуйте проектну роботу, виконану в групах.

5. Складання інфографіки. Образ ліричного героя у вірші Пушкіна.

IV. Підсумки.

Творча робота «Кодекс лицейського братерства».

1. Використавши цитати з вірша О. Пушкіна, складіть кодекс лицейського братерства.

Приклад.

1. Дивний жар натхнення ми пізнали.
 2. Пісенний дух з дитинства в нас горів.
 3. Вчителів, що честь і юність нашу леліяли...
 4. Лицейський шум, забави наші славні...
 5. Куди б не кинула нас зла година, і щастя теж куди б не привело, незмінні ми...
 6. Холодний блиск фортуни не одмінив душі твоєї струни...
 7. Шумливі мрії кличуть у світи...
2. Які з положень цього кодексу вже стали традицією вашого навчального закладу?
3. Проведіть паралель між змістом прочитаного вірша й сьогоднішнім. Чи актуальна нині тема дружби?
4. Чим вам запам'ятаються шкільні роки? Чи будете ви їх згадувати?

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. «Літературний практикум», завдання 1, 2 (с. 139).
2. Філологічний майстер-клас (завдання 6, с. 139).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 37

Коментар
читача

Тема: Шолом-Алейхем. Віхи життєвого й творчого шляху письменника. Відображення в його творах культури та долі єврейського народу

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість Шолом-Алейхема;

розвивати навички роботи з підручником, роботи в парах, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність та гуманізм.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Шолом-Алейхема.

Хіба міг би він сміятись, жартувати,
втішатись і втішати, коли б не ніс
у своєму серці невичерпної людської надії
і не роздавав її щедро й дружелюбно людям!

М. Бажан

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Згадайте відомих письменників, доля яких пов'язана з Україною.

Микола Гоголь	Народився та навчався в Україні (Полтавщина, Чернігівщина). Українські мотиви лягли в основу творчості. Знайомив світ з українською культурою та історією.
Антон Чехов	Бабуся Чехова була україночкою. Подорожував Східною Україною. Мав дачі в Криму (у Ялті та Гурзуфі).
Володимир Короленко	Народився в Україні. Дитинство минуло в Житомирі, юність – у Рівному. Тривалий час мешкав у Полтаві. Товаришував з українськими письменниками. У творчості наявні українські мотиви.
Адам Міцкевич	Перебуваючи в засланні, відвідав Україну, зокрема Київ і Харків. Був учителем в одеському ліцеї. Після подорожі Кримом написав ліричний цикл «Кримські сонети».
Альфред Марґул-Шпербер	Народився в єврейській сім'ї на Буковині. Навчався в Чернівецькій гімназії. Після Першої світової війни повернувся з Відня до Чернівців, студював юриспруденцію і займався творчістю. До радянської окупації проживав на Буковині (за винятком кількох років подорожей).
Олександр Пушкін	У 1820–1824 перебував на засланні в Катеринославі (нині Дніпро) та Одесі. Подорожував Україною, цікавився її фольклором. Дружина Пушкіна була правнучкою гетьмана Петра Дорошенка.

III. Засвоєння нових знань, формування умінь, навичок.

1. Слово вчителя. Традиційне єврейське привітання звучить «шолом-алеїхем», що в перекладі означає «мир вам». Соломон Рабинович, який підписував свої твори таким псевдонім, не дарма обрав собі таке літературне ім'я. Адже воно повністю відобразило його вдачу. Письменник завжди був добрим до людей, щирим, радісним, вірив у кращу долю, хоча й прожив геть не легке життя.

Творчість Шолом-Алейхема має величезне значення для єврейського народу, адже саме цей письменник став засновником національної літератури, створеної ідишем. До Шолом-Алейхема ідиш, на відміну від «високого» івриту, уважався низькою мовою, не гідною того, аби нею писати серйозні тексти. Митець довів, що це геть не так.

Ім'я письменника значиме також для України, адже він народився і тривалий час проживав саме на нашій землі, а його твори часто забарвлені українським колоритом. Це й місце подій, і впізнавані описи природи, і місцеві лексика та звичаї. Переяслав, Одеса, Київ, Львів та інші міста в різні періоди життя Шолом-Алейхама були його рідними домівками. Недарма сьогодні в честь митця названо вулиці в Києві, Львові, Харкові, Дніпрі, Полтаві, Житомирі, Чернівцях, Білій Церкві, Броварах, Бердичеві, Бродях, Коростені, Збаражжі, Переяславі, Ніжині, Херсоні, Умані, Новомиргороді, Смілі, Старокостянтинові (Хмельницька область), Славуті (Хмельницької області), Гайсині, Дрогобичі.

2. Робота з підручником. Прочитати біографічний нарис «Смак першого кохання» (с. 140–143).

3. Робота в парах. Один із учасників перевтілюється в журналіста й пропонує п'ять запитань для інтерв'ю з письменником, другий бере на себе роль митця і відповідає на поставлені запитання.

Приклад.

Розкажіть про своє дитинство. Що вам найбільше запам'яталося з тих років?

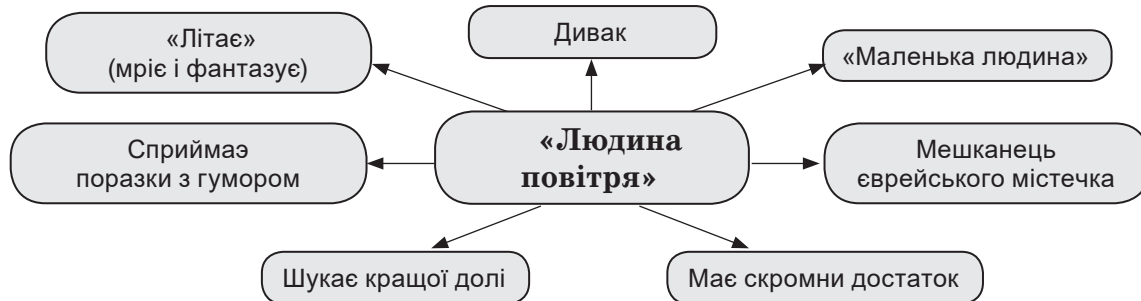
Що означає ваш псевдонім і чому ви його обрали?

Чому саме ідиш? Чи важко ламати традицію? Як реагують ваші читачі на твори, написані мовою повсякденного вжитку?

Де ви познайомилися зі своєю майбутньою дружиною?

Як ви ставитеся до української літератури, кого з письменників цінуєте найбільше?

4. Філологічний майстер-клас. Прочитайте матеріал «Філологічної консультації» (с. 141) і складіть асоціативний куц «Людина повітря».

IV. Підсумки.

Інтерактивна гра «Мікрофон».

Опис гри

1. Запропонуйте класу продовжити речення «Я уявляю Шолом-Алейхема...».
2. Оберіть предмет (ручку, олівець тощо), який правитиме за уявний мікрофон. Його учні передаватимуть одне одному, по черзі беручи слово.
3. Надавайте слово тільки тому, хто отримує «мікрофон».
4. Порадьте учням говорити лаконічно й швидко.
5. Не коментуйте й не оцінюйте окремих відповідей. Натомість запропонуйте одному з учнів фіксувати всі відповіді на дошці у вигляді схеми.

Приклад.

Висновки. Шолом-Алейхема можна справедливо вважати народним єврейським письменником. Адже він писав народною мовою про життя простого народу. Життя митця також тісно пов'язане з Україною, адже тут він народився і провів значну частину життя.

Літературна спадщина Шолом-Алейхема нараховує десяток романів, два десятки п'єс, сотні повістей та оповідань, низку статей. Ці твори перекладено багатьма мовами світу, і з ними познакомилося сотні тисяч читачів.

Герої письменника – це зазвичай так звані люди повітря, диваки й мрійники, які незважаючи на часто безрадісні умови існування та крах життєвих планів, залишаються оптимістами й не втрачають почуття гумору. Як, до речі, і сам митець, який, зазнавши чимало поневірянь, залишався доброю і відкритою людиною. Ще одна важлива риса вдачі Шолом-Алейхема – надзвичайна працелюбність. Спробуймо й ми оцінити та запам'ятати слова цієї великої людини: «Коли їстимеш плоди своєї тяжкої праці — буде тобі втішно й добре».

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Перевірте себе» 1–3 (с. 143).
2. Завдання на випередження. Прочитати першу й другу частини повісті «Пісня пісень».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 38

Тема: Шолом-Алейхем. «Пісня пісень». Тема кохання, біблійні та фольклорні мотиви в повісті

Мета: ознайомити зі змістом першої та другої частин повісті «Пісня пісень»; розкрити тему кохання у творі, розглянути засоби створення духовно-емоційного світу персонажів, біблійні та фольклорні мотиви повісті;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, повагу до мистецтва слова, підтримувати стійкий інтерес до художнього твору; прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники.

Заговорив мій любий і сказав до мене: «Устань, моя люба! Ходи, моя прекрасна! Глянь бо: зима минула, дощі прогули, прошуміли. Уже квіти на землі з'явилися, пора пісень настала, і голос горлиці вже чути в краю наших».

Пісня пісень Соломона

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературна вікторина «Що я знаю про Шолом-Алейхема?»

Що означає псевдонім Шолом-Алейхем?

Яке творче гасло митця?

Де народився майбутній письменник?

Яке його справжнє ім'я?

Чим Соломон захоплювався в дитинстві?

Яке горе спіткало хлопчика в 13 років?

Як склалися стосунки підлітка з мачухою?

Де Соломон здобував освіту?

Яку професію обрав юнак?

Як Шолом-Алейхем познайомився з майбутньою дружиною?

Кого з українських письменників можна вважати учителем Соломона Наумовича?

Який найбільший внесок у національну літературу здійснив Шолом-Алейхем?

Які твори належать перу цього автора?

Чому Соломон Наумович покинув Україну?

У яких містах мешкав Шолом-Алейхем і де знайшов свій останній притулок?

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання першої («Бузя») та другої («Йдемо по зелень») частин повісті «Пісня пісень» (с. 143–148).

2. Літературний коментар.

Одна з найпоетичніших та найзагадковіших біблійних книг називається «Піснею пісень». До неї входять древні любовні гімни про сильні почуття ізраїльського царя Соломона й селянки Суламіфі. Натхненний ідеєю, що любов у світі понад усе, Шолом-Алейхем творить власну історію з такою самою назвою. Вона оповідає про сучасних юнака та юнку, які через тисячі років після Соломонових зізнань відчують те саме, що й персонажі Старого Заповіту. У такий спосіб митець нагадує нам, що на землі минає все, але кохання існуватиме завжди.

3. Лексичний коментар

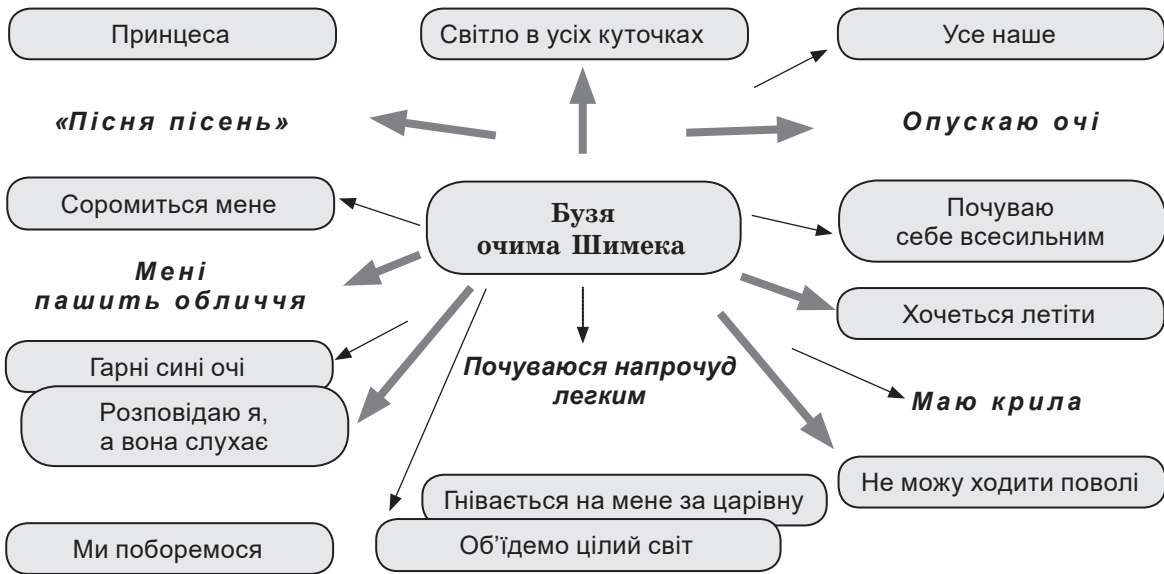
Кабала – зібрання найдавніших знань, що містить приховані ключі до таємниць Усесвіту та секретів людської душі.

Синаго́га – молитовний будинок, храм у євреїв.

4. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Від чийого імені ведеться оповідь?
2. Хто така Бузя?
3. Як ставилися до дівчинки названі батьки й Шимек?
4. Якого свята з нетерпінням чекали герої повісті?
5. Які звичаї, пов'язані з Пасхою, описано у творі?
6. Розкажіть про дитячі фантазії Шимека? Про які дива він оповідав Бузі?
7. Яка казка не подобалася дівчинці? Як ви гадаєте, чому?
8. З ким хлопчик постійно порівнює Бузю?
9. Знайдіть у тексті цитати з біблійної «Пісні пісень». Яку роль вони відіграють у повісті Шолом-Алейхема?
10. Що планує Шимек здійснити, коли виросте? Поміркуйте, чи вдасться йому втілити свої мрії? Чому?

5. Скласти асоціативний куц «Бузя очима Шимека». Як Шимек описує Бузю та свої почуття до неї?

Висновки.

«Я не могу ходити поволі, мене підносить у повітря. Мені хочеться летіти, линути, ширяти, мов орел», – так Шимек описує свої світлі почуття до дівчинки, з якою вкупі він зростав і мріяв у майбутньому побратися. Слова й поведінка хлопчика не залишають сумнівів у щирості його почуттів. Про те, що вони взаємні, свідчить уважність Бузі до розповідей Шимека, її погляд, сором'язливість, ревності до казкової зачарованої царівни. Поетичне сприйняття світу двох юних закоханих підкреслюють численні образи біблійної «Пісні пісень».

IV. Підсумки.

Знайдіть у прочитаному уривку біблійні та фольклорні образи й символи.

Біблійні символи	Фольклорні символи
Свято Пасхи	Приказки («Усі гарні пловці потопають»)
	Царське вбрання на свято

Образи «Пісні пісень»: голубка, стадо кіз, гора Галаадська, отара білих ягнят, пурпурова стрічка, мед, паростки-травичка, соловейко, кедри й буки, польова лань, гора Ліван, дочки Єрусалима, Суламіф, виноградники, виноградне г'роно, гранати, олень, сарна	Гра в горіхи
	Кабала, за допомогою якої «можна дістати вино з каменя і золото зі стіни...»
	Казкові символи: політ над морем, дванадцять гір, сім миль пішки, дрімучий ліс, йти лісом і долом, перепливати струмок, сім разів по сім, старезний дідок з довгою бородою виконує бажання, зачарована царівна, визволення царівни, чарівне слово
	Зелені свята, похід по зелені

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Літературний практикум» 1–5 (с. 148).
2. Завдання на випередження. Прочитати третю й четверту частини повісті «Пісня пісень».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 39

Тема: Шолом-Алейхем. «Пісня пісень». Еволюція героїв (Шимека й Бузі) у часі. Утвердження етичних цінностей

Мета: ознайомити зі змістом частин «Тієї ночі» та «У суботу після зелених свят» повісті «Пісня пісень»; розглянути образ Шимека у творі, засоби створення духовно-емоційного світу героя;

розвивати навички читання, переказу та аналізу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, повагу до мистецтва слова, підтримувати стійкий інтерес до художнього твору; прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники.

У кохання тисячі аспектів, і в кожному з них – своє світло, своя печаль, своє щастя і свої пахощі.

К. Паустовський

Х і д і с т р у к т у р а у р о к у

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант (закінчити речення).

1. Назву твору Шолом-Алейхема дала... (однойменна книга Старого Заповіту).
2. Кохану царя Соломона звали... (Суламіф).
3. Твір Шолом-Алейхема має підзаголовок... (Юнацький роман).
4. Оповідачем у повісті виступає... (головний герой Шимек).
5. Бузя була донькою... (Покійного старшого брата Шимека Бені).
6. Діти з нетерпінням чекали свята... (Пасхи).
7. Перед пасхальною вечерею мати дала Шимеку й Бузі... (повні кишені горіхів).
8. Хлопець похвалився, що коли схоче, то може зробити так, що... (всі горіхи Бузі перейдуть до нього).
9. Шимек розповів дівчинці, що творити різні дива можна за допомогою... (кабали).
10. Напередодні Зелених свят діти йдуть на леваду, щоб... (нарвати зелені).
11. Бузя не любить казки про... (зачаровану царівну).
12. Коли виросте, Шимек планує... (одружитися з Бузею).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

«Пісня пісень» Шолом-Алейхема складається із чотирьох частин. Дві перші оповідають про безтурботне дитинство Шимека й Бузі, зародження їхнього кохання і світлі мрії про майбутнє. Наступні дві частини переносять читачів у часи, коли хлопець та дівчина стали дорослими. Який життєвий шлях обрав кожен з них? Що сталося з дитячими почуттями? Чи витримали вони випробування часом та обставинами? Чи зрозуміли молоді люди, що в житті насправді найголовніше? Саме про це йтиметься далі в повісті єврейського письменника.

2. Коментоване читання першої («Тієї ночі») та другої («У суботу після Зелених свят») частин повісті «Пісня пісень» (с. 148–151).

3. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Який життєвий шлях обрав Шимек, коли він подорослішав?
2. Як батько поставився до рішення сина?

Коментар
читача

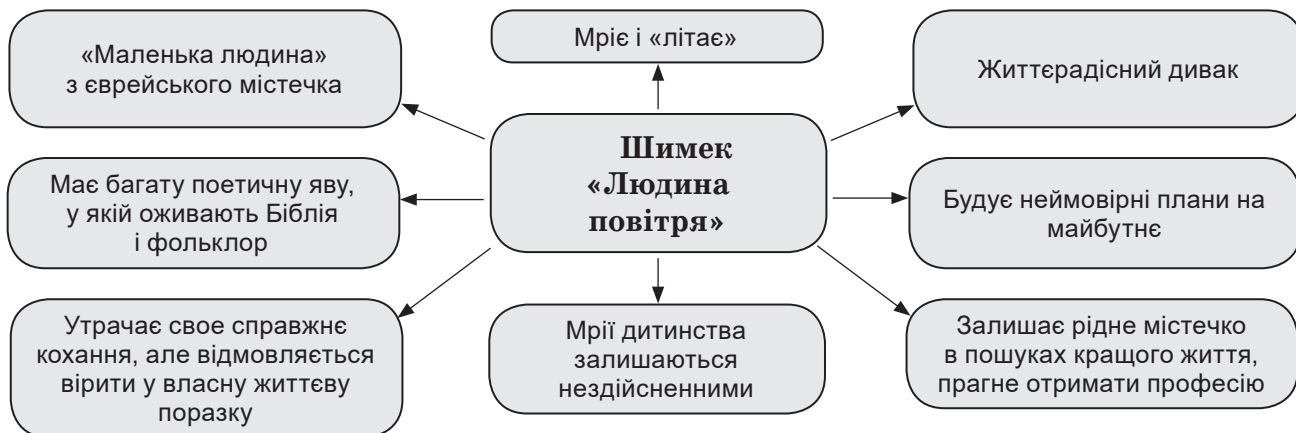
Дата _____

Клас _____

3. Чому через багато років Шимек вирішив приїхати додому? Що він там побачив?
 4. Чи звучала тепер для юнака «Пісня пісень»? А коли він все-таки її «почув»?
 5. Що нарешті зрозумів Шимек, коли залишився наодинці в ніч перед Зеленими святами?
 6. Про що хлопець і дівчина розмовляли на прогулянці? Що вони відчували? Порівняйте прогулянку Шимека й Бузі в частині «По зелень» і в частині «У суботу після Зелених свят».
 7. Як Бузя відреагувала на зізнання Шимека в коханні? Як ви гадаєте, чому вона заплакала?
 8. Які переживання викликали сльози дівчини в юнака?
 9. Чому, на вашу думку, закохані не змогли бути разом? Чи згодні ви з тим, що для щастя було вже занадто пізно? Чому?
 10. Поясніть, як ви розумієте слова Шимека: «Початок – найгірший початок – кращий, ніж найкращий кінець»?
 11. Яку роль у повісті відіграють повтори? Порівняйте настрої оповідача на початку твору й в кінці.
4. **Творче завдання.** Розкажіть історію кохання Шимека й Бузі від імені: а) героїні, б) батьків, в) сусідів або шкільних товаришів Шимека.

IV. Підсумки.

Літературознавчий практикум: складіть інфографіку «Шимек – “людина повітря”»

2. Висновки. Слово вчителя.

Тема першого кохання завжди хвилювала Шолом-Алейхема. Зокрема, у «Пісні пісень» митець простежує долю Шимека й Бузі від щасливих часів дитинства, казок, чаклунства й світлих мрій до часів, коли героям доводиться прощатися з дитинством і входити в доросле життя. «Людина повітря» Шимек виявляється нездатним протистояти суворій реальності, яка приходить на зміну фантазіям про визволення зачарованої царівни. Хлопцеві так і не вдається зняти злі чари, і він утрачає найцінніше, що мав у житті, – свою Суламіф Бузю. Але Шимек був не першим, хто здійснив таку фатальну помилку. Завжди: і в часи Соломона, і в часи Шолом-Алейхема, і тепер – люди постають перед складним вибором між вічним коханням та іншими, тимчасовими речами. У своєму «Юнацькому романі» великий єврейський письменник указує читачам на єдиний правильний шлях – вірність світлим почуттям.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–4 (с. 151).
2. Індивідуальне завдання на випередження: підготувати презентацію творів О. Гріна.

Урок 40

Тема: О. Грін. Основні факти життя і творчості митця

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість О. Гріна;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття й засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фотографія О. Гріна, карта Грінландії.

Світ, у якому живуть герої Гріна, може здатися нереальним лише вбогодухому.

К. Паустовський

Коментар
чителя

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Наведіть приклади літературних творів, герої яких потрапляють у вигадану країну.

К. Льюїс «Хроніки Нарнії»	Діти через шафу потрапляють до країни Нарнії.
Льюїс Керрол «Аліса в Країні Див»	Аліса потрапляє до Країни Див через кролячу нору.
Джонатан Свіфт «Пригоди Гуллівера»	Гуллівер опинився в країні ліліпутів, після того як затонув його корабель.
Л. Ф. Баум «Чарівник країни Оз»	Дівчинку Дороті ураган відносить до чарівної країни, де правлять дві добрі та дві злі феї.
Кетрін Веслі «Десяте королівство»	Вірджинія випадково потрапляє до чарівного порталу, який переносить її до дев'яти казкових королівств, де правлять герої відомих казок.
Арабські казки про Сіндбада-мореплавця	Сіндбад під час подорожей опиняється в країні волохатих мавп, у країні люджерів та інших казкових країнах.
А. Ліндґрен «Міо, мій Міо»	Міо потрапляє до чарівної Країни Далекої.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

«Небезпека, ризик, влада природи, світло далекого краю, чудесна невідомість, мерехтіння любові, що квітне побаченням і розлукою; захопливий нурт зустрічей, людей, подій; незмірне розмаїття життя...» – такими були мрії героя повісті «Пурпурові вітрила» й самого автора Олександра Гріна (справжнє прізвище – Гриневський). З дитинства він мріяв про моря та далекі країни, але життя виявилось сповненим злигоднів і поневірянь. Письменник зумів зберегти глибоку віру в людяність, у доброту й душевність, і свою світлу мрію втілював на сторінках книжок. Дивний казкар із сумною долею знайшов свої невідкриті землі, вигадавши моря, острови, протоки, побудувавши міста з дивними екзотичними назвами, населивши їх гарними, сильними, мужніми людьми: мисливцями, мандрівниками, моряками, романтиками. «Грінландія», «Земля Гріна» – так назвав цю країну критик К. Зелінський. Її не знайдеш на жодній географічній карті світу, але шлях до неї знають усі, хто відкрив для себе творчість Гріна.

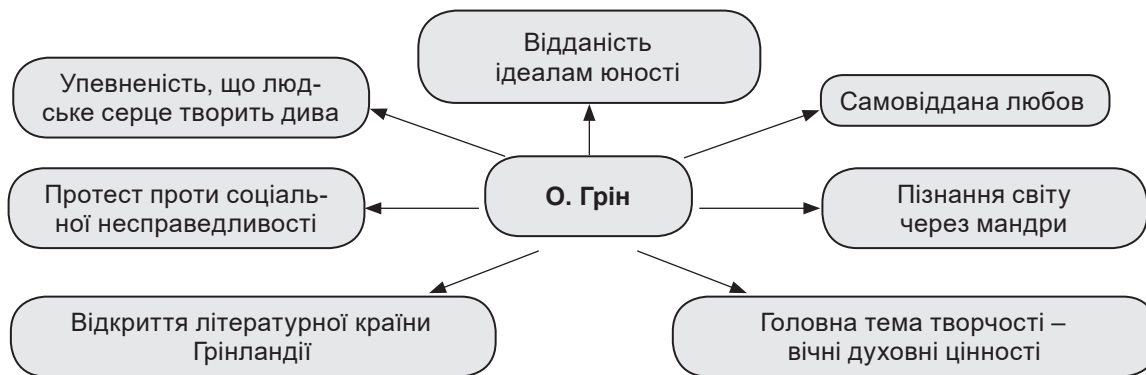
Свою Грінландію Олександр шукав з дитинства. Письменник згадував, що першою книжкою, яку він побачив, були «Мандри Гуллівера». За цим твором хлопчик учився читати, а перше слово, яке він склав з букв, було: «мо-ре»! З тієї хвилини мрії про морські подорожі, невідомі землі, великі відкриття не полишали Олександра Гріна ніколи.

Грін не став мореплавцем, однак, відкрив свою невідому землю і позначив її на літературній карті. Крок за кроком письменник зображує вигадану країну на березі невідомого моря, де живуть добрі й сміливі люди, які не тільки вірять у своє щастя, але й самотужки виборюють його. Ось координати тієї романтичної країни: «Колонія Ланфієр», «Щуролов», «Пурпурові вітрила», «Блискучий світ», «Дорога в нікуди», «Та, що біжить по хвилях», «Фанданго». Так у творчість Гріна ввійшла тема, яка назавжди залишиться для нього головною – тема вільної особистості.

Сьогодні твори О. Гріна перекладено багатьма мовами, його ім'я носять зірка, гірські вершини, вулиці в багатьох містах. У 1970 р. в улюбленому місті Гріна – Феодосії, у будинку, де він жив, відкрито літературно-меморіальний музей, який передає чарівну атмосферу гринівських творів: з рогу будівлі музею виступає ніс вітрильника, на стінах – морські ліхтарі, канати та підзорні труби, а відвідувачів зустрічає карта Грінландії – країни прекрасних надій і здійснених мрій, яку вигадав невинуватий романтик.

2. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис «Вітрила надії» (с. 152–154).
2. Складіть опорну схему відповіді на запитання: «Чому О. Гріна називають лицарем надії?»

3. Робота з фотопортретом О. Гріна (с. 152).

Розгляньте фотопортрет О. Гріна. Письменник говорив про те, що його життєвий шлях був устелений не трояндами, а цвяхами. Доведіть чи спростуйте цю думку, спираючись на факти біографії письменника.

4. Учніська презентація творів О. Гріна «Літературний вернісаж».

1. «Острів Рено» – це перше романтичне оповідання Гріна, дія якого відбувається у вигаданій країні.

2. Думка про те, що люди літали, як літають тепер тільки вві сні, не давала Гріну спокою багато років. Польоти перших авіаторів, які він спостерігав під Петербургом, тільки укріплювали цю думку. І герой його першого роману «Блискучий світ» полетів вільно, як птах.

3. Задумане не завжди легко лягало на папір. Роман «Та, що біжить по хвилях» письменник починав близько сорока разів. І хоча море знає багато легенд, Грін зумів додати до них ще одну: про дівчину, яка біжить по хвилях, ніби танцюючи в бальній залі, та про корабель, що назвали на її честь. Адже того, хто ступив на палубу цього судна, очікувала особлива доля.

4. Магічні слова «пригода», «таємниця» лягли в основу твору «Золотий ланцюг», герой якого переноситься в незвичайний будинок, схожий на лабіринт, і опиняється в центрі подій, про які він буде згадувати потім усе своє життя...

5. Завдання учням.

Користуючись текстом повісті та матеріалами інтернету, зокрема картами вигаданої країни Грінландії, складіть довідник географічних назв, пов'язаних з героями творів Гріна.

Приклад:

1. Лісс – своєрідна столиця Грінландії. Із цим містом пов’язана дія більшості творів Гріна. У Лісс якомсь прийїхала Таві Тум і вперше зустрілася там з героєм роману «Блискучий світ» Друдом – чоловіком, що вмів літати.

2. На північ від Покета, у затишній бухті, що чимось нагадує Феодосійську, розкинувся Гель-Г’ю, місто карнавалів і феєричних свят... На його центральній площі – пам’ятник Фрезі Грант, «тій, що біжить по хвилях». Ця дівчина, яка не боїться ступити в безодню, за переказами моряків, допомагає всім, хто зазнав лиха в морі.

IV. Підсумки.

Словесне малювання. Віртуальний музей О. Гріна.

1. Прочитайте матеріал рубрики «Цікаві подробиці» (с. 154–155).
2. Які експонати для віртуального музею письменника обрали б ви?
3. Опишіть, якою ви уявляєте «Каюту мандрів» у музеї Гріна.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Перевірте себе» 1–4 (с. 155).
2. Завдання на випередження. Прочитати розділ «Провість» повісті «Пурпурові вітрила».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 41

Дата _____

Клас _____

Тема: О. Грін. «Пурпурові вітрила».
Поєднання реального і фантастичного в повісті.
Основний конфлікт твору (Каперна – мрія)

Мета: ознайомити зі змістом розділу «Провість» повісті «Пурпурові вітрила»; розглянути основний конфлікт твору (Каперна – мрія), поєднання реального і фантастичного в повісті;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фрагмент кінострічки «Пурпурові вітрила» (СРСР, 1961 р., режисер О. Птушко) «Зустріч Ассоль з казкарем».

Казка потрібна не тільки дітям, а й дорослим. Вона викликає хвилювання – джерело високих людських пристрастей.

К. Паустовський

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературна вікторина «Що я знаю про Олександра Гріна?»

1. Де народився О. Грін?
2. Про що мріяв майбутній письменник у дитинстві?
3. За якою книжкою вчився читати майбутній письменник?
4. Які професії опанував письменник в юності?
5. Як називалася перша збірка оповідань молодого літератора?
6. Яка повість принесла Гріну читацьке визнання?
7. Як називається вигадана країна, де розгортаються події книжок О. Гріна?
8. Які з романів письменника стали найпопулярнішими?
9. Де минули останні роки життя письменника?
10. Чим вражає відвідувачів музей Гріна у Феодосії?
11. Хто з українських письменників перекладав твори О. Гріна?

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділу «Провість» повісті «Пурпурові вітрила» (с. 155–159).

2. Літературний коментар.

Задум повісті «Пурпурові вітрила» з'явився в 1916 р. Якось у вітрині магазину іграшок Грін побачив човник з гострим вітрилом із шовку. «Завдяки сонячному ефекту я побачив морської вітрило червоним, майже пурпуровим. Наближення, сповіщення радості – ось перше, що я уявив собі». «Ця іграшка мені щось сказала, але я не знав – що, – згадував Грін. – Тоді я прикинув, чи не скаже більше вітрило червоного, а ще ліпше – пурпурового кольору, бо в пурпуровому є яскрава радість». Прості життєві факти розбудили творчу уяву письменника, і народилася чудова книжка – «Пурпурові вітрила».

3. Евристична бесіда за прочитаним.

1. Де розгортаються події повісті?
2. Чому померла дружина Лонгрена? Чому ніхто не допоміг їй у важку хвилину?
3. Розкажіть про людей і звичай приморського селища Каперни. Чому Лонгрен цурався земляків?

4. У чому причина нерозуміння, конфлікту між Лонгреном і жителями Каперни?
 5. Як ви вважаєте, чому саме виготовленням дитячих іграшок почав займатися Лонгрен?
 6. Як Лонгрен ставився до дочки? Розкажіть про дитинство дівчинки.
 7. Чим незвичне ім'я головної героїні? Що каже мудрий старий Егль про ім'я Ассоль?
 8. Як зустрілися казкар і юна Ассоль? У чому чарівність Ассоль? Що в дівчинці привернуло увагу Егля?
 9. Як склалися стосунки Ассоль з однолітками? Хто допоміг дівчинці зберегти світлий погляд на життя, залишитися доброю?
 10. За допомогою яких художніх засобів Грін передає самотність Ассоль?
 11. Що казкар говорив про жителів Каперни? Чи можуть вони зрозуміти Ассоль? Якими душевними якостями вони наділені?
 12. Егль зрозумів, що Ассоль живе в Каперні, де не співають пісень і не розповідають казок, однак розповів їй чудову казку про пурпуроні вітрила. Чому? Чому Ассоль повірила в цю казку?
 13. Яке диво пообіцяв дівчинці Егль? Як він описав корабель, разом з яким у «Каперні розцвіте одна казка, і пам'ятатимуть її надовго»? Чому вітрила пурпуроні, а корабель білий? У чому метафоричність дієслова *розцвіте*?
 14. Що змінила зустріч із казкарем у житті Ассоль і чому такої важливою вона стала для дівчини?
- 4. Філологічний майстер-клас.** Майстерність Гріна-портретиста.

	Ассоль	Жителі Каперни
Зовнішність	Кожна риса Ассоль була виразно легка й чиста, мов ластівчин політ. Темні, з відтінком важкого питання очі здавалися трохи старшими за обличчя; його неправильний м'який овал ушляхетнювала та чарівна засмага, що нею зазвичай вирізняється біла здорова шкіра. Напіврозкритий ротик виблискував лагідною усмішкою.	Позаду них, інколи смикаючи чоловіків за рукав, інколи знімаючи через їхнє плече склянку з горілкою, – звісно, для себе, – сиділи гінкі жінки з вигнутими бровами й руками круглими, мов бруковий камінь.
Ім'я	Воно таке дивне, таке однотонно музичне, наче посвист стріли або дудніння морської черепашки...	З тих благозвучних, але нестерпно звичних імен, далеких од Прекрасного Невідомого...
Розваги та ігри	Найчастіше Ассоль розважалася, залізаючи вечорами або у свято до батька на коліна... чіпала різні частини іграшок, розпитуючи про їхнє призначення. Так розпочиналася своєрідна фантастична лекція про життя і людей...	Граючись, діти гнали Ассоль, щойно дівчинка наближалася до них, обкидали болотом і дражнили, кидаючи в обличчя, що батько її їв людське м'ясо, а нині фальшує гроші.
Стосунки Ассоль і жителів Каперни	Наївні її спроби з кимось потоваришувати раз по раз закінчувалися гірким плачем, синцями, саднами й іншими виявами громадської думки; урешті-решт дівчинка вже не ображалася...	Раз і назавжди викреслили маленьку Ассоль із царини свого заступництва й уваги. Відбулося це, звісно, поступово, завдяки напучуванню й окрикам дорослих набуло характеру страшної заборони, а потім, посилене пересудами й кривосуддям, перетворилося в дитячих головах на страх до матроської домівки.
Внутрішній світ	Мимовільне очікування прекрасного, блаженної долі...	Хіба вони вміють любити? Любити треба вміти, а на це вони якраз і нездатні.
Ставлення до мрії, казки	«Ну ж бо, кажи ще», – просила Ассоль, коли Лонгрен, замислившись, замовкав, і засинала в нього на грудях з головою, повною чудесних снів. Її серйозні очі, повеселівши, зайнялися довірою... – А що, коли він уже приплив... той корабель?	Але у вас не розповідають казок. У вас не співають пісень. А якщо розповідають і співають, то, знаєш, ці історії про хитрих селян і солдатів, знов і знову вихваляючи шахрайство, ці брудні, наче немиті ноги, грубі, як бурчання в животі, коротенькі чотиривірші із жахливим мотивом...

	Ассоль	Жителі Каперни
Ставлення до природи	Коли хаща обабіч дороги повнилася сонячною зливою, квітами й тишею... Лонгрен відпустив доньку до міста.	У лісі багато чого може налякати дітей...
Кольоропис	Говорячи про Ассоль, автор використовує багато фарб: <i>прекрасний колір обличчя, червона зоря, пурпурові вітрила, білий корабель</i> тощо.	Відсутність кольорів.

1. Знайдіть портрет маленької Ассоль у повісті. На які деталі зовнішності автор звертає особливу увагу? Як ці деталі характеризують героїню? Які образотворчі мовні засоби використовує письменник? Які з них, на ваш погляд, найвиразніші?

2. Чому, на вашу думку, Егль порівняв Ассоль з рослиною? Яка з рослин могла б схарактеризувати дівчину найкраще?

3. Як ви гадаєте, хто з героїнь казок братів Грімм і Андерсена схожий на Ассоль? Чому?

4. Перегляньте фрагмент кінострічки «Пурпурові вітрила» (СРСР, 1961 р., режисер О. Птушко; зустріч Ассоль з казкарем). Порівняйте своє уявлення про зовнішність Ассоль з режисерським баченням.

5. У тексті повісті є опис зовнішності збирача казок Егля. Яким ви побачили Егля у виконанні актора? Порівняйте Егля та чарівників з інших казок.

6. Намалюйте словесні портрети Ассоль та Егля, спираючись на текст. Яку роль у повісті відіграли портрети для визначення рис характеру героїв?

5. Переказ від імені літературного героя.

Перекажіть епізод зустрічі Ассоль з казкарем від імені: 1) Ассоль, 2) казкаря Егля, 3) злидаря, що випадково підслухав розповідь дівчинки. Чим будуть відрізнятися ці оповіді?

6. **Порівняльна характеристика Ассоль і жителів Каперни:** порівняйте персонажів повісті, доберіть цитати, які підтвердять сформульовані тези.

7. Висновки.

Зображення Ассоль і жителів Каперни відображають основний конфлікт повісті – між мрією та приземленістю. На відміну від своїх земляків Ассоль уміє бачити у звичайному незвичайне, намагається змінити світ на краще. Мрія – її природний стан. Тимчасом жителі Каперни не здатні відчувати прекрасне. Вони не співають пісень, не розповідають казок, а якщо й розповідають, то зазвичай про хитрих мужиків і шахраїв, пліткують і брешуть. Це люди без романтики, без мрії. Ассоль відчуває навколишній світ «усією душею». Можна сказати, що вона має духовний зір, духовний слух, її душа відображає всі барви навколишнього світу.

IV. Підсумки.

1. **Візьміть участь у дискусії.** Чим, на вашу думку, була обіцянка Егля: простодушною вигадкою, лихим жартом, чарівним подарунком?

2. **Застосуйте прийоми, що підвищують ефективність дискусії.**

Пам'ятка

1. Уточнювальні запитання спонукають чіткіше оформлювати й аргументувати думки (*Що ви маєте на увазі, коли говорите, що... Як ви доведете, що це правильно...*).
2. Парафраз – повторення висловлювання з метою переосмислити й уточнити сказане (*Ви говорите, що... Я так вас зрозумів(-ла)?*).
3. Демонстрація нерозуміння – спонукання повторити, уточнити судження (*Я не зовсім розумію, що ви маєте на увазі. Уточніть, будь ласка*).
4. Сумнів – дозволяє відсіювати слабкі й непродумані висловлювання (*Чи так це? Ви впевнені в тому, що говорите?*).
5. Альтернатива – пропонується інший погляд, часто протилежний.
6. «Зачіпаємо думку» – висловлюється думка, яка викличе різку реакцію і незгоду, прагнення спростувати її і висловити свою позицію.
7. «Ні-стратегія» – заперечуються висловлювання учнів, які не обґрунтували своєї думки.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Перевірте себе» 1–4 (с. 159).
2. Порівняйте Грінландію з іншими вигаданими країнами.
3. Завдання на випередження. Прочитати розділ II «Грей».

Додатковий матеріал до уроку

Дата _____

Клас _____

**Тема: О. Грін. «Пурпурові вітрила».
Духовно-емоційний світ Артура Грея****Мета:** ознайомити зі змістом розділу II «Грей» повісті «Пурпурові вітрила»; розглянути образ Артура Грея в повісті, засоби створення духовно-емоційного світу героя;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.**Обладнання:** підручники.

Небезпека, ризик, влада природи, світло далекої країни, чудесна невідомість, миготливе кохання, що квітне побаченням і розлукою; захопливе кипіння зустрічей, облич, подій; неймовірне розмаїття життя...

О. Грін

Хід і структура уроку**I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.****II. Актуалізація опорних знань.****Літературний диктант.**

1. Як О. Грін визначив жанр свого твору? (Феєрія)
2. Де розгортаються події прочитаних розділів повісті? (На березі моря, у Каперні)
3. Як звали батька Ассоль? (Лонгрен)
4. Яке ремесло опанував батько Ассоль, щоб прогодувати сім'ю? (Виготовлення іграшкових кораблів)
5. Кого звинувачує Лонгрен у загибелі дружини? (Меннерса)
6. Як діти в Каперні ставилися до Ассоль? (Дражнили, знущалися)
7. Про кого герой повісті говорить такі слова: «Хіба вони вміють любити? Треба вміти любити, а цього-то вони не можуть»? (Про жителів Каперни)
8. Що було улюбленою розвагою Ассоль? (Слухати розповіді батька про людей і життя)
9. Яка іграшка вразила уяву Ассоль? (Яхта з пурпуровими вітрилами)
10. Хто такий Егль? (Збирач фольклору)
11. Яка казка мала розквітнути в Каперні? (За Ассоль приїде принц на кораблі з пурпуровими вітрилами)
12. Як відповіла Ассоль на запитання Егля про те, що вона зробить для принца? («Я б його любила»)

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.**1. Коментоване читання розділу «Грей» (с. 159–164).****2. Лексичний коментар.****Фамільна лінія** – пряма лінія спорідненості між людьми, пов'язана з походженням однієї особи від іншої.**Везувій** – один з трьох активних вулканів Італії, єдиний активний вулкан материкової Європи.**Шафар** – керівник податківців.**Кіль** – балка нижньої частини судна, що забезпечує міцність і жорсткість днища, а також загальну міцність корпусу судна.**Орфей** – уславлений співець і поет давньогрецьких міфів, спів Орфея та його гра на золотій арфі зачаровували не тільки людей, а й звірів, дерева, скелі; від його пісень заспокоювалося навіть розбурхане море.

Південний Хрест, Віз – назви сузір'їв.

Саквояж – дорожня сумка середнього або трохи більшого за середній розміру з невеликою ручкою.

Батистовий – пошитий з батисту, тонкої, напівпрозорої, злегка блискучої лляної тканини.

Навігація – теорія та практика керування кораблями.

Лоція – посібник для плавання, який дає повний опис морів, річок, узбережжя, безпечних шляхів і місць прийому палива та провізії.

Галіот – вітрильне судно.

3. Евристична бесіда.

1. У якій родині народився Артур Грей? Бранцями якого становища були його батьки?
2. Яку оцінку своєму героєві дає автор? Що означає вислів «Артур Грей народився із живою душею...»?
3. Чому Грей зіпсував картину, що зображувала розп'яття? Чому батько не карав сина за зіпсовану картину?
4. Який випадок здружив Бетсі й Артура? Чому хлопчик вирішив сам пережити чуже страждання?
5. Які дитячі вчинки героя характеризують його як лицаря, захисника слабких і беззахисних? Кого з фольклорних героїв наслідує Артур?
6. Чому в Грея не було друзів? Чим компенсував Артур відсутність спілкування з однолітками? Чим був заповнений світ його дитинства?
7. Яку роль відіграла в долі Грея картина над дверима бібліотеки?
8. Як герой уявляв професію капітана? Чи відповідав «неспокійний труд» на кораблі дитячим фантазіям Артура Грея?
9. Чому не справдилися очікування капітана «Ансельма» щодо Грея? За що капітан почав поважати юнака?
10. Чи випадкова назва шхуни «Секрет»? Яким секретом володів і поділився з командою Грей?
11. Що спільного в дитинстві Грея та Ассоль?
12. Чому розповідь про життя Ассоль автор веде паралельно життєпису Грея?

4. Цитатна характеристика Артура Грея.

Активне добро, милосердя	Я не можу допустити, щоб на моїх очах з рук стирчали цвяхи й текла кров. Мені це не подобається.
Допитливість	Грей без перестанку вивчав замок, доходячи приголомшливих відкриттів.
Романтичність	– Оце відчайдух! – зауважив Польшок. – Невже вип'єш його в раю? – Звісно. Ось рай!.. Він у мене, бачиш?
Співчутливість	Тим часом як інші жінки бігали біля Бетсі, він пережив відчуття гострого чужого страждання, що його не міг відчути сам.
Щедрість	Він, однак, не забрав грошей назад і не хотів більше говорити про це.
Лицар, оборонець слабких і беззахисних	Бетсі, це твоє. Проводир зграї розбійників Робін Гуд.
Самотність	Тим-то Грей жив у своєму світі. Хлопчина грався сам-один – здебільшого на замкових задвірках...
Багата уява	Уявлення про капітана, такий образ і така істинна дійсність його становища посли, правом душевних подій, чільне місце в блискучій свідомості Грея.
Здатність до рішучих дій	Невдовзі з порту Дубельт рушила до Марселя шхуна «Ансельм» з юнгою з маленькими руками й зовнішністю переодягненої дівчинки. Юнгою цим був Грей...
Цілеспрямованість	Грей позбувся слабості, перетворившись на широкоплечого жилавого чоловіка, блідість замінив на темну засмагу, вишукану безтурботність рухів віддав за впевнену влучність невтомної руки, а в його задумливих очах відбився блиск, як у людини, яка споглядає вогонь.

Мужність і витривалість	Він витримував неспокійний труд з рішучою напругою волі, відчуваючи, що йому стає чимраз легше в міру того, як суворий корабель утискається в його організм, а невміння поступається місцем звичці.
Повага до батьків	Він уже назавжди запам'ятав той грудний сміх, сповнений душевної музики, яким зустріли його вдома, і разів зо два на рік навідувався до замку.

5. Вибірковий переказ. Сходинки дорослішання на шляху до мрії: знайдіть і перекажіть епізоди за ключовими цитатами, які відображають становлення особистості Артура Грея.

Приклад:

1. Визначення ролі провидця у восьмирічному віці: «Хлопчина дістав картину, на якій було зображене розп'яття, і вийняв цвяхи із закривавлених рук Христа, інакше кажучи, просто взяв і замазав їх блакитною фарбою, поцупленою в маляра».

2. Романтичність і філософське ставлення до життя: «Ось рай!.. Він у мене, бачиш? – Грей тихо засміявся, розкривши свою маленьку руку. На ніжну, проте із чіткими обрисами долоню впало сонячне проміння».

3. Співчуття чужому стражданню: «Насупившись, парубійко видерся на табурет, зачерпнув довгою ложкою гарячої рідини... і хлюпнув собі на зап'ясток».

4. Лицар, оборонець слабких і беззахисних: «Грей розбив коминковими щипцями свою поцелянову скарбничку й витрусив звідти все... Засунувши подарунок у скриню дівчини, прикрив його короткою запискою: “Бетсі, це твоє. Проводир зграї розбійників Робін Гуд”».

5. Подолання самотності, самозаглиблення: «Малий снував тут годинами, досліджуючи кролячі нори, борючись із бур'яном, підстерігаючи метеликів і будуючи з усіляких уламків цегли фортеці, що їх він закидав дрюччям і кругляком».

6. Створення власного романтичного світу: «У маленькому хлопчику поступово влягалось величезне море. Він зжився з ним, шпортаючись у бібліотеці, вишукуючи й жадібно читаючи ті твори, за золотими дверима яких відкривалося синє сяйво океану...»

7. Пошук свого шляху в житті, утеча з дому: «Восени, на п'ятнадцятому році життя, Артур Грей тишком-нишком залишив домівку й увійшов у золоту браму моря...»

8. Наука мореплавця: Грей ішов до мети зі стиснутими зубами й зблідлим обличчям. Він витримував неспокійний труд з рішучою напругою волі».

9. Утілення мрії дитинства: «То був “Секрет”, трищогловий галіот на двісті шістдесят тонн, і купив його Грей. Відтак, капітаном і власником корабля, Артур Грей плавав...»

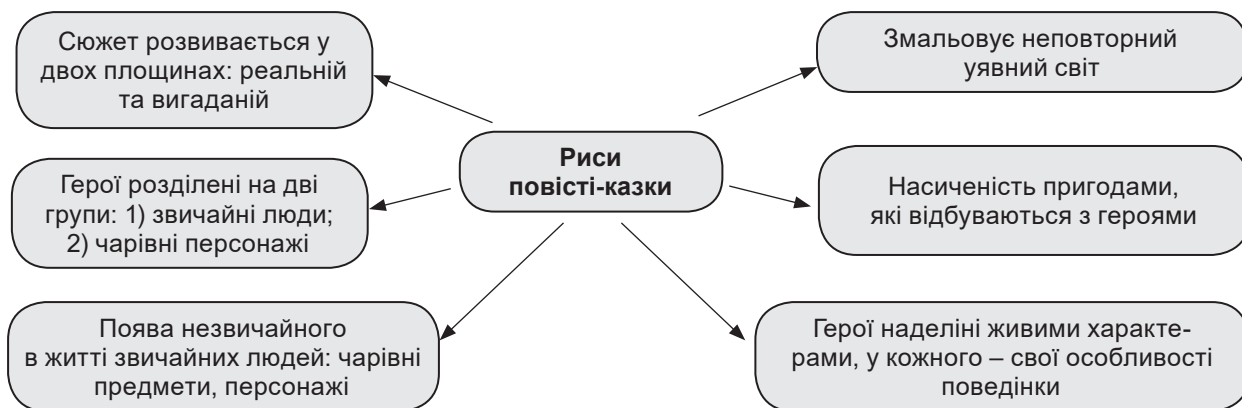
6. Робота над монологічним мовленням: використовуючи пам'ятку, схарактеризувати образ Артура Грея.

Пам'ятка

1. Еволюція героя.
2. Портрет.
3. Як характеризують героя предмети, що його оточують.
4. Поведінка, учинки героя.
5. Зображення душевних переживань.
6. Ставлення героя до інших персонажів, природи тощо.
7. Світогляд.
8. Роль деталей у розкритті характеру.
9. Авторська характеристика.
10. Характеристика героя іншими персонажами.
11. Власне читацьке сприйняття та оцінка образу.

IV. Підсумки.

Знайдіть ознаки повісті-казки у творі «Пурпурові вітрила».

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1, 2 (с. 169).
2. Завдання на випередження: прочитати розділи III–VII повісті «Пурпурові вітрила» (с. 164–169).

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, consisting of 18 lines.

Урок 43

Тема: О. Грін. «Пурпурові вітрила».
Поєднання реального і фантастичного у творі.
Символіка образу пурпурових вітрил

Мета: ознайомити зі змістом розділів III–VII повісті «Пурпурові вітрила»; розглянути поєднання реального і фантастичного у творі, символіку пурпурових вітрил;

розвивати навички читання, переказу тексту, роботи із цитатами, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, фрагмент кінострічки «Червоні вітрила» (СРСР, 1961 р., режисер О. Птушко) «Грей припливає до Ассоль на «Секреті» з пурпуровими вітрилами».

Я збагнув одну немудру істину. Вона в тому, щоби робити так звані дива своїми руками.

О. Грін

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Впізнай героя за цитатою.

1. Називаючи дівчинці імена снастей, вітрил, предметів морського побуту, поступово захоплювався, переходячи від пояснень до різних епізодів, у яких відігравали свою роль то поземна катеринка, то стернове кермо, то щогла або певний різновид човна тощо, а від окремих ілюстрацій цих переходив до широких картин морських мандрівок, уплітаючи забобони в дійсність, а дійсність – в образи своєї фантазії. (Лонгрен)

2. Сиві кучері пасмами випадали з-під його бриля; у сірій блузі, засунутій у сині штани, і високих чоботах він був схожий на мисливця; однак білий комірець, краватка, пояс, де сріблилося повно блях, тростина й сумка з новеньким нікелевим замочком виказували в ньому городянина. (Егль)

3. Були гордовитими бранцями свого становища, багатства й законів того суспільства, стосовно якого могли говорити «ми». Частина їхньої душі, зайнята галереєю предків, не вартує особливої уваги... (Батьки Грея)

4. Потроху він утратив усе, крім головного – своєї дивної летючої душі... позбувся слабості, перетворившись на широкоплечого жилявого чоловіка, блідість замінив на темну засмагу, вишукану безтурботність рухів віддав за впевнену влучність невтомної руки, а в його задумливих очах відбився блиск, як у людини, яка споглядає вогонь. (Артур Грей)

5. Служниця поряд опшарила руку. Шкіра миттєво почервоніла, за мить навіть нігті пашіли від припливу крові... Сльози невпинно котилися по її круглому переляканому обличчю. (Бетсі)

6. Цей вигаданий... одекolon тішив капітана понад усе й, закінчивши уявну відповідь, він уголос повторював: «Так. Ідіть до «Рози-мімози». (Капітан Гоп)

7. Темні, з відтінком важкого питання очі здавалися трохи старші за обличчя; його неправильний м'який овал ушляхетнювала та чарівна засмага, що нею зазвичай вирізняється біла здорова шкіра. Напіврозкритий ротик виблискував лагідною посмішкою. (Ассоль)

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання розділів III–VII повісті «Пурпурові вітрила» (с. 164–169).

2. Евристична бесіда.

1. Як Грей уперше побачив Ассоль? Що вразило його в дівчині? Чим викликане бажання подарувати Ассоль старовинну каблучку?
 2. Що про Ассоль розповів трактирник Хін Меннерс?
 3. Чому вугляр утрутився в розмову? Як характеризує дівчину він? Свідком якого дива став вугляр? Кому з оповідачів повірив Грей?
 4. З якою метою капітан «Секрету» вирушив до Лісса? Чому для нього був важливий колір вітрил? Які вітрила обрав Грей?
 5. Що свідчить про життя Ассоль у двох світах: реальному жорстокому й приземленому та романтичному, світлому?
 6. Чому автор порівнює Ассоль із живим віршем? Які особливості характеру розкриває така метафора?
 7. Яким було враження Ассоль від таємничого подарунка? Чому каблучка стала такою важливою для дівчини?
 8. Як Ассоль сприйняла появу корабля своєї мрії? Як поставилися до галіота з пурпуровими вітрилами мешканці Каперни?
 9. «Щастя сиділо в ній, як пухнасте кошеня». Коли щастя оселилося в серці Ассоль?
 10. Яку істину осягнув Артур завдяки Ассоль?
- 3. Порівняльна характеристика Ассоль і Артура Грея:** порівняйте образи за поданими критеріями; визначте спільне й відмінне в долях героїв.

1. Дитинство й родина.
2. Стосунки з однолітками.
3. У чому виявилася подвійність світосприйняття?
4. Як ставляться до природи?
5. Які риси характеру для них визначальні?
6. Яку мрію мають? Як досягають її?
7. Який життєвий вибір роблять?

Приклад:

Ассоль	Спільне	Артур Грей
Виросла в бідній родині без матері	Обох в родині любили й поважали	Виріс у багатій родині в добробуті й розкошах
Чекало сумне майбутнє: бідність, самотність і безнадія	Обидва були позбавлені спілкування з однолітками	Мав продовжити справу батька, примножити багатство сім'ї
Сильна особистість, що зуміла зберегти свою індивідуальність	Уміють створювати свій уявний світ	Сильна особистість, зробив життєвий вибір – бути капітаном
Прагнення до краси, уміння мріяти, милуватися красою світу	Розуміють, люблять усе живе на землі, близькі до природи	Прагнення до невідомого, волі та свободи вибору
Віра в силу мрії, уяви, які можуть змінити світ	Віра в майбутнє	Сенс життя – робити чудеса своїми руками
Виконувала хатню роботу, шила, готувала їжу	Обидва добрі, безкорисливі, працелюбні	Невтомно працював, щоб досягти мети, не думав про прибутки, обираючи вантаж

4. Стилістичний практикум.

1. Прочитайте, як Грей обирає колір для своїх вітрил. Які відтінки червоного зображує автор? Чим саме саме пурпуровий колір сподобався героєві?

Цитата:

Він терпляче розбирав сувої, відкладав, зсував, розгортав і дивився на світло таку кількість червоних відрізів, що прилавок, завалений ними, здавалося, спалахне. На носак Греєвого чо-

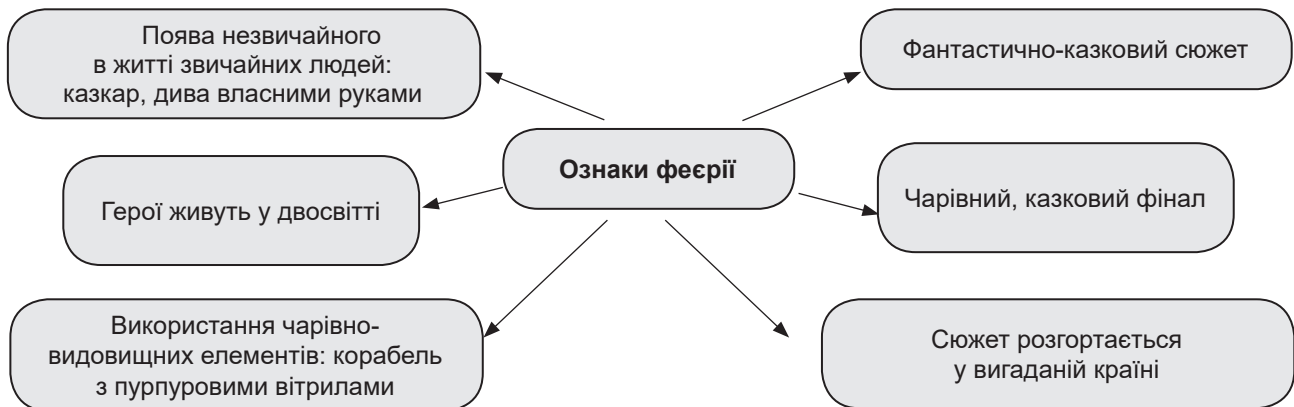
бота лягла пурпурова хвиля; на його руках та обличчі сяяв рожевий відблиск. Порпаючись у легкому спротиві шовку, розрізняв він барви: червона-бліда, рожева й рожева-темна; густе шумовиння вишневих, помаранчевих і похмурно-рудих тонів; тут були відтінки всіх сил і значень, різні у своєму позірному спорідненні, як слова: «чарівно», «прекрасно», «чудово», «довершено»; у складках чаїлися натяки, недоступні мові зору, та справжня пурпурова барва довго не впадала в око капітанові... Нарешті одна барва звернула на себе безпорадну увагу покупця; Грей сів у крісло до вікна, витяг із шумкого шовку довгий кінець, кинув його на коліна і, розкинувшись із люлькою в зубах, став споглядально непорушний.

Ця цілковито чиста, мов багрянний ранковий струмінь, повна шляхетних веселощів і величності барва була саме тією гордою барвою, що її шукав Грей. У ній не було змішаних відтінків огню, пелюсток маку, гри фіолетових чи бузкових натяків; не було й сині, ні тіні – нічого, що викликає сумнів. Вона жевріла, мов усмішка, звабою духовного відображення.

2. У чому символіка кольору пурпурових вітрил? Знайдіть у тексті епітети, порівняння та метафори, що розкривають суть символу.

Під вогнем червоного шовку; у пурпуровому відблиску вітрил, створених глибиною серця, яке знає, що таке любов; коли мої вітрила червоніють, вітер добрий, а в серці моему більше щастя; усе було біле, крім розгорнутих, плавно рушених вітрил, – барви глибокої радості; цілковито чиста, мов багрянний ранковий струмінь, повна шляхетних веселощів і величності барва; жевріла, мов усмішка, звабою духовного відображення.

5. Філологічний майстер-клас. Ознаки феєрії в повісті «Пурпурові вітрила»: прочитайте виноску (с. 153), визначте ознаки феєрії в повісті й зафіксуйте свої висновки в асоціативному куці.

6. Мистецьке відлуння.

1. Перегляньте відеофрагмент кінострічки «Пурпурові вітрила» (СРСР, режисер О. Птушко, 1961 р.): Грей припливає до Ассоль на «Секреті» з пурпуровими вітрилами. Чи вдалося режисеру передати феєричність подій, що відбуваються? За допомогою яких кінематографічних прийомів це зроблено?

2. Якими художніми засобами режисер передав настрій головних героїв Ассоль і Грея?

3. Як зображено здивування і жах жителів Каперни?

IV. Підсумки.

Робота в парах. Крилаті вислови в повісті.

Знайдіть у повісті вислови, що стали крилатими. Прокоментуйте, як ви розумієте знайдені афоризми.

1. Любити треба вміти. 2. Я збагнув одну немудру істину. Вона в тому, щоби робити так звані дива своїми руками. 3. Коли рибалка ловить рибу, то певний, що зловить велику рибину, якої ніхто не ловив. 4. Коли для людини головне – отримати неоцінний п'ятак, то дати цей п'ятак найпростіше, проте коли душа таїть зерня полум'яної рослини – дива, – зроби їй це диво, якщо тобі до снаги. 5. Є дива не менші: усмішка, веселощі, прощення і... вчасно сказане путне слово.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 5–7 (с. 169–170).
2. Дібрати цитатний матеріал до твору-роздуму «У чому чарівна сила мрії?» за повістю «Пурпурові вітрила».

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, starting from the top of the page and extending to the bottom, providing space for the student's response to the assignment.

Урок 44

Дата _____

Клас _____

Тема: Урок розвитку зв'язного мовлення. Твір-роздум на морально-етичну тему за повістю «Пурпурові вітрила» «У чому чарівна сила мрії?»

Мета: висловити враження і власне ставлення до героїв прочитаної повісті О. Гріна;

розвивати зв'язне мовлення, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; розвивати навички спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу;

виховувати повагу до мистецтва слова, підтримувати стійкий інтерес до художнього твору; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: розвитку зв'язного мовлення.

Обладнання: підручники, опорна схема «Особливості твору-роздуму», тлумачні, орфографічні словники.

Людина в пориванні до щастя здатна своїми руками робити чудеса.

К. Паустовський

Хід і структура уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми, мети, епіґафа уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Установіть послідовність подій у творі, перекажіть ключові епізоди.

А прокинувшись у лісі, Ассоль побачила на своєму пальці перстень;

Б Грей купує пурпурову тканину для вітрил;

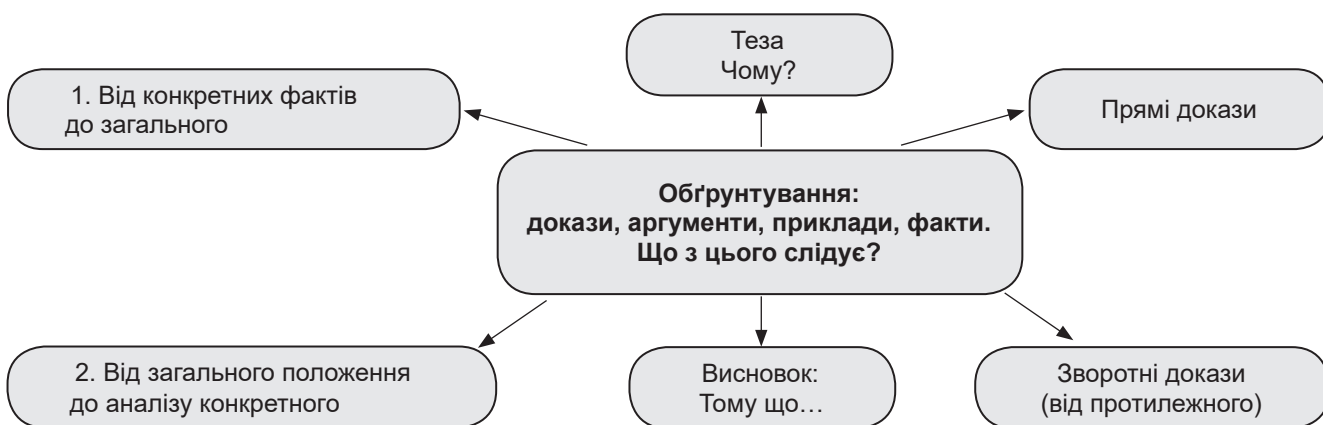
В зустріч Ассоль з Еглем;

Г корабель з пурпуровими вітрилами підходить до берегів Каперни;

Д Грей відвідує трактир Меннерса й дізнається про мрію Ассоль.

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Робота з опорною схемою «Особливості твору-роздуму».

2. Робота над структурою твору.

1. За типом мовлення це роздум. Визначити, які з питань належатимуть відноситися до тези, які до доказів, а які до висновку.

2. На основі запитань складіть план твору.

П л а н

Формулювання тези: Мрія має дивовижну рушійну творчу силу.

Аргументи:

1. Уособлення в образі Ассоль віри в силу мрії та уяви, які можуть змінити світ.
2. Протиставлення краси людських чеснот мрійниці Ассоль жорстокості та приземності жителів Каперни.
3. Життєва мета Артура Грея – утілювати мрію, робити дива своїми руками й дарувати їх людям.
4. Спорідненість душ Ассоль і Грея – запорука здійснення мрій:
 - а) подвійність світосприйняття героїв;
 - б) ставлення до природи;
 - в) життєвий вибір героїв;
 - г) цілеспрямованість і віра в мрію – головні риси героїв.
5. Перемога справжнього високого кохання над приземленістю Каперни.
6. Фантастична поява корабля з пурпуровими вітрилами – перемога справжньої мрії над буденністю.

Висновок: Сила мрії може бути чарівною, але вона залежить від учинків людини, її душі.

3. Робота над епіграфом твору.

З наведених висловлювань оберіть епіграф до свого твору. Обґрунтуйте вибір.

1. Людина в пориванні до щастя здатна своїми руками робити чудеса (*К. Паустовський*).
2. Найлегше здійснюються ті мрії, у яких не сумніваються (*А. Дюма-батько*).
3. Усе, що існує на світі, колись було мрією (*К. Сендберг*).
4. Якщо впевнено рухатися в напрямку своєї мрії і докладати зусиль до того, щоб жити тим життям, про яке мрієш, обов'язково зустрінеш удачу, несподівану у звичайний час (*Г. Торо*).
5. Доки ми віримо у свою мрію – ніщо не випадково (*Р. Бах*).
6. Майбутнє належить тим, хто вірить у красу своєї мрії (*Е. Рузвельт*).
7. Коли чогось сильно захочеш, увесь Усесвіт буде сприяти тому, щоб бажання твоє здійснилося (*П. Коельо*).
8. Самі собою мрії дійсністю не стануть (*П. Коельо*).

4. Робота над добором цитат: доберіть 2–3 влучні речення з повісті про мрію та шляхи її досягнення, які ви могли б використати у творі.

1. Завдяки їй я збагнув одну немудру істину. Вона в тому, щоби робити так звані дива своїми руками. Коли для людини головне – отримати неоцінний п'ятак, то дати цей п'ятак найпростіше, проте коли душа таїть зерня полум'яної рослини – дива, – зроби їй це диво, якщо тобі до снаги. Нова душа буде в нього й нова в тебе. 2. А втім, є дива не менші: усмішка, веселощі, прощення і... вчасно сказане путнє слово. Володіти цим – значить, володіти всім. Що ж до мене, то наш початок – мій і Ассоль – залишиться нам назавжди в пурпуровому відблиску вітрил, створених глибиною серця, яке знає, що таке любов. 3. Любити треба вміти. 4. Не знаю, скільки мине років, – тільки в Каперні розцвіте одна казка, і пам'ятатимуть її довго. Ти вже виростеш, Ассоль. Якось уранці ген-ген, у морі під сонцем блисне пурпурове вітрило. Сяйлива махія пурпурових вітрил білого корабля рушить, розтинаючи хвилі, просто до тебе. Тихо плистиме цей чудесний корабель, без криків і пострілів; на березі збереться повно народу, дивуючись й ойкаючи: і ти стоятимеш там. 5. Небезпека, ризик, влада природи, світло далекої країни, чудесна невідомість, миготливе кохання, що квітне побаченням і розлукою; захопливе кипіння зустрічей, облич, подій; неймовірне розмаїття життя, тимчасом як високо в небі – то Південний Хрест, то Віз, і всі материки – у зірких очах, хоча твоя каюта наповнена батьківщиною, яка ніколи не покине, з її книжками, картинами, листами й сухими квітами, що оповиті шовковистим кучериком... 6. «Ти, певне, коли насипаєш вугілля в кошик, гадаєш, що він зацвіте». Он яке слово вона сказала! Тієї ж хвилі смикнуло мене, скажу щиро, глянути на порожнього кошика, і так мені увійшло у вічі, наче з лозинок поповзли бруньки; луснули ці бруньки, приснуло листя по кошику й пропало. 7. Я роблю те, що існує як старовинне уявлення про прекрасне, – те, що не здійснюється і що, властиво, так само здійснюється і що можливе, як прогулянка за місто. 8. Ім'я дівчини перелітало серед людей з нервовою і похмурою тривогою, з лютим переляком. Більше говорили чоловіки; здушено, гадючим сичанням

схлипували остовпілі жінки, проте варто було котрійсь із них заторохкотіти, як отрута біла в голову. Тільки-но з'явилася Ассоль, усі замовкли, усі з острахом відсахнулися від неї, і вона лишилася сама серед пустки пекучого піску, розгублена, присоромлена, щаслива, з обличчям не менш червонястим, аніж її диво, безпомічно сягнувши рукою за високим кораблем.

5. Словникова робота. Які слова ви використали б у своєму творі?

1. Турботливий, щедрий, відкритий людям, добрий, милосердний, щирий, людяний, співчутливість, емоційний, працьовитий, увічливий, доброзичливий, талановитий; жива душа; повага до матері; справжні почуття; вірність у коханні; сильна особистість, що зуміла зберегти свою індивідуальність; прагнення краси; здатність мріяти; замилювання красою світу; віра в силу мрії; віра в те, що мрія є в кожного; прагнення невідомого, свободи; робити чудеса своїми руками; відчувати чужий біль як свій; дивовижна сила уяви; можливість фантазувати, мріяти, творити; відкривати серце іншим; йти за мрією, переймаючись вірою, надією, любов'ю.

2. Я вважаю... Мені здається, що... На мою думку... На моє переконання... На мій погляд... Я так вважаю, тому що... Чому я так думаю? Тому що... Підтвердженням моєї думки може бути те, що... До того ж... Довести свою думку я можу такими прикладами: по-перше... по-друге... На користь моєї думки можу навести такі факти... Я переконаний(-а), що... Світова література дає багато прикладів...

6. Робота над твором.

Пам'ятка для роботи над твором-роздумом

Пам'ятка

П л а н т в о р у - р о з д у м у

1. Теза.
2. Перший аргумент.
3. Приклад з літератури чи інших видів мистецтва.
4. Другий аргумент.
5. Приклад з історії, власного життя.
6. Висновок.

Усі елементи твору логічно пов'язані: аргументи доводять тезу, приклади підтверджують правильність аргументів. Це означає, що коли є дві тези, то потрібно аргументувати кожну з них двома доказами й до кожного добирати приклади. Тому треба намагатися чітко й лаконічно викладати свої думки.

Зверніть увагу на такі моменти:

- наявність усіх названих елементів;
- їх взаємозв'язок (тези відповідають аргументи, приклади й висновок);
- використання спеціальної лексики.

Вимоги до тези:

- теза розташована на початку твору;
- теза чітко сформульована;
- у тезі висловлено власну думку автора твору.

Вимоги до прикладів, аргументів та висновку:

- аргументи містяться після тези й відповідають їй;
- приклади йдуть після аргументів і відповідають їм;
- приклади мають бути яскравими, з художньої літератури чи творів інших видів мистецтва, з історії чи власного життя;
- висновок міститься після прикладів і відповідає тезі;
- використання відповідної лексики: слова й вислови, які потрібні для аргументації, наведення прикладів та формулювання висновку.

V. Підсумки.

Робота в парах. Редагування творів.

Обговорення учнівського твору, виявлення помилок, стилістичних вад, недоліків у будові висловлювання і колективний пошук кращого варіанта. Для цього пропонуємо кожній парі обмінятися чернетками. Кілька хвилин триває читання, пошук помилок, обговорення в парах. Відтак даємо учням можливість висловитися.

Учитель спрямовує роботу в потрібному напрямку: акцентує увагу на типових помилках, у разі потреби допомагає виправити їх та поліпшити слабкі місця тощо.

VI. Домашнє завдання.

1. Закінчити роботу над письмовим твором.
2. Повторити вивчене раніше про Р. Бернса.

Додатковий матеріал до уроку

Multiple horizontal lines for writing.

Дата _____

Клас _____

Тема: Вірші зарубіжних поетів про дружбу
й кохання. Р. Бернс. «Моя любов – рожевий квіт...».
**Поетизація високого почуття,
розкриття його сутності**

Мета: поглибити знання учнів про життя та особливості поезії Р. Бернса, розкрити його роль у розвитку світової літератури; навчати виразно читати й емоційно сприймати інтимну лірику, зокрема вірш «Моя любов – рожевий квіт...»; визначити ставлення автора до кохання, художні засоби поетизації високого почуття та їхню роль у тексті;

розвивати творчу уяву, навички зв'язного мовлення, спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; формувати полікультурну компетенцію; виховувати повагу до літературної творчості; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Р. Бернса, фото пам'ятника Джин Армор, аудіозапис пісні «Чесна бідність» із циклу Г. Свиридова «Пісні на слова Роберта Бернса», аудіозапис романсу «Любов і бідність» із кінофільму «Здрастуйте, я ваша тітка!» у виконанні О. Калягіна.

У нас любов – ціна любові.

Р. Бернс

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Біографічна реконструкція: за наведеними рядками віршів Р. Бернса відновіть знайомі вам факти біографії поета й поясніть, завдяки яким життєвим цінностям Бернс залишився людиною честі в пам'яті сучасників і нащадків?

1. Моє серце в верховині і душа моя,
Моя думка в верховині соколом буя,
Моя мрія в гори лине наздогін вітрам...

Народився в сім'ї шотландського селянина-бідняка.

2. Не титули і не герби,
Не банків лондонських скарби –
Зарука щастя й миру;
Ні, не гонитва за добром,
Не книги й докторський диплом
Дають утіху щиру...

Бесіди з батьком про честь, гідність, обов'язок патріота.

3. К бісу всіх закону друзів!
Воле радісна, живи!
Всі суди – для боягузів,
Для попів стоять церкви!

Пісні та старовинні балади Шотландії, які співала мати.

4. Щоб ум і честь, де тільки єсть,
Пробили скрізь дорогу....

Знання – лиш карб, людина – скарб,
Цінніший від усього...

Навчання і самоосвіта Бернса: любов до мов, літератури.

5. Простенька пісенька оця
Бере собі в герої
Того веселого співця
Шотландії старої...

Соціальні перепони на шляху до кохання.

6. Новий співець, на батьків шлях
Він крок жвавіший справить
І в благородніших піснях
Шотландію прославить.

Несподіваний приголомшливий літературний успіх.

7. Де біля стовбура тепер
Люд звільнений товпиться, –
Там же Бастилія була,
Як Франції темниця.
І вірю я: настане день, –
І він не за горами, –
Впаде від віття того тінь
Й розкинетесь над нами.
Забудуть рабство і нужду
Народи і краї, брат...

Підтримка революційних сподівань французького народу.

2. Завдяки яким життєвим цінностям Р. Бернс залишився в пам'яті сучасників і нащадків людиною честі?

Патріотизм, чесність, демократизм, волелюбність, бунтарство, презирство до слави й титулів, гордість, самоповага простої людини, революційність.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

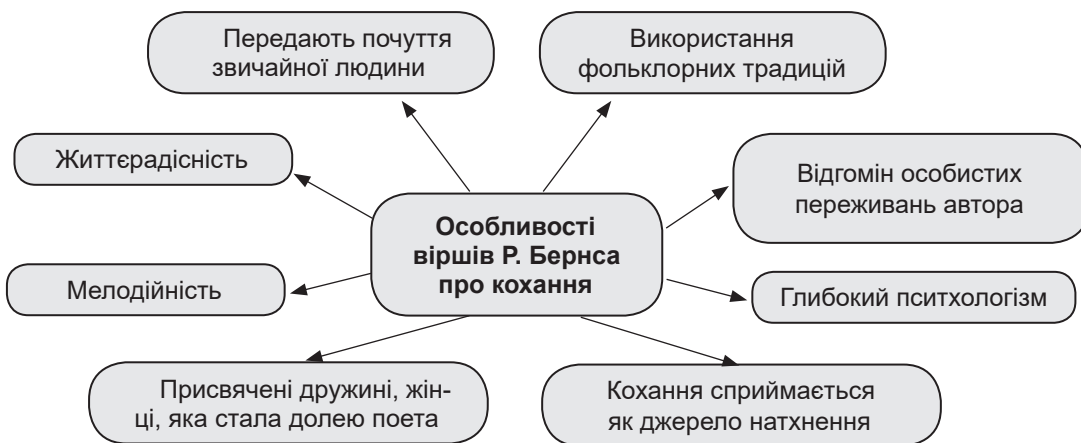
3. Слово вчителя.

Поезія кохання шотландського поета Роберта Бернса напрочуд щира, проста й мелодійна. У його віршах перед читачем розкривається кохання простої людини, яка сумує, радіє, страждає і вірить у щастя.

1785 р. Р. Бернс зустрів дівчину, яка назавжди полонила його серце. У розпал однієї танцювальної вечірки Бернса несподівано знайшов його вірний собака. Не розгубившись, юнак обійняв вівчарку й пожартував: «Хотів би я знайти подружку, яка полюбила б мене, як цей собака!» Кілька днів по тому хлопець проходив лугом, де дівчата відбілювали полотно, і одна з них, згадавши ті слова, вигукнула: «Ну як, знайшов собі подружку?» Бернс, не зводячи з дівчини очей, тихо відповів: «Знайшов». Так почалося кохання двадцятип'ятирічного поета Роберта Бернса та сімнадцятирічної Джин Армор. Роберт був бідняком, писав «вільні» вірші, а батько Джин, самовдоволений заможний буржуа, не схвалював почуття молодих людей. Закохані змушені були одружитися таємно, за стародавнім каледонським звичаєм, написавши шлюбний контракт, у якому перед Богом навіки оголосили себе чоловіком і дружиною. Роберту й Джин довелося подолати багато перешкод на шляху до свого щастя, зокрема й розлуку, але вони змогли зберегти своє кохання.

4. Робота з підручником.

1. Прочитати матеріал про інтимну лірику Р. Бернса (с. 170–171).
2. Скласти опорну схему «Особливості віршів Р. Бернса про кохання».

5. Коментоване читання вірша «Моя любов – рожевий квіт...» (с. 171).

6. Евристична бесіда.

1. Визначте загальний настрій прочитаного вірша.
2. Які факти із життя Р. Бернса дають підставу для ототожнення настрою ліричного героя з переживаннями самого поета?
3. Якою постає дійсність і ліричний герой в уявленні поета? Яким ви уявляєте ліричного героя Р. Бернса? Які настрої йому притаманні?
4. Які рядки свідчать про глибоке розуміння поетом людських почуттів і різних психологічних станів? Якими художніми засобами у вірші передано радість кохання та сум розлуки?
5. Поясніть зміст метафор *моя любов – рожевий квіт, моя любов – веселий спів* у контексті того, що вам відомо про кохання Бернса.
6. Розкрийте зв'язок використаних поетом художніх засобів з фольклорними піснями.

7. Стилїстичний практикум: роль художніх засобів у вірші Р. Бернса.

Епітети: *рожевий квіт, весінний сад, веселий спів, рідний край, єдина моя.*

Паралелізми: Тому коханню не зміліть, // Хоч висхнуть всі моря; А ти навек любов моя, – // Аж згасне сонця пал.

Метафори: Моя любов – рожевий квіт; моя любов – веселий спів; Тому коханню не зміліть.

Повтори: Прощай, *прощай*, мій рідний край, // *Прощай*, моя любов.

Звертання: О, як тебе кохаю я, // *Єдина моя!*

Окличні речення: Та де б не був я, мила, знай – // Прийду до тебе знов!

8. Висновки.

З метою поетизації високого почуття Р. Бернс використовує засоби художньої виразності, притаманні фольклору. Це художня лексика, характерна для усної народної творчості, а саме: постійні епітети, порівняння, узагальнення; синтаксичні фігури, притаманні побудові речень у фольклорному творі (повтори, вигуки, питання); а також милозвучність, яка нагадує твори усної народної творчості.

9. Майстерня поетичного перекладу: порівняти переклади вірша Р. Бернса «A Red, Red Rose». Складіть пам'ятку «Як порівнювати оригінал і переклади».

O my Luve's like a red, red rose
That's newly sprung in June;
O my Luve's like the melodie
That's sweetly play'd in tune.

As fair art thou, my bonnie lass,
So deep in luve am I:
And I will luve thee still, my dear,
Till a' the seas gang dry:

Till a' the seas gang dry, my dear,
And the rocks melt wi' the sun:
I will luve thee still, my dear,
While the sands o' life shall run.

And fare thee well, my only Luve
And fare thee well, a while!
And I will come again, my Luve,
Tho' it were ten thousand mile.

<i>Підрядник – дослівний прозовий переклад твору</i>	<i>Переклад В. Мисика</i>
<p>Червона, червона троянда</p> <p>Моя любов як троянда, троянда червона, Що знову розквітає лише на початку весни. Моя любов як музика прекрасна, Що солодко муркоче, як коти.</p> <p>І краса твоя – чудове мистецтво, Так глибоко закохався я, Що не любити тебе – блюзнірство. Люблю, поки не висохнуть моря.</p> <p>Поки не висохнуть моря. І сонце скелі не розплавить. Як колись, обіймаю я тебе. Пісками життя витікає.</p> <p>Ти створиш вир моєї любові. Прощай і не сумуй! І я повернуся знову, моя любове! І якщо між нами будуть милі знову...</p>	<p>Моя кохана – пишна рожа</p> <p>Моя кохана – пишна рожа, Краса весняних днів; Моя кохана – мелодійний, Приємно-зграйний спів.</p> <p>Яка краса твоя безмежна, Така й любов моя; Тебе любитиму я, поки Всі висохнуть моря.</p> <p>І висохнуть моря, кохана, Й розтопиться граніт; Тебе любитиму я, поки Не западеться світ.</p> <p>Прощай, прощай, моя кохана, Я йду, я йду звідсіль! Та знову я прийду, кохана, Й за десять тисяч миль!</p>
<i>Переклад М. Лукаша</i>	<i>Переклад С. Маршака</i>
<p>Моя любов – рожевий квіт</p> <p>Моя любов – рожевий квіт В весінньому саду, Моя любов – веселий спів, Що з ним я в світ іду.</p> <p>О, як тебе кохаю я, Єдина моя! Тому коханню не зміліть, Хоч висхнуть всі моря.</p> <p>Нехай посхнуть усі моря, Потануть брили скал, А ти навек любов моя, – Аж згасне сонця пал.</p> <p>Прощай, прощай, мій рідний край, Прощай, моя любов, Та де б не був я, мила, знай – Прийду до тебе знов!</p>	<p>Любовь</p> <p>Любовь, как роза красная, Цветет в моем саду. Любовь моя – как песенка, С которой в путь иду.</p> <p>Сильнее красоты твоей Моя любовь одна. Она с тобой, пока моря Не высохнут до дна.</p> <p>Не высохнут моря, мой друг, Не рушится гранит, Не остановится песок, А он, как жизнь, бежит...</p> <p>Будь счастлива, моя любовь, Прощай и не грусти. Вернусь к тебе, хоть целый свет Пришлось бы мне пройти!</p>

Пам'ятка

Як порівнювати оригінал і переклади

1. Визначте художні особливості оригіналу. З'ясуйте, які елементи в ньому відіграють найважливішу роль.
2. Простежте, до яких змін удаються перекладачі (звертайте увагу на пропуски, заміни, нові елементи в перекладі).
3. Поміркуйте, чим можна пояснити зміни в тексті перекладу.
4. З'ясуйте характер утрат (основні чи другорядні елементи твору).
5. Визначте, який настрій мають тексти-переклади?
6. Зробіть висновок про близькість оригіналу й перекладу.

1. Проаналізуйте переклади за такими критеріями: 1) збереження образів оригіналу; 2) збереження граматичних категорій (рід, число, відмінок, час, тощо); 3) збереження лексики; 4) збереження синтаксичних конструкцій; 5) збереження ритму оригіналу.

2. Який настрій проймає переклади?
3. Як перекладачам удалося передати емоційний настрій ліричного героя?
4. Завдяки яким художнім засобам у перекладах передано ідейний задум автора?
5. Визначте, хто з перекладачів зумів точніше передати словесну, образну структуру вірша Р. Бернса.

6. Знайдіть невідповідності між оригіналом і перекладами. У чому перекладі їх більше? Чи вдалим здаються вам заміни, які запропонували перекладачі? Думку обґрунтуйте.

7. Який з перекладів ближчий до оригіналу?

10. Мистецьке відлуння.

Чимало віршів Бернса покладено на музику.

У 1955 р. знаний російський композитор Г. Свиридов створив цикл з восьми пісень на слова Р. Бернса, які увійшли до золотого фонду світової вокальної музики. Цикл охоплює різноманітні жанри: баладу, пісню-танок, застільну пісню, романс, пісню-сценку, портрет... Кожна пісня відображає долю і характер волелюбного шотландського хлопця – глузливого й ніжного, запального й закоханого.

Часто пісні на вірші Р. Бернса звучать у кінофільмах. Найбільшу популярність здобув романс «Любов і бідність» зі стрічки «Здрастуйте, я ваша тітка!» у виконанні О. Калягіна.

1. Прослухайте пісню «Чесна бідність» із циклу Г. Свиридова. Знайдіть у ній провідну тему. Схарактеризуйте її. Який настрій навіює вам цей музичний твір?

2. Прослухайте романс «Любов і бідність» із кінофільму «Здрастуйте, я ваша тітка!» у виконанні О. Калягіна. Якими засобами в музичному творі передано настрій головного героя?

IV. Підсумки.

Асоціативна хвиля. Образ закоханого ліричного героя в поезії Р. Бернса.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–5 (с. 171).
2. Повторити вивчене раніше про Г. Гейне.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 46

Тема: Вірші зарубіжних поетів про дружбу й кохання. Г. Гейне «Коли настав чудовий май...». Поетизація високого почуття, розкриття його сутності

Мета: ознайомити учнів з віхами життя та особливостями поезії Г. Гейне, розкрити його роль у розвитку світової літератури; навчати виразно читати й емоційно сприймати інтимну лірику, зокрема вірш «Коли настав чудовий май...»; визначити ставлення автора до кохання та роль у тексті художніх засобів виразності;

розвивати творчу уяву, навички зв'язного мовлення, спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; формувати полікультурну компетенцію;

виховувати повагу до літературної творчості; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Г. Гейне, аудіозапис пісні Р. Шумана на вірші Г. Гейне «Коли настав чудовий май...».

Лети ж, моя пісне, від мене на волю...

Г. Гейне

Коментар
читача

Дата _____

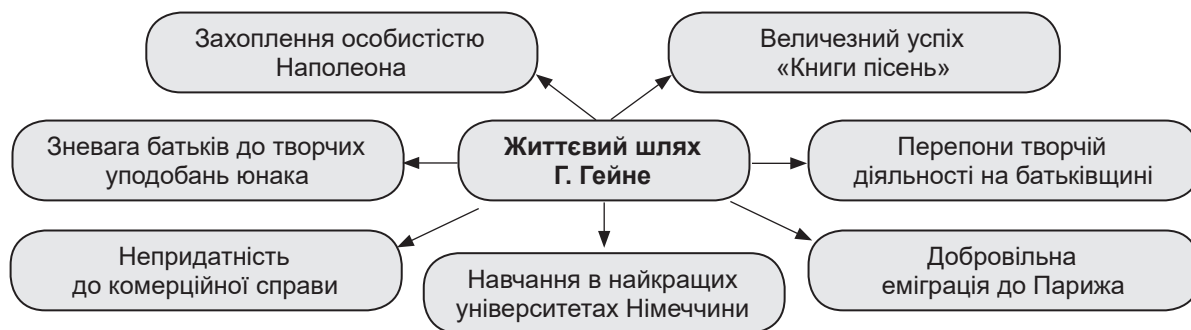
Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

За опорною схемою пригадайте основні факти життєвого й творчого шляху Г. Гейне.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

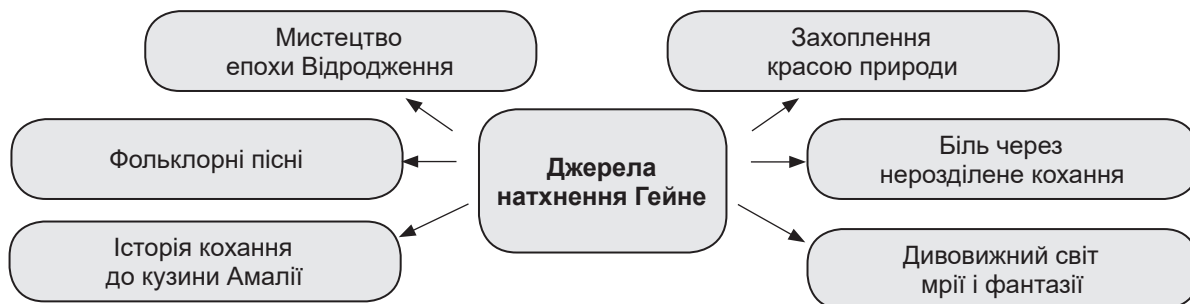
1. Слово вчителя.

Ліричні вірші раннього періоду творчості Гейне увійшли до збірки «Книга пісень». Назва її – символічна. Як і знаменита біблійна «Пісня пісень» царя Соломона, це своєрідна лірична повість, об'єднана однією спільною темою – темою любові. Саме цій збірці, у якій поетично відтворена історія нерозділеного кохання Гейне до кузини Амалії, доньки відомого банкіра, поет завдячує своєю славою. У розповіді поета про любов вражає невичерпне багатство емоцій, мистецтво відтворювати витончені відтінки людських думок і почуттів. Адже юного Генріха й Амалію, яка віддала перевагу заможному прусському поміщику, майже нічого не пов'язувало. Від зарозумілої, гордої дівчини сімнадцятирічний хлопець отримав тільки презирство й глузування. Тому всі вірші «Книги пісень» – це мрія, фантазія, гра потужної уяви ліричного героя. Душу героя розривають суперечливі почуття: він переконаний, що повік буде

любити її, єдину, має надію, що кохання стане взаємним, марно намагається забути безжальну дівчину, малює недосяжне щастя. Пізніше, уже в кінці життя, Гейне зізнається: «Амалія, через яку я пролив немало сліз і почав пиячити, щоб заглушити своє горе, була першою весняною квіткою в країні моєї мрії».

2. Робота з підручником.

«Кожна людина – художник власного життя, що черпає силу й натхнення в собі самому», – зауважив Г. Гейне. У чому, на вашу думку, були джерела натхнення Гейне? Складіть опорну схему відповіді.

3. Виразне читання вірша «Коли настав чудовий май...» (с. 172).

4. Евристична бесіда.

1. Визначте тему та ідею твору.
2. Чому можна вважати поезію «Коли настав чудовий май...» зразком інтимної лірики?
3. Які образи складають поетичний світ Гейне?
4. Чому кохання прокинулося, коли настала весна?
5. Які факти біографії, на вашу думку, утілилися в образі «журби і кохання»?
6. Яким змістом наповнені образи весняних садів і щебетання пташок? Символом яких прагнень ліричного героя вони є?
7. Які слова наголошують, що природа співпереживає з ліричним героєм?
8. За допомогою яких художніх засобів автор досягає особливої емоційності та піднесеності?
9. Чим вірш нагадує фольклорну пісню?

5. Самостійна робота. Роль художніх засобів виразності у вірші Г. Гейне.

1. Знайдіть у поезії епітети, поясніть їхню роль.
2. Наведіть приклади паралелізмів. Для чого використав їх Г. Гейне?
3. Яку метафору використано в поезії?
4. Що увиразнюють повтори у вірші? Наведіть приклади.

Епітети: чудовий май.

Паралелізми: коли настав чудовий май, і пташок щебетання, тоді я милій розказав мою журбу й кохання.

Метафора: тоді у серденьку моїм прокинулось кохання.

Повтори: коли настав чудовий май.

6. Висновки.

Вірш Г. Гейне втілює красу весняної природи та кохання. Поетичний світ Гейне населений птахами, які співають свої пісеньки про любов, квітучими садами. Природа в Гейне стає частиною його переживань, разом з поетом вона радіє приходу весни й сумує через нерозділене кохання. Так у поезії увиразнено органічну єдність людини з глибинно таємничим життям природи. Поет широко використовує у вірші елементи фольклорної пісні: мотиви (любов – весна, радість – весна, надія – весна), традиційну символіку (дім, сади, щебетання), повтори, паралелізм (картини природи й психологічний стан людини).

7. Хвилина компаративного аналізу: порівняйте духовно-емоційний світ ліричних героїв Р. Бернса та Г. Гейне.

8. Майстерня поетичного перекладу: порівняти переклади вірша Г. Гейне «Im wunderschönen Monat Mai...», за потреби скористайтесь складеною пам'яткою «Як порівнювати оригінал і переклади» (урок 45).

Im wunderschönen Monat Mai,
 Als alle Knospen sprangen,
 Da ist in meinem Herzen
 Die Liebe aufgegangen.

Im wunderschönen Monat Mai,
 Als alle Vögel sangen,
 Da hab ich ihr gestanden
 Mein Sehnen und Verlangen.

<i>Підрядник – дослівний прозовий переклад твору</i>	<i>Переклад Лесі Українки</i>
<p>У прекрасному місяці травні, Коли всі бутони лопнулися, Тоді в моєму серці Любов зросла.</p> <p>У прекрасному місяці травні, Коли всі птахи співали, Я зізнався їй У моїй тузі й бажанні.</p>	<p>Коли настав чудовий май, Садочків розвивання, Тоді у серденьку моїм Прокинулось кохання.</p> <p>Коли настав чудовий май, І пташок щебетання, Тоді я милій розказав Мою журбу й кохання.</p>
<i>Переклад Леоніда Первомайського</i>	<i>Переклад К. Бальмонта</i>
<p>Як в травні місяці сади Розвинулись зарання, Тоді в моєму серці Прокинулось кохання.</p> <p>Як в травні місяці в садах Зачулось щебетання, Я їй своє бажання Освідчив без вагання.</p>	<p>В волшебно-светлый месяц май Все почки распускались, И в нежном сердце у меня Мечты любви рождались.</p> <p>В волшебно-светлый месяц май, Когда все птицы пели, Я ей сказал, что я её Люблю на самом деле.</p>

9. Висновки.

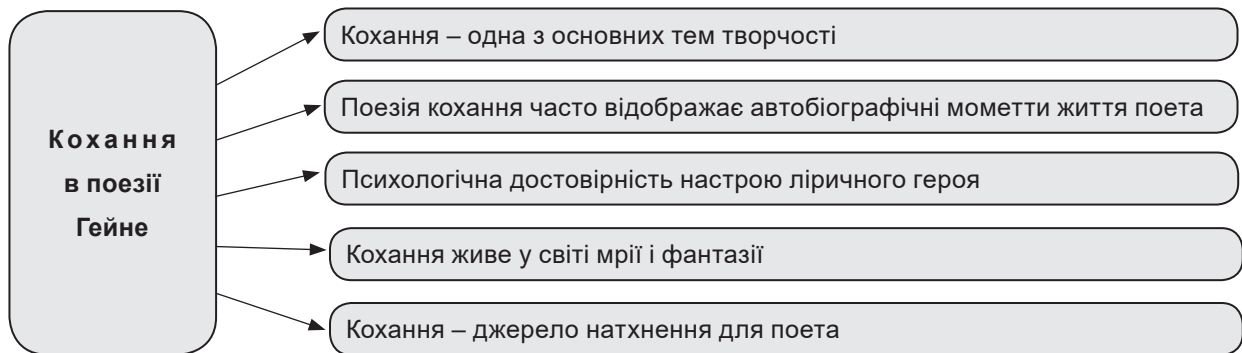
Переклади передають основне в поезії Гейне – любов як живе, природне почуття. Рядки перекладів поезії пройняті задушевністю, ліризмом, щирістю, безпосередністю і природністю. Улюблений місяць Гейне – травень. І в перекладах ніби живуть весняні звуки зеленого лісу, дерев, пробуджених від зимового сну. Ці звуки перетворюються на неповторну чарівну музику, ніжні й сумні пісні. Як і Гейне, перекладачі вдаються до таких характерних для фольклору художніх засобів, як паралелізм і повтори.

10. Мистецьке відлуння.

Безпосередність почуттів, співучість, пластичність, романтична піднесеність поезії Гейне надихали на створення музики до його віршів найвизначніших композиторів світу: Р. Шумана, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона-Бартольді, Е. Гріґа, А. Рубінштейна. Найулюбленишим поетом Гейне став для німецького композитора Р. Шумана, який поклав на музику 44 вірша поета. Пісенний цикл «Любов поета» невіддільний від образів весняного цвітіння природи й не випадково його відкриває травнева пісня на вірш «Коли настав чудовий май...». Пісня поєднує поетичні образи весняної природи і юнацького кохання Г. Гейне та прості, невігядливі, пов'язані з народними піснями музичні інтонації Р. Шумана. Прослухайте пісню Р. Шумана на вірші Г. Гейне «Коли настав чудовий май...». Порівняйте, за допомогою яких засобів зображують переживання ліричного героя поет і композитор.

IV. Підсумки.

Скласти опорну схему. Особливості зображення кохання в поезії Г. Гейне.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1–3 (с. 172).

2. Вивчити напам'ять вірш Г. Гейне «Коли настав чудовий май...» або Р. Бернса «Моя любов – рожевий квіт...» (на вибір).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 47

Тема: Вірші зарубіжних поетів про дружбу й кохання. К. Симонов. «Чуєш... Ти чекай мене...».

Поетизація високого почуття, розкриття його сутності

Мета: ознайомити учнів з особливостями поезії К. Симонова «Чуєш... Ти чекай мене...»; навчати виразно читати й емоційно сприймати інтимну лірику, зокрема вірш «Чуєш... Ти чекай мене...»; визначити ставлення автора до кохання та роль у тексті художніх засобів виразності;

розвивати творчу уяву, навички зв'язного мовлення, спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її; формувати полікультурну компетенцію;

виховувати повагу до літературної творчості; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрети К. Симонова та В. Сєрової, аудіо-запис пісні, написаної за віршем К. Симонова «Жди меня».

Без тебе світ – це тьмянний морок,
Без тебе не біжить вода.
Без тебе, що мені без тебе –
Нема мене на всі світи...

І. Драч

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавчий практикум: з'єднайте стрілочками терміни та їхні визначення.

епітет	те, про що йдеться в художньому творі
рима	картина природи в художньому творі
тема	співзвучність у закінченнях віршованих рядків
пейзаж	основна думка художнього твору
метафора	упорядковане чергування наголошених і ненаголошених складів у рядку
ритм	образний вислів, який уживається в переносному значенні й ґрунтується на уподібненні одного предмета (чи явища) іншому
ідея	художнє означення, яке надає образу додаткові емоційні та смислові відтінки

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя. Життя і творчість Костянтина Симонова.

Костянтин (Жирило) Симонов народився 15 (28) листопада 1915 р. в Петрограді. Свого батька так і не побачив: той пропав безвісти на фронті в Першу світову війну. Хлопчика виховав вітчм, який викладав тактику у військових училищах, а потім став командиром Червоної армії. Дитинство Кирила минуло у військових містечках і командирських гуртожитках. Сім'я була небагатою, тому хлопчику довелося після закінчення семи класів уступити до фабрично-заводського училища й працювати токарем з металу спочатку в Саратові, а потім у Москві, куди родина переїхала 1931 р., Кирило продовжував працювати ще два роки після того, як став студентом Літературного інституту.

У 1938 р. Симонов закінчив Літературний інститут. До цього часу він уже надрукував кілька великих творів: у 1936 р. в журналах «Молода гвардія» та «Жовтень» читачі ознайомилися з першими його віршами. Того ж таки 1938 р. Симонов був прийнятий до Спілки письменників СРСР, уступив до аспірантури Інституту історії, філософії, літератури. Під час Другої світової війни він працював військовим кореспондентом, писав про визволення Румунії, Болгарії, Югославії, Польщі та Німеччини, був свідком останніх боїв за Берлін. Тема війни, життя і смерті назавжди стала провідною темою його творчості.

2. Виразне читання вірша «Чуєш... Ти чекай мене...» (с. 173).

3. Біографічний коментар.

Вірш К. Симонова, опублікований у січні 1942 р. в газеті «Правда», адресовано Валентині Серовій. Зірку радянського кінематографа 1930–1950 років глядачі обожнювали. Але тоді не існувало «глянцевих» журналів, які мали б задовольнити інтерес шанувальників до особистого життя акторки, тому вакуум неминуче заповнювався безліччю міфів і легенд. Актриса рано овдовіла (її першим чоловіком був герой Радянського Союзу льотчик Анатолій Серов) і незабаром пов'язала свою долю з К. Симоновим. Саме вона надихнула поета на створення знаменитого вірша, який став всенародно улюбленим у роки Другої світової війни.

4. Робота з підручником.

Визначте причини популярності вірша К. Симонова в роки Другої світової війни, зафіксуйте спостереження в схемі.

5. Евристична бесіда.

1. Визначте тему та ідею твору.
2. Доведіть, що вірш «Чуєш... Ти чекай мене...» – лист із фронту коханої жінці.
3. Які рядки є ключем до переживань ліричного героя? Обґрунтуйте свою думку.
4. Які образи містить поетичний світ К. Симонова?
5. Які рядки увиразнюють особливі почуття між закоханими?
6. За допомогою яких художніх засобів автор передає внутрішній стан ліричного героя? Які деталі визначають його настрій?
7. Які слова наголошують, що природа співпереживає ліричному героєві?
8. Як ви розумієте вислів К. Симонова про вірш: «Якби не написав я, написав би хтось інший»?

5. Мистецьке відлуння.

Вірш «Чуєш... Ти чекай мене...» в роки війни набув надзвичайної популярності. Його шукали, вирізали з газет, переписували, носили із собою, відсилали поштою коханим, учили напам'ять, писали уявні відповіді на фронт. Така поезія допомагала вижити в нелюдських умовах, відкриваючи наново вічні життєві цінності, які не в змозі перемогти війна. У 1943 р. за сценарієм К. Симонова знято кінофільм «Чекай мене», головну роль у якому виконала В. Серова. Музику до стрічки, зокрема й до вірша «Жди меня» написав Матвій Блантер.

У березні 2014 р. вірш набув нового звучання в рамках проекту телеканалу «1+1» на підтримку українських військових та їхніх сімей під час Кримської кризи.

1. Прослухайте пісню, написану за віршем К. Симонова «Жди меня». Як у музиці відтворено настрій поетичного твору?

Коментар
вчителя

Урок 48

Тема: Контрольна робота № 4. Частина «Дружба і кохання»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про зображення дружби та кохання в літературі, жанрову специфіку, сюжетне розмаїття теми, виявити рівень умінь і навичок учнів;

розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення;
виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеца», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Що більше знаєш, то більше можеш.

Е. Абу

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 4. Частина «Дружба і кохання» (за зошитом).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

Підсумкові запитання і завдання (с. 176).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 49

Коментар
читача

Тема: Е. А. По – засновник жанру детективу у світовій літературі. Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру.

Жанрове розмаїття детективів

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість Е. А. По; дати визначення поняття «детектив»; виявити характерні ознаки жанру, продемонструвати жанрове розмаїття детективів;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Е. А. По, зображення пам'ятника Е. А. По в Бостоні (проект С. Рокнак), картина Е. Ваєта «Той, хто крокує бур'яном».

Едгар По був з раси химерних винахідників нового.

К. Бальмонт

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Пригадайте, які пригодницькі твори ви читали, укажіть ознаки пригодницької літератури (роману).

Ознаки пригодницького роману

1. Основа сюжету – пригода, незвичайна подія, часто – небезпечна подорож.
2. Різноманіті таємниці, які розкриваються під час розвитку подій.
3. Несподівані сюжетні повороти.
4. Упродовж тривалого часу незрозумілою є поведінка деяких персонажів.
5. Зазвичай герої розподіляються на «хороших» і «поганих».
6. Формує уявлення про ідеал, взірць справжнього героя.

Приклади: Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів», Марк Твен «Пригоди Тома Соєра», Ж. Верн «Двадцять тисяч лье під водою», О. Дюма «Три мушкетери», Ф. Купер «Звіробій», «Останній з могікан», Т. Майн Рід «Вершник без голови».

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Наприкінці вересня 1849 р. в поїзді, який щойно відійшов з Балтимора до Філадельфії, кондуктор помітив низенького худого чоловіка в пошарпаному одязі. Чоловік цей лежав без свідомості. Коли він отямився, кондуктор висадив його на першій же станції і відправив назад у Балтимор, де, як уважав кондуктор, у цієї людини мали бути родичі або друзі. Невідомий чоловік рухався мов уві сні й майже нічого не розумів. Валіза його була набита рукописами. У Балтиморі невідомий вийшов з вокзалу, сів на вуличну лавку й просидів кілька годин без руху, потім упав. Його підбрали й відправили до лікарні. Через кілька днів, 7 жовтня 1849 р., цей чоловік помер від хвороби, яку лікарі не змогли визначити. У медальйоні на грудях померлого знайшли портрет молодої жінки незвичайної краси. Як потім з'ясувалося, це був портрет його матері. З ним померлий не розлучався ніколи. Так дивно й самотньо закінчилося життя американського письменника Едгара Аллана По.

Е. А. По був «блудним сином» Америки. Саме існування цього поета, фантаста та невдахи, здавалося викликом ханжеству й рутині. У тверезе століття залізниць і торгових лихоманок з'явилася людина, яка жила тільки силою своєї уяви й насміхалася над усім, що становило сенс життя його співвітчизників. Цього йому не могли пробачити, за це йому мстилися.

Письменника змусили голодувати, жебракувати, оббивати пороги редакцій. За життя йому платили байдужістю, після смерті – наклепом.

Едгар По написав чимало фантастичних оповідань, а також багато чудових віршів і поем, які стали скарбами не тільки американської, а й світової поезії. За глибиною та поетичною силою його поеми «Ворон» і «Дзвони» справедливо вважають шедеврами.

Крім того, Едгар По вперше створив пригодницькі й так звані детективні оповідання, що вирізнялися майстерністю аналізу. Чільне місце серед таких оповідань посідає «Золотий жук» – оповідання, пройняте духом таємниці.

Е.А. По був одним з родоначальників тієї фантастичної літератури, що набула розвитку у творах Жуля Верна й Герберта Велза.

За К. Паустовським

2. Робота з портретом Е. А. По (с. 178).

Розгляньте портрет Е. А. По роботи Г'юґо Штайнер-Праги.

К. Паустовський у літературному портреті «Едгар По» зауважив, що сучасники письменника залишили про нього багато спогадів, але всі ці спогади написані так, ніби По з'явився в тодішній Америці як прибулець з далекої планети. Про нього писали із шанобливим або злим подивом. Ним цікавилися і водночас його засуджували. Що, на вашу думку, у зовнішності письменника вражало й дивувало сучасників? Порівняйте портрет з фотографією.

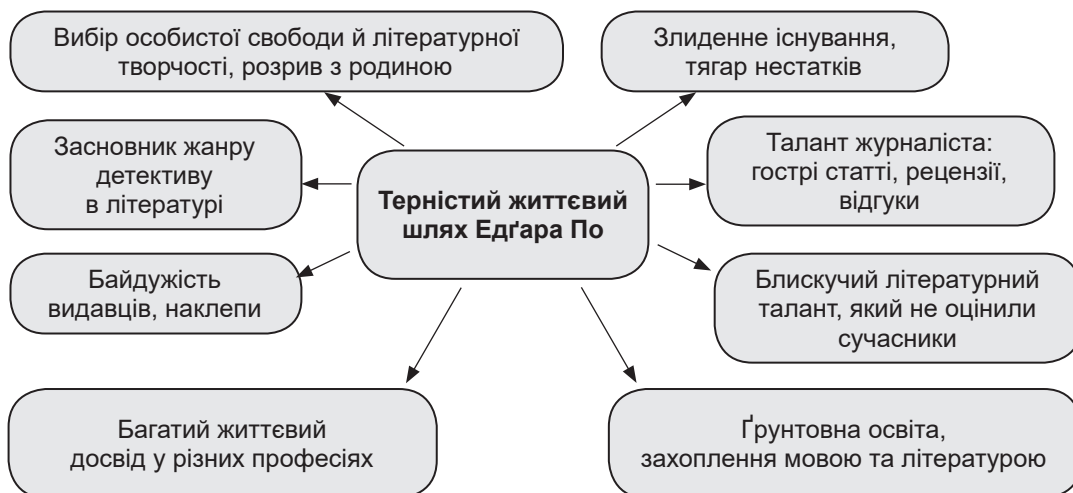
2. Робота з підручником.

1. Прочитайте біографічний нарис (с. 178–179).

2. Розгляньте проєкт пам'ятника Е.А. По. Подискутуйте, чому скульптор Синтія Рокнак зобразила письменника як мандрівника, що повертається до рідного міста.

3. Розгляньте репродукцію картини американського художника Ендрю Ваєта «Той, хто крокує бур'яном». Цю картину критики вважають символом американського мистецтва ХХ ст. На полотні зображено лише ноги людини. Іти без стежки, бур'янами дуже важко, але людина йде вперед. Вона впевнена та цілеспрямована, вірить, що подолає свій шлях. Такий життєвий шлях обрав і По.

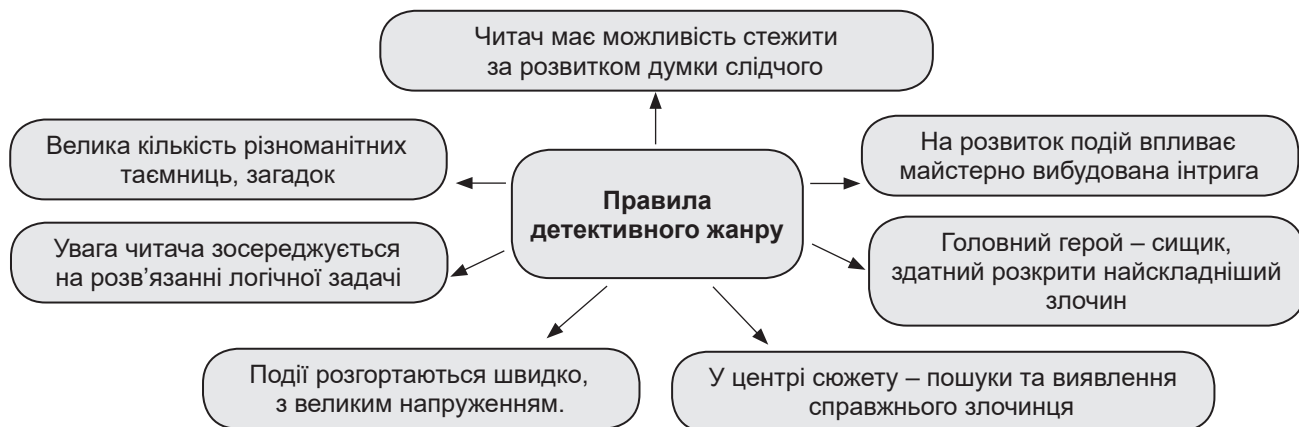
3. Складіть асоціативний куц «Тернистий шлях Едгара По».

4. Робота в групах. Уведення літературознавчого терміна «детектив».

1. Прочитати «Літературознавчу довідку» та матеріал рубрики «Консультація філолога» (с. 179).

2. Скласти опорну схему «Правила детективного жанру».

5. Інтерактивна пошукова гра «У бібліотеці детективної літератури».

1. Клас ділиться на групи, кожна з яких отримує відомі детективи різних авторів (наприклад, Г. К. Честертон, А. Конан Дойла, А. Крісті, Ж. Сіменона, Р. Стаута, Бориса Акуніна тощо). Завдання: знайти відповідність і з'єднати стрілками імена авторів детективів та імена літературних сищиків.

Борис Акунін	Шерлок Голмс
Е. А. По	Жуль Меґре
А. Конан Дойл	отець Браун
Г. К. Честертон	Еркуль Пуаро
А. Крісті	Ніро Вулф
Ж. Сіменон	Огюст Дюпен
Р. Стаут	Ераст Фандорін

6. Додаткові бали ерудитам. Завдання: знайти відповідність і з'єднати стрілками предмети та поняття, пов'язані зі знаменитими детективами.

скрипка й люлька	Еркуль Пуаро
спиці й клубок	отець Браун
орхідеї	міс Марпл
вусики	Ераст Фандорін
азартні ігри	Шерлок Голмс
сутана	Ніро Вулф

Самостійна робота з підручником

1. Почитати рубрику «Український мотив» (с. 180).
2. Виписати прізвища відомих українських письменників, які писали детективи.

IV. Підсумки.

Дидактична вправа «Закінчи речення».

1. Детектив – різновид... (пригодницької літератури).
2. Засновником жанру детективу справедливо вважають... (Едґара По).
3. Сюжет детективного твору розкриває... (заплутану таємницю, пов'язану зі злочином і його розслідуванням).
4. Головним героєм детективу виступає... (сищик, який розкриває злочин).
5. Сищик наділений непересічними якостями, як-от: ... (логіка, спостережливість, вміння об'єктивно аналізувати факти).
6. Відомими авторами детективних творів є... (Г. К. Честертон, А. Конан-Дойл, А. Крісті, Ж. Сіменон, Р. Стаут, Борис Акунін).
7. Майстром сучасного українського детективу визнано... (А. Куркова).

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Перевірте себе» 1–4 (с. 181).
2. Завдання на випередження: прочитати оповідання «Золотий жук» Е. А. По (с. 181–188).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 50

Тема: Е. А. По. Захопливий сюжет повісті «Золотий жук». Особливості композиції твору: «розповідь у розповіді», її художнє значення

Мета: ознайомити зі змістом оповідання Е. А. По «Золотий жук»; визначити прийоми створення захопливого сюжету; виявити особливості композиції твору: «розповідь у розповіді», її художнє значення (поєднання різних точок зору, створення емоційної напруги, таємничої атмосфери тощо); поглибити визначення поняття «детектив»;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники.

В Едґарі По великий математик був поетом, а великий поет – математиком.

Ю. Олеша

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант.

1. Долею Е. А. По в дитинстві та юності опікувався... (купець Джон Аллан з Вірджинії).
2. Е. А. По в студентські роки опинився в скрутній ситуації через... (картярські борги).
3. Е. А. По не прийняв жорстких умов опікуна (покинути поетичну творчість).
4. Першу поетичну збірку По видав під псевдонімом... (Бостонець).
5. У літературному конкурсі тижневика «Суботній гість» перемогло оповідання Е. А. По... («Рукопис, знайдений у пляшці»).
6. Перемога в літературному конкурсі відкрила Е. А. По шлях до... (журналістики).
7. За гострий язик Е. А. По прозвали ... («людиною-томагавком»).
8. Світовими шедеврами за глибиною і поетичною силою справедливо вважають поеми Е. А. По... («Ворон» і «Дзвони»).
9. Оповідання По «Вбивство на вулиці Морґ» утворило підґрунтя жанру... (детективу).
10. За «правилами» Е. А. По головним героєм детективного сюжету виступає... (сищик).
11. Задум повісті «Золотий жук» виник із захоплення американської публіки... (розгадуванням загадок-шифровок).
12. На принципі детективу, які розробив По, спіралися відомі автори детективних творів, зокрема... (А. Конан Дойл, А. Крісті, Ж. Сіменон та ін.).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання уривків оповідання «Золотий жук» (с. 181–188).
2. Лексичний коментар.

Тюльпанове дерево – дерево родини магнолієвих, у природних умовах росте на сході Північної Америки, вражає своїми велетенськими розмірами, квіти дерева дуже схожі на тюльпан.

Криптограма – шифроване повідомлення.

3. Евристична бесіда.

1. Хто головний герой повісті «Золотий жук»? Від чийого імені ведеться розповідь у творі?
2. У чому причина переїзду Леґрана на пустельний острів? Чим герой компенсував відлюдництво?

3. Про яку знахідку розповідають Леґран і його слуга оповідачеві під час його останнього візиту?

4. Чим комаха привернула увагу колекціонера? Що незвичного побачили оповідач і Леґран в обрисах жука?

5. Що дивного помітив оповідач у поведінці Леґрана під час бесіди?

6. У яку експедицію збирається Леґран? Чому оповідач прийняв пропозицію друга?

7. Що знайшов Джупітер на тюльпановому дереві? Як Леґран визначив місце для початку пошуків скарбу?

8. Якої помилки припустився Джупітер, визначаючи місце, де закопано скарб?

9. Як змінився настрій оповідача після виправлення помилки?

10. Який скарб зрештою знайшли шукачі?

11. Що стало відправною точкою роздумів Леґрана про загадку золотого жука?

12. За яких обставин пергамент потрапив до героя?

13. Який логічний зв'язок між окремими явищами відчув Леґран?

14. Як розшифровувався своєрідний підпис-ієрогліф на пергаменті? На які скарби натякав такий підпис?

15. Як Леґран здогадався, що пергамент необхідно нагріти? Які відомості містила розшифрована криптограма?

16. Які підказки використав Леґран, щоб продовжити пошуки скарбів?

17. Як пояснюються знайдені в ямі скелети?

18. Що дало можливість Леґрану знайти скарб і що відрізняє його від оповідача та Джупітера?

19. Який художній засіб використано в назві твору? Що означає слово *золотий* на початку твору і якого значення воно набуває з огляду на фінал історії?

4. Літературознавчий практикум.

1. Прочитайте «Літературознавчу довідку» (с. 180).

2. Запишіть у зошиті визначення літературознавчих термінів «розповідач», «оповідач», «точка зору».

3. Як у повісті застосовано композиційний прийом «розповідь у розповіді»? Хто у творі розповідає про пошуки скарбу та розгадування головоломки золотого жука? Як змінилося б, на вашу думку, відчуття достовірності, якби про пошуки розповідав сам автор?

5. Робота в групах.

1. Складіть план послідовних дій у розслідуванні таємниці золотого жука.

2. Перекажіть розповідь з точки зору 1) оповідача, 2) Вільяма Леґрана, 3) Джупітера. Визначте, чим відрізнятиметься опис подій з погляду різних персонажів. Які емоції домінуватимуть у кожній розповіді?

3. На важливість урахування різних точок зору в оповіданні «Золотий жук» указує епіграф, у якому є рядок: «Усі помиляються». Хто і коли у творі помиляється? Знайдіть помилки, яких припустився: 1) Леґран, 2) Джупітер, 3) оповідач.

Леґран	Джупітер	Оповідач
Не звернув уваги, що знайдена диво-комаха є ключем до скарбу. Довірився малограмотному слугі щодо визначення місця скарбу. Під час першої спроби неправильно визначив місце пошуків скарбу.	Уважає господаря не при собі. Пропустив жука не через лівий очний отвір черепа, а через правий.	Не вірить у реальність існування скарбу. Уважає друга божевільним.

6. Робота в парах: виділити й записати складові елементи сюжету повісті.

1. **Експозиція.** Знайомство з героями.

2. **Зав'язка.** Дивовижна знахідка. Малюнок жука. Дивна поведінка Леґрана.

3. **Розвиток дії.** • На пошуки скарбу. • Знахідка Джупітера на тюльпановому дереві. • Перша спроба пошуків скарбів. • Помилка Джупітера. • Друга спроба.

4. **Кульмінація.** Герої знаходять скарб.

5. **Розв'язка.** Пояснення Леґрана. • Загадки пергаменту. • Шифр і його розгадка. • Таємниця скелетів у ямі.

7. **Філологічний майстер-клас: визначити засоби творення інтриги в повісті «Золотий жук», заповнити таблицю.**

Випадковість як двигун подій	Леґран випадково звернув увагу на особливий малюнок на пергаменті
Таємниці, загадки, розслідування.	Розслідування таємниць золотого жука в центрі сюжету.
Гострота сюжетних поворотів.	Помилки, яких припускаються герої під час експедиції, несподівані знахідки героїв.
Екстраординарні події в житті героя.	Участь у пошуках піратських скарбів, розшифровка таємних знаків, криптограми.
Розкриття заплутаної таємниці, пов'язаної зі злочиним.	Пошуки скарбів пірата Кіда, розслідування таємниць минулих злочинів.
Зміна хронологічного порядку.	Спочатку знахідка скарбу – результат, а потім пояснення Леґрана.
Упродовж тривалого часу незрозумілою є поведінка деяких персонажів.	Певний час друг і слуга вважають поведінку Леґрана дивною.

IV. Підсумки.

Хвилина компаративного аналізу.

Порівняйте пошуки скарбу в романі Р. Л. Стівенсона «Острів скарбів» та в повісті Е. А. По «Золотий жук».

	Р. Л. Стівенсон	Е. А. По
Назва твору	«Острів скарбів»	«Золотий жук»
Жанр твору	Пригодницький роман	Детективно-пригодницька повість
Головний герой	Джим Гокінс	Вільям Леґран
Соціальний статус героя	Підліток, напівсирота з бідної родини	Збіднілий аристократ, відлюдник
Як знаходять карту скарбів?	У речах померлого пірата	Розгадавши криптограму
Які труднощі долають на шляху до скарбу?	Подорож морем з піратами, зрада команди, облога блокада, викрадення корабля, знайомство з відлюдником-піратом Беном Ґаном	Пошуки розгадки таємниці золотого жука, експедиція за скарбом, кілька спроб відшукати скарб
Що перешкоджає досягненню мети?	Пірати на чолі з Джоном Сілвером	Власні помилки в розгадуванні таємниць
Що лежить в основі інтриги твору?	Протистояння друзів Джима Гокінса й піратів	Розв'язання логічної задачі
Які риси допомагають перемогти?	Мужність, чесність, порядність	Спостережливість, неординарна логіка
Роль читача	Пасивний спостерігач за гострим перебігом подій	Активний учасник своєрідної інтелектуальної гри

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Завдання «Літературний практикум» 1, 3, 5, 8 (с. 188).
2. Дібрати цитати для характеристики Леґрана.

Урок 51

Дата _____

Клас _____

Тема: Е. А. По. «Золотий жук». Образи Вільяма Леграна, Джупітера, оповідача

Мета: схарактеризувати образи Вільяма Леграна, Джупітера, оповідача;
розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;
виховувати повагу до інтелектуальної праці, прищеплювати волелюбність, людську гідність.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Мозковий штурм. Сформулювати правила детективу, які запровадив Е. А. По.

1. В основі детективу – розкриття таємничих обставин здійснення злочину.
2. Розслідування веде сищик, людина з непересічними інтелектуальними здібностями.
3. Друг-оповідач допомагає детективу, але скептично ставиться до дій сищика.
4. Сищик, розкриваючи таємницю, знає те саме, що й читач.
5. Читач може брати активну інтелектуальну участь у розслідуванні.
6. Розгадка виявляється несподіваною.
7. Сищик детально розповідає про перебіг розслідування.
8. Найпотаємніше має найпростіше пояснення.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Цитатна реконструкція.

1. Складіть цитатний ланцюжок послідовних дій у розслідуванні таємниці золотого жука.

1. Почавши малювати на ньому, відразу побачив, що то дуже тонкий пергамент. 2. Мене взяв подив, що ось же можлива така разюча подібність, такий химерний збіг – череп на звороті пергаменту, саме під моїм жуком, і то не тільки обрисами, а й розміром до жука подібний. 3. Я пригадав, за яких саме обставин пергамент потрапив до мене. 4. Череп зі схрещеними кістками під ним – це піратська емблема. 5. Я негайно розпалив вогонь і рівномірно прогрів увесь пергамент. 6. Я відразу зрозумів зображення kota немов своерідний підпис-ієрогліф... 7. Коли я зняв сковороду з вогню і взяв пергамент, запис проступив повністю. 8. «Заїзд» виявився нагородженням диких урвищ і скель... 9. Це і є «чортове сідало», згадане в криптограмі... «Добре скло», ясна річ, означало не що інше, як підзорну трубу... 10. Я глянув ще раз і побачив, що то людський череп. 11. Химерію із черепом, щоб кулю неодмінно пропустити крізь очницю черепа, навів Кідові піратський прапор. 12. Він, мабуть, вирішив, що усунути зайвих свідків не завадить.

2. Підготуйте, спираючись на цитатний ланцюжок, повідомлення про роль блискучих здогадок Леграна в розслідуванні.

Риси Леграна, які допомогли розкрити таємницю	Приклади
Спостережливість	Побачив обриси піратського прапора на пергаменті
Неординарна логіка	Співставив дивний малюнок kota з піратом Кідом
Непересічний інтелект	Розшифрував загадкову криптограму
Цілеспрямованість	Організував експедицію в пошуках скарбу
Цінує дружбу	Запрошує в експедицію друга

Аналітичні здібності	Установлює місце скарбу за розшифрованим текстом
Гордість	Став відлюдником, щоб уникнути насмішок і принижень
Освіченість	Любить читати, колекціонує рідкісних комах
Поетична уява	Здогадується опустити до землі кулю через лівий очний отвір черепа

2. Робота над системою образів повісті.

1. Схарактеризуйте образ Леґрана, використовуючи цитатний ланцюжок.
2. Складіть формулу успіху Вільяма Леґрана. Чи можна вважати цю формулу універсальною? Чому?

Наприклад.

Спостережливість + інтелект + логіка + везіння = успіх.

3. Визначте, якими рисами доповнюють образ інтелектуала Леґрана Джупітер та оповідач.

Оповідач	Леґран	Джупітер
Освічена людина, але позбавлена фантазії та уяви. Спочатку скептично ставиться до експедиції. Більше спостерігач, ніж учасник розслідування. Помічник, що має свою помилкову версію розвитку подій.	Уособлює непересічний інтелект і спостережливість. Виступає двигуном інтелектуального розслідування.	Неосвічений, але люблячий слуга. Безхитрисний, але першим називає жука золотим. Йому доручають відшукати на тюльпановому дереві череп. Помічник, який намагається тлумачити факти, але йде хибним шляхом.
Автор, подаючи одні й ті самі події з різних поглядів, долучає читача до розв'язування інтелектуальної задачі.		

IV. Підсумки.

Філологічний майстер-клас. Чому Е. А. По називав свої оповідання не детективами, а «раціоналіями» (від л а т. *розум*)?

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Завдання «Літературний практикум» 4, 6, 7, 8 (с. 188).

Урок 52

Дата _____

Клас _____

Тема: А. Конан Дойл – відомий автор класичних детективів, популярність його героїв у різних країнах. Особливості сюжету й композиції оповідань про Шерлока Голмса

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість А. Конан Дойла; визначити причини популярності його творів; виявити особливості сюжету й композиції оповідань про Шерлока Голмса; розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати повагу до інтелектуальної праці, прищеплювати волелюбність, людську гідність.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет А. Конан Дойла.

Людина великого серця, велика на зріст, з великою душею.

Джером К. Джером

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавча розминка: з'єднайте терміни та їхні визначення.

Вигаданий суб'єкт, від імені якого у формі третьої особи зображено події та персонажів в епічному творі

пригодницька література

Різновид пригодницької літератури, зазвичай присвяченої розкриттю загадкового злочину

інтрига

Оцінювання подій і персонажів з позиції автора або дійової особи (чи кількох дійових осіб) твору

«розповідь у розповіді»

Вигаданий суб'єкт, від імені якого у формі першої особи зображено події у творі

точка зору

Композиційний прийом, за яким сюжет твору вміщено в додаткову оповідь

оповідач

Твори із захопливим сюжетом про складні випробовування, через які проходять герої

детектив

Складне й напружене сплетіння дій персонажів, які задля досягнення мети вдаються до приховування намірів

розповідач

III. Засвоєння нових знань, формування умінь, навичок.

1. Робота з портретом А. Конан Дойла (с. 189).

1. Розгляньте портрет А. Конан Дойла. Що в зовнішності визначає характер письменника як лицаря-романтика «точного як сталь, прямого як клинок»?

2. Робота з підручником: прочитайте біографічний нарис (с. 189–190), розгляньте схему й наведіть приклади, які свідчать про розмаїття захоплень А. Конан Дойла.

Висновок: світ А. Конан Дойла – світ інтелектуальної, обдарованої, творчої людини.

3. Робота в групах. Інтерактивне дослідження: «Дивна справа сера Артура Конан Дойла та Шерлока Голмса».

Роздрукований текст – історію створення циклу про Шерлока Голмса – учитель розрізає на частини-«пазли» (кожній групі – одна частина), завдання: скласти послідовно історію взаємин Артура Конан Дойла та Шерлока Голмса.

☺ Сучасні біографи сера Артура стверджують, що той багато років матеріально залежав від сищика-консультанта Шерлока Голмса. Подолавши, нарешті, безгрошів'я, Конан Дойл з насолодою втопив Шерлока Голмса у швейцарському водоспаді. Правда це чи легенда?

Конан Дойл не розлучався із Шерлоком Голмсом майже усе своє свідоме життя. Тож природно, що його ставлення до сищика-консультанта за цей час не раз змінювалося.

Ну а якщо серйозно... Спробуємо провести своє власне детективне розслідування в справі Шерлока Голмса й Артура Конан Дойла. (I)

☺ Знаєте, що мав на увазі молодий лікар Конан Дойл, коли говорив, що здатний написати «щось... свіже, яскраве й смачне»? Це – оповідання про Шерлока Голмса.

У своїх спогадах сер Артур називав прототипом Голмса хірурга Джозефа Белла, а прототипом Вотсона – майора Вуда. Логічному мисленню, методу дедукції «навчив» Шерлока Голмса Джозеф Белл, хірург Единбурзької лікарні. До речі, від Белла знаменитий сищик частково успадкував і свою неординарну зовнішність. Не вірите? Запитайте в А. Конан Дойла. (II)

☺ Белл був високим, жилим брUNETOM з уважними сірими очима, мав довгий ніс, худі плечі й смикану ходу. У нього був різкий голос. Він був дуже сильним у діагностиці, до того ж не тільки хвороб, але й професії, характеру. З невідомих причин він виділив мене з натовпу студентів, що часто відвідували його палати, і зробив мене своїм амбулаторним секретарем... Відтак я отримав можливість вивчити його методи і переконатися, що найчастіше він, мигцем подивившись на пацієнта, довідувався про нього більше, ніж я, ставлячи запитання» – писав А. Конан Дойл.

Між іншим, Джозеф Белл із симпатією ставився до Шерлока Голмса й пильно стежив за перебігом його розслідувань. (III)

☺ «Етюд у багряних тонах» – повість, у якій читачі вперше знайомляться із сищиком-консультантом Шерлоком Голмсом і його товаришем доктором Вотсоном.

Долю Дойла було вирішено. Відтепер він – творець знаменитого героя англійської літератури, героя, що стане його другим «я» і буде переслідувати автора до останніх днів.

Щоправда, у ті щасливі часи Дойл не усвідомлював серйозності становища. З легким серцем він узявся за створення серії оповідань про Шерлока Голмса. Письменник гадав, що ця «дрібничка» трохи зміцнить сімейний бюджет і дасть можливість засісти за створення історичного роману. Якби Дойл знав, як помиляється! Читачі хотіли одного – Шерлока Голмса. І що більше, то краще! (IV)

☺ «Писати про Голмса було важко, тому що насправді для кожного оповідання був потрібний такий самий оригінальний, точно вибудований сюжет, як і для об'ємнішої книжки. Я вирішив, що... не писатиму оповідань про Голмса, якщо в мене не буде справжнього сюжету й проблеми, що справді мене цікавить, адже це – перша умова, щоб зацікавити іншого. Якщо мені вдалося пестувати цього персонажа тривалий час і якщо публіка вважає і буде вважати, що останнє оповідання не гірше за перше, то цим я цілком зобов'язаний тому, що ніколи або майже ніколи не писав через силу», – зазначав А. Конан Дойл. (V)

☺ Бажання достойно відправити Шерлока Голмса у відставку виникло тоді, коли Конан Дойл відчув, що втомився й незабаром почне писати історії невисокої якості. Тож із подорожі

Швейцарськими горами автор вивіз не лише захоплення красою землі, а й ідею втопити бідолашного сищика у водоспаді. «Я чув, що багато хто навіть ридав, сам же я, боюся, залишився абсолютно байдужим і лише радів можливості виявити себе в інших видах фантазії». (VI)

☉ Краще б письменник цього не робив! Стіл Дойла було завалено листами й телеграмами, у яких читачі благали автора воскресити улюбленого героя. Клерки Лондона з нагоди смерті сищика демонстративно одяглися в жалобу. І раптом Конан Дойл, зовсім як Вотсон, одержав від великого сищика передсмертне послання. От тільки інтонація тут була зовсім не ліричною. «Дурень ти, дурень! – писав Шерлок Голмс. – Стільки років ти жив завдяки мені в розкоші. З моєю допомогою ти чимало покатався в кебах, у яких досі не їздив жодний письменник. Відтепер будеш їздити тільки в омнібусах!» Такого поведження сер Артур стерпіти просто не міг, тож протягом десяти років намагався не згадувати про Голмса. Образливі слова належали Джеймсу Баррі й були з його пародії на твори про великого сищика. (VII)

☉ Що змусило Конан Дойла повернутися до оповідань про знаменитого сищика, навряд чи комусь достеменно відомо. Можна припустити три головні причини: прохання читачів, матеріальні труднощі автора й бажання знову зустрітися з героєм своєї молодості. І Конан Дойл здався. Голмс вийшов неушкодженим із сутички з королем злочинного світу професором Моріарті й знову оселився у квартирі на Бейкер-стріт.

Відтоді, щойно в журналі з'являлися нові оповідання Дойла про Шерлока Голмса, біля книгарень шикувалися довгі черги нетерплячих читачів, що жадали якнайшвидше дізнатися про нові подвиги свого улюбленця. На початку 90-х років вийшли окремою книжкою «Пригоди Шерлока Голмса», за ними – «Записки про Шерлока Голмса», «Собака Баскервілів», «Повернення Шерлока Голмса» тощо. (VIII)

☉ Знаменитий сищик повернувся, але автор і надалі ставився до нього вороже. Особливо драгували письменника натяки на те, що свій лицарський титул він одержав «замість» Шерлока Голмса. Тут сер Артур Конан Дойл геть утрачав властиве йому почуття гумору.

Справді, це було вже занадто. Хто сперечається, містер Голмс поведився воістину бездоганно. Але в його творця було своє, не менш гідне поваги, життя. І минуло воно, між іншим, не тільки за письмовим столом... (IX)

☉ Якось один з акторів запитав Конан Дойла, чи можна оженити Шерлока Голмса. «Одружуйте його, убивайте, робіть з ним, що завгодно», – така була відповідь автора. Не останню роль тут відіграло те, що сера Артура дедалі частіше плутали з Голмсом. Особливо розгнівав Дойла рахунок, надісланий на ім'я сера Шерлока. Жартів з титулами Конан Дойл не терпів. «Я не хочу бути невдячним стосовно Голмса, який багато в чому був кращий за мене. І якщо я втомлювався від нього, то відбувалося це через те, що образ його не припускав жодних контрастів», – писав А. Конан Дойл. (IX)

4. Робота з підручником. «Рецепт» класичного шерлокгольмсівського оповідання.

1. Прочитати розділ «Консультація філолога» (с. 190–191).

2. Які традиції Е. А. По творчо розвинув А. Конан Дойл в схемі сюжету творів про Шерлока Голмса?

3. Що нового привніс А. Конан Дойл в детективне оповідання? Заповніть таблицю.

Едгар По	Новаторство А. Конан Дойла
1. Розслідування проводить сищик-аматор, людина непересічних інтелектуальних здібностей. 2. Друг-оповідач допомагає детективу. 3. Розгадка виявляється несподіваною. 4. Найпотаємніше має найпростіше пояснення. 5. Сищик робить остаточний аналіз фактів	1. Вступ створює «детективний» настрій і вводить читача в стан очікування. 2. Про таємничий злочин (убивство, викрадення тощо) повідомляє клієнт. 3. Ділова частина оповідання – розслідування, коли Шерлок Голмс збирає докази та натяки. 4. Друг-оповідач (доктор Вотсон) помилково тлумачить докази. Він має повести читача хибним слідом і водночас підготувати підґрунтя для подальшого «звеличення» детектива, який зуміє розгадати таємницю. 5. Офіційний сищик протиставляється знаменитому Голмсу й презентує помилкову версію розкриття злочину.

Урок 53

Дата _____

Клас _____

Тема: Шерлок Голмс як безпосередній учасник розв'язання конфлікту в оповіданні «Пістрява стрічка». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Голмса

Мета: ознайомити зі змістом оповідання «Пістрява стрічка»; розглянути образ Шерлока Голмса як безпосереднього учасника розв'язання конфлікту в оповіданні; поглибити визначення поняття «детектив»; виявити сутність «дедуктивного методу» Шерлока Голмса;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники.

Двері Шерлока Голмса відчинено для всіх, з ким стався якийсь дивний, загадковий випадок. Такі випадки цікавлять його найбільше. Таємниці й загадки – його фах.

А. Конан Дойл

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Дидактична гра «Скринька ідей»: учні дістають зі скриньки картки, читають текст і обирають тільки ті картки, на яких правильно записано ознаки детективного твору.

У сищика є товариш, який розповідає про перебіг слідства й збирає деякі факти для аналізу.

У детективному оповіданні (повісті, романі) повинний бути сищик, який розслідує злочин.

Знайшовши той чи той ключ до розгадки, детектив обов'язково представляє його для вивчення читачу.

Сищик знаходить злочинця дедуктивним шляхом: за допомогою логічних міркувань, а не випадку, збігу.

Завдання детектива полягає в тому, щоб зібрати докази, які є ключем до розгадки й на самкінець укажуть на того, хто вчинив злочин.

Детектив будує ланцюг своїх міркувань не на основі аналізу зібраних доказів, а на геніальному прозрінні.

У детективному оповіданні (повісті, романі) обов'язково має бути лінія кохання.

Зі злочинцем читач зустрічається лише тоді, коли його викрили.

Злочинець – сам сищик.

В основі сюжету загадковий злочин, який важко розкрити.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання уривків оповідання «Пістрява стрічка» (с. 191–200).

2. Евристична бесіда.

1. Хто розповідає про події, що відбулися у квартирі Голмса, у будинку доктора Ройлотта?
2. Скільки пригод пригадає Вотсон, переглядаючи записи? Яким справам надавав перевагу Шерлок Голмс? Яких принципів дотримувався сищик у своїй роботі?
3. З якою метою відвідала Голмса й Вотсона Гелен Стоунер? Чому вона прийшла саме до Голмса?
4. Про що розповіла Голмсу зовнішність дівчини? Які факти свідчать про виснаженість і страх відвідувачки?
5. Що розповідає Гелен про характер і звички свого вітчима? Яким був Ройлотт до від'їзду в Індію та одруження з матір'ю Гелен і Джулії? Які риси його характеру не тільки збереглися, а й набули розвитку?
6. Як померла сестра Гелен? Які деталі цієї історії здалися вам дивними?
7. Як доктор Ройлотт поводить під час візиту до Шерлока Голмса? Що в його зовнішності виявляє ключові риси характеру?
8. Як поводить Шерлок Голмс з нахабним відвідувачем? Яку роль у зіставленні персонажів відіграє кочерга?
9. Яким виявився мотив можливого злочину? Як поводить Шерлок Голмс під час розслідування? Хто допомагає детективу?
10. Що здивувало й занепокоїло Шерлока Голмса, коли вони з Вотсоном оглядали кімнату Гелен?
11. На що звертає увагу Шерлок Голмс, оглядаючи кімнату Ройлотта?
12. Про які спостереження сищика ми дізнаємося під час його розмови із Вотсоном перед нічним чергуванням? Які нові якості лікаря Ройлотта відзначає Голмс?
13. Що відбулося вночі в будинку Ройлотта? Як Шерлоку Голмсу вдалося врятувати міс Стоунер?
14. Хто виявився злочинцем? Яку заслужену кару він отримав?
15. Про які помилкові висновки, зроблені на початку розслідування, згадує сищик?
16. Як ви розумієте слова Шерлока Голмса: «Воістину, насильство обертається проти насильника, а той, хто копає комусь яму, сам у неї і потрапляє»?

3. Робота в парах: визначте й запишіть елементи сюжету в прочитанному оповіданні.

1. **Експозиція.** Знайомство з героями. Спогади Вотсона про справи, які розкрив Шерлок Голмс.
2. **Зав'язка.** Візит Гелен Стоунер до сищика. Розповідь дівчини, її страшні передчуття.
3. **Розвиток дії.** Візит лікаря Ройлотта. Виявлення мотиву можливого злочину. Відвідини будинку Ройлотта, огляд кімнат Гелен і її вітчима.
4. **Кульмінація.** Нічна засідка. «Пістрява стрічка», загибель лікаря Ройлотта.
5. **Розв'язка.** Пояснення Шерлока Голмса.

4. Творчий вибірковий переказ: закінчіть речення від імені Голмса.

1. Я цікавлюся лише незвичайними злочинами...
2. Я звертаю увагу на деталі, яких не помічають інші люди...
3. Я вмю за незначними подробицями скласти повну картину того, що відбулося...
4. Я підтримую належну фізичну форму...
5. Я не розкрив би справи, якби блискавично не реагував...
6. Я – прихильник принципу справедливості...
7. Під час розслідування мені допомогло логічне мислення...

IV. Підсумки.

Творча робота. Сутність дедуктивного методу Шерлока Голмса.

Використовуючи цитати з різних творів А. Конан Дойла, розкажіть про метод дедукції, який застосовує Голмс під час розслідування справи про «пістряву стрічку».

1. Розслідування злочинів – точна наука, принаймні повинна нею бути.
2. Мені видається, що людський мозок схожий на маленьке порожнє горище, яке ви можете заповнити на власний розсуд.
3. Якщо відкинути все цілком неможливе, то саме те, що залишиться – хоч би яким не-ймовірним воно здавалося – і є істина!
4. Ви бачите все, але не дозволяєте собі поміркувати над тим, що ви бачите.
5. За миттєвим виразом обличчя, мимовільним рухом якогось м'яза або за

поглядом можна вгадати найпотаємніші думки співрозмовника. Людину, що вміє спостерігати й аналізувати, обдурити просто неможливо. 6. За однією краплиною води людина, що вміє мислити логічно, зможе зробити висновок про існування Атлантичного океану або Ніагарського водоспаду, навіть якщо вона не бачила ні того, ні того. 7. Усе життя – величезний ланцюг причин і наслідків, і природу його можна пізнати за однією ланкою. 8. Спостережливість – друга удача. 9. Найцінніше – свідчення. Треба дізнатися все, що тільки можна. 10. Треба більше довіряти собі. 11. Дивні подробиці полегшують розслідування. 12. Побічні обставини бувають іноді так само красномовні, як муха в молоці. 13. Якщо небезпеку можна передбачати, то її не слід боятися.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–4 (с. 200).
2. Дібрати цитати для характеристики образу Шерлока Голмса.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 54

Тема: Утвердження в образі Шерлока Голмса сили інтелекту й моральних якостей. Доктор Вотсон як оповідач. Різні точки зору на події як художній прийом створення атмосфери таємничості

Мета: поглибити визначення поняття «детектив»; розглянути образ Шерлока Голмса, утвердження в його образі сили інтелекту й моральних якостей, виявити роль доктора Вотсона як оповідача; визначити різні точки зору на події як художній прийом створення атмосфери таємничості;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, відеофрагмент телесеріалу «Пригоди Шерлока Голмса й доктора Вотсона» (режисер І. Масленніков, 1979–1986 рр.) «Знайомство. Кривавий напис» (1 серія), «У нічній засідці».

Щоб пізнати людство, треба вивчити людину.

А. Конан Дойл

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Розв'язати кросворд (за оповіданням «Пістрява стрічка»).

1. Країна, де багато років прожив злочинець. 2. Друг і помічник Голмса. 3. Злочинець в оповіданні. 4. Предмет, який продемонстрував фізичну силу сищика. 5. Елемент перебудови кімнати, який допоміг Голмсу розкрити таємницю. 6. Те, чим виявилася пістрява стрічка. 7. Предмет, який приготував Голмс для нічного чергування в кімнаті дівчини. 8. Основа детективного твору.

III. Засвоєння нових знань, формування вмій, навичок.

1. Робота над образом Шерлока Голмса. Цитатна реконструкція: на основі дібраних удома цитат зробіть цитатну реконструкцію образу Голмса, пригадайте обставини, за яких виявилися ті чи інші риси.

1. Голмс, працюючи з любові до мистецтва, а не заради грошей, ніколи не брався за розслідування, якщо справа не обіцяла чогось надзвичайного, навіть фантастичного. 2. Шерлок Голмс ковзнув по ній своїм швидким, проникливим поглядом. 3. Голмс повернувся до свого письмового столу, відімкнув шухляду, дістав записника й зазирнув у нього. 4. Що ж до винагороди, то моя робота і є для мене винагородою... 5. Справа надзвичайно складна... Мені

хотілося б з'ясувати ще тисячу подробиць, перш ніж дійти висновку, як діяти. 6. «Я показав би йому, що в руках у мене не менше сили, ніж у нього». Говорячи це, він підняв кочергу й одним зусиллям вирівняв її. 7. Його погляд, не минаючи жодної дрібниці, безупинно й уважно оглянув кімнату. 8. Голмс ліг і з лупою в руці заходився повзати по підлозі, прискіпливо оглядаючи всі щілини між дошками. 9. Припускаю, що висновків я зробив більше. А бачили ви те саме, що і я. 10. Воістину, насильство обертається проти насильника, а той, хто копає комусь яму, сам у неї і потрапляє. 11. Я, безперечно, певною мірою винен у смерті лікаря Грімсбі Ройлота, але не можу сказати, щоб це лягло на моє сумління надто важким тягарем.

П л а н

1. Фізичне здоров'я.
 2. Світогляд.
 3. Які знання має?
 4. Особливості методу дедукції.
 5. Основні риси характеру.
 6. Поведінка, учинки.
 7. Зображення душевних переживань.
2. Яким ми побачили Шерлока Голмса в оповіданні «Пістрява стрічка»?

Зовнішність: фізична форма.

Звички: занотовує події в записник, курить трубку, охайний.

Риси характеру: спостережливість, прагнення таємничого й незвичайного, демократичність, щирість, почуття гумору, цінує дружбу, наполегливість, мужність, справедливість, чесність шляхетність, увічливість, винахідливість, самокритичність.

Має глибокі знання в галузі логіки, біології, географії, психології, архітектури й будівництва, юриспруденції, філософії, криміналістики, використовує метод дедукції.

3. Порівняльна характеристика Голмса і Вотсона.

Шерлок Голмс	Доктор Вотсон
Дедукція – справжній хист Робить правильні висновки Бачить важливе, навіть приховане Майстерно аналізує факти Недовірливість, обережність Головний герой	Прагне опанувати дедукцію, але дилетант Судження хибні Звертає увагу на другорядне, не помічаючи головного Найкраще вдається збирати факти Наївність, прямолінійність Оповідач, помічник головного героя
Уважність, щирість у дружбі, ризик заради істини, педантична чесність, увічливість	

4. Висновки.

Відомо, що протилежності сходяться. Тож дві протилежності – Голмс і Вотсон – створюють необхідну гармонію, доповнюючи один одного. Вони наче різні грані людської натури. Звичайний, наївний, прямолінійний доктор Вотсон просто необхідний знаменитому сищику, а головне – читачам.

5. Мистецьке відлуння.

1. Прочитайте в підручнику матеріал «Кінематографічна шерлокіана» (с. 202–203).

2. Перегляньте фрагмент телесеріалу «Пригоди Шерлока Голмса й доктора Вотсона» (режисер І. Масленніков, 1979–1986 рр.) «Знайомство. Кривавий напис» (1 серія), «У нічній засідці». Які риси характерів Шерлока Голмса і доктора Вотсона відтворили актори В. Ліванов і В. Соломін?

IV. Підсумки.

Словесне малювання. «Мій Шерлок Голмс».

На окремих картках записано слова, які виражають риси, притаманні Шерлоку Голмсу. Використовуючи матеріал карток, складіть перелік з п'яти рис, яких не вистачає вам і які б ви хотіли запозичити у відомого сищика, розташувавши їх в порядку першочерговості. Наприклад:

Спостережливість + енциклопедичність знань + витримка + чесність + почуття гумору.

Спостережливість, прагнення таємничого й незвичайного, демократичність, щирість, почуття гумору, наполегливість, уміння дружити, справедливість, винахідливість, шляхетність,

мужність, самокритичність, чесність, педантизм, гордість, хоробрість, упертість, невибагливість, акторська майстерність, сила духу, відчайдушність, енциклопедичність знань, витримка, вміння тримати слово.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Запитання і завдання до прочитаного 5–7 (с. 200).

Додатковий матеріал до уроку

A series of horizontal lines for writing, starting from the top of the page and extending to the bottom, providing space for the student's answers to the questions and tasks.

*Коментар
вчителя*

Урок 55

Дата _____

Клас _____

Тема: Контрольна робота № 5. Частина «Літературний детектив»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про літературний детектив, жанрову специфіку, сюжетне розмаїття теми, виявити рівень умінь і навичок учнів;

розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення;
виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеза», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Усе знати – моя професія.

А. Конан Дойл

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 5. Частина «Літературний детектив» (за зошитом).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

Підсумкові запитання і завдання (с. 203–204).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 56

Тема: О. Генрі – майстер новели. Новела

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість О. Генрі; дати визначення поняття «новела»; виявити характерні ознаки жанру;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет О. Генрі.

Треба прагнути бути людиною, незважаючи на всю жорстокість навколишнього світу, і це можливо.

О. Генрі

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Асоціативний куц «Оповідання»: скласти асоціативний куц, використовуючи правильні відповіді з довідки.

Довідка

Прозовий твір, «Хамелеон», великий за обсягом, віршований твір, описано події за малий проміжок часу, зображення одного епізоду із життя героя, Джек Лондон, художня деталь, гумор, головні герої – боги або герої, Геркулес, Хрюкін, фантастичні істоти, «Товстий і тонкий», невелика кількість персонажів, іронія, І. Крилов, обов'язковий повчальний висновок наприкінці твору, невеликий за обсягом твір, «Острів скарбів», складна система образів, А. Чехов, Ч. Дікенс, «Жага до життя».

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя (від імені редактора американського журналу).

У 1939 р. наш журнал опублікував досить цікаві оповідання, що вельми сподобалися читачам. Оповідання були підписані псевдонімом Листоноша, а згодом ми довідалися, що їхній автор відомий під ім'ям О. Генрі. Ніби нічого дивного, та невдовзі на мене чекала велика несподіванка: О. Генрі помер сорок років тому. Як таке могло статися? Змушений визнати, що мої спроби з'ясувати правду виявилися марними й породили більше запитань, ніж відповідей. Тому сьогодні ви отримуєте завдання здійснити журналістське розслідування і з'ясувати, ким же насправді є О. Генрі: шахраєм чи літературним генієм? (Учитель записує на дошці або проєктує на екран пункти, що потребують з'ясування).

1. Чому ніхто не знає, яке ім'я приховане за скороченням «О.» – Олівер, Олів'є, Осеан, Огюст?..

2. Чому в селищі Сентр-Коммюніті в штаті Північна Кароліна, яке О. Генрі називає місцем свого народження жоден з місцевих мешканців не має такого прізвища?

3. Людину, схожу на О. Генрі, бачили в штаті Техас, але всі свідки впевнені, що рідна мова того чоловіка – іспанська. Чи ж був то О. Генрі?

4. Подейкують, О. Генрі видавав газету, але в штаті, крім нього самого, нікого не було: ні художників, ні журналістів, ні редакторів. Як це можна пояснити?

5. Наш анонімний дописувач розповів, що отримував від О. Генрі сто п'ятдесят доларів щомісяця за збереження таємниці: декілька років письменник перебував у в'язниці. За що його було покарано?

6. Є свідчення, що О. Генрі переховувався від правосуддя в Гондурасі.

7. Чому О. Генрі ніколи не фотографувався?

2. Журналістське розслідування: з'ясувати, ким насправді був О. Генрі.

1. Прочитайте біографічний нарис (с. 206–207).

2. Робота в групах: учитель ділить клас на групи, кожна з яких отримує свій пакет інформації (Додаток) і досліджує факти біографії письменника. Кожен з учасників «розслідування» робить відповідні записи. Після закінчення роботи їх об'єднують у щоденнику (перша колонка – перелік фактів біографії О. Генрі; друга колонка – стислий опис того, як кожен з них позначився на творчості письменника).

Додаток.

Інформація для першої групи

11 вересня 1862 р. в містечку Грінсборо (штат Північна Кароліна, США) народився Вільям Сідні Портер, знаменитий письменник, відомий світу під псевдонімом О. Генрі. Його батько працював аптекарем, потім став лікарем.

Протягом 1861–1865 рр. у США тривала Громадянська війна між Північчю і Півднем, однак Грінсборо не потрапило на лінію фронту. Війська ввійшли в місто лише після закінчення воєнних дій: солдати браталися на вулицях і брали участь у парадах тепер уже союзних військ. Мешканці Грінсборо, що належав до переможеного Півдня, були пригнічені й розгублені. Більшість із них ховали гроші й цінності. Дитинство Портера минуло під знаком пошуку тих скарбів. А через багато років він скористався своїми дитячими враженнями, створюючи оповідання про шукачів скарбів.

Майбутній письменник виріс без материнського тепла: Мері Джейн Портер померла від сухот, коли синові було три роки. Виховували його бездітна тітка й бабуся. Портрер-старший після смерті дружини занудьгував, багато пив, мало заробляв, тож родина жила вкрай сутужно. Напевне, Білл жалів батька, але набагато сильнішим був сором за нього й образа на його безвідповідальність.

З кінця 1878 р. шістнадцятирічний Білл поєднує навчання в міській середній школі з вечірніми чергуваннями в аптеці свого дядька Кларка Портера. У ті часи в маленьких американських містах аптеки слугували своєрідними клубами: сюди приходили, щоб обмінятися новинами, погомоніти про політику й комерцію, зіграти в шахи або доміно.

За три роки Білл вивчив напам'ять півтори тисячі рецептів з аптечного довідника, 1881 р. склав іспит і отримав диплом фармацевта. Згодом знання аптекарської справи й медицини врятували письменникові життя.

Невдовзі, самостійно здобувши спеціальні знання і навички, Білл Портер улаштувався в земельне управління креслярем, упорядником землемірних планів. Робота була престижною, але скромно оплачуваною. А за чотири роки Білла звільнили... Друзі допомогли йому обійняти посаду касира й рахівника в Остінському національному банку. Однак ця добра послуга виявилася фатальною: Портера звинуватили в недостатчі й притягнули до суду. Пів року він перебував в Гондурасі, потім – у Південній Америці, але уникнути тюрми так і не зміг.

В ув'язненні Портер працював у лазареті й писав оповідання. Там він обрав собі псевдонім О. Генрі й отримав пропозицію співпрацювати з одним нью-йоркським альманахом.

Відбувши покарання, О. Генрі переїхав до Нью-Йорка, оселився в скромному готелі й розпочав роботу. На той час йому виповнилося сорок років. Невдовзі оповідання О. Генрі захоплено читали по всій країні, а видавці пропонували йому вигідні контракти.

Останні місяці життя письменника минули на самоті, у нью-йоркському готелі. Він страждав на глибоку депресію, майже не виходив з номера, мало їв, зловживав алкоголем. То було повільне самогубство...

5 червня 1910 р. О. Генрі помер у лікарні від гострої пневмонії, не доживши до сорока восьми років.

Інформація для другої групи

У дитинстві Білл був неговірким, сором'язливим і дуже жалісливим. Його оселя часто прадила за притулок для бездомних тварин (якось там водночас жили дев'ять прибудних кішок). А втім, замкненість не завадила хлопцеві брати активну участь у дитячих розвагах і витівках.

Білл досить рано почав малювати в'їдливі карикатури на рідних, друзів і знайомих, а у дванадцять років у компанії приятелів потайки від старших вирушив до океану. Щоправда, у найближчому містечку втікачі з'ясували, що не мають коштів, аби продовжити подорож, тож повернулися додому на даху товарного вагона...

Загалом життя хлопчаків із Грінсборо було досить вільним: після занять у школі вони з невичерпним азартом вивчали околиці міста, розділившись на групи, влаштовували баталії, грали «в індіанців»...

Родина лікаря Голла

На початку 1882 р. в Білла Портера почався кашель, ускладнений спадковою схильністю до сухот. Щоб одужати, треба було терміново змінити клімат, і допоміг у цьому Джеймс Голл – місцевий лікар, який симпатзував юнакові. У березні 1882 р. подружжя Голл поїхало до Техасу відвідати трьох своїх синів і взяло Білла із собою: сухий теплий клімат Техасу, свіже повітря і спокійне життя мали піти на користь хворому. Білл оселився на ранчо одного із синів доктора Голла. На той час для всієї Америки Техас був синонімом ризику, відваги й підприємливості. Однак після кількох місяців, сповнених захопливою новизни, відчуття простору й свободи, Білл занудьгував.

Можливо, то була туга за батьківщиною, однак про повернення в Грінсборо годі було й думати, адже всі вважали, що Портер вирушив до Техасу не лише лікуватися, а й шукати кращої долі... Якимось на ранчо Білл знайшов цікаві книжки, а ще познайомився із чоловіком, який мав чудову бібліотеку. Окрім читання, чимало часу юнак присвячував і вивченню мов, особливо іспанської, й за три місяці опанував її в усіх тонкощах (місцеві ковбої говорили на діалекті, але Білл вивчив і літературний варіант). Згодом це стало йому в пригоді...

Білл Портер був ніжним і терплячим батьком. Він залюбки бавив свою маленьку доньку Марґарет, а коли дівчинка піросла, розважав її веселими оповідками, читав казки, вигадував цікаві ігри. Під час батькового ув'язнення Марґарет жила в дідуся та бабусі й, за рішенням рідних, не знала про його сумну долю. Портер писав доньці листи, з яких можна було зрозуміти, що він поїхав у справах...

Бачитися з дівчинкою письменник не міг, тож принаймні намагався не порушувати її спокою і, щоб не викликати зайвих підозр, мав робити подарунки на Різдво й день народження. Звісно, грошей у в'язня не було, але заради доньки він мусив їх заробити. Отож арештант Вільям Портер почав писати оповідання і надсилати їх у редакції різних журналів.

Поки Біллі перебував в ув'язненні, Етол голодувала, не маючи змоги навіть лікуватися. Однак у переддень Різдва вона примудрилася за двадцять п'ять доларів продати мереживну накидку й зробити чоловікові подарунок – золотий ланцюжок для годинника. На превеликий жаль, саме тоді Портер продав свій годинник, щоб купити квиток на поїзд. Він устиг попрощатися з дружиною... Однак за кілька днів Етол померла...

Разом з Портером покарання відбував двадцятирічний «ведмежатник» (зломлювач сейфів) Дік Прайс. Він урятував маленьку дочку багатого бізнесмена, що випадково зачинилася в сейфі, за дванадцять секунд відчинивши секретний замок, але замість обіцяного помилування отримав ув'язнення. Цей випадок Портер поклав в основу сюжету свого першого оповідання про зломщика Джиммі Валентайна, який урятував племінницю своєї нареченої з вогнетривкої шафи. Оповідання, на відміну від історії Діка Прайса, закінчувалося хепі-ендом.

Перш ніж надіслати свій твір до часопису, Портер прочитав його співкамерникам. Дік згадавав: *«Тієї хвилини, як Портер почав читати своїм низьким, оксамитовим, голосом, злегка заїкаючись, запанувала мертва тиша. Ми завмерли, затамувавши подих. Нарешті грабіжник Рейдлер голосно зітхнув, і Портер, немов прокинувшись від сну, глянув на нас. Рейдлер посміхнувся і захдився терти очі покаліченою рукою: "Чорт забирай, Портер, це вперше за мое життя. Панове, я тільки-но побачив, яка на вигляд слюза!"»*.

Навряд чи якась редакція згодилася б публікувати ув'язненого злочинця, тож Портер надсилав свої оповідання в Новий Орлеан – сестрі іншого в'язня, а вона вже пересилає їх до журналу. Під справжнім своїм прізвищем Портер друкуватися не міг – треба було вигадати псевдонім... Працюючи аптекарем, Портер постійно користувався фармацевтичним довідником, укладеним французом Осіаном Генрі. Колись, у юності, він називався цим ім'ям, знайомлячись із дівчатами, а тепер знову пригадав. Пригадалася і ковбойська пісня: «Повернувся коханий о дванадцятій годині. – Скажи мені, о, Генрі, який вирок?» Так з'явився письменник О. Генрі.

З-під пера О. Генрі вийшло двісті сімдесят три оповідання (понад тридцять на рік). Ці твори збагатили видавців, однак не самого автора – непрактичного й звиклого до напівбогемного життя. Він ніколи не торгувався, нічого не з'ясував, мовчки отримував гонорар, дякував і йшов. *«Я винен містеру Гілмену Голу, за його словами, сто сімдесят п'ять доларів. Гадаю, що заборгував йому не більш як тридцять доларів. Проте він уміє рахувати, а я – ні».*

Інформація для третьої групи

У банку Остіна все було «по-домашньому»: будь-хто з директорів міг позичити бажану суму, навіть за відсутності касира (хтось уважав за потрібне залишивши розписку, а хтось на такі «дрібниці» просто не зважав). Розсудливий Портер зауважень нікому не робив, але вдома розповідав, що внаслідок безладних видатків в обліку виходить суцільна плутанина. Він не надто дорожив своїм місцем (то була нудна, стомлива й часом непередбачувана служба заради хліба насущного), та про справжні масштаби можливих проблем навіть не підозрював.

Коли ревізія виявила в банку значну недостачу – майже п'ять тисяч доларів – у розтраті звинуватили касира Вільяма Портера. Відтак 14 лютого 1896 р. його було заарештовано й випущено під заставу. У перших числах липня знувачуваного знову викликали до суду.

До суду касир Портер не збирався. На проміжній станції він пересів на поїзд до Нового Орлеана й звідти дістався Гондурасу. Біллі не був упевнений у справедливому розгляді справи, тому й вирішив виїхати до країни, яку не пов'язувала зі США угода про видачу злочинців (термін давності за розтрату був лишень три роки). Дружина Етол схвалила план чоловіка.

Життя в Гондурасі подарувало Портеру чимало вражень для майбутніх творів й особливо для роману «Королі і капуста». Однак хвороба коханої дружини змусила його повернутися на батьківщину.

Суд над Вільямом Сідні Портером розпочався в середині лютого 1898 р. в Остіні й тривав три дні. 17 лютого Портера було відправлено до місцевої в'язниці для очікування вироку. Суд виніс вердикт «винний».

Чи був Портер насправді винний у розтраті? Ні, і ще раз – ні! Це довело спеціальне розслідування, здійснене 1959 р. Більшість фахівців вважають, що, якби Портер прийшов на перше судове засідання, його б виправдали. Коли ж цього не сталося, судді розмірковували просто: утік – значить, винний. Залишалось тільки призначити мінімальну міру покарання: п'ять років в'язниці.

Якось Портера розшукала давня знайома, удова збіднілого фермера з Остіна. Вона знала, що знаменитого письменника О. Генрі звать зовсім інакше, і зажадала від нього сто п'ятдесят доларів на місяць за збереження таємниці про в'язничне минуле. Від природи жалісливий і співчутливий письменник погодився платити і, незважаючи на обставини, уважав шантажистку хорошою людиною, якій просто не вистачає на життя.

Інформація для четвертої групи

Флоренс Страттон, палка шанувальниця творчості О. Генрі, довідалася, що її кумир майже рік працював у Г'юстоні редактором місцевої газети під ім'ям Вільям Портер. Вона вирішила перевірити, чи немає в цьому часописі невідомих оповідань письменника, підписаних О. Генрі чи В. Портер.

На початку 20-х років ХХ ст., за дванадцять років після смерті О. Генрі, Страттон приїхала до Г'юстона й уважно вивчила старі підшивки «Г'юстон пост». З'ясувалося, що між жовтнем 1895 та червнем 1896 р. в розділах «Міські розповіді», «Постскриптами й замальовки», «Ще кілька постскриптів» без підпису або під кумедними псевдонімами було надруковано кілька десятків коротких гуморесок у стилі О. Генрі. Уважно вивчивши їх, Флоренс переконалася, що це твори О. Генрі, але вирішила шукати конкретних доказів. Енергійна жінка розшукала

кількох колишніх співробітників газети, і всі вони одноставно підтвердили авторство Вільяма Портера. Однак розслідування на цьому не припинилося: мало що скажуть люди похилого віку через майже тридцять років. Флоренс заходилася вивчити бухгалтерські архіви газети. З них випливало, що гонорари за гуморески одержував саме Вільям Сідні Портер.

У 1935 р. вчителька з Остіна Мері Геррел, інша прихильниця творчості О. Генрі, задумала написати книжку – доповнення до біографії письменника – «О. Генрі в Техасі». Вона теж приїхала до Г'юстона й уважно вивчила газету «Г'юстон пост». Мері вдалося зауважити нюанс, якого не помітила Флоренс: у тих номерах газети, де не було «постскриптів», друкувалися розповіді за підписом «Листоноша». Дівчина знайшла двадцять вісім таких оповідань і була переконана, що вони належать майбутньому О. Генрі.

А втім, здогадку ще треба було довести, адже на той час минуло вже сорок років і свідків знайти не вдалося. Однак визнані літературознавці одноставно підтвердили, що це справді твори О. Генрі. Так само, як і Флоренс, дівчина навідалася в бухгалтерський архів, який і через сорок років був в ідеальному порядку. Бухгалтерські документи чітко вказували на те, що гроші за оповідання Листоноші одержував Вільям Сідні Портер.

3. Щоденник.

Факти біографії	Як це позначилося на творчій долі
Дитинство, сповнене пригод та ігор	Найкращі спогади
Прагнення до знань	Енциклопедичність знань
Випадок у банку, судова справа	Відчуття фатальності долі
Утеча до Гондурасу	Дух авантюризму
Сімейні цінності	Справжні почуття, батьківська любов
В'язниця	Інтерес до людей з непростими долями
Літературна творчість під псевдонімом	Творча натхненність, наполегливість, працьовитість

Запропонуйте заголовки біографічних нарисів. Обґрунтуйте свій вибір.

Наприклад.

1. Дороги, що ми обираємо. 2. Сумна доля веселого оповідача. 3. Історія дрібного клерка, що став відомим письменником.

4. Робота з портретом О. Генрі (с. 206).

1. Розгляньте портрет О. Генрі.

2. Сучасникам О. Генрі запам'ятався таким: «Доволі великий чоловік, сповнений гідності й одягнений у сліпучо-білий костюм. У нього була велика голова, благородно посаджена, укрита шевелюрою кольору нового каната, і прямий погляд сірих очей, які дивилися без найменшої іскорки сміху». Які риси характеру, на вашу думку, відобразилися в зовнішності письменника?

5. Слово вчителя. Походження псевдоніму.

Цікаве походження псевдоніма О. Генрі (часто неправильно записується на зразок ірландської прізвища О'Henry – О'Генрі), під яким у всьому світі знають письменника Вільяма Сідні Портера. Сам Портер історію виникнення свого псевдоніма так ніколи однозначно й не пояснив. Існує кілька версій.

- У знайомого тітки Евеліни Портер містера Джозефа Гарелла жив кіт на ім'я Генрі, не без допомоги якого в будинку весь час щось падало, розбивалося і лунали нестямні крики: «О-о! Генрі!!!»; або ж майбутній письменник, приходячи в гості, зустрічав таким вигуком кота, з яким любив пограти.

- Письменник придумав собі таке ім'я, узявши окремі букви з назви в'язниці в Огайо, де він відбував термін: Ohio Penitentiary – О. Henry.

- Працюючи аптекарем на волі й в тюрмі, він постійно користувався фармацевтичним довідником, автором якого був француз Етьєн Оссіан Генрі (Eteinne-Ossian Henry). Письменник узяв прізвище фармацевта й першу букву одного з його імен.

- Письменник запозичив ім'я тюремного охоронця Орріна Генрі (Orrin Henry).

- За твердженням деяких знайомих письменника, він нібито говорив, що прізвище «Генрі» запозичив з колонки світських новин, а буква «О» була обрана ним як найпростіша буква алфавіту.

6. Введення літературознавчого терміна «новела».

- Прочитати матеріал рубрики «Консультація філолога», «Літературознавчу довідку» (с. 207).
- Робота в парах: скласти опорну схему «Ознаки новели».

IV. Підсумки.

Складання висновку у формі акровірша за допомогою означень, що характеризують О. Генрі.

Приклад:

О повідач	О. Генрі
Г еніальний	Г уманістичний
Е нергійний	Е нциклопедичний
Н аполегливий	Н епересічний
Р озумний	Р ішучий
І ніціативний	І ндивідуальність

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

- Завдання «Перевірте себе» 1–5 (с. 208).
- Знайти влучні вислови видатних особистостей про моральні цінності в житті людини.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 57

Тема: Моральні цінності в новелі «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі

Мета: поглибити поняття «новела»; проаналізувати проблематику та систему образів новели «Дари волхвів»; розглянути біблійні мотиви у творі, особливості художньої мови новели;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, репродукція триптиха І. Босха «Поклоніння волхвів», П. П. Рубенса «Поклоніння волхвів», фрагмент кінофільму «Не буду гангстером, любя» (1978 р, режисер А. Пуйпа) «Джим і Делла обмінюються подарунками».

Ви чекаєте скарбів, які, як манна небесна, упадуть до вас у вигляді золотих доларів або хрустких кредиток, а тим часом у кожного з вас є величезні скарби, які ви мало цінуєте.

О. Генрі

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Фронтальне опитування.

Які життєві труднощі випали на долю О. Генрі? Які проблеми довелося вирішувати письменнику протягом життя?

Узагальнені відповіді учнів вчитель розміщує на дошці.

Приклад:

Смерть матері

Дитинство напівсироти. Відсутність взаєморозуміння з батьком

Бідність

Випадок у банку, судова справа

Утеча до Гондурасу

Розлука із сім'єю

Смерть дружини

Перебування у в'язниці.

Життєвий вибір на користь художньої творчості

Літературна творчість під псевдонімом

Висновки. На долю О. Генрі випало чимало потрясінь: утрата матері й зневіра батька в життя, тяжка хвороба й смерть коханої дружини, суд та ув'язнення... Не кожен здатен подолати такі випробування не зламавшись. Проте в О. Генрі вистачило сил розпочати нове життя. Він поринув у літературну працю, що дало йому можливість вести діалог із читачем про вічні проблеми.

2. Літературознавчий практикум: визначити спільне й відмінне в оповіданні та новелі.

Оповідання	Новела
Повільне розгортання сюжету	Стрімкий розвиток сюжету
Передбачуваний фінал	Несподіваний фінал

Оповідання	Новела
Одна розв'язка	Подвійна розв'язка
Спільне	
Прозовий епічний твір. Невеликий обсяг. Невелика кількість героїв. Розповідь про один чи кілька епізодів із життя персонажа (іноді кількох персонажів)	

III. Засвоєння нових знань, формування умінь, навичок.

1. Коментоване читання новели «Дари волхвів» (с. 208–212).

2. Біографічний коментар.

До певної міри новела «Дари волхвів» автобіографічна. Переховуючись від правосуддя, О. Генрі отримав телеграму про безнадійний стан дружини. Поки його не було поряд, Етол фактично голодувала й не мала змоги лікуватися, однак напередодні Різдва продала за 25 доларів мереживну накидку, аби надіслати коханому чоловікові подарунок – золотий ланцюжок для годинника. На жаль, саме тоді О. Генрі продав свій годинник, щоб купити квиток на потяг до кордону. Він таки встиг побачитися й попрощатися з дружиною.

3. Лексичний коментар.

Волхви – мудреці-язичники, які прийшли зі Сходу з метою поклонитися немовляті Ісусу й принести йому дари. Вони побачили в небі зірку й зрозуміли, що це знамення. Пішовши за провідною зіркою, вони перетнули кілька держав і прибули до Віфлеєма. Там Волхви знайшли Марію з немовлям. Дари їхні були символічними: золото (як знак земного панування), ладан (як знак божественного походження і небесної влади), мирра (ароматна смола, якою змащували померлих, як натяк на майбутнє розп'яття). Саме від волхвів пішов звичай дарувати подарунки на Різдво. Відтак символом Різдва стали золоті кулі, свічки й різдвяна зірка – головна прикраса ялинки. До епізоду зустрічі волхвів і новонародженого Ісуса часто зверталися художники різних епох. Їхні картини випромінюють світло, доброту, умиротворення, сповнені таїнства.

Цариця Савська й Соломон – згідно з Біблією, цариця землі Саби почула про велику мудрість царя Соломона й вирушила до нього з багатими подарунками: спеціями, золотом, коштовними каменями. Крім того, вона хотіла загадати цареві кілька хитрих загадок, щоб перевірити його мудрість. Соломон і цариця Савська зустрілися. Краса правительки з південної країни зачарувала Соломона. На царицю справили враження видатний розум ізраїльського царя і його багатства. До своєї країни вона повернулася також з багатими подарунками.

4. Евристична бесіда.

1. Які почуття викликала у вас новела «Дари волхвів»?
2. Де й коли відбуваються події твору?
3. Якими були матеріальні статки подружжя Діллінгем Янг? Які деталі інтер'єру свідчать про бідність, яка межує з убогістю?
4. Якими скарбами володіли Делла та Джим?
5. Чим вони перевершують скарби цариці Савської і царя Соломона? З якою метою О. Генрі вдається до іронії, обігруючи біблійні образи?
6. Які деталі свідчать про те, що герої люблять один одного? Чому, незважаючи на бідність, вони хочуть зробити один одному дорогі подарунки?
7. Як автор новели переосмислює історію зустрічі волхвів і немовляти Ісуса? Що й чому подарували Ісусу волхви? Що й чому подарували один одному в переддень Різдва Делла та Джим?
8. Чому О. Генрі називає Деллу й Джима наймудрішими з дарувальників?
9. У чому неочікуваність розв'язки?
10. Які ознаки новели наявні в «Дарах волхвів» О. Генрі?
11. Чи можна вважати «Дари волхвів» різдвяним оповіданням? Порівняйте новелу О. Генрі з іншими прочитаними творами на різдвяну тему.

5. Слово учителя. Висновки.

У кожного є щось заповітне. Герої новели «Дари волхвів», володіють «двома скарбами». Це золотий годинник Джима, що належав його батькові й дідові, і прекрасне волосся Делли. Це скарби особисто для них. Джим і Делла розлучаються зі «скарбами», обмінюються подарунками від щирого серця, тому що кохають. Вони тримали в таємниці свої задуми, щоб здивувати одне одного. І головним у виборі подарунка для них була не його ціна, а любов, почуття, які їм підказували, що подарувати. Вони обирали найкраще, гідне коханої людини, не шкодуючи грошей, жертвуючи чимось. Започаткувавши звичай дарувати подарунки, давні мудреці дали людям можливість виявити себе в ставленні до ближнього. І за подарунками героїв новели стоїть справжня любов, жертвність заради коханої людини.

6. Переказ від імені літературного героя: перекажіть новелу «Дари волхвів» від імені 1) Делли, 2) Джима.

7. Робота в групах. Роль деталі в новелі «Дари волхвів» О. Генрі.

Деталі інтер'єру. Дослідіть роль інтер'єру в новелі. Чому так докладно описано помешкання Джима та Делли? Який художній прийом покладено в основу опису інтер'єру?

Цитати:

1. Мебльована квартира за вісім доларів на тиждень. Не можна сказати, що вона зовсім убога, але щось спільне із цим поняттям, безперечно, має. 2. Скринька для листів, у щілину якої не ввійшов би жоден лист, і кнопка електричного дзвоника, з якої жодному смертному не пощастило б витиснути ніякого звуку. 3. Літери в слові «Діллінгем» поблякли, немовби серйозно замислились, чи не скоротитися їм до скромного, без претензій «Д». 4. Між вікнами кімнати стояло трюмо... Дуже худа й дуже рухлива людина, спостерігаючи швидко зміну своїх відображень у його довгих і вузьких дзеркалах, може дістати досить точне уявлення про свою зовнішність.

Деталі портрета. Знайдіть у тексті опис зовнішності Делли й Джима. На яких контрастах побудовані образи?

Цитати:

1. Делла була струнка... Очі її сяяли, як діаманти... Прекрасне волосся Делли розсипалося каштановими хвилями, сяючи, мов струмені водоспаду. Воно спадало нижче її колін і вкривало, наче плащем, майже всю її постать. Мерщій надіти старенький коричневий жакет і старенький коричневий капелюшок! 2. Його худе обличчя було заклопотане. Йому давно треба було купити нове пальто, і рукавичок у нього не було.

Роль кольорів у новелі. Простежте, як змінюються кольори в новелі в залежності від зміни настрою Делли.

Цитати:

1. Вона стояла біля вікна, сумно дивлячись на сірого kota, який прогулювався по сірому паркану в сірому дворі. 2. А в очах у неї ще поблискували діамантовими краплями сльози... Дві години після цього пролетіли на рожевих крилах...

Авторське ставлення до героїв. Визначте деталі, які допомагають зрозуміти авторське ставлення до героїв новели.

Цитати:

1. Та хоч коли містер Джеймс Діллінгем Янг, проходячи додому, піднімався у свою квартиру на верхньому поверсі, його завжди зустрічав вигук «Джим!» і гарячі обійми місіс Джеймс Діллінгем Янг – її ви вже знаєте як Деллу. А це й справді так гарно! 2. Із цього маємо дійти повчального висновку, що життя складається зі сліз, зітхань, усмішок, причому зітхання переважають. 3. Якби цар Соломон був швейцаром у будинку, де вони жили, і зберігав би всі свої скарби в підвалі, Джим, проходячи повз нього, завжди діставав би свій годинник, щоб побачити, як Соломон рве собі бороду від заздрощів. 4. Відолаха, у двадцять два роки він мав годувати сім'ю! 5. А я розповів вам нічим не примітну історію про двох дурненьких дітей, які жили у восьмидоларовій квартирі й зовсім немудро пожертвували одне для одного найдорожчими своїми скарбами. 6. З усіх, хто приносить і приймає дари, наймудріші тільки такі, як вони. Це всюди так. Вони і є волхви.

8. Презентація групами результатів роботи.

9. Мистецьке відлуння.

1. Новела «Дари волхвів» стала центральним сюжетом музичної комедії литовських кінематографістів «Не буду гангстером, люба» (1978 р., режисер А. Пуйпа). Фільм побудовано так, що різні новели О. Генрі сприймаються як одна цілісна розповідь. Перегляньте фрагмент цієї стрічки «Джим і Делла обмінюються подарунками».

2. Чи відповідає ваше уявлення про героїв тому, якими їх побачив режисер фільму?

IV. Підсумки.

Дискусія. Хто щасливіший: той, хто дарує, чи той, хто приймає подарунок? (Виступ може складатися з 2–4 речень і тривати 1-2 хвилини).

Пам'ятка

Коли ви берете участь у дискусії, від вас хочуть почути обґрунтовану думку. Ви можете прагнути переконати інших учасників дискусії або лише повідомити свою позицію.

Щоб ваш виступ був коротким і зрозумілим, можна скористатися певними формулюваннями:

Позиція (у чому полягає ваша думка) – *Я вважаю, що...*

Обґрунтування (аргументи, докази, умовиводи) – *тому, що...; по-перше... по-друге...*

Приклад (факти, що ілюструють ваші аргументи, докази, умовиводи) – *наприклад...*

Висновок (заклик до прийняття вашої позиції) – *тому...; підіб'ємо підсумки...*

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–5 (с. 212–213).

2. Усний твір-роздум «Чи даремно по жертвували своїми скарбами герої новели “Дари волхвів”?».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 58

Тема: Урок розвитку зв'язного мовлення. Контрольний твір

Мета: розвивати навички писемного зв'язного мовлення, спілкування, аналізу й систематизації навчального матеріалу, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її;

виховувати уважного читача, що вміє передавати прочитане та власну думку про події, що зображуються; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до духовних надбань людства.

Обладнання: підручники, дидактичний матеріал.

Тип уроку: урок розвитку писемного зв'язного мовлення.

Не забувайте того доброго, що ви вмієте, а чого не вмієте, тому вчіться...

Володимир Мономах

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольним твором.

Тема контрольного твору-роздуму: «Дива, які творить звичайна людяність» (За прочитаними новелами О. Генрі).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

1. Підготувати індивідуальні повідомлення за творами Г. Велза.
2. Завдання на випередження. Прочитати новелу «Чарівна крамниця» Г. Велза (с. 216–219).

Додатковий матеріал до уроку

*Коментар
читача*

Дата _____

Клас _____

Урок 59

Тема: Г. Велз – видатний англійський фантаст. «Чарівна крамниця»

Мета: ознайомити з основними фактами життєвого й творчого шляху Г. Велза, поглибити поняття «новела»; ознайомити зі змістом новели «Чарівна крамниця»;
розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;
виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Г. Велза.

Що може бути фантастичніше
та несподіваніше за дійсність?

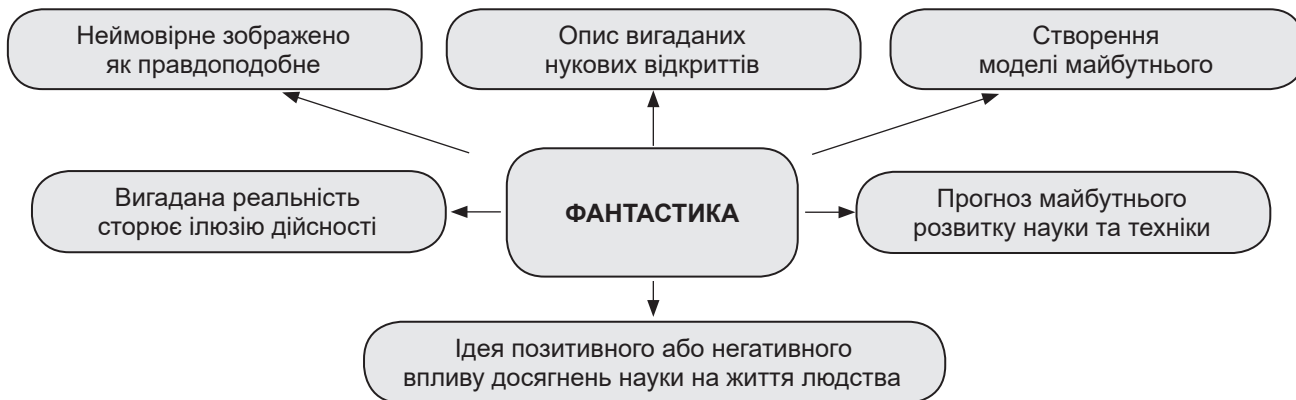
Ф. М. Достоевський

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

За поданою схемою пригадайте ознаки фантастичного твору.

IV. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово учителя.

Спадщина Герберта Велза, англійського письменника й публіциста, велика й різноманітна: 40 романів, сотні оповідань, десятки полемічних творів, близько 30 томів політичних і соціальних прогнозів, дві загальні історії і навіть підручник біології. Однак увесь світ знає його передусім як автора науково-фантастичних романів.

Ще на початку ХХ ст. Велз передрік велике майбутнє відкриттям, пов'язаним з освоєнням космосу, попереджав про відповідальність учених за наслідки зроблених наукових відкриттів. Приймавши естафету від свого попередника Ж. Верна й багато в чому перегукуючись із ним, Велз продовжив «розвідку» майбутнього. Усе життя він був оптимістом і вірив, що наука відкриє шлях людству до світлого майбуття. І про що б не розповідав фантаст, він звертає увагу читача на найголовніше в людині: на необхідність відстоювати ідеї справедливості.

Навіть ставши відомим письменником-фантастом, Велз ніколи не забував світу дитинства, адже мав двох синів, для яких вигадував чудернацькі історії та захопливі ігри. Він був гарним батьком і багато часу проводив з дітьми, розігруючи військові баталії з олов'яних солдатиків, яких часто дарували хлопчикам на свята. Особливості дитячого світу, яким бачив його Велз,

відобразилися у фантастичній новелі «Чарівна крамниця». Для англійських дітей така назва магазину іграшок була звичною, адже тільки в Лондоні можна було нарахувати близько десятка крамниць під такою вивіскою.

2. Робота з портретом Г. Велза (с. 214).

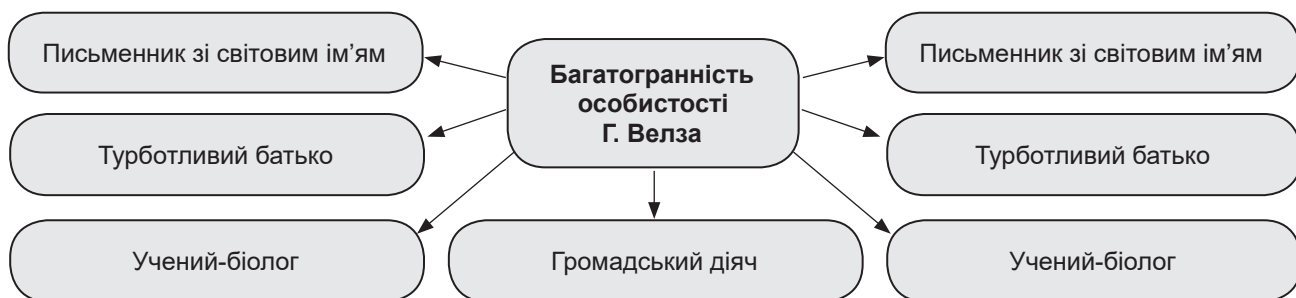
1. Розгляньте портрет Г. Велза.

2. Зовнішність Велза, за словами сучасників, була непоказною. Кремезної статури, з короткими руками й ногами, він мав густі брови й проникливі блакитні очі. Характер Велза викликав багато нарікань. А втім, один з біографів письменника стверджував: «Незважаючи на всі його недоліки, його неможливо було не любити. Він був надзвичайно розумним, мав дивовижне почуття гумору й бував просто чарівним». Що в зовнішності письменника свідчить про його почуття гумору й доброзичливість?

3. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис (с. 214–215).

2. Джон Прістлі, англійський романіст і театральний режисер, зазначав: «Хто такий містер Велз насправді сказати неможливо – надто він багатогранний». У чому, на вашу думку, виявилася багатогранність вдачі Велза? Складіть інфографіку відповіді на запитання.

4. Презентація учнями найвідоміших творів Г. Велза.

«М а ш и н а ч а с у»

Перший роман Г. Велза «Машина часу» чекав приголомшливим успіх. Книжка вславила автора. Головний герой твору й оповідач Гільєр розповідає неймовірну історію про те, що він повернувся з 802701 р. Читачі із захопленням стежили за дивовижними пригодами мандрівника в часі, який побачив майбутнє і вжахнувся тим змінам, що відбулися з людством.

«В і й н а с в і т і в»

Успіх науково-фантастичних творів Велза був не випадковим. Він робив правдоподібною найзухвалішу вигадку, водночас намагався поєднувати наукову достовірність з художньою вигадкою, фантастичне з буденним, болючі питання сучасності з мрією про перемогу розуму. Так, у романі «Війна світів» ідеться про напад на Землю марсіан, які набагато випередили землян у розвитку техніки. Завдяки своїм винаходам марсіани перетворилися на вдосконалені машини, які працюють 24 години на добу, але не знають ні радощів, ні жалю. Велз змушує читачів замислитися над тим, що зможе протиставити людство в жорстокому протистоянні космічним загарбникам.

«Н е в и д и м е ц ь»

Твори Велза яскраві й оригінальні. Вони, так само як і життя письменника, сповнені світлого оптимізму, людяності, віри в науку, але водночас застерігають від того, щоб наукові відкриття і технічні досягнення було використано проти людини й людства. Основна тема творчості Велза – взаємозв'язок досягнень науки й моральності людини, розвитку техніки й загального щастя. Головний герой роману «Невидимець» Гріффін відкрив секрет перетворення людини в невидимця, але блискучий учений стає вигнанцем, прагнучи необмеженої влади.

4. Коментоване читання новели «Чарівна крамниця» (с. 216–219).

5. Лексичний коментар.

Пан'є-маше – пластична маса з паперу, картону тощо та клейких речовин, з якої виготовляють іграшки, маски й т. ін.

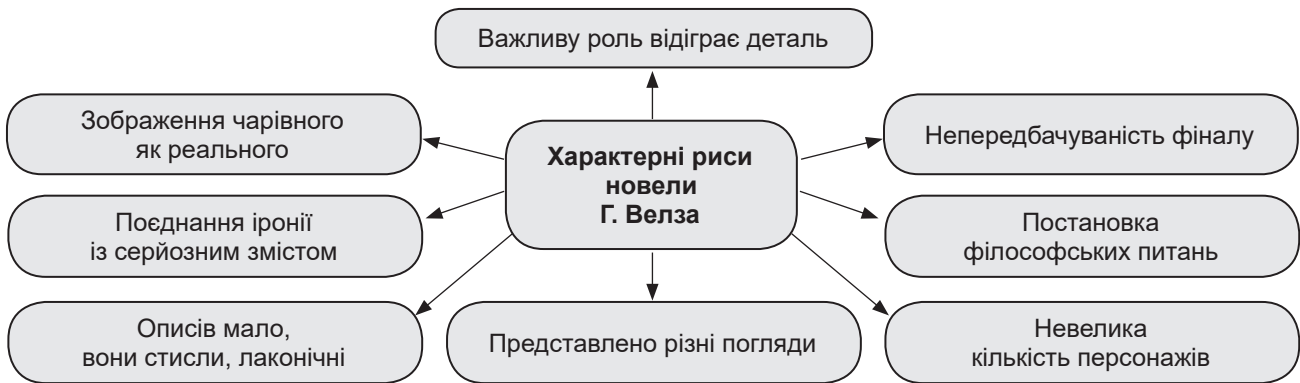
Ріджент-стріт – вулиця в Лондоні, відома передусім своїми магазинами, ресторанами та різдвяними ілюмінаціями.

6. Евристична бесіда.

1. Які факти біографії Г. Велза відобразилися в новелі «Чарівна крамниця»? Чому письменника цікавила тема дитинства?
2. Хто розповідає історію чарівної крамниці? Чому саме від імені батька ведеться розповідь?
3. Чим крамниця незвичайна? Чому не кожен може потрапити до неї?
4. Чому перед іншим хлопчиком зачинилися двері чарівної крамниці? Чим Джи́п відрізняється від нього?
5. Про які іграшки із чарівної крамниці розповідає Джи́п?
6. Яка особливість інтер'єру чарівної крамниці? Що символізують дзеркала?
7. Чим вразила оповідача зовнішність продавця крамниці?
8. Які дива відбуваються в крамниці? Як сприймають побачене батько й син? Чим відрізняється їхнє світосприйняття?
9. Яку роль відіграє деталь «палець батька, за який тримається Джи́п» у характеристиці зв'язку сина з батьком.
10. Навіщо продавець налякав батька фокусом з барабаном? Чи потрібно було це робити?
11. Чому батько ніколи не бачив, як оживають солдатики, подаровані сину в чарівній крамниці?
12. Розкрийте зміст епізоду, у якому оповідач побачив живе кошеня.
13. Як реальне і фантастичне переплітаються в новелі? Яку роль відіграють елементи фантастики у творі?

IV. Підсумки.

Літературознавчий практикум: визначте характерні ознаки новели в прочитаному творі Г. Велза.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1, 2, 4 (с. 219–220).
2. Порівняйте дива чарівної крамниці з дивами шоколадної фабрики Віллі Вонки з повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала. Які діти, на думку авторів, гідні див, а які – ні?

Додатковий матеріал до уроку

Урок 60

Тема: Точка зору дорослого й дитини в новелі «Чарівна крамниця». Дива та їх сприйняття. Особливості дитячого світу. Оповідач твору (батько). Роль елементів фантастики в новелі

Мета: розглянути «дива» та як їх сприймають персонажі; порівняти точки зору дорослого й дитини в новелі; визначити особливості дитячого світу; розглянути роль оповідача в новелі, роль елементів фантастики;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, ілюстрації К. Чолушкіна до новели «Чарівна крамниця».

Усі ми родом з дитинства.

А. де Сент-Екзюпері

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Сюжетна реконструкція.

1. Розмістіть у правильній послідовності та взаємозв'язку елементи сюжету новели «Чарівна крамниця».

Експозиція – враження батька від чарівної крамниці.

Зав'язка – Джип заводить батька до крамниці.

Розвиток дії – знайомство з дивами; покупки.

Кульмінація – зникнення Джипа.

Розв'язка – батько із сином зустрічаються на Ріджент-стріт.

Епілог – розмова батька із сином шість місяців по тому.

2. Перекажіть новелу «Чарівна крамниця» від імені: 1) Джипа, 2) продавця крамниці.

IV. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Робота з текстом: словесне малювання.

1. Випишіть з тексту дива, які побачили батько із сином. Розгляньте ілюстрації К. Чолушкіна до новели. Які предмети, описані в новелі, ви впізнали?

2. Використовуючи зроблені нотатки, опишіть, якою ви уявляєте чарівну крамницю.

3. Випишіть дієслова, які характеризують дії продавця чарівної крамниці, і розкажіть, які дива показує продавець батькові й синові (*перехилившись через прилавок, витяг, дістав, відмотав, перев'язав, проковтнув, запалив, сунув, запечатав, витряс, закинув, посміхаючись, показав*).

4. Порівняйте дива чарівної крамниці з дивами шоколадної фабрики Віллі Вонки з повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» Роальда Дала. Які діти, на думку авторів, гідні див, а які – ні?

2. Дослідницька робота. Точка зору дорослого та дитини в новелі «Чарівна крамниця».

Заповніть таблицю, відповідаючи на запитання. Зробіть висновки: чим відрізняється сприйняття подій у чарівній крамниці батька і сина?

Батько	Син
Якою бачать крамницю?	
Крамниця – міраж Мені доводилося здаля бачити цю крамницю. Чомусь ніколи мені не спадало на думку зайти в цю крамницю.	Крамниця реально існує Джип, узявши мене за палець і не кажучи ні слова, повів мене до вітрини. Він не кликав мене до крамниці й не набридав, він тільки тягнув мене за палець до дверей...
Як сприймають події в крамниці?	
З подивом, недовірливо, іронічно, самовпевнено Я здивувався, не розуміючи, як він міг здогадатися... Помітивши моє здивування, продавець розсміявся... Мені відлягло від серця.	Без здивування, як належне, спокійно, довірливо, з дитячим хвилюванням Джип вислухав похвалу мовчки... Його душу поїняло хвилювання. Справді, це була справжня магія.
Як реагують на фокус із барабаном?	
Настрожено, з недовірою Я підійшов до продавця і ударом ноги перекинув стілець. – Облиште свої жарти, – сказав я. – Де мій хлопчик?	Сприймає як продовження пригод Джип з ясною посмішкою підбіг до мене, начебто тільки-но на секунду загубив мене з виду.
Якими бачать подарунки?	
У кошеняті виявилось не більше чарів, ніж у всіх інших кошенятах. Солдати виявилися такими стійкими, що ними був би задоволений кожний полковник.	– Мої солдати живі, – сказав Джип. – Мені потрібно тільки промовити одне словечко, коли я відкриваю коробку. – І вони марширують? – Аякже! Інакше за що їх і любити!
Висновки	
Світ дорослого	Світ дитини
Реалістичний, буденний	Світ фантазії, мрії

3. Образ Джипа.

Бачить вітрину чарівної крамниці: оптимізм, очікування щастя.

Стосунки з батьком: повага до старших, взаєморозуміння.

Потрапляє до крамниці: відкритість, життєрадісність.

Знайомство з продавцем: вихованість, скромність, щирість, дитяча наївність.

Гра із солдатами: віра у фантазії та мрію.

4. Хвилина компаративного аналізу.

Порівняйте стосунки батька й сина в новелі Г. Велза «Чарівна крамниця» та в оповіданні Дж. Олдріджа «Останній дюйм».

	Деві	Джип
<i>Назва твору</i>	«Останній дюйм»	«Чарівна крамниця»
<i>Жанр</i>	Пригодницьке оповідання	Фантастична новела
<i>Характеристика родини</i>	Батько і мати живуть окремо, самотність хлопчика	Повна любляча родина, увага батьків до виховання сина
<i>Динаміка розвитку стосунків з батьком</i>	Батько із сином долають шлях від байдужості до взаєморозуміння	Взаєморозуміння і довіра – основа стосунків батька та сина
<i>Неординарні ситуації, у які попадають герої</i>	Поранення батька в Акулячій бухті	Візит до чарівної крамниці
<i>Почуття батьків в екстремальних ситуаціях</i>	Хвилювання за життя сина, який може залишитися в пустелі сам	Хвилювання за сина, який зник у чарівному барабані
<i>Дії батьків</i>	Зосередився на спілкуванні із сином, щоб той зміг керувати літаком	Відчайдушно кидається слідом за сином у невідоме

Урок 61

Дата _____

Клас _____

Тема: Р. Акутаґава. «Павутинка». Майстер японської новели Р. Акутаґава. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі «Павутинка». Філософський зміст твору. Підтекст

Мета: ознайомити з основними відомостями про життя і творчість Р. Акутаґави; виявити характерні ознаки жанру новели у творі «Павутинка», розкрити філософський зміст новели, її підтекст; розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, фотопортрет Акутаґави, фото статуї великого Будди в Японії.

Справедливість без мудрості важить багато, мудрість без справедливості не варта нічого.

Цицерон

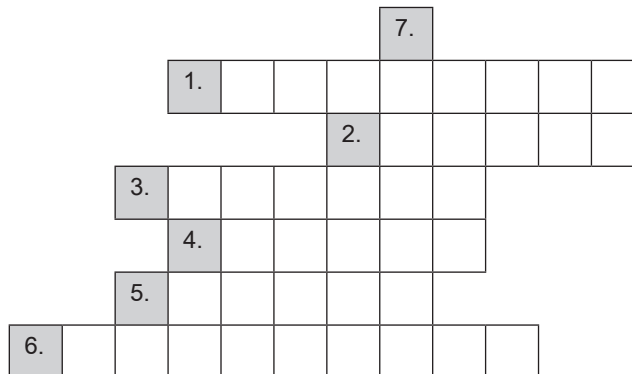
Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Заповніть схему-кресворд.

1. ... оповідання. 2. Невеликий за ... , стислий, лаконічний твір. 3. ... твору – незвичайна життєва подія. 4. Напружений 5. Несподіваний 6. Невелика кількість 7. Відповідь:

Відповіді до кресворда: 1. Різновид. 2. Обсяг. 3. Основа. 4. Сюжет. 5. Фінал. 6. Персонажі. 7. Відповідь: новела.

IV. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Рюноске Акутаґава – тонкий психолог, наділений пророчим даром. За 12 років наполегливої праці він написав 150 новел, цикли мініатюр, кілька сценаріїв, низку літературно-критичних статей і лірико-філософських нотаток. Найкращими творами майстра визнано новели «Павутинка», «У чагарнику», «Мандарини», «Вагонетка», «Усмішка богів», «Свято хризантем». Як новеліст Акутаґава прагне до різноманітності й барвистості матеріалу, віртуозно будує сюжет, двома-трьома словами малює соковитий і яскравий образ, працює над лаконічністю та вираз-

ністю мови, зосереджується на філософському змісті творів. У коротких висловлюваннях на теми моралі, релігії, мистецтва письменник рішучий та іронічний: «Життя подібне коробці сірників. Поводитися з нею серйозно – украй нерозумно. Поводитися несерйозно – небезпечно».

Проживши лишень 35 років, Акутагава встиг за життя стати особливим явищем в літературі. Хоча сам він уважав себе «простим літератором» і пророкував собі забуття. Його книжки видаються і купуються донині, а за творами знімаються фільми.

2. Робота з підручником.

1. Прочитай біографічний нарис (с. 220–221).

2. Складіть біографічну реконструкцію: за ключовими словами відновіть відомості про Акутагаву.

Рюноске Акутагава: поважав національні культурні надбання, середньовічну японську поезію та старовинний живопис; писав новели, мініатюри, сценарії; видавав літературний журнал; виступав з лекціями в містах Японії; працював викладачем англійської мови; подорожував як спеціальний кореспондент газети.

4. Коментоване читання новели «Павутинка» (с. 222–223).

5. Лексичний коментар.

Шпиляста гора – гора в пеклі.

Малахіт – цінний мінерал зеленого кольору, використовується в ювелірній справі та як матеріал для оздобу.

6. Історичний коментар.

Буддизм – одна з провідних світових релігій. Особливо поширена ця релігія в країнах Сходу, де набула національних рис. Так, у Японії розповсюдився дзен-буддизм. Засновник буддизму й головний об'єкт поклоніння в ньому – принц Гаутама Сіддгартха, який жив у 563–483 рр. до н. е. (отже, ця релігія – серед найдавніших у світі). За легендою, у 35 років Гаутама досяг просвітління, після чого змінив своє життя і життя багатьох людей, які йшли за ним. Послідовники назвали його Буддою, тобто просвітленим, пробудженим. Буддисти вірять, що досягти просвітлення можна тільки завдяки нескінченній енергії Всесвіту. І шукати відповіді необхідно лише в самому собі. Буддисти прагнуть очищення від злості, страху, нещастя, егоїзму, лінощів, заздрощів, жадібності. Буддизм пропагує доброту, щедрість, вдячність, співчуття, працелюбність, мудрість...

7. Евристична бесіда.

1. Яке враження справила на вас новела Акутагави? Які почуття викликав у вас цей твір?
2. Яким Кандата був за життя? Яке добро він зробив у житті?
3. Чому Будда вирішив віддячити грішнику за добро, даруючи шанс врятуватися з пекла?
4. Як змінювалися думки й почуття Кандати, коли він піднімався по павутинці?
5. Чому павутинка обірвалася?
6. Чим був засмучений Будда, який спостерігав падіння Кандати?
7. Чи заслужено Кандата знову опинився в пеклі?
8. Що уособлює в новелі ідею справедливості?
9. Поясніть значення композиційного прийому обрамлення.
10. Які деталі увиразнюють зв'язок новели з японськими традиціями?
11. Чому твір отримав назву «Павутинка»?
12. Доведіть, що «Павутинка» Акутагави за жанром є новелою.

8. Словесне малювання.

1. Випишіть з тексту новели «Павутинка» прикметники, які використав автор для зображення раю та пекла.

Рай: білосніжні, як перли, квіти; золотисті тичинки; приємні пахощі; прозора, як кришталь, товща води; зелене, як малахіт, листя лотоса.

Пекло: тьма кромішня; Криваве озеро; вістря Шпилястої гори; тихі зітхання грішників; пекельні муки; страшна своїм тьманим блиском.

2. Використовуючи виписані прикметники, намалюйте словесну ілюстрацію, якими ви уявляєте рай і пекло (на вибір).

9. Робота над образами Кандати та Будди.

1. Випишіть цитати, які характеризують Будду й Кандату.

Цитати.

Будда: 1. Самотній Будда знічев'я походжав берегом озера Лотосів. 2. Вирішив віддячити йому за добро – при нагоді допомогти вибратися з пекла. 3. Будда від початку до кінця стежив за цією сценою. 4. Як Кандата каменем упав у Криваве озеро, обличчя Будди посмутніло й він пустився іти далі. 5. Жалюгідним здався йому Кандата, який намагався тільки сам вилізти з пекла, але був заслужено покараний за своє черстве серце й знову опинився в безодні.

Кандата: 1. Разом з іншими грішниками, яких аж кишило, мучився в пеклі. 2. Звивався, корчився, як жаба перед смертю. 3. Великий лиходій, за життя вбивав людей, підпалював їхні оселі й учинив чимало інших злочинів. 3. Добро зробив лише один раз. 4. Кандата, зляканий чи, може, приголомшений, на якусь хвилю розгублено роззявив рота й кліпав очима. «Гей, грішники! Це моя павутинка. Хто вам дозволив чіплятися за неї? Ану, спускайтеся вниз!»

2. Символом чого виступають ці образи? Яку роль відіграє антитеза в розкритті характерів Кандати й Будди? Доведіть, що образи Кандати й Будди створюють філософську антитезу.

Кандата – Будда

темрява, пекло – світло, рай
зло – добро
гріх – прощення
жалюгідність – велич
егоїзм – гуманізм

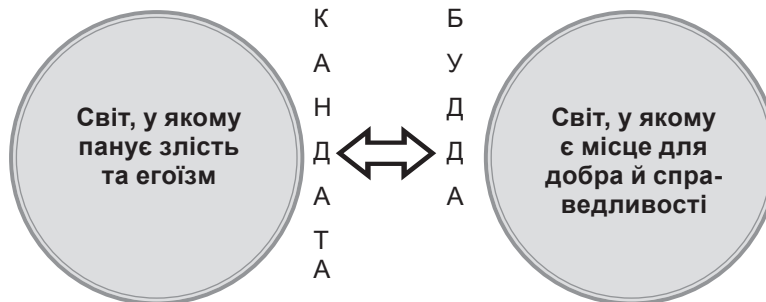
роздратування – співчуття
страх – упевненість
невдячність – щедрість
черствість – людяність
дурість – мудрість

10. Висновки.

Кандата у творі уособлює зло, бездуховність, ненависть, що нівечать людську душу, роблять життя нестерпним, пустим. Цей образ – протиставлення всьому сущому, живому, доброму.

Будда виступає уособленням доброти, сердечності, милосердя, Це символ світлого й безкорисливого в людині, яка прийшла в цей світ, щоб творити тільки добро, сіяти в серцях живих істот щиру й непідкупну любов.

Отже, протиставлення Будди та Кандати – це не просто протистояння двох характерів, а протистояння двох світоглядів, двох світів.

11. Слово вчителя. Підтекст і символіка.

Незавершеність, невизначеність, натяк у японському мистецтві – своєрідна художня міра. Недомовленість залишає простір уяві, яка дозволяє осягати невидиме. У цьому велику роль відіграє підтекст.

Підтекст – прихований, внутрішній зміст висловлювання. Це не висловлене безпосередньо в тексті ставлення автора до персонажів, їхніх взаємин, сюжетних ситуацій, що впливає з окремих реплік і деталей; неявний зміст, який може не збігатися з прямим змістом тексту.

Засобами вираження підтексту виступають іронія, символи, засоби художньої виразності.

Павутина – це символ творчих сил Усесвіту. Павутина, яка сплітається по спіралі й починається із центру, символізує світобудову. В Індії нитки павутини є символом ілюзій, які пов'язані з тлінністю людського буття.

Павук у буддизмі асоціюється з Творцем. Він пряде нитку життя з власних соків і прикріплює до себе всіх людей, яких уплітає у візерунок світу. Перебуваючи в центрі павутини, Павук символізує центр світу, а також Сонце.

Християнська традиція тлумачить павука як злий образ, який є символом гріховного спонукання. Павук – справжній диявол, він заманює у свою павутину грішників; це скупар, який п’є людську кров.

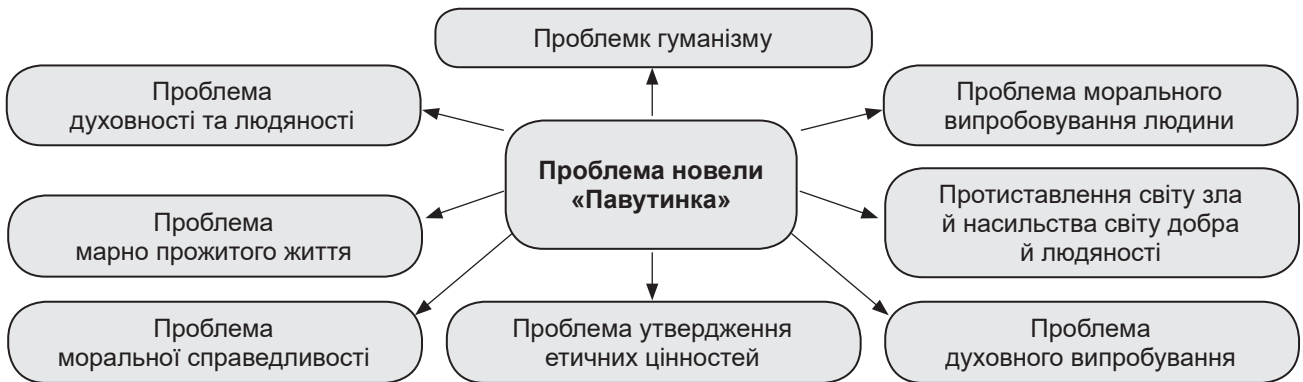
Лотос – у буддизмі традиційний символ чистоти. Лотос народжується в каламутній болотяній воді, проте з’являється на світ незаплямованим і чистим.

Продовжіть низку асоціацій, пов’язаних з образами павутинки, павука, лотоса з новели «Павутинка». Наприклад:

Павутинка – *справедливість, віра...*

IV. Підсумки.

Проблематика твору.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного 1–6 (с. 224).
2. Використовуючи образи та символи новели «Павутинка», складіть хайку «Павутинка», уклавши в нього філософський підтекст.

Додатковий матеріал до уроку

Коментар
учителя

Урок 62

Тема: Контрольна робота № 6. Частина «Світова новела»

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про новелу, її жанрову специфіку, сюжетне розмаїття тем, виявити рівень умінь і навичок учнів; розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення; виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Гене́за», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Ми знаємо стільки, скільки
утримуємо в пам'яті.

Латинське прислів'я

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 6. Частина «Світова новела» (за зошитом).

IV. Підсумки уроку.

V. Домашнє завдання.

1. Підсумкові запитання і завдання (с. 225–226).

2. Підготуватися до уроку позакласного читання. К. Воннеґут «Брехня».

Додатковий матеріал до уроку

Урок 63

Тема: Урок позакласного читання. К. Воннегут. «Брехня»

Мета: ознайомити з відомостями про життя і творчість К. Воннегута; проаналізувати зміст його оповідання «Брехня», розвивати навички виразного читання, аналізу тексту;

розвивати образне мислення учнів, вміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її, розвивати вміння аналізу художнього твору;

виховувати всебічно розвинену людину, особистість, прищеплювати інтерес до культури інших народів світу.

Обладнання: фотопортрет К. Воннегута, тексти оповідання «Брехня».

Тип уроку: позакласного читання.

Цей світ занадто серйозний.

К. Воннегут

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературознавча розминка: заповніть пропуски в таблиці.

Автор	Назва новели	Основна думка новели
	«Павутинка»	Справедливість
Г. Велз		
	«Дари волхвів»	

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Презентація письменника.

Курт Воннегут – видатний американський письменник ХХ ст. Він мав непросту долю, під час Другої світової війни потрапив у полон, бачив жахіття війни, але не здався. У автобіографії «Правила життя Курта Воннегута» митець опише це так: «Коли я опинився на фронті й потрапив у полон до німців, вони сказали, що нам пощастило, адже найімовірніше ми переживемо війну. Нас, заарештованих, відправили в Дрезден – місто зі статуями й зоопарками, як Париж. Ми жили на бойні й щоранку працювали на фабриці з виробництва солодового сиропу... І от якось 13 лютого 1945 р. зазвучала сирена, і ми спустилися під землю у великий м'ясний холодильник. Коли ми вийшли, міста вже не було. Багато хто вважає, що знищення Дрездена – це мінімальна помста за людей, які загинули в концтаборах. Можливо. Але до смертної кари засуджено абсолютно всіх, хто перебував на той момент у місті: дітей, старих, тварин, нацистів, мене і мого друга Бернарда». Під час бомбардування міста американськими й англійськими літаками вбито 135 000 осіб, а Курт потім напише свій знаменитий роман «Бойня номер п'ять».

«Пишу я з 1949 року. Я – самоук. У мене немає жодних теорій щодо літератури, корисних для інших. Коли я пишу, я просто стаю самим собою. А в мені шість футів два дюйми зросту, важу я близько двохсот фунтів, рухаюся незграбно, тільки плаваю добре», – так описав себе в передмові до збірки власних оповідань К. Воннегут. Після війни Воннегут працював менеджером зі зв'язків з громадськістю в компанії «Дженерал електрик», викладав англійську в школі для дітей з психічними розладами, складав рекламні тексти, був одним з перших дилерів компанії «Сааб». І в перервах між усім цим розсилав свої оповідання в журнали.

Протягом 20 років він написав романи «Рецидивіст», «Галапаґоси», «Мати ночі», «Фокус-покус» тощо. Одним з найвідоміших його творів став роман «Часотрясіння». За сюжетом роману, через аномальні події людство відкинуто на 10 років назад (з 2001 в 1991) і воно зобов'язане прожити ці 10 років заново.

У своїх книжках Воннеґут глузував, не боячись висміювати що й кого завгодно. Просто такий був його художній метод: навіть про найкризовіші та найтрагічніші моменти розповідати зі сміхом. «Я пишу як дитина. Я не зловживаю довгими реченнями. Я не користуюся крапкою з комою. Я уникаю іронії – мені не подобається, коли люди говорять одне, а мають на увазі інше. Тому мене читають школярі», – зауважував письменник.

Понад 10 його книжок було екранізовано.

Протягом усього свого життя Воннеґут, крім письменства, захоплювався малюванням. Загалом його аматорські малюнки були невід'ємною частиною творчого процесу. Наприклад, ілюстрації для книжки «Сніданок для чемпіонів» він зробив самостійно за допомогою звичайних фломастерів. «Я все життя малюю, але нікому не показую. Це приємне заняття – усім рекомендую. Співайте, танцюйте, пишіть, малюйте, грайте на інструменті, і не важливо, добре у вас це виходить чи ні – так ви розвиваєте свою душу».

2. Лексичний коментар.

Сноб – людина, яка претендує на вишукано-витончений смак, на виняткове коло занять, інтересів. Сноби особливо ретельно дотримуються правил вищого товариства й нехтують усім, що виходить за ці правила. Звідси виникло поняття «снобізм».

Снобізм – модель поведінки або стиль життя, що полягає в копіюванні манер, смаків, поведінки вищого товариства; претензія людини на приналежність до вищих соціальних верств.

3. Евристична бесіда.

1. Якою змальована родина Рімензелів?
2. Яка риса є провідною в характеристиці батька? Якою постає мати Елі? Чому їх можна назвати снобами?
3. Чому Елі має навчатися у Вайтгіллській школі для хлопців?
4. Який внесок зробила родина Рімензелів у розвиток школи? Чому батьки ні на мить не сумнівалися, що Елі приймуть до школи?
5. Чи віддають у Вайтгіллській школі перевагу в навчанні тільки дітям заможних батьків?
6. Які правила школи підтверджує факт навчання в ній Тома Гілера і його сина?
7. Чому під час поїздки Елі відчувається «немов снігова баба на пекельній сковорідці»?
8. Яку брехню хлопчик старанно приховує?
9. Як змінюється поведінка й думки батька про шляхетність родини Рімензелів після того, як Елі не прийнято до школи? На яку брехню іде батько заради того, щоб син навчався в престижному закладі?
10. Як поставилася мати до невдачі Елі?
11. Чому всі члени опікунського ради відмовили Ремінзелу? Про що свідчить така відмова?
12. Чому Елі стало соромно за батька? Чия брехня, на вашу думку, страшніша?
13. Які ознаки новели наявні у творі?

4. Творча робота. Брехня в родині Ремінзелів.

1. Знайдіть цитати, які характеризують зміну в поведінці членів родини Ремінзелів протягом розвитку дії в оповіданні.

Зав'язка	
Батько	Це був кремезний статечний чоловік, лікар, цілитель в ім'я полегшення страждань, бо він народився багатим за перського шаха. Креслення прибудови цікавили його набагато більше.
Син	Отже, номер Елі – тридцять перший...
Мати	У цієї енергійної честолюбної жінки не було свого статку, і хоч заміж за доктора вона вийшла шістнадцять років тому, її досі дуже цікавили й захоплювали звичай старих багатих родин.

Розвиток дії	
Батько	– Я хотів би попередити тебе якнайрішучіше, – сказав доктор Рімензел, – що про жодні привілеї, про жодні потурання для Елі ти не проситимеш. Про жодні. – Ти поставив би мене у вкрай незручне становище, – велично сказав доктор Рімензел, – якби мені довелось почути, що ти намагався використати прізвище Рімензел так, ніби Рімензел – це щось особливе.
Син	Елі мляво знизав плечима... Елі знову повів плечима.
Мати	Помічаю, скільки сотень тисяч доларів Рімензели жертвували на стипендії; і мимоволі починаю думати, що люди, які носять прізвище Рімензел, мають право на малюсінькі привілеї.
Кульмінація	
Батько	Тепер у цьому залі перебуває більшість членів опікунської ради. І кожен з них або мій близький друг, або близький друг мого батька. Коли вони скажуть докторові Воррену, що Елі прийнято, то Елі буде прийнято. Тут знайшлося місце для всіх цих, то для Елі знайдеться і поготів.
Син	Його не прийняли у Вайтгілл. Він провалився на вступних іспитах. Батьки нічого про це не знали, бо Елі перший побачив серед ранкової пошти конверт із жахливим повідомленням і подер його на дрібні клаптики.
Мати	Вона заплакала, зрозумівши, у яку страшну пастку Елі сам себе спіймав. Насамперед нам треба знайти Елі. Це головне.
Розв'язка	
Батько	– Вони... вони всі сказали «ні», – відповів доктор Рімензел невпевнено.
Син	– Так не роблять! – говорив Елі. – Який жаж! Як ти міг! – Ось тепер мені соромно! – вигукнув Елі.
Мати	Зрозуміла: доктор Рімензел робить жахливу помилку. Елі зовсім не треба вступати до Вайтгілла – це справді було б жорстоко.
Висновки	
Батько	Брехня як зрада життєвих принципів.
Син	Брехня як окремий учинок.
Мати	Брехня як пристосування до життя.

2. Простежте, як автор розвінчує різні види брехні в житті родини. Яка з них, на вашу думку, найстрашніша?

3. Порівняйте взаємини в родині Бена й Деві (Дж. Олдрідж «Останній дюйм»), батька й Джипа (Г. Велз «Чарівна крамниця»), Елі Ремінзела з батьками (К. Воннегут «Брехня»).

IV. Підсумки.

Творче завдання.

Використайте поради Курта Воннегута тим, хто хоче навчитися писати в жанрі короткого оповідання. Напишіть коротке оповідання, узявши за основу сюжету шкільний випадок.

1. В оповіданні має бути хоча б один герой, якому читач обов'язково поспівчуває. 2. У кожного героя повинен бути якийсь об'єкт бажання – навіть якщо це просто склянка води. 3. Кожне речення має виконувати одну з двох функцій: або розкривати характер персонажа, або рухати дію. 4. Починайте ближче до кінця, наскільки це можливо. 5. Придумайте для героя страшні події. 6. Надайте своєму читачеві якнайбільше інформації і якомога раніше. 7. Читач повинен розуміти, що відбувається, настільки, щоб міг сам домислити історію, щоб нетерпляче «ковтати» останні сторінки.

К. Воннегут

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

Завдання на випередження. Прочитайте перший розділ роману Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула» (с. 229–232).

Урок 64

Дата _____

Клас _____

Тема: Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула»

Мета: ознайомити з основними фактами життєвого й творчого шляху Д. Джонс, поглибити поняття «фентезі»; ознайомити зі змістом першого розділу роману «Мандрівний замок Гаула»;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: сприйняття і засвоєння нового матеріалу.

Обладнання: підручники, портрет Д. Джонс.

Найкраще фентезі написано мовою мрії. Воно так само, як мрія, реальніше, ніж сама реальність... принаймні на мить, довгу чарівну мить перед тим, як ми прокинемося.

Дж. Мартін

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Актуалізація суб'єктивного досвіду учнів. Літературні твори, у яких зображено вигадані країни.

К. Льюїс «Хроніки Нарнії»	Діти через шафу потрапляють до країни Нарнії, де володарює лев Аслан.
Льюїс Керрол «Аліса в Країні Див»	Аліса потрапляє до Країни Див через кролячу нору.
Дж. Свіфт «Пригоди Гуллівера»	Гуллівер опинився в країні ліліпутів, після того як затонув його корабель.
Л. Ф. Баум «Чарівник країни Оз»	Ураган відносить Дороті до чарівної країни, де правлять дві добрі та дві злі феї.
К. Веслі «Десяте королівство»	Вірджинія випадково потрапляє до чарівного порталу, який переносить її до дев'яти казкових королівств, де правлять герої відомих казок.
Арабські казки про Сіндбада-мореплавця	Сіндбад під час подорожей опиняється в країні волохатих мавп, у країні людожерів та інших чарівних країнах.
О. Грін «Пурпурові вітрила»	Події відбуваються у вигаданій країні Грінландії.
А. Ліндґрен «Міо, мій Міо»	Міо потрапляє до чарівної Країни Далекої.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Слово вчителя.

Бестселери Діани Вінн Джонс відомі в усьому світі й по праву вважаються одними з кращих дитячих книжок у світовій літературі, деякі з них стали сюжетами для знаменитих мультіплікаційних стрічок.

Найвідомішим циклом Д. В. Джонс став цикл «Світи Крестомансі», дія якого відбувається в паралельних світах. Хто ж такий Крестомансі? Крестомансі – чарівник з дев'ятьма життями, які він отримав завдяки тому, що за примхою долі дев'ять його двійників з інших світів так і не з'явилися на світ, тож уся сила й таланти, розраховані на десятох, дісталися одному. Крестомансі – це ім'я. Крестомансі – це важлива посада. Крестомансі – це могутнє заклинання. Крестомансі – це той, без кого ніяк не можна обійтися, адже на його плечах лежить відповідальність за стільки світів, бо ж він – найсильніший чародій у всіх вимірах, який наглядає за іншими чаклунами, щоб ті не заподіяли шкоди звичайним людям. У Крестомансі є цікава особливість: якщо покликати його вголос кілька разів, він одразу з'явиться. Навіть якщо той, хто кликав, – зовсім в іншому світі. З одного боку, це дуже корисно, однак з іншого, – це заподіює безліч незручностей.

тей. Кілька разів цим скористалися вороги Крестомансі, а якоесь хворого чародія витягли прямо з ліжка, розбиратися з богами в одному з паралельних світів. До речі, срібло забирає в Крестомансі силу, і достатньо навіть тонкого ланцюжка від годинника, щоб його полонити.

У Д. В. Джонс усі книжки схожі, і водночас кожна унікальна. Ріднить їх загальна атмосфера, у якій поєдналися і традиційна казковість, і захопливий сюжет, і пригоди, і гумор, і ненав'язлива повчальність.

2. Робота з портретом Д. В. Джонс (с. 228).

1. Розгляньте портрет Д. В. Джонс.

2. У романі «Темний Володар Деркгольма» Джонс зауважує: «Жодна жива істота не має права заявляти, ніби знайшла справжню мудрість. У світі завжди знайдеться, що пізнавати». Які риси зовнішності увиразнюють життєвий досвід і мудрість письменниці?

3. Робота з підручником.

1. Прочитати біографічний нарис (с. 228–229).

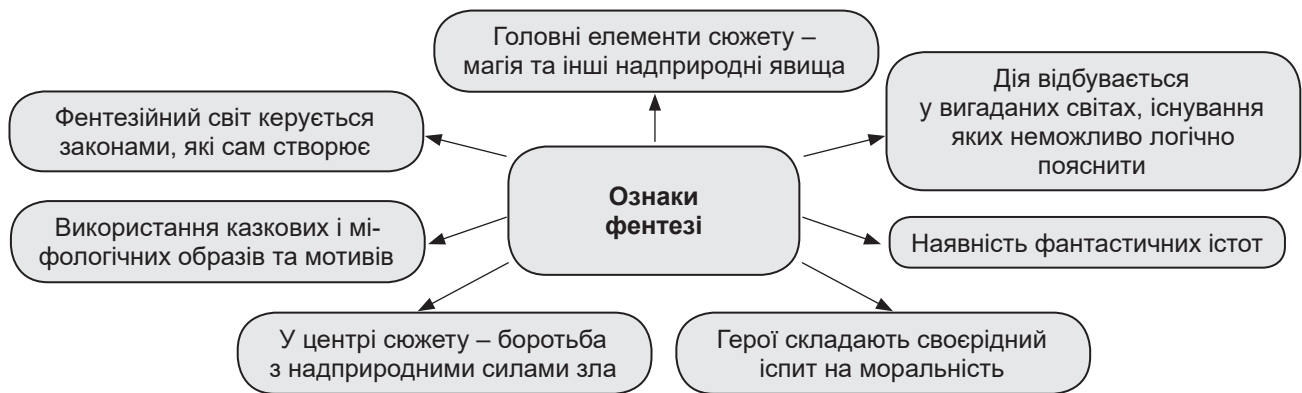
2. Скласти візитну картку письменниці.

Ім'я	Діана Вінн Джонс
Батьківщина	Велика Британія, передмістя Лондона
Дата народження	16 серпня 1934 р.
Інтереси та захоплення	Література
Літературна спадщина	40 книжок, за деякими з яких знято популярні кіно- та мультиплікаційні фільми
Літературні твори, які принесли успіх	Цикл «Світи Крестомансі», роман «Мандрівний замок Гаула»

4. Робота в групах. Літературознавчий термін «фентезі».

1. Прочитати матеріал рубрик «Літературознавча довідка», «Консультація філолога» (с. 229).

2. Скласти опорну схему «Ознаки фентезі».

5. Коментоване читання першого розділу роману «Мандрівний замок Гаула» (с. 229–232).

6. Евристична бесіда.

1. Де відбуваються події роману? За якими ознаками цю країну можна назвати чарівною?

2. Чому Софі Гаттер уважала, що бути найстаршою з трьох дітей – безталання? Наведіть приклади з прочитаних казок на підтвердження міркувань дівчини.

3. Якою була родина Софі? Чим Фанні схожа на злих мачух з народних казок, а чим відрізняється від них?

4. Хто така Відьма Пустирищ? Чому люди боялися її?

5. Кому належав мандрівний замок? Якими чутками було оповите ім'я чарівника Гаула?

6. Як склалася доля трьох сестер після смерті містера Гаттера? Порівняйте долю Софі з долею пасербиць із чарівних казок.

7. Яку розвагу знайшла Софі, прикрашаючи капелюшки? Чому, на вашу думку, капелюшки почали приваблювати покупців?

7. Словесне малювання. Чарівна країна Інґарія.

1. Випишіть деталі, які підтверджують, що Інґарія – це чарівна країна.

Приклад:

Семимильні чоботи й шапки-невидимки існують насправді; Відьма Пустирищ погрожувала вбити дочку короля; чарівник Саліман мав упоратися з відьмою; замок, що рухається, випускаючи з веж брудно-чорні клуби диму; чарівник Гаул.

2. Розкажіть, якою ви уявляєте країну Інґарію.

3. Порівняйте казкові світи Країни Далекої (А. Ліндґрен «Міо, мій Міо»), Інґарії (Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула»), Мумідолу (Т. Янссон «Капельюх Чарівника»).

IV. Підсумки.

Створити асоціативну хвилю «Світи Д. В. Джонс».

Приклад:

Світ Д. В. Джонс – яскравий, різнокольоровий – казковий, чарівний, магічний – населений фантастичними істотами – повний чарівних предметів – вигаданий.

Висновок: світ Д. В. Джонс – світ фентезі.

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 1 (с. 236).

2. Завдання на випередження. Прочитати другий і третій розділи роману (с. 232–236).

Додатковий матеріал до уроку

Урок 65

Тема: Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула». Елементи чарівної казки і детективу у творі. Значення художнього прийому чаклунства

Мета: поглибити поняття «фентезі»; познайомити зі змістом другого й третього розділів роману «Мандрівний замок Гаула»; визначити елементи чарівної казки та детективу у творі; розкрити значення художнього прийому чаклунства;

розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники.

Я часто помічала, що коли говорять:
«Такого в житті не буває», то мають
на увазі, що це якраз сталося.

Д. В. Джонс

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Вибрати серед поданих на картках ознак твору ознаки фентезі.

1. Сюжет складається із зачину, основної частини та кінцівки.
2. Магія та інші надприродні явища – головні елементи сюжету.
3. В основі сюжету загадковий злочин, який важко розкрити.
4. Фентезійним світом керують закони, створені ним самим.
5. Трагічні життєві історії в центрі оповіді.
6. Важливе джерело сюжету – казки й легенди.
7. Боротьба з надприродними силами зла в центрі сюжету.
8. У творі має бути сищик, який розслідує злочин і вистежує злочинця.
9. Герої складають своєрідний іспит на людяність.
10. Наявність фантастичних істот.
11. Живий зв'язок з історією: описувані події відбуваються за конкретної історичної доби.
12. Дія відбувається у вигаданих світах, де магія є звичним явищем.
13. Несподіваний непередбачуваний фінал.
14. Використання традиційного фольклорного «орнаменту»: постійні епітети, повтори.

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Коментоване читання другого й третього розділів роману «Мандрівний замок Гаула» (с. 232–236).

2. Евристична бесіда.

1. Яка дивна пані завітала до крамниці, де працювала Софі? Що в зовнішності відвідувачки виразноє штучність її краси?
2. Чому юнак, який супроводжував пані, мав стривожений вигляд? Про що він хотів попередити Софі своїм благальним поглядом?
3. Чому дивна відвідувачка не задовольнилася жодним з капелюшків? Якою була причина її візиту до крамниці?
4. Чому Відьма Пустирищ уважала Софі конкуренткою? Як Відьма зачарувала дівчину? Якою була додаткова умова чаклунства?
5. Чому Софі вирушила в подорож? Чому дівчина вирішила ввійти до мандрівного замку, незважаючи на його недобру славу?

6. Яким побачила Софі мандрівний замок ізсередини?

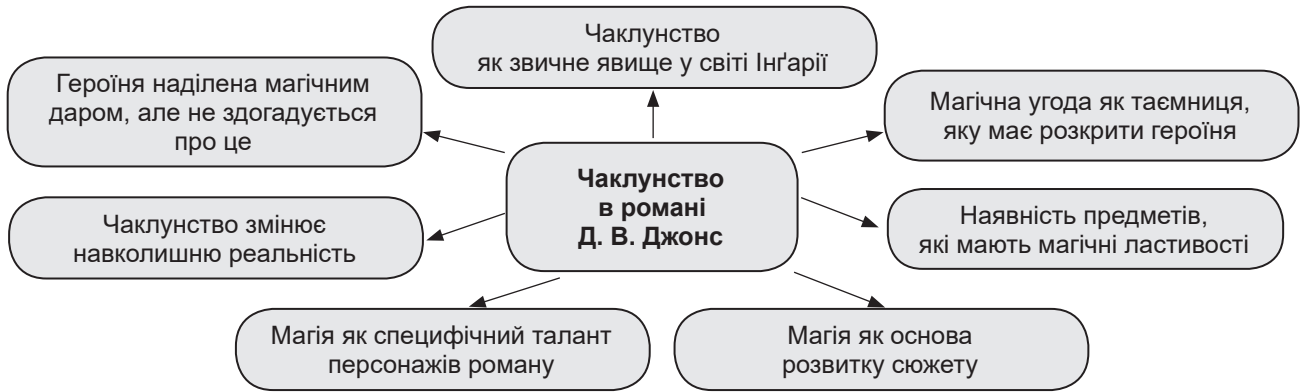
7. З ким із мешканців замку познайомилася Софі? Яким зображено вогненного демона?

8. Яку угоду уклала Софі з демоном? Яка додаткова умова обтяжувала цю угоду?

3. Переказ із творчим завданням.

Переказати епізод знайомства Софі з вогненным демоном: 1) від імені героїні, 2) від імені демона вогню.

4. Мозковий штурм. Роль чаклунства у творі.

Висновок. Світ фентезі – це простір, у якому діють нелогічні, чарівні закони. Ця сила найчастіше називається магією або чаклунством. Саме магія відрізняє світ фентезі від реального світу людей. У творах фентезі чаклунство або магія присутні на рівні сюжету, характеристики героїв, деталей побуту тощо.

5. Дослідницька робота в групах.

I група: дослідити використання елементів чарівної казки в романі Д. В. Джонс.

Елементи чарівної казки	Приклади
Героїня – пасербиця, має злих сестер, зазнає поневірянь і образ, особливо після смерті батька	Софі – найстарша з трьох сестер, стосунки з мачухою і сестрами дружні
Чаклунство й магія	Відьма Пустириц зачаровує Софі, чарівник Гаул робить вічним слугою вогненного демона
Чарівні перетворення героїв	Софі перетворюється на літню жінку
Подорож, під час якої головному герою належить пройти чимало випробувань і подолати численні перешкоди	Софі вирушає в подорож, щоб повернути молодість
Допомога чарівного помічника, який супроводжує героя до заповітної мети	Вогнений демон обіцяє Софі допомогу
Звичайні речі мають незвичайні властивості	Капелюшки, які прикрашає Софі, мають чарівні властивості
Діють різноманітні чарівні персонажі	Відьма Пустириц, чарівник Гаул, вогнений демон
Наявність чарівних предметів	Мандрівний замок

II група: дослідити використання елементів детективу у творі.

Елементи детективу	Приклади
Численні таємниці й загадки	Софі намагається вирішити містичну таємницю свого прокляття, розгадати умови угоди Гаула з вогненным демоном
Події розгортаються швидко, з великим напруженням	Відьма Пустириц, не пояснюючи своїх намірів, зачаровує Софі

Елементи детективу	Приклади
У центрі сюжету – пошуки злочинця	Софі має вирушити на пошуки справедливості
Увага читача зосереджується на розв'язанні логічної задачі	Софі має розкрити таємницю свого прокляття, нікому не розповідаючи про це, розв'язати загадку вогненного демона, збираючи підказки в замку

III група: дослідити використання елементів пригодницької літератури у творі.

Елементи пригодницької літератури	Приклади
Основа сюжету – пригода, незвичайна подія, часто – небезпечна подорож	Софі після прокляття Відьми вирушає в небезпечну подорож, щоб повернути молодість
Велика кількість різноманітних таємниць, загадок	Софі стикається з таємницями чарівника Гаула, Відьми Пустирець, вогненного демона, мандрівного замку
Несподівані сюжетні повороти	Софі опиняється в мандрівному замку, незважаючи на його недобру славу; отримує допомогу вогненного демона, але дізнається про неможливість швидкого виконання угоди
Упродовж тривалого часу незрозумілою є поведінка деяких персонажів	Гаул виявився добрим чарівником, а чутки про свою крокодерливість розповсюджував навмисне
Випадок визначає розвиток подій	Софі дізнається про свій дар наділяти предмети душею випадково
Захопливий сюжет переплітається з вирішенням важливих проблем	Софі має зробити правильний вибір, не опинитися на боці зла

IV. Підсумки.

Літературні паралелі: визначте сюжетні й образні паралелі роману «Мандрівний замок Гаула» з іншими літературними та фольклорними казками.

Автор, назва твору	Паралель з романом «Мандрівний замок Гаула»
В. Гауф «Малий Мук»	Відьма перетворює героя на людину з іншою зовнішністю
Ш. Перро «Попелюшка»	Мотив пасербиці й двох сестер з мачухою
Російські фольклорні казки про Бабу-Ягу	Мотив хатинки на курячих ніжках (мандрівний замок, який слухається команди героїні)
Є. Шварц «Казка про втрачений час»	Мотив втрати молодості
Ш. Перо «Спляча красуня»	Відьма погрожує вбити доньку короля

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 3, 4 (с. 236–237).
2. Порівняйте образи Софі (Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула»), Полліанну (Е. Портер «Полліанна») та Алісу (Льюїс Керрол «Аліса в Країні Див»): знайдіть спільне й відмінне.

Додатковий матеріал до уроку

Дата _____

Клас _____

Тема: Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула».
Образ Софі, світ її мрій, бажань, страхів

Мета: поглибити розуміння поняття «фентезі»; розглянути образ Софі, схарактеризувати світ її мрій, бажань, жахів; розвивати навички читання, переказу тексту, асоціативне й образне мислення учнів; виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати волелюбність, шляхетність, людську гідність, відвагу.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручники, фрагмент аніме-фільму «Мандрівний замок» (Японія, режисер Г. Міядзакі) «Софі потрапляє до замку Гаула».

Люди – дивні істоти. Зазвичай вони набагато дивніші, ніж ти думаєш.

Д. В. Джонс

Хід і структура уроку**I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.****II. Актуалізація опорних знань.**

Дидактична вправа «Закінчи речення».

1. Події роману «Мандрівний замок Гаула» відбуваються в країні... (Інг'арії).
2. Найстаршою з трьох сестер Гаттер була... (Софі).
3. Після смерті батька Софі мала допомагати в крамниці з... (капелюшками).
4. Найстрашнішою чаклункою в окрузі вважали... (Відьму Пустирищ).
5. Мандрівний замок належав... (чарівнику Гаулу).
6. Головна героїня мала магичний дар... (наділяти предмети душею).
7. Відьма Пустирищ наслала на Софі прокляття... (старості).
8. Софі прийшла до мандрівного замку, щоб... (повернути молодість).
9. Побачити сильне закляття на Софі зміг... (вогненний демон).
10. Угода вогненного демона із чарівником Гаулом передбачала... (виконання більшої частини магії в замку).
11. Вогненний демон обдурив Софі, не сказавши... (що не може розповісти таємницю).
12. «Мандрівний замок Гаула» належить до різновиду фантастики, який називається... (фентезі).

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.**1. Евристична бесіда.**

1. Хто така Софі? Яким було її дитинство? Як склалися стосунки дівчини з батьком, мачухою Фанні, сестрами?
2. Чим займалася Софі в крамниці? Чому покупців так вабили капелюшки, які прикрасила дівчина?
3. У чому виявився потяг до творчості й романтична вдача Софі?
4. Яке випробовування випало на долю дівчини?
5. Як Софі збиралася виправити помилку долі?
6. З якими магичними істотами довелося подружитися Софі?
7. Які риси вдачі притаманні героїні?

2. Ситуативна гра. Діалог з літературною героїнею: придумайте запитання до Софі та знайдіть рядки роману, які можуть бути відповідями на них.

Приклад:

1. Яким ти уявляла мандрівний замок? 2. Що ти відчула, коли Відьма наслала на тебе закляття? 3. Чому ти почала розмовляти з капелюшками? 4. Яку угоду тобі довелося укласти з вогненным демоном?

3. Характеристика Софі: з'єднайте якості та відповідні вчинки героїні.

Якості	Учинки Софі
Романтичність	Зупинила мандрівний замок і зайшла в нього
Уміння тримати слово	Відправляється в небезпечну подорож за втраченою молодістю
Цілеспрямованість	Заключає ризиковану угоду з демоном
Здатність ризикувати	Сміливо тримається з Відьмою Пустирищ
Працелюбність	Залишається в замку, щоб розкрити таємницю угоди
Рішучість	Головна мета – повернути молодість
Відчайдушність	Розмовляє з капелюшками
Сміливість	Наділяє предмети душею
Магічний дар	Багато працює в крамниці

4. Асоціативна хвиля. Світ Софі Гаттер.

Приклад:

Світ Софі Гаттер – загадковий – чарівний – таємничий – фантазійний – дивний – магічний – безмежний – цікавий – романтичний – творчий.

5. Мистецьке відлуння.

Інформаційна довідка.

Ідея екранізувати роман Д. В. Джонс «Мандрівний замок Гаула» народилася в легендарного японського режисера аніме Гаяо Міядзакі. Аніме – японська мультиплікація. Міядзакі розібрав «на кубики» ідею Джонс, дістав із чарівної шухлядки свій будівельний матеріал і зібрав усе заново в одну велику конструкцію. Ніби ілюструючи японську приказку «західні знання – японська душа», у фільмі поєдналися фантазія письменниці Д. В. Джонс і комп'ютерний геній Г. Міядзакі, створивши надзвичайно привабливий аніме-всесвіт. Невипадково фільм номіновано як кращий анімаційний повнометражний фільм на премію «Оскар» (2006).

1. Переглянути фрагмент аніме-фільму «Мандрівний замок» (Японія, режисер Г. Міядзакі) «Софі потрапляє до замку».

2. Режисер знаходить оригінальний мультиплікаційний засіб, щоб передати внутрішні переживання дівчини, показуючи раптові перетворення головної героїні Софі зі старенької на молоду дівчину. Які риси Софі розкрилися в цій сцені?

IV. Підсумки.

Дискусія з елементами ігрового моделювання.

Візьміть участь у дискусії від імені жителів магічного світу Інг'арії та представників реального світу, обговоріть запитання «Чи можуть чари змінити людину?».

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Запитання і завдання до прочитаного № 5 (с. 237).
2. Підсумкові запитання і завдання (с. 240).

Додатковий матеріал до уроку

*Коментар
учителя*

Урок 67

Тема: Контрольна робота № 7. Частина «Сучасна література. Я і світ»

Дата _____

Клас _____

Мета: підсумувати й узагальнити знання учнів про сучасну літературу, її жанрову специфіку, сюжетне розмаїття тем, виявити рівень умінь і навичок учнів;

розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення;
виховувати дисциплінованість, зібраність, уміння зосереджуватися.

Обладнання: «Зарубіжна література. 7 клас. Зошит для контрольних і самостійних робіт» (видавництво «Генеза», 2020 р., авторки Є. Волощук, О. Слободянюк).

Тип уроку: контролю та оцінювання навчальних досягнень.

Мудрість лише в істині.

Й. В. Гете

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Ознайомлення з критеріями оцінювання.

III. Робота над контрольними завданнями.

Контрольна робота № 7. Частина «Сучасна література. Я і світ» (за зошитом).

III. Підсумки уроку.

IV. Домашнє завдання.

Підготуватися до уроку «Сучасна зарубіжна поезія. Віслава Шимборська» (позакласне читання).

Додатковий матеріал до уроку

Тема: Урок позакласного читання. Сучасна зарубіжна поезія. В. Шимборська

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити з відомостями про життя і творчість В. Шимборської; проаналізувати зміст її лірики;

розвивати навички виразного читання, аналізу тексту ліричного твору, образне мислення учнів, уміння висловлювати власну думку й обґрунтовувати її, уміння аналізувати ліричний твір;

виховувати всебічно розвинену особистість, прищеплювати інтерес до культури інших народів світу.

Обладнання: портрет В. Шимборської, тексти віршів В. Шимборської.

Тип уроку: позакласного читання.

Власне, кожен вірш
Міг би мати назву «мить».

В. Шимборська

Хід і структура уроку

I. Оголошення теми. Очікувані результати навчальної діяльності.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературна розминка.

Знайдіть відповідність між поетом і країною, національним надбання якої є його творчість.

Адам Міцкевич	Німеччина
Фрідріх Шиллер	Італія
Роберт Бернс	Росія
Олександр Пушкін	Англія
Джон Кітс	Шотландія
Джанні Родарі	Польща

III. Засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок.

1. Презентація письменниці.

Першою панею польської поезії називають Віславу Шимборську (1923–2012), визнану у світі поетесою, лауреатку Нобелівської премії в галузі літератури.

Майбутня поетеса народилася 2 липня 1923 р. в містечку Курник, недалеко від Познані. Коли дівчинці було вісім років, родина переїхала до Кракова, де Віслава прожила все своє подальше життя. Шкільні роки Шимборської припали на часи Другої світової війни, тому польську школу довелося відвідувати підпільно. Коло інтересів дівчини було надзвичайно широким: вона захоплювалася історією, археологією, астрономією, біологією. За спогадами письменниці, її найбільшою пристрастю було працювати зі словниками наукових термінів.

Студенткою Шимборська вивчала соціологію, польську мову та літературу в Ягеллонському університеті, одному з найстаріших і найшанованіших навчальних закладів Європи, заснованому ще в XIV ст.

У 1945 р. побачив світ перший вірш Віслави «Шукаю слово». Ця назва була символічною, адже протягом усієї творчості поетеса шукатиме ті прості слова, які поєднують виразність мови з незвичайною глибиною філософського погляду на складні проблеми. За довге життя Шимборська опублікувала близько 350 віршів. Відповідаючи на запитання, чому мало пише, вона пожартувала: «Просто в мене вдома є відро для сміття».

Поезія В. Шимборської своєрідна. Більшість її віршів – короткі роздуми з потужним емоційним забарвленням. Головний художній засіб Шимборської – парадокси. Поєднуючи непоєднуване, поетеса прагне розкрити складні стосунки між людьми. Лірика Шимборської побудована на яскравих метафорах та іронії.

Її вірші, у супереч класичним визначенням поезії, можна перекласти прозою. І сама Шимборська зауважила, що майже не помічає межі між прозою і поезією, а речі, які пише, називає невеликими «фрагментами для читання». Поетесі важливіше, щоб їх прочитали й вони стали комусь потрібними.

Відома Шимборська і як літературний критик, есеїст, перекладач. Майже тридцять років вона вела відділ поезії в тижневику «Жице літерацке»; згодом очолила відділ «Необов'язкове читання», де писала рецензії не тільки на художні, а й на політичні та науково-популярні видання. Поетеса була людиною з активною громадською позицією, чіткими моральними орієнтирами. Вона завжди намагалася говорити те, що думала й сміливо підписувала листи на підтримку політичних в'язнів. Розмірковуючи про долю батьківщини в повоєнний період, поетеса зазначила: «Наш воєнний трофей – пізнання світу». Ця фраза, що згодом стала широковідомою, розкриває складний шлях до незалежності Польщі, яка протягом своєї історії пережила численні війни й переділи.

«Життя – єдиний спосіб, щоб обростати листям, ловити ротом повітря на піску, злітати на крилах», – стверджувала Шимборська. В особистому житті поетеса понад усе цінувала мовчання і самотність, та водночас – товариство давніх друзів. Вона відчувала радість життя від поїздки на море чи в гори, від написання віршів – кількох на рік, не більше.

У 1996 р. Нобелівський комітет присудив В. Шимборській премію «за поезію, яка з граничною точністю описує історичні й біологічні явища в контексті людської реальності». Дізнавшись про премію, відома своєю скромністю письменниця в буквальному розумінні схопилася за голову, а потім жартувала, що її життя «розділилося на “до” й “після” Нобелівської трагедії». Поетеса не любила телевізійних камер, фотоапаратів, натовпів журналістів. Вона вважала, що все, що вона хоче сказати людям, сказано у віршах.

2. Знайомство з поезією В. Шимборської.

Вірші читає вчитель або заздалегідь підготовлені учні.

ДОЛОНЯ

Двадцять сім кісток,
тридцять п'ять м'язів,
близько двох тисяч клітин нервових
у кожній пучці наших п'яти пальців.
Цього цілком достатньо,
щоб написати «Mein Kampf»
або «Пригоди Вінні-Пуха».

Переклад *І. Карівець*

ЛАНЦЮГИ

Спекотний день, собача буда і пес на ланцюгу.
За кілька кроків – наповнена водою миска.
Але ланцюг короткий надто і пес не дістає до неї.
Додаймо до цього образу іще одну деталь:
наші – довші набагато
та не такі помітні – ланцюги,
що дозволяють нам спокійно пройти повз.

Переклад *І. Карівець*

ВЗАЄМНІСТЬ

Є каталоги каталогів.
Є вірші про вірші.
Є про акторів фільми, в яких актори грають.
Листи із приводу листів.

Слова, що слугують поясненню слів.
Мізки, які вивчають мозок.
Є смутки, що заражають, наче сміх.
Папір новий із непотрібного паперу.
Підглянуті є погляди.
Випадки, у які вносить зміни випадковість.
Великі ріки з участю поважною малих.
Ліси, які межують із лісами.
Машини, що призначені для випуску машин.
Сни, котрі зненацька нас пробуджують зі сну.
Здоров'я, необхідне, щоб повернутись до здоров'я.
Сходи, настільки ж вниз, наскільки й вгору.
Є окуляри для шукання окулярів.
Вдих і видих подиху.
І хай би бодай час від часу була
ненависть ненависті.
Бо врешті-решт
незнання незнання
і руки, зайняті вмиванням рук.

Переклад *І. Карівець*

Власне, кожен вірш
Міг би мати назву «мить».
Вистачить одна фраза
В теперішньому часі,
Минулому, а навіть майбутньому;
Вистачить, що будь-що
Несуче словами
Зашелестить, заблісне,
Пролетить, пропливе,
Або ж збереже
Згадану незмінність,
Але з рухомими тінями;
Вистачить, що є мова
про когось біля когось
або про когось біля чогось;
Про Аліну, що має кота,
Або вже його не має;
Або про інших Алін,
Котів і не котів
З інших абеток,
Що гортаються вітром;
Вистачить, якщо в полі зору
Автор помістить тимчасові гори
І нетривалі долини;
Якщо при okazji
Натякне про небо
Тільки на позір вічне та статечне;
Якщо з'явиться під рукою, що пише,
Бодай єдина річ
Названа річчю чиєюсь;

Якщо чорне на білому,
Чи хоча б у домислі,
З важливої чи нищої причини,
Будуть залишені знаки питання,
А у відповіді –
Якщо двокрапка:

Переклад Ф. Пугаляка

3. Лексичний коментар.

Соціологія – наука про суспільство.

Парадокс – висловлювання, яке розходиться із загальноприйнятою думкою і здається нелогічним.

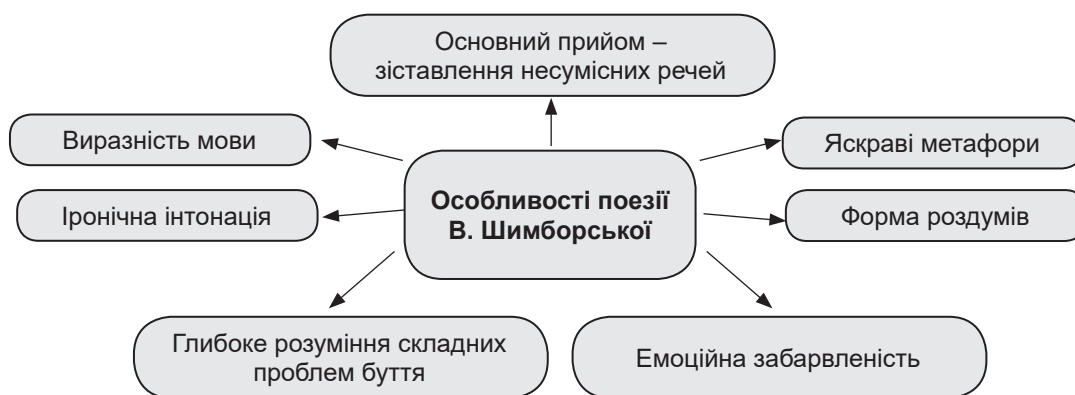
«Mein Kampf» – «Моя боротьба», книга Адольфа Гітлера, що поєднує елементи автобіографії з викладенням ідей фашизму.

4. Евристична бесіда.

1. Які теми порушує Шимборська у своїй творчості? Чим вони вам близькі?
 2. На матеріалі прочитаних віршів доведіть, що парадоксальність думки – головний художній засіб поезії Шимборської.
 3. Як автор досягає особливої емоційності?
 4. Яка метафора лежить в основі вірша «Ланцюги»? Яке змістове навантаження вона має?
 5. У чому, на вашу думку, парадоксальність вірша «Взаємність»?
 6. Чому поетеса вважає, що кожен вірш може мати назву «мить»?
5. Аналіз віршів, які підготували й виразно прочитали учні.

IV. Підсумки.

Складання схеми «Особливості поезії В. Шимборської».

V. Оцінювання.

VI. Домашнє завдання.

1. Пригадати вивчені протягом року літературні твори.
2. Відновити в пам'яті відомості про героїв вивчених творів.

Додатковий матеріал до уроку

Урок 69

Тема: Підсумки. Подорож у часі й просторі з літературними героями

Мета: удосконалювати вміння учнів переказувати, аналізувати та систематизувати прочитане;

розвивати творчі здібності, сприяти морально-етичному вихованню учнів, поглиблювати навички аналізу художнього тексту, прищеплювати смак до літератури й театрального мистецтва;

виховувати толерантне ставлення до культур інших народів.

Обладнання: підручники, портрети письменників, твори яких вивчалися в 7-му класі, ілюстрації до вивчених протягом навчального року літературних творів.

Тип уроку: узагальнення і систематизації знань.

Передусім читайте найкращі книжки,
бо ж і зовсім не встигнете їх прочитати.

Г. Торо

Хід і структура уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми, мети, епіграфів уроку.

III. Узагальнення і систематизація знань.

1. Літературна вікторина «Впізнайте літературного героя».

Продовжте речення, а потім укажіть точну назву твору, у якому змальовано згаданого персонажа.

Цей герой...

1. Зазнавши жорстокого нападу акул, вирішив...
2. Погодився обстоювати честь скривдженої дівчини на «Божому суді», який завершився...
3. Вийшов на арену з дикими звірами, щоб...
4. Продав свій годинник, щоб...
5. Не погодився відкрити таємницю виготовлення вересового трунку, а тому...
6. Жбурнув дівчину у провалля, щоб...
7. Приїхав на Пасху додому, дізнавшись із батькового листа про те, що...
8. Змінив колір вітрил на кораблі, щоб...
9. Знайшовши пергамент з намальованим черепом, розкрив...

2. Дидактична гра «Подорож з літературними героями».

Учні витягують картки з іменами героїв літературних творів, пригадують, до якої реальної або вигаданої країни та в який час потраплять, подорожуючи із цими персонажами.

Літературний герой	Країна, місто	Час
Ілля Муромець	Київська Русь	XII ст.
Король Лір	Англія	XI ст.
Робін Гуд	Англія	XII ст.
Делорж	Франція	XVI ст.
Князь Туган	Литва	XIII ст.
Чорний Лицар	Англія	XII ст.
Іван Терешко	Альпи	Друга світова війна 1939–1945 рр.

Коментар
читача

Дата _____

Клас _____

Літературний герой	Країна, місто	Час
Деві	Єгипет	XX ст.
Камаль	Індія	XIX ст.
Ассоль	Грінландія (вигадана країна)	умовний
Вільям Леґран	США	кінець XIX ст.
Доктор Вотсон	Англія, Лондон	кінець XIX ст.
Делла та Джим	США, Нью-Йорк	кінець XIX ст.
Джип	Англія, Лондон	кінець XIX ст.
Софі Гаттер	Інґарія (країна фентезі)	умовний

3. У поетичній майстерні: визначте автора й назву поетичного твору, схарактеризуйте ліричного героя.

Як зможеш гідно річ вести з юрбою
І з Королем не втратиш простоти.
Якщо усі рахуються з тобою –
На відстані, яку відміриш ти... (Дж. Р. Кіплінґ «Якщо...»)

Давно було це: килим з ніжних трав,
Ліс буковий, так пам'ятний мені...
Хлопчиськом на поляні я лежав,
Пливли біляві хмари в вишині... (А. Марґул-Шпербер «Про назву концтабору Бухенвальд»)

І ті, чий слух сяга зірок,
Зір плине в даль бездонну –
Почули в небі рівний крок
Морського батальйону... (К. Галчинський «Пісня про солдатів з Вестерплатте»)

О, як тебе кохаю я,
Єдина моя!
Тому коханню не зміліть,
Хоч висхнуть всі моря... (Р. Бернс «Моя любов – рожевий квіт...»)

Коли настав чудовий май,
І пташок щебетання,
Тоді я милій розказав
Мою журбу й кохання. (Г. Гейне «Коли настав чудовий май...»)

Як вцілів я, вижив як,
Знаємо без слів.
Просто ти чекала так,
Як ніхто не вмів. (К. Симонов «Чуєш... Ти чекай мене...»)

4. У мистецькій галереї.

Розгляньте репродукції картин, створених за мотивами вивчених у 7 класі літературних творів. Упізнайте твір.

1. В. Васнецов «Богатирі» – «Про Іллю Муромця та Соловія»
2. А. ван Дейк «Портрет лицаря із червоною пов'язкою» – «Рукавичка»
3. Е. Делакруа «Викрадення Ребеки» – «Айвенго»

5. Літературні герої в скульптурі.

Упізнайте літературних героїв, увічнених у пам'ятниках. Поміркуйте, чому люди ставлять пам'ятники літературним героям.

Відповіді: Ілля Муромець; Робін Гуд; княжна озера Світязь; Ассоль; Шерлок Голмс.

6. Екранізації літературних творів.

Розгляньте кадри з кіно- та мультиплікаційних фільмів. Назвіть літературні твори, за якими знято ці стрічки.

Відповіді: «Про Іллю Муромця та Соловія» – «Ілля Муромець» (СРСР, 1956), режисер О. Птушко; «Як Робін Гуд став розбійником» – «Стріли Робін Гуда» (СРСР, 1975), режисер С. Тарасов; «Альпійська балада» – «Альпійська балада» (СРСР, 1965 р.), режисер Б. Степанов; «Айвенго» – «Балада про доблесного лицаря Айвенго» (СРСР, 1983 р.), режисер С. Тарасов; «Мандрівний замок Гаула» – аніме-фільм «Мандрівний замок» (Японія, 2004 р.), режисер Г. Міядзакі; «Пурпурові вітрила» – «Пурпурові вітрила» (СРСР, 1961), режисер О. Птушко; «Останній дюйм» – «Останній дюйм» (СРСР, 1958 р.), режисери М. Курихін та Т. Вульфвич; «Вересовий трунок» – мультфільм «Вересовий трунок» (УРСР, 1974 р.), режисер І. Гурвич; «Пістрява стрічка» – «Пригоди Шерлока Голмса й доктора Вотсона» (СРСР, 1979–1986 рр.), режисер І. Масленніков (1 серія).

IV. Підсумки

Заповніть пропуски в таблиці.

Автор	Назва твору	Герой	Провідна риса
В. Скотт			Лицарська шляхетність
	«Пурпурові вітрила»		Віра в мрію
Е. А. По		Вільям Леґран	
		Шерлок Голмс	
В. Биков		Іван Терешко	
	«Дари волхвів»		
		Шимек	
Ф. Шиллер			Людська гідність
	«Світязь»	Княжна	
		Ілля Муромець	Воїн – захисник батьківщини
	«Балада про Схід і Захід»	Камаль	

V. Домашнє завдання

Повторення та узагальнення вивченого. Практикум № 1–3 (другий форзац підручника).

Додатковий матеріал до уроку

Дата _____

Клас _____

Тема: Підсумки. Узагальнення та систематизація знань у формі інтелектуальної гри

Мета: удосконалювати вміння учнів переказувати, аналізувати та систематизувати прочитане, поглиблювати навички аналізу художнього тексту, прищеплювати смак до літератури та театрального мистецтва; розвивати творчі здібності;

сприяти морально-етичному вихованню учнів.

Обладнання: підручник, портрети письменників, твори яких вивчалися в 7-му класі, ілюстрації до літературних творів, вивчених в 7-му класі.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Творець книги – автор, творець її долі – суспільство.

В. Гюґо

Хід і структура уроку**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми, мети, епіграфа уроку.****III. Узагальнення і систематизація знань.****1. Інтелектуальна гра.**

За кожну правильну відповідь на запитання рубрики «Автори та їхні твори» нараховується один бал, за правильну відповідь на запитання рубрики «Теоретична розминка» учасники отримують два бали, за кожну правильну відповідь на запитання зорової вікторини – три бали. У фінальну гру потрапляють 10 учнів, які набрали найбільшу кількість балів.

Автори та їхні твори (один бал): назвіть авторів і їхні твори, у яких...

- 1) зображено Другу світову війну;
- 2) змальовано картини із життя середньовічних лицарів;
- 3) зображено дружбу й кохання;
- 4) порушено проблему стосунків між батьками і дітьми;
- 5) поетично зображено історію Київської Русі;
- 6) поєднується реальне й фантастичне;
- 7) розслідується злочин;
- 8) звучать біблійні мотиви.

Теоретична розминка (два бали):

1. Які твори називаються билинами? Чим вони відрізняються від казок?
2. Дайте визначення жанру балади. Назвіть відомі вам фольклорні та літературні балади.
3. Кого називають ліричним героєм? Чому не можна стверджувати, що ліричний герой і автор – це одна й та сама особа?
4. Що таке цикл? Назвіть відомі вам цикли творів.
5. Дайте визначення історичного роману. Поясніть, що таке місцевий колорит.
6. Що таке інтрига? Хто з письменників використовував прийом подвійної інтриги?
7. Які твори відносять до детективних? На чому в них тримається інтрига?
8. Що таке художній час? У чому його відмінності від часу хронологічного?
9. Дайте визначення художньому простору. Установіть особливості художнього простору на прикладах прочитаних творів.
10. Чим новела відрізняється від оповідання? Назвіть різновиди новел за змістом.
11. У яких прочитаних творах використано прийом «розповіді в розповіді»? У чому його значення?
12. Як ви розумієте поняття «точка зору в літературному творі»? Наведіть приклади різних точок зору в прочитаних творах.

13. Чим відрізняється оповідач від розповідача? Розкрийте їхню роль у розгортанні сюжету на прикладі прочитаних творів.

14. Чим фентезі відрізняється від фантастики? Наведіть приклади фантастичних і фентезійних творів.

15. Дайте визначення понять «оригінал», «переклад», «переспів». Чим відрізняються переклад і переспів одного й того самого твору?

Зорова вікторина «Чи запам'ятали ви письменників?» (три бали). За поданими портретами (фотографіями) назвіть письменника:

Ф. Шиллер, А. Міцкевич, Р. Л. Стівенсон, В. Скотт, К. Галчинський, А. Маргул-Шпербер, В. Биков, Дж. Олдрідж, Дж. Р. Кіплінг, О. Грін, Р. Бернс, Г. Гейне, К. Симонов, Г. Велз, Р. Акутагава, Шолом-Алейхем.

Запитання для фінальної гри.

Упізнайте автора за штрихами його біографії:

- 1) багато років творив під маскою Великого Невідомого;
- 2) попри важку хворобу багато подорожував, а наприкінці життя оселився на острові Самоа;
- 3) захоплювався різноманітними видами спорту;
- 4) народився й виріс в Україні, що відіграло значну роль у його творчості;
- 5) за право вважати його поезію своїм національним надбанням з Польщею сперечаються Литва й Білорусь;
- 6) став відомим письменником під час перебування у в'язниці;
- 7) уважав Індію своєю батьківщиною, хоча й не був за походженням індієм;
- 8) народився в годину Дракона дня Дракона місяця Дракона;
- 9) першою його книжкою став підручник біології;
- 10) дав одному зі своїх героїв ім'я власного сина;
- 11) війна стала провідною темою його творчості.

2. Самостійна робота в групах.

Розділившись на три групи, виконайте одне із запропонованих завдань.

А. Перегляньте матеріали, уміщені в рубриці «Коментар архіваріуса» (с. 13, 28, 37, 90 та ін.). Які з них вас найбільше зацікавили? Які ще історичні коментарі до літературних творів ви хотіли б отримати? Підготуйте запитання до архіваріуса.

Б. Проведіть конкурс на найкращу «Консультацію філолога»: визначте у відповідній рубриці три матеріали (с. 7, 8, 13, 15, 55, 88 та ін.), які були для вас найкориснішими. Обґрунтуйте свій вибір.

В. Підготуйте запитання для вікторини за творами образотворчого мистецтва, репродукції яких уміщено в рубриці «У світі мистецтва».

IV. Підсумки

Рекомендації для читання на літніх канікулах.

Біблія. Старий Заповіт (Створення світу. Каїн і Авель. 10 заповідей). Новий Заповіт (Євангеліє – 2–3 розділи).

Міфи троянського циклу. Троя. Паріс викрадає Єлену. Облога Трої. Смерть Ахілла. Троянський кінь.

Гомер. «Іліада». «Двобій Ахілла і Гектора» (пісня 22, вірші (140–410), «Пріам у Ахілла».

Тіртея. «Добре вмирати тому...».

Сапфо. «До Афродіти».

Есхіл. «Прометей закутий».

Публій Вергілій Марон. «Енеїда» (1–2 уривки).

Квінт Горацій Флакк. «До Мельпомени» («Мій пам'ятник стоїть...»).

Публій Овідій Назон. «Сумні елегії» («Життя поета»: IV, 10).

Лі Бо. «Печаль на яшмовому ганку», «Призахідне сонце навіює думки про гори», «Сосна біля південної галереї».

Ду Фу. «Пісня про хліб і шовк», «Весняний краєвид», «Подорожуючи, вночі описую почуття».

Омар Хаям. Рубаї.

«Пісня про Роланда».
Данте Аліґ'єрі. Сонет 11 («В своїх очах вона несе кохання...»)
Франческо Петрарка. Сонети № 61, 132.
Вільям Шекспір. Сонети № 66, 116, 130, «Ромео і Джульєтта».
Мігель де Сервантес Сааведра. «Дон Кіхот», I частина.
Луїс де Гонгора-і-Арготе. «Галерник» або *Джонн Донн* «Щоб мучить мене...».
Мольєр. «Міщанин-шляхтич».
Антуан де Сент-Екзюпері. «Маленький принц».
Річард Бах. «Чайка Джонатан Лівінгстон».
Барбара Космовська. «Буба», «Буба: мертвий сезон» (1 на вибір).
Марина Аромштам. «Коли відпочивають янголи».

СПИСОК ТВОРІВ ДЛЯ ДОДАТКОВОГО ЧИТАННЯ

Андайк Дж. «Завтра, завтра, завтра».
Бомарше П. О. «Севільський цирульник».
Бунін І. О. «Красуня».
Гурамішвілі Д. Поезії (2–3 на вибір).
Думбадзе Н. «Я, бабуся, Іліко та Іларіон».
Лопе де Вега. «Собака на сіні».
Мелвілл Г. «Мобі Дік, або Білий Кит».
Мольєр. «Тартюф».
Распутін В. Г. «Уроки французької», «Прощання з Матьорою» (1 на вибір).
Рудакі. Газелі, рубаї, бейти (на вибір).
Руставелі Ш. «Витязь у тигровій шкурі».
Софокл. «Антигона».
Толкін Дж. Р. Р. «Володар перснів».
Фонвізін Д. І. «Недоросток».
Чичибабін Б. Поезії (на вибір).
Із сучасної літератури.
Гордер Ю. «Світ Софії».
Зузак М. «Книжкова злодюжка».
Парр М. «Вафельне серце».
Старк У. «Диваки й зануди».
Таунсенд С. «Таємний щоденник Адріана Моула».
Шведер О. Г. «Сни шовкопряда».
Сучасна зарубіжна поезія (1–2 твори на вибір).

Додатковий матеріал до уроку